AVOTS

ISSN 0235—1420

JANVĀRIS 1988. Nr. 1 (13)

PROZA, DZEJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1988.01

Rakstniecība ; Andris Kolbergs, «Nekas nav noticis» (1. Lpp.). Olga Nikolajeva, dzejoļi (12. Lpp.). Arvis Grods, stāsti (14. Lpp.). «jauno dzejas antoloģija», Juris Alunans, Andrejs Pumpurs, Auseklis (16. Lpp.). Boriss Viāns, stāsti (18. Lpp.*. Klāvs Elsbergs, dzejoļi, stāsti, atdzejojumi, tulkojumi, vēstules (20. Lpp.). ; **Kultūra** ; Guntis Eniņš, «ko slēpj raksti?» (32. Lpp.). ; Normunds Lācis, sociālās karikatūras (39. Lpp.). ; Laima Slava, «smilšu akcija» (40. Lpp.). ; Dace Liela, Pēteris Bankovskis, «documenta 8» (42. Lpp.). ; Sarmīte Ēlerte, «Viena gada astoņas cerības ... Un filmas» (47. Lpp.). ; **Laikabiedra piezīmes** ; Ivars Vīķis, «saprašanās ceļus meklējot» (52. Lpp.). ; Antons Kūkojs, «latgalē, Vēsturiska pagrieziena jubilejā» (54. Lpp.). ; Ita Kozakēvica, Lienīte Medne, «Laiku un laikmetu pieminekļi» (56. Lpp.). Pjotrs Fiļipovs, «iemauktus birokrātam» (60. Lpp.). Vjačeslavs Davidovs, «Rūsa» (64. Lpp.). Manfrēds Šneps, «Dumpīgā Baložu dzimta» (68. Lpp.). ; **Rakstniecība** ; Andrejs Platonovs, «Juvenilie ūdeņi» (72. Lpp.). ;

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LITERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI POLITISKS 2URNALS JAUNATNEI. IZNĀK KOPS 1987. G. REIZI MĒNESĪ. IZDOD LATVIJAS KP CK IZDEVNIECĪBA RĪGA.

REDAKCIJAS KOLĒĢIJA:

AIVARS KĻĀVIS (galvenais redaktors), EDGARS BANS, ILMĀRS BLUMBERGS, GUNTARS GODIŅS (nodaļas redaktors), VLADIMIRS KAŅIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STAŅISLAVA MARSONE, MIERVALDIS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STASANE, ĀDOLFS SAPIRO, AIVARS TARVlDS (atbildīgais sekretārs), PAVILS VIŠNEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVS.

REDAKTORI: TATJANA FASTA, RUDĪTE KALPIŅA, OĻEGS MIHAĻEVIČS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE. **KOREKTORE** INGRĪDA SAFRONOVA.

TULKOTĀJA TAMARA RINGA. **MĀKSLINIECISKĀ REDAKTORE** SARMĪTE MALIŅA. **TEHNISKĀ REDAKTORE** INĀRA JURJĀNE.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «ДВОТС» («РОДНИК»] НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ

ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦН КП ЛАТВИИ, РИГА. АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИТА, БАЛАСТА ДАМ-БИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 126081. Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ИЗДАЕТСЯ С 1987 ГОДА РАЗ В МЕСЯЦ.

NODOTS SALIKSANAI 6.11.87. PARAKSTĪTS IESPIEŠANAI 15.12.87. JT 00150. FORMĀTS 60X*0/8. OFSETA PAPĪRS NR. 1. OFSETA TEHNIKA. 10+0,5 UZSK. IESPIEDU 21,5 UZSK. KRASU NOVILK., 15.2 IZDEVN. L. METIENS 140 000 (LATVIEŠU VALODA — 115 000, KRIEVU VALODA — 25 000). PASŪT. NR. 1568. MAKSA 50 KAP. REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RĪGA, BALASTA DAMBI 3, ABONEMENTA KASTĪTE 35. TELEFONI: 461190 , 465478. IESPIESTS LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJĀ. 226081, RĪGA. BALASTA DAMBI 3.

-
- ANDRIS KOLBERGS. NEKAS NAV NOTICIS. ROMĀNS
- OLGA NIKOLAJEVA. NAKTS SARDZE
- ARVIS GRODS SAKŅU VIRSOTNE
- JANĪNA KURSĪTE. JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA
- GENĀDIJS KOSIKOVS. BORISS VIĀNS. UGUNSDZĒSĒJI
- AMANDA AIZPURIETE. Šoziem pelēkajā gaisā
- Piedzīvojumi uz salas STĀSTS
- DZEJOLIS, KAS ADRESATU NESASNIEGS
- Aina četriem
- GUNTIS ENIŅŠ. KO SLĒPJ RAKSTI?
- NORMUNDS LAOS
- SARMĪTE ELERTE. Viena gada astoņas dienas
- SAPRAŠANĀS CEĻUS MEKLĒJOT
- LIENĪTE MEDNE. LAIKU UN LAIKMETU PIEMINEKĻI
- PJOTRS FIĻIPOVS (NOVOSIBIRSKA). IEMAUKTUS BIROKRĀTAM
- VJAČESLAVS DAVIDOVS. RŪSA
- MANFREDS ŠNEPS. IEVADVĀRDI
- DUMPĪGA BALOŽU DZIMTA
- PĀRVĀCOŠANAS BRIESMAS
- ZEMES ALKAS
- BRĀĻU DRAUDZE VIDZEMĒ
- Andrejs Platonovs.JUVENĀLIE ŪDEŅI. JAUNĪBAS JŪRA. stāsts
- AVOTS
- notes
  - 1
  - 2
  - 3

- ◯ 4
- ◯ 5

Avots 1988.01

ANDRIS KOLBERGS. NEKAS NAV NOTICIS. ROMĀNS

(4. turpinājums)

Viņš pamodās kā parasti mēdza pamosties savā pirmajā brīvdienā — seja iegrimusi mīkstajā, nosiekalotajā spilvenā, mēle piepampusi, rīkle sausa, iekšā deg. Un mēģināja atcerēties, cik vakar izdzerts, kā tika beigts. Pēdējos gados tas vairs īsti neizdevās, no rītiem allaž atradās tukšas pudeles, ko atmiņa nebija nofiksējusi, bet no paša beigu cēliena prātā bija aizķērušies tikai atsevišķi, īsi fragmenti: viņš bīda ārā pa durvīm Azi, kas pie galda pārbolītām acīm sāk snaust — tā ir zīme, ka viņš slapinās biksēs, viņi vēl sēž ar Mariju divatā — Marija murkšķ zem deguna kaut ko nesaprotamu un ik pa brīdim sit galdā dūri. Viņš, Konstantīns, piece|as un, lai nepakristu, saliecies skrien uz gultu, iekrīt ar seju spilvenā un tā paliek — ar seju uz augšu nevar, tā mājas sienas un griesti šūpojas un dreb, un tūlīt ir klāt arī jūrasslimība ar nepatīkamajām sekām.

Ap pusdienas laiku atlīdīs Azis, Marija un varbūt vēl kāds no saviem puikām, viņi ieraus veselības uzlabošanai, ciemiņi stāstīs, kā vakar aizvilkušies mājā, kas atgadījies un tad atkal mazliet parunāsies par vecajiem laikiem, bet izklīdīs diezgan laicīgi, jo īstu druku divas dienas pēc kārtas neviens vairs nevar turēt. Otrās brīvdienas rīts pienāks ar roku, kāju un zarnu trīcēšanu, tad atpūtai tiks pielikts punkts, — darbā Konstantīns ieradīsies kā vienmēr gludi skūts un iesmaržojies.

Kurdašs pamodās, bet acis vēl neatvēra un gulēja vien tāpat uz vēdera — istabā bija kāds svešs. Viņš dzirdēja soļus. Vieglus un piesardzīgus, palaikam tie apstājās.

«Rokā! Beidzot! Rokā gan!»

Ja Konstantīns bija mājā, durvis netika slēgtas. Viņam šķita, ka, durvis slēdzot, viņš demonstrē bailes, bet Konstantīns Kurdašs ne no viena nebaidās! Nekad nav baidījies un arī tagad nebaidās! Viņam šķita, ka visi apkārtnē viņu pazīst un saprot, kādas sekas būs, ja ienāktu prātā viņu apzagt. Slapja vieta no tāda plukatas nepaliktu!

Taču pirms pāris mēnešiem vai mazliet vairāk kādu rītu atklājās, ka pazudušas saimnieka izejamās kurpes un ziemas ausaine — pirmklasīgs ūdeļādas darinājums, kas maksā četrus simtus. Par zudumu kļuva zināms tikai otrās atpūtas dienas pēcpusdienā, kad Konstantīnam kaut ko ievajadzējās no skapja.

Viņš atsacījās ticēt savām acīm! Viņš apgrieza visu skapi otrādi, skatījās zem gultas un beidzot vēl kā vientiesis sacīja Azim ar Mariju: «Šitas joks jums, veči, ir izdevies, še penga, desojiet pēc poiša!» Tikai

kad atnestā pudele nāca jau pusē, noskaidrojās, ka joki nav dzīti un mantas tiešām pazudušas.

Zādzība varēja notikt vienīgi laikā, kad Konstantīns izgulēja dzērumu, iekritis ar seju spilvenā. Tad zaglis bija ielavījies un mantas pievācis. Ari vainīgais šķita zināms, jo iepriekšējā vakarā ar viņiem kopā bija žūpojis kāds mazāk pazīstams — viņu atcerējās tikai pēc sejas no ballēm «Armatūrā» un «Būvīšos» — viņš te kaut kur netālu dzīvoja.

«Un vispār tas ir baigais mīzals!» bija Aža pēdējā frāze, kad viņi lēca augšā no galda.

Ar vēja spārniem, apģērbu stērbelēm plandot, viņi traucās uz tuvējo dzērienu veikalu, kas svētdienas dēļ, par laimi, jau bija atvērts, un uz karstām pēdām izprašņāja tos nīkuļus, kas augām dienām slamstās ap durvīm. It kā bez sevišķas vajadzības, jo naudas viņiem nav, taču līdz slēgšanai iemanās tikt gluži grīļīgi. Azi un Mariju te pazina katrs, Konstantīns palika stāvam malā pa gabalu, uz viņu palaikam rādīja kā uz cietēju vai tāpat tikai paskatījās.

«Tas ir slavenais bokseris Kurdašs, saproties, vecs mūsu čo-mis, saproties! Viņš vakar izsauca šņabi, saproties, bet viens mīzals — Tāds ar zaļu žokeni, viņš vazājas kopā ar garo Ansi no malkas laukuma ...»

«Ansis ir Straupē uz ārstēšanos.»

«Kur tas ar to zaļo žokeni dzīvo, kā viņu sauc?»

«Pēc izskata es viņu zinu, bet kur viņš dzīvo ... Tepat kaut kur tuvumā ...»

«Galvenais, jāpaspēj, kamēr tas švancis nepagūst uzsist gaisā!»

Pēc pusstundas viņiem adrese laimīgi bija rokā, to pateica tukšo pudeļu pieņemšanas punkta krāvējs, pie kura tika aizsūtīts kāds no Marija paziņām.

Meklētais dzīvoja koka mājas apakšējā stāvā, tāpēc radās ideja vienam palikt pie logiem pagalmā, ja viņš mēģinātu mukt, taču visi tik ļoti alka piedalīties taisnajā tiesā, ka šo nodomu atmeta — gan noķersim!

Tiklīdz vīrs pavēra durvis, Āzis un Marija metās viņam virsū, taču pārliekā centībā viens otru traucēja. Kad murskulis priekšnamā pajuka, lai varētu sākties nopratināšana, viņam tikai bija pārsista lūpa.

«Tūlīt atdodi kurpes un cepuri, citādi es tev zobus sadzīšu rīklē!» kliedza Marija, bet Azis jau atkal atvēzējies sita. Taču upurim izdevās izvairīties, jo Azim gan bija gribēšana, taču trūka prašanas.

Tūlīt es viņam vienu uzkabināšu, nodomāja Kurdašs, lietišķi dodamies iekšā priekšnamā, bet vīrs iespruka virtuvē un sāka bļaut, ka viņš nekādu cepuri nav redzējis.

«Goda vārds, es tikko pamodos! Goda vārds, es nekādu cepuri neesmu ņēmis! Es tikko pamodos!»

Kaulaina sieviete, laikam viņa sieva, kurai tūlīt, Azim un Marijam

vienam caur otru runājot, vīra kriminālnoziegums tika izklāstīts, pabailīgi sacīja, ka viņa gan arī nav ne svešu cepuri, ne svešas kurpes manījusi. Azis un Marija vīra garo apakšbikšu un pidžamas augšdaļas dēļ ticēja vienīgi tam, ka viņš tiešām tikko pamodies. Viņi metās kratīt ar apskaužamu entuziasmu — svieda no vadžiem zemē drēbes, rāva vaļā skapīšus un atvilktnes, purināja vēl siltās gultas palagus un cēla augšā cisu maisu — varbūt zagtā manta nobāzta zem tā. Noslēpies aiz

sievas, vīrelis pēkšņi k|uva bezkaunīgs un kliedza, lai vācas ārā no viņa dzīvokļa.

Uz troksni — koka māju starpsienu pakojums bija sen sabirzis pīšļos — atskrēja sētniece, kas pārstāvēja varu un valsti un «šitādiem zofkām aplauž ragus katru dienu».

«Ja nevāksieties prom, es izsaukšu miliciju! Atradušies prokurori!»

Tikai Konstantīna dārgā mēteļa dēļ viņa miliciju neizsauca, tiem diviem pārējiem jau «ģīmjos stāv ierakstīts, kas šie par tipiem»! Paši nospēruši, bet tagad veļ uz citu!

Vēlāk, apsverot visus «par» un «pret», no tā «mīzala» pilnīgi atbildība gan noņemta netika — «varēja mantas nogrūst kaut kur pa ceļam, sieva no rīta ieraudzīja un pati noslēpa — skaidrs tak, ka sperts, kur šis citur tādu cepuri un tādas kurpes raus» —, taču daži objektīvi iemesli runāja arī vīram par labu, Kurdaša dzīvokli visi trīs bija atstājuši kopā, un viņš uz ielas ilgi nav varējis saprast, uz kuru pusi jāklunkurē, maz ticams, ka tādā miesas stāvoklī viņš spēja atgriezties, atrast vajadzīgo dzīvokli un, kaut ko neapgāzis, aizkļūt līdz skapim un atpakaļ.

«Vēl var būt puikas,» Marija gudri teica.

«Tie visur ložņā ...» Azis piekrita. «Varbūt durvis palikušas šķirbā ... Jābrīdina pie bodes, ja gadījumā piedāvā priekš gaisā sišanas ...»

«Tas jefiņš atnāks vēlreiz! Noteikti viņš atnāks vēlreiz! Un tad mēs satiksimies!» Konstantīns sacīja un jau izbaudīja, kā to zelli dauzīs. Iedzīs stūrī un tad lēnām, lēnām, kamēr tur paliks lupatu un asiņu pika.

Kurdašs ieklausījās — pa ielu dzirdēja aizbraucam automašīnas, kāpnēs, lejup ejot, sarunājās cilvēki, tātad ir jau liela diena.

Soļi bija pie durvīm, jāļauj, lai pienāk tuvāk, citādi var izmukt.

Kā atsperes sviests Konstantīns izlēca no gultas, galva vēl bija galīgi apdullusi, dūres savilktas.

Pie pretējās sienas stāvēja sīks, nobijies skuķis. Viņš to jau agrāk kaut kur bija redzējis.

— Tu! ... Es tevi tūlīt... — Kurdašs ieaurojās, bet apstājās kā iemiets, jo skuķis, bailes pārvarēdams, cieši skatījās viņam sejā.

— Jūs pazinat manu mati!

— Un tāpēc tu nāc zagt, jā? — Acu priekšā vēl bija miega miglas

paliekas. — Es tev zarnas izšķetināšu, tu saproti?

Skuķis sāka trīcēt, taču uz durvju pusi nemanījās.

— Viņu sauca Alda. Viņa strādāja kulinārijas izstrādājumu veikalā «Ilga».

Konstantīns apmulsa, aprāvās.

— Es tevi esmu redzējis... Tu pie mums «Oreandā» dejo, vai ne?

— Jūs nogalinājāt manu māti. Jūs viņu izgrūdāt pa logu.

«Aldai bija divi bērni... Šī acīmredzot ir vecākā meita ...»

Kurdašs neskanīgi iesmējās un sāka kāpties atpakaļ, līdz

sēdus atkrita uz gultas malas, saķēra galvu abām rokām un turpināja tāpat neskanīgi smieties. Bet varbūt tie bija šņuksti? Varbūt smiekli caur asarām?

— Un neuzdrīkstieties mani aiztikt! Es visu esmu paredzējusi! Vēstules uz prokuratūru jau ir ceļā! Pie kā un kādēļ eju__

Adrese ... Es visu esmu paredzējusi! Jūs uzreiz apcietinās!

A, tas skuķis kaut ko runā ... Lai!

Lai runā vien ...

Alda!

Viņa bija kā dievgosniņa ar spulgām, uzticēšanas pilnam acīm. Nātna bieza auduma vilnas kleita un vāki ar nošu lapām — mājās samelojusi, ka iet pie klavierskolotājas. Laikam pirmo reizi dzīvē atļāvusies tik briesmīgus melus. Krēslas dēļ viņam pa gabalu vāki izskatījās kā padusē pasists finiera gabals — kāpēc? Kur to grūdīs?

Rūdītas meičas, uz randiņu ejot, vismaz piecas minūtes pieklājības dēļ kavēja, kaut ari tām vajadzēja nonīkt uz nākamā ielas stūra vai kādā pavārtē, bet šī ir klāt pirms laika un srāv pie paša avīžu kioska, kā tika norunāts, — lai tikai nepaskrien garām nepamanījis!

«Nu, uz kurieni laižam?» Konstantīns satvēra viņu pie elkoņa.

«Mēs varam tikai tāpat pastaigāties, man, vēlākais, pēc stundas jābūt mājās.»

Tas viņam bija kas jauns! Pastaigāties pie rociņas! Teijāteris!

«Kur tu parasti ej? Uz «Draudzību»?»

«Es eju tikai uz skolas slēgtajiem vakariem.»

Izskatījās, ka līdz gultai būs tālu, bet pastaigāšanās pie rociņas neietilpa viņa plānos. Teorētiski stingra audzināšana nav liels šķērslis pavešanai, taču prakse ar teoriju bieži vien nesakrīt, turklāt viņu baidīja Aldas piederība pie pavisam cita, viņam pilnīgi sveša sabiedrības slāņa, uz ko viņš raudzījās ar neuzticību. Apmēram tā, kā strādīgie laucinieki mēdz skatīties uz iedomīgajiem un mutīgajiem pilsētniekiem — tūlīt izzobos, apkrāps, apzags vai uzlaidīs citu, briesmīgāku nelaimi. Un, kā par spīti, tieši tad uzradās arī Annele, kas mācījās tehnikumā un mitinājās pie tantes, ko ātrā palīdzība ar abpusēju plaušu iekaisumu bija aizvizinājusi uz slimnīcu, atstājot māsasmeitai ērtus apartamentus.

Aldai bija lemts palikt kā parastai lauku puķei — margrietiņai vai pienenei — Konstantīna daudzo paziņu krāšņajā buķetē. Taču domās viņš vairākkārt pie tās atgriezās — laikam neparastuma dēļ — un reizēm pat nožēloja, ka neaizgāja uz nākamo satikšanos un nepaprasīja, kur meitene dzīvo.

— Es iegaumēju jūsu seju, es iegaumēju jūsu rokas, es ...

— Tā biji t u?

— Jā.

— Melo! Tā varēja būt tava māsa... Tāds sīks, trausls skuķītis...

— Ir pagājuši četri gadi...

— Ak dievs! — Kurdašs atkal abām rokām aizsedza seju. — Ak dievs!

Rings bija novilkts klubā uz skatuves, no ģērbtuvēm vajadzēja iet cauri visai zālei, kas, viņam durvīs parādoties, sāka aurot un aplaudēt, jo paredzēja īstu cīņu, nevis garlaicīgu punktu bakstīšanu ar kreiso roku, vien klinčā līšanu un slapstīšanos gar virvēm.

Viņš gāja elastīgi un viegli kā dejodams — publikai tas dikti patīk, visapkārt sajūsmā slējās gaisā rokas, rādot, ka par viņu tiek turēti īkšķi. Biezais, smagais, sarkanais rītasvārks arī izskatījās efektīgi — tas bija uzmests uz pleciem, jau apsaitētās rokas viņš nesa pa priekšu nekustīgas, it kā ieģipsētas. Viņam aiz muguras, neviena nemanīts, kā pie katra soļa aizķerdams kāju, klumburēja sekundants gaišzilā, izstaipītā treniņtērpā ar baltu apmalīti, pats treneris Mūks, kurš zināja visu par boksu un bokseriem pēdējos simts gados un par kura padomiem taktikā un stratēģijā varētu atskaitīt vairāk procentu no uzvaras slavas, nekā atskaita no algas par ienākumu un bezbērnu nodokļiem kopā.

Ieķēries virvēs ringa tuvākajā, brīvajā stūrī, Konstantīns ar purngalu pievilka zemu kastīti ar sasmalcinātu krītu, iekāpa tajā un, viduklī daudzkārt spēji pagriežoties, sāka ierīvēt pazoles. Lai neslīd. Mūks pa to laiku jau bija paspējis iztaustīt izlozēto cimdu polsterējumu. «Dodi šurp,» viņš vienmēr teica, vienmēr pats uzmauca cimdus savam bokserim rokās un vienmēr pats sasaitēja — laikam tā tomēr vairāk bija māņticība nekā nepieciešamība.

Mūkam saitējot, Kurdašs atkal ieraudzīja Aldas spulgās, uzticēšanās pilnās acis. Tuvu. Pirmajā rindā, tūlīt aiz tiesnešu galdiņa. Lai tiktu šajā vietā, viņai bija jāatnāk ilgi pirms sacensību sākuma, jo skatītāju vietas zālē nebija numurētas.

Gongs.

Viņš, protams, cīnījās ar iedvesmu. Un bija pārliecināts, ka Alda vēlāk pie ģērbtuvēm gaidīs ar puķēm. Kopš tikšanās bija pagājis vismaz gads, viņš veikli tuvojās slavas zenītam, viņa pašpārliecinātība gāzās aumaļām pāri malām, tagad viņam tieši šķita vajadzīga un piemērota meitene no «smalkām aprindām».

Taču Alda pie ģērbtuvēm negaidīja un necentās viņu satikt, lai gan viņš to vēlāk daudzreiz pamanīja skatītāju vidū.

— Jūs viņu nogalinājāt!

— Nē! — Konstantīns Kurdašs iekliedzās, un turpināja izkliegt vārdus ar mazām atstarpēm, kā pa vienam atcirzdams no kaut kā vesela. — Nē! ... Nē! ... Nē! ...

— Jā!

— Mes bijām draugi!

— Jūs aizbēgāt!

— Viņai es neko vairs nevarēju palīdzēt!

Gadi aizlīgo kā buru laivas projām selgā, līdz izzūd skatienam. Tāpat aizlīgo slava un panākumi, un ari bagātība, jo visam uz šīs nepareizi uzkonstruētās, plakanās zemeslodes ir savs sākums, un visam ir savs gals.

Sirds dziļumos Konstantīns Kurdašs nīda tos cilvēkus, kas stāvēja uz sociālās hierarhijas kāpnēm augstāk par viņu, un nicināja āžus un marijas, kuri atradās zemāk. Viņš bija tipisks neveiksminieks, ar neveiksminieka psiholoģiju, vienīgi apveltīts ar lielu fizisku spēku.

Pirmkārt, viņš neveiksmīgi bija izvēlējies vecākus, piedzimis ģimenē, kur netika gaidīts, — par viņu runāja un domāja tikai kā par ļauna likteņa uzsūtītu izdevumu nastu. Viņam nelaimejas ar skolu — pat fizkultūras skolotājs viņu cieta kā zobu sāpes. Viņš domāja, ka nav laimējies arī ar treneri — līdz pašai augšai Mūks viņu tomēr uzvest nespēja, cits treneris varbūt to izdarītu. Pēc tam viņam nelaimējās ar precēšanos un nelaimējās ar šķiršanos. Un, kad viņš jau bija izspiests kā citrons, tie, augstāk stāvošie, — treneri, sporta komitejā, galu galā visa šī paēdusī publika, kam viņš ar tādu cītību bija demonstrējis savus bicepsus, dabūdams no pārslodzes locītavu un dzīslu sastiepumus, muskuļu plīsumus un citas kaites, — šitā taukā publika no viņa novērsās, izmeta viņu atkritumu kastē, ļāva iebāzt aiz restēm kā pēdējo mēslu. Taču viņš apzinājās, ka no augstajiem ir pilnīgi atkarīga viņa šodienas labklājība, ka ar katru brīdi atkarība kļūst lielāka, tālab atriebības akmeni turēja dziļi azotē, kur ar laiku tas k| uva tīri simbolisks — viņam pietika ar doto iespēju izdauzīt kādam no augstajiem purnu uz cita augstā pavēli. Tad viņš strādāja ar neparastu prieku un ļoti pamatīgi.

Āzis, Marija un tiem līdzīgie nabadziņi, ko viņš dzirdīja par savu naudu, viņam galvenokārt bija vajadzīgi līdzsvaram. Lai iztīksininātos par sajūtu, ka arī no viņa kāds ir atkarīgs. Tie bija dzīvi viņa labāko dienu liecinieki, pulciņā bija patīkamāk veldzēties ar senajiem varoņdarbiem, turklāt vienatnē viņam dzeramais negāja pie dūšas.

Tā ierasti un lēni Konstantīns Kurdašs vadīja savu mūžu pretī nebūtībai, līdz kādu dienu ieklīda «Ilgā» nopirkt kaut ko ēdamu brokastīm — par pusdienām un vakariņām saviem darbiniekiem

gādāja «Oreanda».

Viņi pazina viens otru uzreiz. Un pārsteigti samulsa kā pirmās mīlestības priekšā.

Konstantīns pēkšņi pievērsās saldētājvitrīnai ar tādu interesi, it kā tur būtu redzamas visvairāk deficītās delikateses, nevis parastie pusfabrikāti: kāpostu tīteņi, novārītas bietes un burkāni, auksti ceptu mencu gabali un jēli maltie bifšteki. Lai iegūtu laiku, viņš saskaitīja kopā visus ciparus uz cenrāžiem. Turp un atpakaļ. Un pārliecinājās, ka summa tiešām nemainās no saskaitāmo kārtības.

Kad Konstantīns pacēla acis, Alda vēl arvien cieši skatījās viņam virsū, it kā cenšoties nolasīt no strikti sakniebtajām lūpām vēlēšanos.

Karsts, dīvains vilnis pārskrēja Konstantīnam pār muguru visā garumā, viņam pat šķita, ka zem krekla sāk svīst.

Mute bija sausa. Ne jau tāpēc, ka pēkšņi ieraudzīja viņu, bet tādēļ, ka viņa tur stāvēja, tikko jaušami smīnēdama un sevi izrādīdama: «Apskati... Apskati mani labi... Sirmās stīgas manos matos__Gadu švīkas acu kaktiņos ... Laiks rit... Neatvairāms, nenogurdināms... Skaties manī, es esmu tavs spogulis — no tava brašuma arī maz kas palicis pāri. Vai tu tagad nenožēlo, ka mani toreiz necenties iegūt? Tev tas būtu izdevies — es tevī biju samīlējusies līdz ausīm. Pavisam, pavisam, pavisam samīlējusies ...»

«Iesveriet man rasolu.»

«Cik daudz, lūdzu?»

«Kādu puskilo.»

Viņa pagriezās ar muguru, jo svari stāvēja uz letes pie sienas. Muguras līnijas zem pieguļošā virsvalka bija stingras, neizplūdušas. Alda ar lāpstiņu ņēma no plakana trauka rasolu un mazām devām kratīja tūtē, līdz decimālsvaru šautra precīzi apstājās uz piecsimtgramu iedaļas.

«Ko vēl, lūdzu?»

Bet viņš skatījās uz plāksnīti, neticēdams pats savām acīm. Tādas plāksnītes redzamā vietā mēdz būt visos veikalos. Šī stāvēja nolikta uz vitrīnas — «Jūs apkalpo pārdevēja Gaļina Mihailovna Taratuta».

«Bet es iedomājos, ka jūs sauc par Aldu,» viņš kā starp citu sacīja, atgriezdamies psiholoģiskā līdzsvara stāvoklī. «Ārkārtīga līdzība! Uzmetiet uz svariem vienu doršas gabalu arī! Tādu brūnāku!»

«Jūs atceraties manu vārdu?» Alda sāka smieties, atsedzot līdzenu zobu rindu. «Tam es nespēju noticēt!» Viņa pastiepās un novāca plāksnīti. «Gaļina ir saslimusi, nav neviena cita, ko viņas vietā nolikt, jāstāv pašai. Es te strādāju par vadītāju.»

«Cik jāmaksā?»

«Rublis sešdesmit divas. Nāciet biežāk iepirkties, es priekš jums pataupīšu kaut ko garšīgu!»

Konstantīns ielika abas tūtas portfelī, pateica paldies, aizveda

tūtas mājā, sāka domīgs ar karoti no turzas ēst rasolu, tad pielēca kājās un metās atpakaļ — viņš paspēja, veikals vēl nebija slēgts.

Dzīve ir mēģinājumu virkne aizbēgt no vientulības.

— Tu man netici? — Konstantīns ar tādu kā izbrīnu jautāja Imaldai. — Mēs bijām draugi!

— Ja cilvēks ir bez vainas, viņš nebēg!

Galvā dūca un dārdēja, no sāpēm tā plīsa vai pušu. Gribējās atkal iekrist ar seju spilvenā un aizmigt.

— Tu rāvies uz logu, es tevi tikko spēju noturēt__Man

izskatījās, ka tu gribi izlēkt mātei pakaļ... Tev bija briesmīgas, stiklainas acis, šķita, ka tu esi kļuvusi akla un neko vairs neredzi... Tad tu sastingi istabas vidū kā koks ... Nezinādams, ko darīt, es piezvanīju ātrajai palīdzībai. Man sacīja, ka mašīna jau izsūtīta, bet es uzstāju, ka vajadzīga vēl otra, jo nelaimīgās meitai vairs kaut kas nav kārtībā ar nerviem. Pateicu stāvu un dzīvokļa numuru.

— Bet__

— Ko tu, skuķi, man gribi pārmest? Ka es tevi izglābu?

«Un ko tu vispār saproti no dzīves? Ko tu esi redzējusi savā kaķa mūžiņā? Kā papiņš nesa mājās bombondziņas? Kā mam-miņa nesa mājā bombondziņas, kad obehaesņiki bija savākuši papiņu? Un vēl? Vairāk neko!»

Var jau būt, ka toreiz nevajadzēja nobīties un vajadzēja palikt, sagaidīt, kamēr ierodas milicija. Bet vai no tā kāds ko iegūtu? Ar Aldu bija cauri, un jāatzīst — viņa pati bija vainīga, skuķa labā viņš bija darījis visu iespējamo, cik daudz atļāva viņa saprašana, lejā uz kāpnēm, kā atmodinot viņu pašu no šoka stāvokļa, divi vīri skaļi ķīvējās: «Vecs un dumjš tu esi! Tik smagu skapi bīdīt uz kartupeļu šķēlēm!» — «Tu pats sāki par to runāt! Ar lauznīti pacelsim! Cel nu!»

Konstantīns pārskrēja ar skatienu istabai, paķēra savu glāzi un iegrūda kabatā — vīna pudeli varēja atstāt, jo viņš tai nebija pieskāries, uz tās varēja būt tikai Aldas pirkstu nospiedumi.

Kāpņu laukumiņu stāvu zemāk bija aizsprostojis milzīgs skapis. Tā galos stāvēja divi veči un apmainījās zīmīgiem salīdzinājumiem: «Mērkaķis tāds, vairāk nekas!» — «Ka likt tev pa šilti!» — «Paprovē, tu, badmira! Es vis parādā nepalikšu!»

Ceļš uz leju bija slēgts.

Varbūt palikt un sagaidīt miličus? Dzīvokļa durvis vēl bija pusvirus, Konstantīns atskatījās un cauri gaitenim redzēja, ka skuķis vēl arvien stāv kā statuja vidējās istabas centrā. Ko viņš varēs atbildēt uz miliču jautājumiem? Neko! Piedevām vēl tās sodāmības!

Kad iepazināties? Kur iepazināties? Kādas bija jūsu attiecības? Par ko jūs runājāt? Tiešām? Atzināties mīlestībā, bet viņa tāpēc izlēca pa logu? Vai man tam jātic? Ak pateicāt, ka viņas vadītajā veikalā parīt ieradīsies revīzija? No kurienes jums, restorāna durvju sargam, tādas

neizpaužamas ziņas?

Dziļi lejā noklaudzēja kāpņu telpas durvis, skaļi sarunādamies, nāca augšā.

Prom! Par katru cenu prom!

Viņš uzkāpa līdz bēniņiem, cerībā uz kāpņu laukumiņa nogaidīt, bet tad redzēja, ka lūka nav noslēgta un tai viegli piekļūt pa sienā iemūrētām dzelzs skavām.

Atmuguriski kāpdamies, viņš rūpīgi pielīdzināja savu pēdu nospiedumus izdedžos, kas biezā kārtā sedza bēniņu grīdu. Tikai ticis līdz telpas otram galam, kur caurvējš purināja izžautos palagus un veļu un staigāšanai bija nolikti gari dēļi, Konstantīns pārtrauca pēdu slēpšanu.

Kaktā bija redzamas durvis, tām vajadzēja iziet uz citām nama kāpnēm. Kā par brīnumu, durvis nebija noslēgtas — lielpilsētā tas gadās visai reti.

Iela plūda savā parastajā straumē, pie ietves malas stāvēja milicijas operatīvā automašīna, asins pe|ķei jau bija uzbērtas baltas smiltis, stikla šķembu redzēja maz, un tās bija sīkas.

Alda!

Es esmu niecība, es esmu tikai VIŅU ķēdes suns! Piedod man! Piedo-di!

V'iņš ieskrēja tuvākajā veikalā un nopirka par visu naudu konjaku. Pirmo pudeli izdzēra blakus pagalmā aiz malkas šķūnīšiem. Tur bija vairāki lieli, stūraini atkritumu konteineri. Viens bija pilns ar kaudzi, pār to tekalēja žurkas garām, kailām astēm. No Konstantīna žurkas nebaidījās, taču drošības dēļ uzmanīgi vēroja katru viņa kustību ar savām ziņkārīgajām, ļaunajām actiņām.

Nesajuzdams nekādu garšu, viņš vienā paņēmienā izdzēra pudeli līdz pusei, tad atcerējās sānkabatā iebāzto glāzi.

Pielēja.

Izdzēra.

Brīdi skatījās tukšajā glāzē, tad trieca to pret konteinera sāniem. Žurkas izbīlī pajuka uz visām pusēm, bet, kad viņš nolika zemē pie tuvākās urnas tukšo pudeli, lai tiek kādam trūcīgākam dzērājam, atkal manīja sarainos purnus ar garajiem priekšzobiem.

Alda, es nekā tev nevarēju palīdzēt! Goda vārds, nevarēju! Nav man vairāk nekā, tikai šīs lupatas, kas mugurā!

Kausus! Es varēju pārdot savus kausus, viņam izšāvās caur smadzenēm, taču pēkšņā doma tūlīt arī noplaka. Kas tos pirktu! Kam tos vajag! Tikai viens ir no sudraba, un ari tam pašam sieniņas |oti plānas — daži simti rubļu, nieks! Tevi glābt tie nevarēja.

Tā tam vajadzēja beigties, un tā tas beidzās, citādi nemaz nevarēja būt. Man iemirdzējās zvaigzne, bet tikai tādēļ, lai pēc īsa brīža apdzistu. Jo es esmu neveiksminieks, neveiksmes ir iecirstas

manos gēnos. Kad beidzot es biju sastapis CILVĒKU un man beidzot bija UZSMAIDĪJUSI LAIME, kaut kam tādam bija jānotiek, kas visu aizmēž kā ar slotu. Bet nepriecājieties par agru, Konstantīns ir stiprs, viņš pārcietīs arī to! Vai maz ir jau pārciests? Vai maz vēl būs jālaiž pār galvu?

— Ko tu vēl te stāvi? Ko vēl tev vajag? — Dzīslas uz spēcīgā kakla izspiedās un sāka pulsēt, acu āboli pieplūda asinīm, kļuva sarkani.

— Kāpēc jūs toreiz bijāt atnācis pie mums? Nekad agrāk es jūs netiku redzējusi...

— Lasies, vai es tevi tūlīt nometīšu lejā pa trepēm!

Meitene spītīgi turpināja stāvēt.

Konstantīns sagrāba viņas plecu kā knaiblēs, aizvilka līdz durvīm un izgrūda kāpnēs.

— Atradusies man te ... Konstantīns Kurdašs ne no viena nebaidās!

Viņš aizstreipuļoja līdz kaktam un norāva pēdējai pilnajai trīslitru burkai plastmasas vāciņu, gaisā novirmoja viegla benzīna smaka.

Vietās, kur spirts notecēja gar lūpu kaktiņiem, āda kļuva sausa un šķita savelkamies čokurā.

— Ir nu gan draņķis!

Imalda Konstantīnu mēģināja uzrunāt nākamajā dienā, kad viņš gludi skūts un sasmaržojies atkal stāvēja savā postenī pie «Oreandas» durvīm, taču viņš naidīgi noskaldīja divas iepriekš sagatavotas frāzes:

— Es tevi nepazīstu un nekad neesmu redzējis!

Bija skaidrs, ka tūlīt Konstantīnam piekļūt neizdosies. Viņa klusēdama pagriezās un devās augšā pa kāpnēm.

Imalda bija tikusi apmēram līdz vidum, kad Kurdašs viņai no lejas uzsauca, lai pagaida.

— Bēdz, meitēn, no šejienes! Bēdz, kamēr nav par vēlu! — viņš čukstēja kā lielu noslēpumu.

Varbūt savā, nevis Imaldas labā.

Jūrniekiem dažreiz ar šiem grauzējiem ir liels posts. Nav neviena lielāka kuģa, uz kura nebūtu žurku. Uz veciem kuģiem tās nemaz nav iznīdējamas, un jaunajos tās ierodas tai pašā acumirklī, kad ir ieņemta pirmā krava. Kad Kēns (Kane) savā polārce|ojumā ar savu kuģi 80. platuma grāda tuvumā iesala ledū, žurkas uz kuģa valdīja tik plaši, ka nodarīja visšausmīgākos zaudējumus. Pēdīgi ekspedīcijas dalībnieki nolēma žurkas nokvēpināt. Tika aizslēgtas visas lūkas un kuģa apakšā iededzināts maisījums no sēra, arsenika un ādas. Kuģa |audis auksto pēdējā septembra nakti pavadīja uz deķa. Nākošā rītā bij redzams, ka šausmīgais līdzeklis nebij itin nekā līdzējis: žurkas bij vēl pilnīgi dzīvas. Tagad |audis aizdedzināja koka ogles, domādami ar rodošos gāzi un dūmiem žurkas noslāpēt, īsā laikā slēgtā telpa tik stipri piepildījās dūmiem, ka divi kuģa ļaudis, kuri neuzmanīgā kārtā bija

nogājuši lejā, tūlīt bez samaņas nokrita zemē; tikai ar lielām pūlēm tos izdevās uznest uz kuģa deķa. Lejā nolaista degošā laterna acumirklī nodzisa; piepeši nelaimīgā kārtā kādā citā kuģa daļā aizdegās ogļu krājums un līdz ar to daļa no kuģa, un tikai ar vislie-Iākām pūlēm, kuģa ļaudīm strādājot dzīvības briesmās, izdevās uguni apdzēst. Nākošā dienā atrada tikai 28 beigtas žurkas, un pārpalikušās līdz nākamai ziemai savairojās tik lielā daudzumā, ka no tām vairs neko nevarēja noglabāt. Tās sagrauza kažokus, drēbes, zābakus, taisīja midzeņus gultās, segās, noliktos cimdos un cepurēs, apēda pārtiku un ar viltību izvairījās no visām lamatām un vajāšanām. Gudrākais un drošsirdīgākais suns tika nolaists kuģa apakšējā telpā, žurku īstajā mājoklī, lai tur ievestu kārtību; drīz vien tomēr suņa žēlā kaukšana liecināja, ka ne suns pievār žurkas, bet gan žurkas ņēmušas virsroku pār suni. Suni izvilka ārā un atrada, ka nicināmie grauzēji bij nograuzuši sunim ādu no kāju pēdām. Vēlāk pieteicās kāds eskimoss, ka tas žurkas pamazām apšaušot ar bultām; tas bija tik laimīgs, ka Kēns, kurš nošauto medījumu lika vārīt, pa garo ziemas laiku nekad nebij bez svaigas gaļas zupas. Pēdīgi kuģa ļaudis noķēra kādu lapsu un ieslodzīja to kuģa apakšējā telpā; tā tad arī kuģi no žurkām atbrīvoja.

Puika negribēja iet, tiepās, bet, saprazdams, ka vaļā netiks tik un tā, uzreiz kļuva lietišķs:

— Kur man šo meklēt?

— Pirms ogļiniekiem, — vectēvs sacīja. — Uzliec cepuri. Un ātri, katra minūte cilvēkam naudu maksā.

Agrā pavasara vējš novilka pa sasilušo vaigu ādu kā ar asu vīli, puika skrēja palēkdamies, auļodams iedomātā zirgā ar iedomātu zobenu rokā — tikko pa televizoru bija rādīta filma par pilsoņu karu.

Apsardzes būda ar vectēvu un uz galda nolikto telefona klausuli palika aiz muguras. Tikai logs spīguļoja tumsā, bet arī tas drīz iejuka starp citām pilsētas ugunīm, kas tālumā nosēja kalna nogāzi.

Skaldīdams ar zobenu pa labi un pa kreisi pretiniekus, puika auļoja pa eju, kam abās pusēs kā stāvas sienas pacēlās milzīgie standartkonteineri, ko izmanto starptautiskiem preču pārvadājumiem pa dzelzceļu, ar speciāli piemērotiem autovilcie-niem un, protams, galvenokārt ar kuģiem pāri jūrām un okeāniem — iekraušanas un izkraušanas darbu maksimālās mehanizācijas dēļ speciālisti to radīšanu uzskata par mūsu gadsimta lielāko atklājumu transporta jomā.

Eja bija gara un sazarota, zēns virs galvas redzēja tikai no zvaigžņotajām debesīm izgrieztu lentu, kas priekšā beidzās ar portālceltņu žirafu kakliem, kam dažādā augstumā bija piekārtas dzeltenas, sarkanas un zaļas uguntiņas. Kakli lēnām klanījās un grozījās, spīdēja to prožektoru acis — osta strādāja cauru diennakti.

Puika nogriezās sānejā pa kreisi un aulekšoja tālāk: dip, dip, dip

— dipada, dipada, dipada.

Viņš izlīda starp nesegtajiem preču vagoniem, uz kuriem divās kārtās bija uzbrauktas eksporta samaras, izlīda pa apakšu garam sastāvam ar resnu baļķu saišķiem un vēl garākam sastāvam ar degvielas sešdesmittonnīgajām cisternām un nonāca krastmalā.

Kuģu biezā tērauda sāni pacēlās vairākstāvu namu augstumā. Vēl nebija pārāk vēls, ugunis spīdēja gandrīz visos iluminatoros, bet pret debesīm varēja saskatīt balto takelāžu.

Brangie prečinieku vēderi sekoja cits citam ciešā rindā, resnās enkurķēdes puikam atgādināja ūdenī iemērktas behe-motu astes, tālāk gar ūdensmalu varēja saskatīt lielo akmeņogļu kalnu smailes.

Zēns, piekusis auļot, sāka iet soļiem.

Pie noliktavām brauca elektrokāri un pacēlāji ar dēļiem, tērauda turētāji tos nesa tāpat kā cilvēki nes malkas klēpjus. Dēļi bija gari un galos šūpojās kā putnu spārni.

— Tūlīt ņems un aizlidos! — puika iesmējās.

Velkonis «Isloč» stāvēja iespiests starp diviem milzīgiem piecpadsmittūkstošniekiem — no aizmugures gandrīz līdz pusei pār to sliecās slaiks priekšgals ar uzrakstu EWERANNA un mazākiem burtiem zem tā ANTWERPEN, bet klīverbomi ap-vēdināja priekšā stāvošā norvēģu tankkuģa karogs ar krustu.

«Isloč» bija drukns — tas it kā liecināja par dusmīgu spēku —, netīrs, gar bortu sakārtām nobrauktām autoriepām, lai, saskaroties ar molu vai cita kuģa sāniem, neciestu krāsojums.

Traps bija noņemts, tāpēc puika pagājās uz priekšu un, ticis pretī kubrika durvīm, sāka saukt:

— «Isloč»! «Isloč»! Vai tur kāds ir?

Parādījās sardzes matrozis.

— Ko b|austies, junga?

— Pie telefona sauc. Steidzīgi!

— Mani?

— Aizmirsu! — puika pēkšņi bija tuvu asarām. — Tāds jocīgs uzvārds, nekādi nevar atcerēties. Tālsaruna. No Rīgas.

— Pagaidi, es tūlīt...

Matrozis iebāza galvu pavērtajās kubrika durvīs.

— Aleks Imantovič! Zvana no Rīgas, droši vien jums...

— Jā, jā! Es gaidu tālsarunu ...

Viņi soļoja ātri, puika brīžiem laida pusskriešus, lai tiktu Aleksim līdzi.

— Vīrietis vai sieviete?

— Es nezinu, vecaistēvs runāja.

Ja tā būs Taņa, tad jānozvērina, lai viņa nekad vairs nezvana. Cik reizes puņķodamās nav nosolījusies, bet, paiet kāds laiks, un zvana atkal. Ja vēl būtu par ko runāt! Čīkst tikai savu čīkstamo! Apsardzes

onkuļi reiz noskaitīsies un neskries saukt pie telefona tad. kad tas būs ārkārtīgi svarīgi — viņiem tas nav jādara, to viņi tikai no laba prāta!

— Vai tev kožļenes garšo?

— Mhm, — puika pamāja.

— Turi saujas... Liec, liec abas kopā, lai iznāk kārtīga riekšava!

Neapstājoties viņš sabēra puikas kopā saliktajās plaukstās mazas, caurspīdīgas kožļājamās gumijas paciņas ar četrām kon-fektītēm katrā.

— No kurienes? — puika jautāja.

— *«Corvi's».* To ražo Gvatemalā.

— Laba?

Aleksis paraustīja plecus. Viņš tikai zinaja, ka Ieta.

— Hallo! Hallo! — Aleksis sauca klausulē un pazina māsas balsi. To viņš vismazāk bija cerējis dzirdēt.

— Kas lēcies, mazais?

— Es atradu to cilvēku!

— Kādu cilvēku?

— To, kas vainīgs mātes nāvē.

— Mazais ...

— Nē, brāļuk, neuztraucies — ar mani viss ir kārtībā ... Es viņu ne tikai redzēju, es ar viņu pat runāju.

— Mazais, tu nevarēji ar viņu runāt! Ne-va-rē-ji! Tas tehniski nav iespējams! Viņš ir notiesāts par kādu afēru uz astoņiem gadiem un atsēž savu sodu tajā pašā kolonijā, kur tēvs. Kādreiz augsti godātais biedrs Arons Rozings, es viņu pazīstu pat pēc izskata — dūšīgs, sprogainiem matiem, staigāja bridža biksēs un spožos, stulmainos zābakos. Atvaino, ka es tev jau agrāk par viņu nepastāstīju, bet man šķita, ka tā būs labāk tev pašai.

— Nav taisnība!

— Ir. Tu vienkārši daudz ko vēl nezini.

— Bet tas cilvēks man atzinās un gandrīz izstāstīja, kā tas noticis. Viņš teica, ka pat izsaucis man ātro palīdzību — atceries, tā arī palika neskaidrs, kas zvanījis. Viņu sauc Konstantīns Kurdašs.

— «Oreandas» šveicars?

— Jā.

Aleksis bija pārliecināts, ka par mati ir izdibinājis visu, kas bija izdibināms. Viņam to izdarīt bija palīdzējuši vairāki cienījami ļaudis — dienas gaismā tika izvilkti ne vien motīvi, bet arī slepenie paņēmieni, kuri ar «Ilgas» starpniecību daudziem ļāva labi nopelnīt. Aleksis izjuta pat zināmu lepnumu par to, ka cienījamie ļaudis viņam tiktāl uzticējušies, paši līdz ar to pakļaudamies zināmam riskam.

Taču Konstantīna Kurdaša vārds šajā atklātības ķēdē netika

minēts, bet Aleksis labi zināja, kādas funkcijas Kurdašs pilda vel bez «Oreandas» durvju sargāšanas.

— Ko tu esi nolēmusi darīt?

— Tev steidzīgi jāatbrauc, mums jāapspriežas un jārīkojas kopīgi.

— Rīt es nekādā ziņā nevaru... Gaidi parīt ar vakara lidmašīnu. Kā tev pašai?

— Sāku uzstāties ar otru numuru.

— Apsveicu! Kādas ir tavas slepenās vēlēšanās šajā sakarā?

— Brauc drīzāk!

— Paldies dievam, ka tu atkal nepieprasi, lai es stiepju arbūzu! Kā publika?

— Publika ņem pretī normāli, bet Rainaldi ir stāvā sajūsmā.

— Čau, mazais!

— Čau!

Tātad dzīvoklī tomēr ir bijis cilvēks... Un, ja šis cilvēks tiešam ir bijis Konstantīns Kurdašs, tad daudz kas mainās... Aleksis pietiekami ilgi bija grozījies un andelējies starp centri-niekiem, lai vismaz aptuveni zinātu, ar kādiem paņēmieniem un apmēram kur katrs rauš peļņu.

— Kādā valodā jūs runājāt? — vecais apsardznieks prasīja.

— Latviski.

— Interesanta valoda. Es uzmanīgi klausījos — pat attāli nav līdzīga nevienai citai.

Aleksis nolika vecim uz galda divas paciņas *«Assos»* cigarešu — attiecības ir jākopj, ja tu gribi būt drošs, ka tevi vienmēr pasauks pie telefona.

— Stipras?

— Tā pa vidam. Grieķu, bet no Virdžīnijas tabakas. Paldies un uz redzēšanos!

— Jums paldies! Kas puikam ko neaizskriet!

Tumsa šķita sabiezējusi.

Konstantīns Kurdašs, velns lai parauj! Tas maina apstākļus un notikumu secību. Vai tikai mātei nav «ieslēguši skaitītāju»? Kas viņu iepazīstināja ar Aronu Rozingu?

Šis jauneklīgais un ārēji biklais vīrietis bija uzklīdis Rīgā ap sešdesmito gadu vidu un uz laiku pierakstījies attāla radinieka dzīvoklī ar norunu, ka vasarā viņš paliks pilsētā un pieskatīs radinieka sarausto mantu, bet ziemu mitināsies vasarnīcā, kur divas istabas var gluži labi piekurināt, vasarnīcā daudz ko ņemt nav, un tomēr ir nepatīkami, ja to atlauž, rakņājas un beidzot šo to arī aizstiepj: radio, televizoru, šašliku cepamo ogļu pannu vai ievārījuma burkas. Aronam bija ne vien saņurcīts uzvalks, ko gludinādams nevarēja izgludināt, bet arī nomaļas universitātes juridiskās fakultātes beigšanas diploms, kam sevišķu svaru piešķīra radinieka bērnības atmiņas par dzimto pilsētu un upi, kur uz laipām sievas vakaros mazgāja veļu. Diploms radiniekam ļāva Aronu Rozingu iekārtot darbā par juriskonsultu, taču arbitrāžas cīņās viņš pretinieku juristiem neglābjami zaudēja, tie viņu

sapina instrukcijās, lēmumos un noteikumos, bet, ja nevarēja citādi, tad apveda ap stūri ar termiņu noilgumiem. Tam bija jādara gals, jo radinieks Arona zaudējumus uztvēra kā klaju apvainojumu dzimtajai pilsētai un tās universitātei, viņš nevēlējās, lai citi par to smietos, — ja jurists Rozings nespēj tikt galā ar juristiem, tad viņš vismaz spēs tikt galā ar tiem, kas juristi nav. Un Arons Rozings kļuva par prokuratūras izmeklētāju. Viņš izvērsa arī aktīvu sabiedrisko darbību, uzstādamies rūpnīcās, slimnīcās un dodams intervijas presei. Viņu ievēlēja par tiesnesi — radinieka bērnības pilsēta guva panākumus, par Arona kandidatūru bija atdevuši balsis deviņdesmit deviņi, komats, deviņdesmit deviņi procenti vēlētāju —, viņa spriedumi izcēlās ar bargumu, neatslābstošu cīņu pret buržuāziskā nacionālisma izpausmēm, ko viņš saskatīja katrā latīņu alfabēta burtā, privātās sarunās diezgan dīvainā internacionālisma traktējumā, pēc nacionālsociālistu parauga paceļot vienu nāciju pāri citām, un vēršanos pret mantu kultu, kam par iemeslu viņš uzskatīja Rietumu propagandas līdzekļu graujošo darbību. Taču, par nelaimi, sākās tracis par dažu lietisko pierādījumu nozušanu tiesas ēkā — vienu sudraba paplāti un astoņpadsmitā gadsimta bronzas kamīna pulksteni atrada paša tiesneša dzīvoklī. Tā arī īsti nekļuva skaidrs, kā viņš ticis pie dzīvokļa un kā pie dārgajām mēbelēm, vienīgi paklīda valodas, kas vērsa uzmanību uz to, ka starp ārkārtīgi bargajiem spriedumiem daži bijuši arī ārkārtīgi Viegli.

Lai nekristu ēna uz dzimto pilsētu, upi un veļas mazgātājām.

radinieks panāca, ka tādas runas uzskatāmas par dziļi apolitiskām, un piedraudēja pārskatīt runātāju atbilstību ieņemamajiem amatiem. Bet Aronu Rozingu iecēla par rajona prokuroru. Taču pēc mēģinājuma izvarot mazgadīgu meiteni savā kabinetā — tās tēvs necerēja dabūt taisnību uz vietas un, nevienam neko neteicis, aizdrāza uz Maskavu — Rozingam beidzot izteica stingro rājienu ar ierakstu. Viņš tomēr būtu noturējies uz ūdens, ja nenāktu gaismā ari kāda kukuļņemšanas lieta, un radinieks aizcirta savas mājas durvis Arona degungalā, izlikās viņu vairs nepazīstam un neļāvās pat atmiņām par dzimto pilsētu un upi.

Stipri apsvilušām spalvām biedrs Rozings iespruka advokatūrā, kur nostrādāja vairākus gadus, līdz tika iesēdināts par liecinieku šantažēšanu.

Astoņdesmito gadu sākumā Ārons bija bezdarbnieks, kas par augstiem honorāriem sniedz juridiskas konsultācijas un praktisku palīdzību. Viņš galvenokārt apgrozījās «Oreandā» un citos smalkos restorānos, kur stāstīja, ka izpestījis no izmeklētāja nagiem vai pat cietuma dažādas personas. Galvenokārt tie bija subjekti, ko daudzi pazina, tāpēc Rozinga_ stāstītajam ticēja, lai gan atradās arī skeptiķi, kas sacīja — Arons neko nevar, viņš ir tikai prasts blēdis, kas taisa sev

reklāmu, veikli izmantodams apstākļu sakritību. Izpestītos neizvaicāja, jo viņi tik un tā klusētu, bet par Rozinga plašo pazīšanos prokuratūras un tiesas darbinieku vidū neviens nešaubījās — satikšanos viņš vienmēr noteica tiesas, prokuratūras vai rajona iekšlietu daļu gaiteņos, kur sveicinādams bāza galvu visos kabinetos pēc kārtas, pār slieksni tomēr nepārkāpjot.

«Es vairāk sliecos domāt, ka Alda uzmeklēja Rozingu, nevis Rozings Aldu,» cienījamais cilvēks sacīja Aleksim.

«Jūs domājat?»

«Rozings bija informēts, ka tavam tēvam manta konfiscēta, uz kādu bagātību viņš tukšā vietā varēja cerēt?»

«Māte strādāja kulinārijas veikalā par vadītāju.»

«Tu zini, cik tur pa dienu ieņem? Es tev varu pateikt atklāti, ar tevi man paslēpes nav jāspēlē. Apmēram septiņdesmit. Pēc tam, kad ir norēķinājušies ar konditorejas cehu un virtuvi. Vēl jāatrēķina šoferim un ekspeditoram par tukšās taras aizvešanu un visām tām nepierīdināmajām inspekcijām — sanitārajai, ugunsdzēsēju, metroloģiskajai... Cita citai galā, un katrai kaut kas jāatsvież ... Izmet pēc tam uz galviņām — maz tur pāri paliek!»

«Jūs teicāt, ka revīzija atklāja iztrūkumu veikala kasē__

Piecus tūkstošus ...»

«Gandrīz piecus tūkstošus. Es domāju, ka Rozings viņai tos izvilka pamazām sīkiem izdevumiem. Solīdams ne tikai izpestīt vīru, bet arī vasarnīcu atgūt. To pēc tam vajadzētu pārdot, lai līdz galam norēķinātos ar Aronu. Parastā afēristu leģenda.»

«Ja man gadīsies ...»

«Es saprotu tavas jūtas, bet uz to plukatu nevar pat apvainoties. Jā, viņš ir krāpnieks, afērists, bet kas par to? Blēdīšanās ir viņa bizness, neko citu viņš nemāk.»

«Kas mātei paziņoja par gaidāmo revīziju?»

«Nezinu. Droši vien no tresta. Pēdējā laikā visi cehi uz viņu bija ļoti uzēdušies — viņa krāpās, norēķinādamās gan ar gaļas cehu, gan ar konditoreju, acīmredzot tā vēl kādu laiku cerēdama noturēties uz ūdens.»

Aleksis, domās iegrimis, nomaldījās ejās starp konteineriem, gāja atpakaļ un atkal apmaldījās, līdz iznāca krastmalā pie pašas sētas, tālu no «Isloč».

Ja dzīvoklī ir ieradies Konstantīns Kurdašs, tad noteikti mātei bijis «ieslēgts skaitītājs». Taču to «ieslēdz» tikai cilvēkam, no kura ir kaut kas reāls, ko paņemt. Aleksis centās aptvert, ko no Melnaviem vēl bija iespējams iekārot.

Citu acīm slēptajā darījumu pasaulē, lai tā varētu pastāvēt, arī ir nepieciešamas dažādas finansiālas operācijas: aizdot un aizņemties, pirkt un pārdot, ieķīlāt un ķīlāto izpirkt. Tā kā tur galvenokārt realizē

zagtas vai kontrabandas mantas, parādus no aizmāršīgiem pircējiem piedzīt tiesas ceļā nevar. Arī parādzīmes tur nav iespējamas, tāpēc naudu aizdod uz godavārdu, bet dzelžaini precīziem termiņiem. Ja summa noteiktajā laikā netiek atdota, aizdevējs «ieslēdz skaitītāju» — un augļotāja procenti, kas jau tā ir fantastiski lieli, tad var pat desmitkāršoties.

Parādu piedzīšanā bija specializējušās vairākas centrinieku grupiņas, kurās ietilpa fiziski spēcīgi ciniķi, kam pa zobam jebkura nežēlība un neģēlība, upuru spīdzināšanā viņiem nevarēja noliegt izdomu. Iepriekš nodrošinājušies ar kompromitējošu materiālu — tīrs likuma priekšā šajā sabiedrības daļā nebija neviens —, viņi ievilināja savu upuri pietiekami klusā vietā vai automašīnā izveda ārpus pilsētas, kur viņa lūgšanos un sāpju kliedzienus neviens nevarēja sadzirdēt. Parasti otrreizēja apstrāde vairs nebija vajadzīga, cilvēki pārdeva un atdeva pēdējo. Paši sev šie firmīgi apģērbtie zaļokšņi ļoti patika un laikam nemanīja, ka no viņiem vairās pat tie, kuri par attiecīgu atalgojumu izmanto viņu pakalpojumus, — kā vairās no bendēm, dīriķiem un lepras slimniekiem.

Konstantīns Kurdašs piedzina tikai pēc dažu cilvēku pavēles. Viņš rīkojās truli un primitīvi, taču sita pamatīgi un ilgi, dažreiz pie viena arī izdemolēdams upura mītni.

Ejot gar krastmalu, vairs nevarēja nomaldīties. Aleksis vēlreiz centās sarindot notikumus loģiskā secībā.

Tēva arests un mantas konfiskācija māti pārsteidza pilnīgi nesagatavotu, un viņa, protams, pa galvu pa kaklu steidza kaut ko griezt par labu. Tā viņa patrāpījās nagos Aronam Rozingam, kas droši vien cerēja, ka viņa kādu žūksni ir noslēpusi. Viņš nesolīja zibensātrus rezultātus, bet rīkojās tā, kā parasti rīkojas afēristi — vispirms paņēma simtu, tad divus, tad piecus, vēlāk tūkstoti. Un mātei vajadzēja dot, jo pretējā gadījumā iesāktais paliktu pusratā un iemaksātā nauda arī būtu zaudēta — viņa iebrauca «Ilgas» kasē. Vēlāk viņa varbūt ar prātu aptvēra, ka Rozings krāpj, taču maksāja tam vēl un vēl, lai nezaudētu pēdējo cerību, aiz kuras gaidīja pilnīgs krahs, par ko bija bail iedomāties. Un tad tika sūtīts Kurdašs ar ultimātu — vai nu lai nauda ir atpakaļ kasē, vai... Viņam nevajadzēja ne sist, ne iebaidīt, pietika ar vienu vārdu — revīzija! — lai māte kristu panikā un domātu par pašnāvību. Novārdzināta pa izmeklēšanām tēva lietā, mūžīgās bailēs, ka tik neatklājas iztrūkums kasē un mahinācijas, lai to vēl vismaz uz kādu brīdi noslēptu, viņa nespēja turēties pretim kārdinājumam noslēgt visus rēķinus pāris sekundēs.

Un ar to sajauca kārtis Kurdašam un tam, kas viņu bija sūtījis. Zināja taču, ka naudu no viņas nedabūs, tāpēc gāja pēc kaut kā cita. Visticamāk, pēc dzīvokļa... Liels, labs dzīvoklis ar visām ērtībām pašā centrā, maiņai piedāvātu kaut kur purvā pussagruvušu būdu — viss

likumīgi, neviens nevarētu piesieties.

Iededzies kārē atriebties, Aleksis pa laipu atgriezās uz «Isloč» un iekrampējās savā kajītē.

Vainīgo!

Un tad nu izrādījās, ka vainīgā nemaz nav.

Arons Rozings? Viņš ir afērists, kas izkrāpj cilvēkiem naudu, tāda ir viņa nodarbošanās, ja tā var izteikties. Viņš izkrāpj, bet neatņem ar varu — gribi, dodi, gribi, ne. Ja esi iedevis — vaino pats sevi.

Konstantīns Kurdašs? Viņš ir tikai truls izpildītājs, durstīga spēļlietiņa cita rokās.

Vīrs, kurš sūtīja Kurdašu? Zinādams par iztrūkumu, apjauzdams, ka tas kļūst arvien lielāks, bet klusēdams, viņš pats varbūt pēc sava dienesta stāvokļa uzņēmās zināmā mērā risku, un nav jābrīnās, ka viņš meklēja ceļu, kā sadzīt «Ilgas» kasē trūkstošo summu. Kreisās preces ražotāji gaļas cehā un konditorejā? Pilnīgi bez vainas! Paši apkrāpti!

Kad Imalda beidza pārģērbties savam otrajam numuram un lika skapī sarkano tērpu, pie durvīm kāds bikli pieklauvēja. Neatskatījusies viņa parāva vaļā bultu un turpināja iesākto darbošanos, jo sveši te nenāca, vienīgi savējie. Tāpēc viņa bija pārsteigta, kad izdzirdēja, ka bulta atkal tiek aizbīdīta, un iztrūkusies atskatījās.

Istabas vidū stāvēja Ļuda ar prāvu papīra murskuli rokās. Viņa izskatījās manāmi nobijusies.

— Imaldočka, noliec pie sevis, es rīt paņemšu, — Ļuda stiepa Imaldai pretī pasmago tīstokli. — Neuztraucies, tur ir sviestiņš ... Ja vajag, es tev arī dabūšu ...

Kamēr Imalda pārvarēja apjukumu, Ļuda pati iebāza sviesta paku skapja apakšā pie apaviem un uzmeta virsū samta lupatas, kas tika lietotas kurpju uzspodrināšanai pirms iziešanas uz skatuves.

— Kāds var ienākt, — Ļuda sacīja, it kā attaisnodama savu

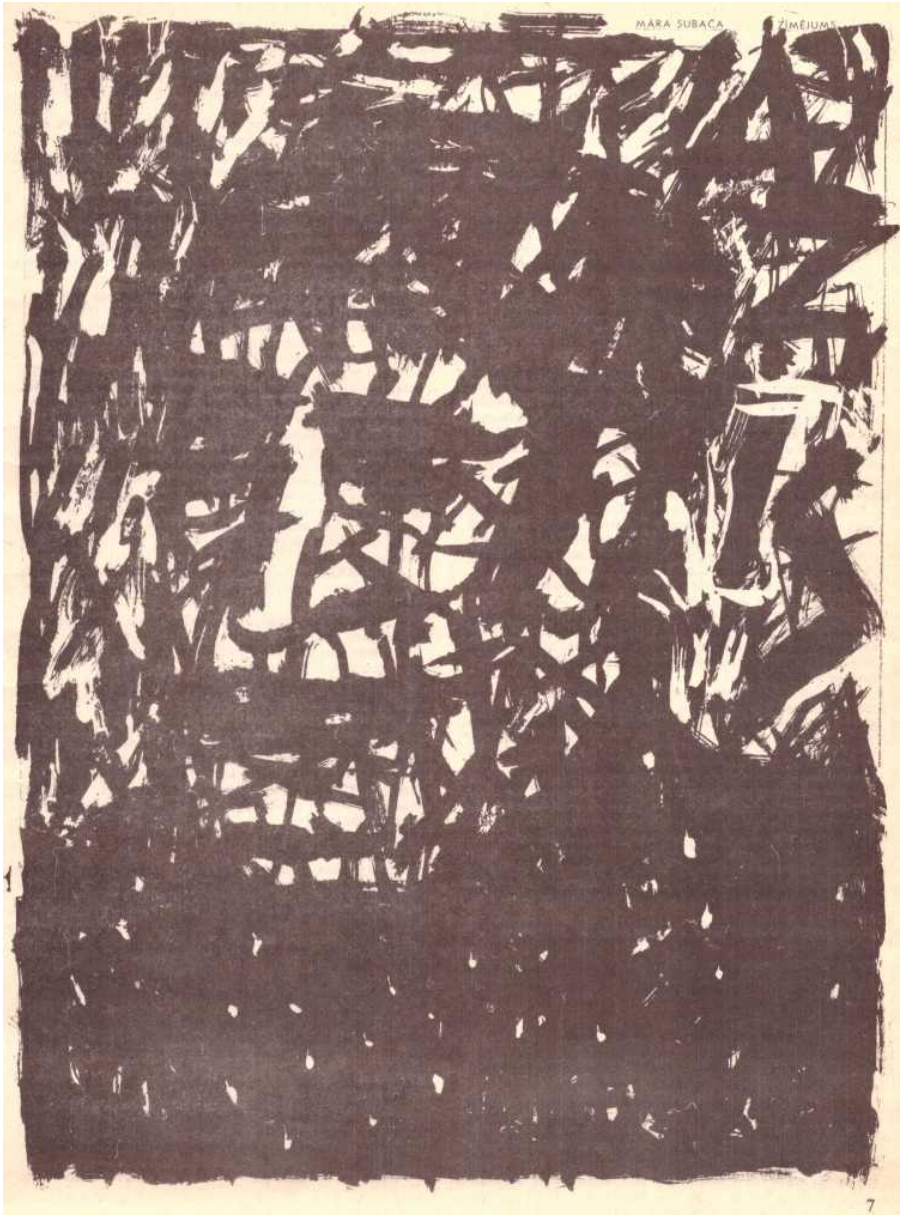

lietišķo rīcību. — Visi tādi maitas, ka nevienam vairs nevar ticēt!

Ne domāts, ne gaidīts, Iekšlietu pārvaldes vanags bija iespurdzis «Oreandas» zvirbuļu barā.

Tas bija jauns un za|š zēniņš ar leitnanta uzplečiem un ārkārtīgi centās izturēties un runāt tā, lai pret viņu rastos cieņa un respekts.

Nezinādams, pie kā vispirms griezties, jo direktora kabinets bija slēgts, viņš pieteicās pie Leopolda, un pārsteiguma moments bija tik spējš, ka resnajam lāga vīram gandrīz piebaidīja sirdstrieku.

— Atvainojiet, bet vai tad kapteinis Kirpičņikovs__Mums bija laba sadarbība ...

— Diemžēl es neko nevaru paskaidrot, neesmu informēts!

Jauki gan! Tā mums vēl trūka! Un Romāns Romaničs, kā par spīti, izsaukts uz trestu!

— Ar ko es varu jums pakalpot?

— Es vēlētos iepazīties ar «Oreandas» darbu, palīgtelpām__

— Varbūt ir kādas sūdzības?

— Kāpēc uzreiz sūdzības? Vienkārši man jāzina, kas te notiek, ko dara__Sāksim ar virtuvi.

Leitnants ilgi šķirstīja šefpavāra Stākles pavadzīmes, pētīja kalkulācijas un citus dokumentus, kaut ko atzīmēja savā piezīmju grāmatiņā, rēķināja ar plānu japāņu kabatas kalkulatoru un beidzot apjautājās, vai nebūtu lietderīgi atgriezties pie prakses, kad ēdienu kartē tika atzīmēts arī gatavo eskalopu, antrekotu, cepešu un to piedevu svars; tad, ja izraisītos strīds, virtuves darbiniekiem pārsverot būtu vieglāk pierādīt savu taisnību. Bez tam virtuves priekštelpā varētu novietot kontrolsvarus, kas būtu pieejami jebkuram klientam.

Stāķiem uz pieres izspiedās sviedru lāses. Vienīgais mierinājums — ka viņš kaut vai rītdien var aiziet pensijā. Un viņš to darīs! Viņš savus nervus vairs nebojās! Pietiek! Taču pēc brīža Stākle atcerējās abus mazbērnus, kuru tēvs bija aizbēdzis no alimentu maksāšanas dzimtenes neaptveramajos plašumos, atstādams viņa meitu vienu — jaukto laulību parastās nedienas —, un vairs tik apņēmīgs nebija.

— Jā, bet tad jāraksta ļoti smuki, — Leopolds gandrīz jūsmīgi piekrita. — Te, ēdienu kartē, — viņš atvēra ēdienkarti, lai būtu uzskatāmāk, un rādīja leitnantam, — vajag atstāt atbilstošu aili. Ja jūs mūs atbalstītu, mēs grieztos ar attiecīgu priekšlikumu — Jums ir ļoti laba doma!

Stākle un pārējais virtuves personāls, kas stāvēja apkārt, nevarēja saprast, vai Leopolds ir pēkšņi kļuvis idiots vai speciāli grasās viņiem iezāģēt. Pavāru algas bija vidēji pieticīgas, viņiem nekādu lieku naudu nepiemaksāja, taču ģimeņu uzturēšanai viņi veikalā pirka vienīgi pašu nepieciešamāko, ko no «Oreandas» bija par smagu stiept — sāli, maizi un kefīru vai pienu.

Pēc tam leitnants Sildedzis ar Leopoldu sāka apstaigāt palīgtelpas. Puisis stāstīja, ka pirms iestāšanās milicijas skolā viņš beidzis finanšu un kredīta tehnikumu, tāpēc viņam esot saprašana grāmatvedības dokumentācijā un materiālu uzskaitē.

Viesmīļu sveicināti, viņi nostaigāja gar skapīšiem, leitnants nobrīnījās, ka visi tiek cieši noslēgti kā publiskā pirtī — vai starp darbabiedriem valdot tāda neuzticība? — un rindas galā pavēra pēdējo, kas nepiederēja nevienam un tāpēc nebija aizslēgts.

Skapīša apakšā, piesegtas ar avīzi, gulēja divas brangas, noplūktas vistas Ķekavas putnufabrikas apdrukātajos polietilena maisiņos.

Leopolds nozibināja skatienu pār viesmīļiem — neviens svešs te

slēpt nenāks! — un cienīgi jautāja:

— Vai stādīsim aktu?

— Atdodiet vēlāk virtuvē!

Leopolds ietina vistas avīzē un pasita padusē.

Sildedzis sāka izklāstīt nodomu kopīgi ar restorāna vadību izstrādāt sistēmu, kas izslēgtu iespēju darbiniekiem piesavināties produktus, — viņam esot dažas svaigas idejas.

Vai nu Sildedzim bija smalks kurta deguns, vai arī viņam kāds bija slepus pienesis ziņas, bet tam, ka viņš izvilka no kases aparāta galdapakšas steigā paslēpto bļodu ar žāvētu vistu, aknu un servilāta desu gabaliņiem, siera stienīšiem un mazsālītajām zivju delikatesēm, ko viesmīļi pa šķēlītei garāmejot norāva no auksto uzkodu šķīvjiem, lai pēc tam taisītu jaunas neuzskaitītas porcijas, bija granātas sprādziena efekts — viesmīļi pajuka kur kurais — tualetē, viesu zālē, smēķētavā.

— Interesanti! — Sildedzis nolika bļodu uz virtuves letes un gar estrādes otru pusi ātri devās projām, tā likdams Leopoldam tikpat ātri sekot.

— Cilvēku daudz, visiem nevaru paspēt uz pirkstiem skatīties ... — Leopolds taisnodamies murmulēja. — Tas ir labi, ka jūs tāds enerģisks, mēs arī esam ieinteresēti, lai «Oreandā» valdītu izcila kārtība. Ļaudis te ierodas atpūsties, nekas nedrīkst bojāt viņu garastāvokli. Atļaujiet iepazīstināt!

Imalda patlaban iznāca no ģērbtuves, lai dotos mājup. Leopolds viņai pieķērās kā glābšanas riņķim niknos viļņos.

— Imalda Melnava, mūsu baletmāksliniece ... Biedrs Sildedzis, mūsu jaunais kurators... — Lieks goda tituls vēl nevienam nav kaitējis. — Atnāciet rītvakar paskatīties programmu, mums ir izcili laba varietē programma!

Imalda ievēroja, ka Sildedzim ir sarkana, pūtaina seja, gari, taukaini mati un apkakle ar blaugznām.

— Imaldai ir divi izgājieni, par viņu visi jūsmo! — mēļoja Leopolds. Vistas bija krietni pakusušas, avīzei cauri sūcās ūdeņaini asiņains šķidrums.

— Es labprāt atnākšu. — Leitnants šķērmi pavīpsnāja.

— Mums vajadzētu arī mazliet aprunāties. Vai tiesa, ka jums, dejotājām, katru mēnesi jāmaksā no savas algas divdesmit rubļi baletmeistaram it kā par privātstundām?

— Pirmā dzirdēšana! — Imalda iesaucās, notēlodama gandrīz vai sašutumu. Viņa nebija iedomājusies, ka tik pārliecinoši spej melot. Protams, viņa maksāja Zvēru dīdītājam tāpat kā pārējās. Tā bija pieņemts, tas bija kaut kas pats par sevi saprotams. Meitenēm tika teikts, ka viņas pašas neko nezaudējot, jo viņām ir izgādātas lielākas algas, nekā pēc likuma pienāktos. Un gluži neparko tā nauda

baletmeistaram netika, ja bija nepieciešams, viņš ar darbalaiku nerēķinājās, strādāja no agra rīta līdz veļam vakaram.

— Uz redzēšanos! — Imalda, žilbinoši smaidīdama, atvadījās kā slavena primadonna. Viņa steidzās, šovakar bija solījies pārbraukt Aleksis.

Leopolds nometa vistas uz šefpavāra galdiņa un tusnīdams apsēdās pretī Stāķiem.

— Kāpēc man tas jāstrebj? Tās ir Romana Romaniča funkcijas, lai viņš strebj! Riebjas!

— Manis pēc tu vari drukāt tādu ēdienkarti, kāda vien tev ienāk prātā, tikai es tādā gadījumā ... — Stāķiem no dusmām mazliet trīcēja balss.

— Drukās, drukās ... Kas tev šo drukās? Ja ies oficiāli caur trestu, tad vēl divtūkstošajā gadā nekas nebūs nodrukāts! Kamēr dabūs papīra limitus — šis ir krītpapīrs, nevis nužņika rullis, un to arī nemaz nevar nopirkt —, kamēr ieslēgs tipogrāfiju

plānos__Tu laikam gaidīji, lai es šim lecu acīs: «Nevajag!

Neparko!» — tā tu gribēji? Šitas nav Kirpičņikovs, šitas laikam būs pamatīgs ērce!

— Nu bet tu tā pateici, it kā jau rīt pat...

— Avīzes vajag lasīt!

Ideju Leopolds tiešām bija aizguvis no kāda komjaunatnes līdera, kas ar karstiem vārdiem un asarām acīs pierādīja jaunatnes centra būves nepieciešamību. Viņa runa skanēja ārkārtīgi jauki, viņš nodrošināja sev progresīva cīnītāja reputāciju priekšējās pozīcijās un gatavojās tāds palikt vēl daudzus gadus, ik reizi kāpdams tribīnē ar vienu un to pašu runu un saukdams: «Kāpēc mums vēl nav?» — aiz kvēliem un visā visuma pareiziem lozungiem atstādams reālo dzīvi — vietas izvēli, projektēšanu, būvmateriālu un darbaspēka limitu problēmas un pašu centra celtniecībai nepieciešamo laiku. Viņš sev it kā nodrošināja piespiedu dīkstāvi uz ilgiem gadiem, bet solīja — kad bus gatavs, tad gan mēs rausim, lai smiltis un oļi pa gaisu lido! Bet līdz tam laikam viņš gulēs — lūdzu modināt tikai algas dienās!

Pie durvīm dežurēja otrs šveicars — Kurdašam esot brīvdiena. Imalda iedomājās, ka viņu vajadzētu apciemot no rīta kopa ar Aleksi, tad neuzdrošinātos sviest ārā no dzīvokļa. Gan jau brālis pats izdomās, kā labāk rīkoties, varbūt vispirms jaiet uz miliciju, visticamāk — tās iestādes pašas uzņemsies iniciatīvu un izmeklēšanu.

Parasti ap šo laiku pie «Oreandas» diezgan viegli varēja noķert taksometru, jo uz «Septītajām debesīm» no viesošanās vai klejojumiem atgriezās ārzemnieki, bet šoreiz neviena automašīna nebija manāma, un Imalda sāka naski so|ot, skaudrā vēja dēļ noliekusi galvu.

Nākdama pa pretējo ielas pusi, viņa redzēja, ka dzīvokļa logi ir apgaismoti — Aleksis jau bija pārbraucis.

Skatīdamās augšup uz logiem, viņa nepamanīja divus vī-riešus[1] kas stāvēja pavārtē un, kad Imalda bija pienākusi tuvāk, atkāpās dziļāk tumsā.

— Viņa?

— Izskatās, ka viņa. Pavadoņa nav.

— Zini, tu ej pakaļ, es vēl kādu brīdi palikšu tepat.

Kad Imalda bija tikusi apmēram līdz trešajam stāvam, vēlreiz noklaudzēja kāpņu telpas ārdurvis, un kāds smagiem, ātriem soļiem kāpa augšā.

Virtuvē un gaitenī dega spuldzes, priekšistabā skanēja balsis.

Imalda novilka mēteli un āva nost zābakus.

Atskanēja īss zvans.

Citā reizē viņa būtu prasījusi, kas zvana, tagad, zinādama, ka mājā ir Aleksis, droši vēra vaļā.

Nācējs iespraucās pa durvīm, negaidījis uzaicinājumu. Tas bija gadus trīsdesmit vecs ūsainis, un viņš izturējās vairāk nekā bezceremoniāli.

— Jūs pie Alekša?

Vīrietis pastiepās un paņēma no nišas plaukta Imaldas rokassomiņu.

— Tā ir jūsu ... Ja nemaldos ...

Imalda vēlāk pati nesaprata, kāpēc nebija sākusi protestēt, bet apstiprinoši pamājusi ar galvu.

— Ieiesim virtuvē... Izberiet, lūdzu, saturu uz galda!

— Kāpēc? — Imalda sasparojās un apklusa.

Tajā brīdī viņa ieraudzīja, ka vīrietis rāda milicijas virsnieka dienesta apliecību.

— Lūdzu! — ūsainais Imaldai atgādināja, ka gaida.

V'iņa atvēra somiņas slēdzi un ļāva izbirt uz galda sīknaudai un necilajiem kosmētikas piederumiem — spogulītim, uzaču tušai.

Vīrietis noņēma vāciņu bezkrāsainajam lūpzīmulim, uzmanīgi to apskatīja, paostīja un uzmauca vāciņu atpakaļ.

— Varat savākt!

Tad viņš spēji satvēra Imaldas kreiso roku un, pirms viņa paspēja iesaukties: «Ko jūs darāt!» — uzrāva blūzes piedurkni pāri elkonim.

Nē, tajā rokā šļirces adatu dūrienu pēdas nebija.

— Uzrotiet otru!

Viņa paklausīja, vēl arvien īsti nesaprazdama, kas notiek.

Vīrietis uzmeta skatienu locītavai un noteica jau pavisam rāmā, gandrīz mierīgā balsī:

— Labi... Iesim uz istabu ...

Aleksis stāvēja, atspiedies pret krāsni tā, ka arī pakausis skāra glazētos podiņus. Viņš bija ļoti bāls un vaļīgās, ļoti modernās drēbēs ar bronzas sprādzēm un važām, ko māsa nekad agrāk viņam nebija

redzējusi.

— Labvakar, — viņa apjukusi nomurmināja.

Uz viņu paskatījās, bet labvakaru neviens neatņēma.

Istabas bija pilnas ar nepazīstamiem vīriešiem, viņu mēteļi un cepures gulēja samestas kaudzē uz Imaldas gultas.

Vīrieši — Imalda nešaubījās, ka tie visi ir milicijas darbinieki — darbojās it kā katrs par sevi, un vectēvs no portreta, sadrūmis, grozīdams līdzi acis, uzmanīja, lai kaut ko nepie-vāc — viņš laikam jutās visneērtāk, visvairāk apkaunots. Viens — pamaza auguma, mūsains — pašķirstīja grāmatu un atlika atpakaļ, otrs ieklausīdamies pieklauvēja pie sienas, kur tapetes bija mazliet uzburbušas un laikam tāpēc radīja aizdomas, ka tur kaut kas paslēpts, vēl cits, izcēlis uz grīdas kumodes atvilktnes, piekasīgi tās pārlūkoja.

— Kur? — nostājies pretī Aleksim, ar naidā trīcošu balsi, cieši raudzīdamies viņam acīs, jautāja vīrietis brūnā vienrindu uzvalkā ar vesti. Viņš bija nedaudz īsāks par Aleksi, tāpēc viņam vajadzēja skatīties slīpi uz augšu.

— Vairāk nav, — Aleksis nomurmināja.

— Tu taču saproti, ka mēs tik un tā atradīsim! Kaut mums te būtu grīdai visi dēļi jāpaceļ un sienas jāizlauž! Tu, smer-deli!

Lai gan gados vēl jauns, šķita, ka viņš ir pats galvenais, jo kustība istabās it kā notika ap viņu.

— Mēs tev sekojām no pašas lidostas. — Kad Aleksis neatbildēja, vīrietis brūnajā uzvalkā turpināja: — Mēs redzējām, kā tev soma novilka roku!

Imalda apsēdās krēslā pie galda un skatījās uz visu, kas notiek, pati it kā atrazdamās ārpus tā. Murgs, riebīgs, ļauns murgs un nekas cits!

— Tā ir jūsu pašu darīšana, ko esat redzējuši, ko neesat. — Aleksis šķībi pasmīnēja.

— Ja būtu manā varā, es tevi nošautu vai nosistu kā traku suni bez tiesas! — Lūpas drebēja, šķita, ka viņš tūlīt ar zobiem iecirtīsies Aleksim kaklā.

No blakusistabas iznāca slaids, jauns cilvēks sprogainiem matiem, Imalda līdz šim viņu nebija pamanījusi.

— Volodja, nomierinies! — Viņš satvēra nikno aiz pleca, un tas mazliet aprāvās.

— Atvaino, Egon ... Nevaru vairs sevi valdīt, gribas viņus spiest kā blaktis ...

Egons paņēma no galda polietilēna kulīti un sāka siet vaļā mezglu auklai, ar ko tā bija aizsaitēta. Maisiņš visu laiku bija stāvējis turpat Imaldai priekšā uz galda, taču tikai tagad viņa tam pievērsa uzmanību. Polietilēns bija necaurspīdīgs, duļķains, vienīgi pēc ārējās formas mīkstajām līnijām varēja apjaust, ka saturs ir smalks kā milti vai

cukurs.

Kad mezgls bija atsiets un Egons mēģināja maisiņā ieskatīties, atklājās, ka saturu sargā nevis viena, bet četras cita citā iemauktas polietilēna un celofāna kulītes.

— Tu esi pārliecināts, ka tas nav nācis no aizrobežas? — Egons Volodjam jautāja — laikam jau atkārtoti.

— Pašmāju, paskaties, cik primitīvi attīrīts ... Ja gribi, atdosim laboratorijā, bet liela vajadzība nav.

— Laboratorijas slēdziens ir obligāts.

Baltā pulvera pētīšana Volodju atkal bija izsitusi no sliedēm, un viņš vēlreiz nostājās Alekša priekšā:

— Kur pārējais, es prasu! Tev somā bija vēl! Varbūt tavs līdzdalībnieks dzīvo šajās pašās kāpnēs, un tu viņam garām-iedams pasviedi? Kurā dzīvoklī?

Aleksis klusēja.

— Atbildi! Tavā rīcībā bija piecpadsmit minūtes, ne vairāk. Ārdurvis mēs tajā laikā bloķējām. Ja vajadzēs, mēs apgriezīsim ar kājām gaisā visu šo sešstāvu māju, bet atradīsim! — Un tad jau nedaudz mierīgāk, pamājot ar galvu uz atkal aizsieto polietilēna maisiņu: — Kam tev vajadzēja nodot?

— Es jau sacīju.

— Atkārto vēlreiz.

— Es to iegādājos personiskai lietošanai.

— Tu pats nelieto!

— Pagaidām vēl ne.

— Gribēji nodrošināties ar narkotiskajām vielām līdz mūža galam? Te apmēram tik daudz ir — ilgāk par desmit gadiem jau reti kurš no kaifotājiem novelk. Tu, sīkā mēslu vabole, kas gribi iedzīvoties uz citu nelaimēm, vai tu apjēdz, ko tu esi atvedis? Mēri, lepru un spitālību tu esi atvedis!

— Volodja! — Egons atkal apsauca.

— Atvaino, prokuratūra, bet man viņu tiešām gribas nosist ... — Volodja grieza zobus. — Zinu, ka tā nedrīkst pat domāt, bet netieku ar sevi galā ... Atvaino, Egon ... Jau vesela nedēļa, nervi vairs netur... Aizmiegu, bet atkal viņus redzu ... Kā sērga, kā briesmīga sērga ...

Galējā istabā kratīšana bija beigusies bez rezultāta, polietilēna kuļķenei uz galda tika pievienotas vienīgi divas gludstobru medību bises patronas, par kurām Aleksis atklāti pavīpsnāja — ir nu gan guvums!

— Kur pats ierocis?

— Kā lai es zinu, patronas mētājās vēl no tēva laikiem.

— Vannas istabu, tualeti, gaiteni un virtuvi... — Volodja izrīkoja padotos. — Paņemiet no šejienes krēslus, lai pieaicinātie var apsēsties.

Imalda piecēlās un gāja uz durvīm.

— Kur jūs? — noprasīja ūsainais.

— Gribu padzerties!

— Es jūs pavadīšu ...

Imalda atgrieza virtuves krānu, ļāva izlietnē notecēt siltajam ūdenim, piespieda sevi vienā paņēmienā izdzert veselu glāzi un pielēja atkal — ja reiz vēlies tēlot izslāpušu, tad jārīkojas tā, kā būtu rīkojies izslāpušais.

Ūsainim laikam bija neērti stāvēt gluži blakus izlietnei, viņš palika virtuves durvīs.

Imalda nolika glāzi atpakaļ uz plauktiņa un sāka lēni mazgāt rokas.

— Ar ko jūsu brālis satiekas?

— Viņam ir daudz paziņu ... Vismaz agrāk bija. Nāca kur-sabiedri no jūrskolas.

— Un pēdējā laikā?

— Pēdējā laikā viņš dzīvoja uz kuģa.

— Jūsu kāpnēs ir divpadsmit dzīvokļu. Ar vieniem ir labākas kaimiņu attiecības, ar citiem sliktākas ... Dažā dzīvoklī mitinās bērnības draugi, dažā ...

Imalda piegāja pie dvieļu pakaramā un sāka slaucīt rokas — viņa pret ūsaini atradās ar muguru.

Jāriskē, otras iespējas nebūs!

— Stāvu zemāk dzīvo puisis, ar kuru Aleksis spēlēja vienā volejbola komandā... — Kārdama dvieli atpakaļ uz vadža, Imalda nocēla no tā zilo lentīti, kurā bija iesieta otrā pagraba atslēga.

— Durvis pa labi vai durvis pa kreisi?

— Ja kāpj augšā, tad pa labi. — Saburzījusi lentīti čokurā, viņa to kopā ar atslēgu sažņaudza saujā. — Man vajadzētu arī uz tualeti...

— Tiklīdz mūsu biedri būs pārbaudījuši. Vēl pāris minūšu, ne vairāk.

It kā saglauzdama matus, Imalda aizslidināja atslēgu sev aiz apkakles:

— Tepat gaitenī gaidīt?

— Jā, varam pastāvēt tepat.

Egonam taisnība, ar naidu neko nevar panākt, Volodja sevi strostēja. Auksts prāts vienmēr ir labāks ceļa rādītājs. Bet, kad viņš iedomājās, ka viena narkotisko vielu paka — šajā nebija mazāk par kilogramu — ir jau ceļā, vai vēlāk nonāks pie pircējiem, viņš tikko valdījās, lai neceltos un nedauzītu šo Aleksi Melnavu līdz asinīm. Kaut līdz nāvei, ja viņš nepateiks, kur tā atrodas. Bet varbūt tiešām otras pakas nemaz nebija? Soma it kā izskatījās smagāka — visiem izskatījās! — bet neko precīzi tā pateikt nevar.

Acu priekšā kā kaleidoskopā sagriezās pēdējā nedēļā redzētās ainas, kas nomāca ar absolūto bezcerību. Kropļu banda, kas, kūjām

pret akmeņu bruģi klaudzinot, velkas pretī nāvei. Un šķita, ka nekas vairs nevar viņus atturēt — ne izglītotos, ne trulos analfabētus, ne bagātos, ne nabagos. Un aiz viņiem vilkās vesela pusaudžu audze, kam viņi savu kroplību gribēdami vai negribēdami bija pielipinājuši — tie sekoja pa to pašu ceļu viņiem nopakaļ un pretī tam pašam rezultātam.

«Pie mums nav narkomānijas, narkomānija ir raksturīga tikai kapitālistiskajai sabiedrībai,» bija mācījis zinātņu doktors universitātē.

«Pie mums nav arī prostitūcijas,» ārkārtīgi nopietni bija papildinājis Egons. Viņi ar Volodju mācījās paralēlās grupas, bet dažas lekcijas viņiem bija kopīgas, un kopā viņi brauca arī nakts milicijas patruļmašīnās, ķerstīdami sutenerus ap Centrālo dzelzceļa staciju, jo agri bija kļuvuši par ģimenes cilvekiem un ar stipendiju nevarēja savilkt kopā saimnieciskā budžeta galus.

Visapkārt sāka vīpsnāt par Egona uzspēlēto nopietnību, jo labi saprata, ko viņš ar to grib sacīt, vienīgi kā akmenī cirstajā pasniedzēja sejā nepakustējās ne vaibsts.

«Jā, mums nav arī prostitūcijas, jo nav tai nepieciešama sociālā pamata — sieviešu beztiesība, zemu atalgotas profesijas un bezdarbs.»

Pasniedzējam viss bija vienkārši un skaidri, viņam viss bija rakstīts priekšā grāmatās.

Cik ērti un jauki gan bija dzīvot pec tam gramatam un censties neskatīties ne uz vienu, ne otru pusi. Saldās teorijas par sociālajām slimībām, kas it kā pastāv tikai pašu slimnieku iedomās!

Jau nedēļu operatīvās grupas ļaudis dabūja maz gulēt, kratīšana sekoja kratīšanai, bija ierosināts gandrīz astoņdesmit krimināllietu, no viena ļaunuma perēkļa pēdas aizveda uz citu, arī ārpus pašu rajona robežām, kā pie šī Melnava, atmiņā palika vienīgi briesmīgie skati, kad sažņaudzas sirds, jo nezini, kā palīdzēt.

Māte, vēl jauna sieviete, dēls septītās klases skolnieks, abi guļ transā, tēva, protams, nav. Vispār nav.

Koka mājas augšējais stāvs, saplēsti aizkari, gar sienām tapešu stērbeles, nekārtība un netīrība, istabas vidū vienīgā mēbele — dīvāns. Uz tā narkotisko vielu nemaņā vīrietis, kājgalā murmulē vecs uzburbis šizofrēniķis, apkārt nosmulētā rāpulītī šļūkā divgadīgs bērniņš, par kuru neviens neliekas zinis, tāpēc viņš jau sen ir pārstājis raudāt. Kratot tiek atrastas deviņas šļirces un divpadsmit adatas, narkotiku lieto abi vecāki.

«No kā jūs pārtiekat?» Viņa vēl ir pie samaņas, pelēkajā sejā vēl var manīt meitenīguma ēnu.

«Mamma palīdz ...»

«Viņa taču pati nestrādā, pārtiek no pensijas.»

«Cik var, tik palīdz.»

Diviem narkomāniem vajag apmēram divi tūkstoši rubļu mēnesī. Acīmredzot viņi ir starpnieki, kas «strādā par savu devu». Reizi nedēļā

vai vēl retāk saņem pārdošanai zināmu daudzumu narkotisko vielu. Viņi ir saimniekam uzticīgi vergi, jo bez «devas» dzīve vairs nav iespējama, abstinencē neiztur pat stiprāki raksturi, lūzt visciešākās apņemšanās. Glābt var laikus sākta ārstēšana, bet arī tā ne katrreiz. Vergs, riskējot ar brīvību, savāc naudu un nodod īpašniekam — starpnieks ir nepieciešams, jo narkomāni cīņā pēc «savas devas» nav aprēķināmi, daudzi pārdzīvo ciešanas, ko tikai aptuveni var salīdzināt ar galēju badu, vai galējām slāpēm, tāpēc jebkurš ir spējīgs uz jebko, sākot ar krišanu ceļos un sevis pārdošanu līdz slepkavībai. Starpniekam ir jābūt cietam un nežēlīgam līdz galam, nedzirdīgam pret lūgšanām un solījumiem — naudu, naudu galdā!

«Ja mēs rajonā tiksim galā ar narkomāniju, tad nebūs arī lielākā daļa citu noziegumu — dzīvokļu zādzību, laupīšanu, spekulāciju. Naudu «devām» godīgā ceļā nav iespējams nopelnīt!» Ar šo tēzi rajona iekšlietu daļa un prokuratūra sāka kopīgu akciju, kas zināmās aprindās sacēla paniku, jo nu tika atklātas arvien jaunas un jaunas «bedres», kur vēnās adatas dūra «veterāni», kam nebija vairs pat sava krekla mugurā, un dzīvokļus ar kolektīvu «kaifošanu» pornofilmu skatīšanās laikā videoseansos — lai viss būtu kā ārzemēs, kuras nezin kāpēc tika iztēlotas tā, nevis ar. sasniegumiem zinātnē, tehnikā un vēstures un kultūras pieminekļiem. Daudzi te «dūrās» pirmo reizi, bet daudziem tā nepaliks — pēdējā. Patiesībā tie bija jaunu pircēju un tirgus organizēšanās pasākumi.

— No kā tu saņēmi? Kam tev vajadzēja nodot?

— Esmu visu pateicis!

— Gribi, es tev pastāstīšu, cik slikti ir cietumā! Labi, nestāstīšu, tu pats to uzzināsi! Tev daudz iedos, tagad par to ņem stingri. Mazāk par divpadsmit tu nedabūsi, atgriezīsies impotents, ja vien tevi tur neiztaisīs par pederastu! Tikai vaļsirdīga atzīšanās var tavu sodu mīkstināt. Saproti, man neesi vajadzīgs tu, man ir vajadzīgs tas, kas jūs visus tur dūrē! Lai viņu atdotu saplosīšanai tiem vecākiem, kam viņš ir nogalējis bērnus, lai atdotu saplosīšanai tiem bērniem, kam viņš ir nolaupījis vecākus un bērnību! Tu esi tikai alkatīgs sūdu bumbulis savam šefam pie pakaļas! Un netēlo te kaut ko svarīgāku!

— Volodja! — Egons ar žestu izaicināja kolēģi gaitenī, tik niknu un nesavaldīgu viņš to nekad agrāk nebija redzējis.

— Volodja, tu esi noguris, brauc mājās atpūsties. Mēs arī drīz brauksim, laikam Melnavam tiešām vairāk nav bijis.

Egons ieraudzīja Volodjas acīs asaras.

— Vecais, kas noticis? — Viņš izbijās.

— Sieva atradusi puikas mēteļa kabatā tabletes... Ciklo-dolu__

— Ko viņš pats saka?

— Melo.

Egons sadrūmis apklusa. No prāta atkal neizgāja viens_ un tas pats

jautājums — mēs nespējam atbildēt uz «kāpēc?». Mēs it kā lieliski zinām, kādēļ tas notiek pie kapitālistiem, bet esam pilnīgi nespējīgi atbildēt, kādēļ tas notiek pie mums. Kur mājo tārps, kas mūs grauž? Tabletes, protams, ir vēl tikai pusceļš. Bet... Ko es sevi mierinu? Volodjas dēļ? Paskatīsimies taisnībai acīs — jau pusceļš! Bet atkal skan balsis — nav, nav, pie mums nav, tiem tur aiz robežām, tiem, gan, tiem gan!

Kāpēc mēs tik neatlaidīgi cenšamies šķērsot satiksmes maģistrāles ar aizsietām acīm, kam tas ir izdevīgi? Un atziņa: Volodjas puika arī — tātad mēs neviens neesam pasargāti, viņiem ir normāla, ja ne laba ģimene.

— Vai dzīvoklim ir pagrabs? — ūsainis jautāja Imaldai.

— Mēs kopš centrālapkures ievilkšanas to nelietojam.

— Bet pagrabs tātad ir. Kur glabājas atslēga?

— Virtuvē. Es parādīšu.

Ūsainis paņēma no vadža atslēgu ar sarkano lentīti un otru, lielu, kas bija pakārta blakus.

— Arī no pagraba?

— Nē, no parādes durvīm, agrāk tās mēdza slēgt.

— Jūs parādīsiet?

— Man nav kabatas lukturīša.

— Es dabūšu ... — Ūsainis pabāza galvu ārā gaitenī. — Saša, iedod man savu kabatas lukturīti! Un pieaicinātos arī vajag ...

— Neiesim taču nakts laika meklet uz ielas jaunus! — iebilda Volodja. — Ja atslēdz un kaut ko redzi, tad slēdz ciet un nāc augšā pēc pieaicinātajiem!

Pagrabs kā pirmo kristiešu katakombas dalījās galvenajās ejās un īsās, strupās sānejās. Daudzu kambarīšu redeļotās durvis bija salauztas, sakritušas un satrupējušas, jo pagraba telpas īpašniekus vairs neinteresēja. Vietām bija peļķes ar sasmakušu ūdeni — namu pārvalde arī par pagrabu vairs nelikās zinis. Centrālapkures plāni izolēto cauruļu dēļ gaiss bija mitrs un karsts, vasarā te labi vairojās kārni odi, kas, izkļuvuši laukā pa lūkām, ar siltā gaisa strāvām pacēlās līdz pēdējiem stāviem un vēl augstāk, neļaudami naktīs atstāt vaļā logus.

— Tūlīt būs jāpieliecas, — Imalda brīdināja un pieliecās pati. Pagrabā viņa orientējās labi, taustīdamās vien spētu izstaigāt ejas, lai gan gadiem te nebija bijusi — māte Aleksim lika viņu ņemt līdzi pagalmā rotaļāties, viņa kā piektais ritenis tad maisījās puikām pa kājām, līdzspēlēdama «gangsteros un policistos». Ja vien neuznāca sētnieks un viņus no pagraba neizdzina.

— Šis ... — Imalda apstājās.

Ūsainis apgaismoja ar lukturīti bieziem cinkota skārda gabaliem apsistās durvis. Vairākās vietās bija manāmas pabaloju-šas skārda

fabrikas firmas zīmes — garkājainais putns emū un puslokā zem tā «Made in England».

— Atveriet pati, — priekšrakstu dēļ virsnieks teica un pasniedza atslēgu. — Es rādīšu uguni.

Uzvilkti aiz pakaļējiem riteņiem pie griestiem, karājās divi velosipēdi — pieaugušo un pusaudžu. Imalda atcerējās, ka bija mācījusies braukt Viesturdārzā pa nomaļiem celiņiem, lai kādam nejauši neuzskrietu virsū, bet Aleksis demonstrējis mātei māku kā cirkus artists — rokas pie stūres neturot, tikai uz aizmugurējā riteņa. Lai tiktu pāri šķēršļiem, vispirms lielā ātrumā braukdams, parāva augšā priekšējo riteni, un kad tas aiz šķēršļa pieskārās pie zemes, pārmeta svaru uz to, lai būtu vieglāk ar pedāļiem, kas viņam bija ar stiprinājumiem no sacīkšu velosipēda, pārcelt šķērslim pāri aizmugurējo.

Bluķis ar iecirstu cirvi — uz asmens redzami sarkanbrūni rūsas plankumi.

— Vai Aleksi... V'ai manu brāli apcietinās?

— Protams... — Un īgni piebilda: — Domājat, ka mēs aiz gara laika? Domājat, ka mums mājās nav ģimeņu, nav bērnu, ka mēs negribam būt kopā ar viņiem? — Ūsainis noslēdza kambarīti. — Mēs ari esam dzīvi cilvēki.

— Ko es viņa labā varētu darīt?

— Pasakiet, lai viņš atzīstas. Sods tiešām būs vieglāks.

— Vai par tām ... narkotiskajām vielām ... daudz draud?

— Jā, tāpēc, ka tā ir briesmīga nelaime. — Ūsainis savaldījās, tikko nepateicis: «Tā ir tikpat kā slepkavība.» — Vai nav gadījies lasīt?

— Jā. Šķiet, ka jā ...

(Turpinājums sekos)

Bet vīrietis iedomājās, ka pat tad, ja viņa avīzēs un žurnālos būtu izlasījusi visu iespējamo par narkomāniju, par tās postu, viņa ne tuvu nevarētu stādīties priekšā patieso stāvokli — tas jāredz savām acīm: mazgadīgas prostitūtas un skrandainas vecenes zagles, garīgi atpalikušo bērnu pansionātus, netīrus, sabradātus salmus, kas aizstāj gultas dzīvoklī pašā Rīgas centrā, dvīnīšus, vājus kā ģindenīši, kas kož savās rociņās, jo divas dienas nav dabūjuši ne drupačas, kādreiz talantīgu mākslinieku, kas vairs nespēj uzvilkt vienu līniju, līdz plānprātībai nonākušos laupītājus, kas uzbrūk ātrās palīdzības ārstiem, lai atņemtu tās pāris morfija ampulas, kas ir medikamentu somā, truliķi, kas piestūķējis magoņu sēklām muti un vēl rij un rij, lai gan māte tajā pašā istabā ir viņa dēļ tikko sev padarījusi galu. Tas ir jāredz, un jāizdzīvo līdzi šo nelaimīgo cilvēku bezcerība, viņu pilnīgi paralizētā griba, lai saprastu, ko nozīmē vārds narkomānija. Šai simpātiskajai meitenītei, māsiņai, polietilena kuļķene uz galda ir tikai aizliegts pulverītis, viņa tajā nesaskata citu nelaimes. Ja viņa pat ir

pietiekami jūtīga pret svešām nelaimēm, viņa vēl nobirdinās asariņu, ka pret brālīti onkuļi izturējušies cietsirdīgi.

Aleksis jau bija aizvests, viņus atgriežamies sagaidīja tikai Egons un vel viens no operatīvajiem darbiniekiem.

— Tukšs, — teica ūsainis, aizvērdams aiz sevis durvis. — Jau aizbrauca?

— Mums šonakt ir tikai viena mašīna. Tūlīt būs atpakaļ.

— Drīz mēs uz notikuma vietām laidīsim ar tramvaju. Es paredzu.

Imalda atsēdās savā krēslā un sēdēja tur klusa un rātna.

— Vēl kāda adrese palika?

— Tā mums faktiski iznāk pa ceļam, — Egons izvairīgi atbildēja.

— Goda vārds, sieva aizbēgs! Nu jau iet pār mēru!

Nakts klusumā skaidri varēja sadzirdēt piebraucam automašīnu un aizcērtamies durtiņas.

Ūsainis piegāja pie loga un paskatījās lejā.

— Arlabvakar, — visi atvadījās.

— Arlabvakar, — Imalda atņēma un palika sēžam.

— Arlabvakar, arlabvakar... — viņa noteica vēl pēc tam, kad bija aizbraukusi arī automašīna. — Arlabvakar ...

Ap pieciem no rīta namu pamodināja ilgs, drausmīgs kliedziens. Pusapģērbušies un samiegojušies ļaudis nevarēja saprast, kurā dzīvoklī nelaime notikusi, pēc balss tikai bija iespējams noskārst, ka kliedzēja ir sieviete. Augšējos stāvos šķita, ka kliedz kaut kur apakšā, apakšējos — ka augšā. Sētas nama iedzīvotāji skatījās uz ielas namu, no ielas nama — uz pagalma spārnu. Kliedziena vietas noteikšanu vēl sarežģīja tas, ka sākumā ugunis nebija nevienā logā, bet pēc tam sāka iedegties te šur, te tur — lai apģērbtos un varētu doties palīgā, ja izrādītos, ka tas vajadzīgs. Sākdamies skaļš, kliedziens pamazām mainīja toni, pēdīgi kļūdams skaļam smilkstienam līdzīgs, tad izdzisa pavisam un otrreiz vairs neatkārtojās.

Brīdi pagaidījis, nams atkal laidās iztraucētajā miegā.

Žurkas ir veikli meistari visos ķermeņa vingrinājumos. Tās skrej ātri un veikli, kāpelē lieliski, iet uz augšu pat pa diezgan gludām sienām, peld meistariski, ar lielu mākslu izdara diezgan tālus lēcienus un arī rokas zemē tīri ciešami. Ja arī ne visai labprāt. Pelēkā žurka kā stiprākā, liekas esam veiklāka par melno žurku, vismaz tā peld daudz veiklāk. Viņas niršanas māksla ir gandrīz tikpat liela kā īstiem ūdens dzīvniekiem. Viņa droši var doties zivju medībās, jo ūdenī tā ir pietiekoši veikla, lai medītu mitro dziļumu īstos iemītniekus. Dažreiz tā izturas tā, it kā ūdens būtu viņas īstā dzimtene. Izbiedēta, tā acumirklī metas upē, dīķī vai grāvī un, ja vajadzīgs, vienā paņēmienā pārpeld pār visai platiem ūdeņiem vai minūtēm ilgi skrej pa ūdens tvertnes dibenu. Melnā žurka to dara tikai vislielākās nepieciešamības brīdī, tomēr peldēšanas mākslu pieprot īsti labi.

No žurkas maņām dzirde un osme stāv priekšgalā; sevišķi pirmā ir lieliska, bet arī redze nav slikta, un savu garšas maņu tā pārāk bieži apliecina pārtikas noliktavās, kur žurkas arvien prot uzmeklēt gardākos kumosus. Par viņu garīgajām spējām pēc visa pievestā man nav vairs daudz nekas jāsaka. Prātu tām patiesi nevar noliegt, vēl mazāk viltību un izmanību, ar kuru palīdzību tās izvairās no visdažādākām briesmām.

X (Turpinājums sekos)

OLGA NIKOLAJEVA. NAKTS SARDZE

Miljardiem brūču un apbalvojumu Nāvējošu
Lido pa nākamo paaudžu debesjumu Naktīs košās.
Tur kāda tauta zvaigznāju pelnos,
Debess varoņi,
Rūpīgi izklāj mundieri melno Komētu staros.
Redzu: tas uzaust — vienos ordeņos krūtis Kautiņam spīvam.
Baismīgas zvaigznes lido gar rūtīm, Cauršaujot dzīvi.
muķeņu Čuksti
Kopā viņi aizvada šo nakti.
Šajā naktī viņiem viss ir kopējs.

Sapnis viens un viena arī sega. Laimīgais, viņš roku nolicis uz krūtīm. Kopā viņi pavada šo nakti.

Vai vēl dzīvi, ka tik klusi elpo?
Tādā dusā — nevar dzirdēt sirdi.
Istabā zied visas šīsnakts zvaigznes. Ziediem pilni, viņi abi gu|.
Vai vēl dzīvi, ka tik klusi elpo?
Māsa, priecājies, kā bērni gu|.
Rokas savijušās. Viena elpa.

Liekas — viņi lido. Tas ir noslēpums. Kas tos izšķirs — tu jau pati zini. Līksmo, māsa — bērni paradīzē.

Pārkāp neticības slieksnim, Moku strupceļu plēs pušu. Dzīvība — šīs dzīves vaiņags, Mūsu kristāls maģiskais.

Katra zvīniņa uz ādas —
Tā ir viena sīka lupa,
Tā kā acis — kukainīšiem — Katrā spīguļo viens logs.
Maz ir neredzīgu vietu.

Pēdām āda pārāk cieta, Pārējais var redzēt zvaigznes, Dzīlēs lavas straumes just.

Mūsu biostrāvas meklē Citu dimensiju vārtus.
Aklais viss ir ievainojams, Nāvei neglābjami lemts.
Muskuļi ar ādu raugās,
Katrs atoms sitas ritmā,
Cilvēks tālā gaitā dodas Zemapziņas dziļumos.
Esamības tumsas viļņus Viņa dvēsele māk skaitīt.
Šaurā namā ribu vidū Viņam paslēpts metronoms.

Pat caur drēbēm varu redzēt Priekšmetus, kam sava gaisma, Ūdeni un savus radus, Zvaigznes, stiebrus, ziedlapas.

Fosforiscē tīrie gaisi.

Martam perlamutra līksme, Svinīgi mēdz sadegt rudens, Augusts — maigie augļi mirdz.

Cilvēks noraugās uz dabu, Simtkārt tajā atspoguļots. Laikā, kamēr

kļava dzeltē, Nobriest arī viņa sirds.

Mums ir ilgas visu zināt.

Visa mirdzumu mēs redzam. Pasaulei būs jāizmēra Mūsu jūtu starojums.

Drāmu spēlējām, pirms tam Prologu un mistēriju.

Skatītājs līdz Ādamam,

Taču necieš histēriju.

Novecojusi šī tēma.

Bet no paradīzes padzīt lēma Abus dievs ne jau par grēkiem,

Bet par Ievas asaraino brēku.

Un par to tad lugas autors Izsacījās pantos kautros,

Bet ar lielu pamācības spēku.

Lugai diži panākumi,

Tikai es tāds mazliet skumīgs. Grima kalni, parūkas kā krūmi — Protams, katram prieciņš savs.

Taču mana loma uzvedumā Visai nozīmīga nav.

Maz repliku, tāds nebūtisks teksts, Un cēlienā pa diviem uznācieniem. Klāt nenes sviestmaizes uz paplātes, Ar stipru tēju grimētavā neuzcienā.

Aktieri jau neciena nemaz Tad, ja viņš ir pilnīgs statists.

Sēž grāvī bēdīgs viņš un mazs,

Zelta lapa viņā skatās,

Vēja gaudās atskan «bis».

Lapa nejēdz vārdu bilst.

Lapa raksta protokolu,

Dumjas lugas nelasot.

V'iņai ir savs īpašs nolūks — Sagaidīt, kad ēdīs nost Visas lapas lapgrauzējs,

Žurkas atpūtīs kad vējš Un aiz kulisēm lēks trusis spējš.

Viņi lugu sacaurumos,

Benefice iznāks drūma.

Tad uz mežu skries, un drīz Zelta protokolu apēdīs.

Pa tumsu klaiņojot, ir drošāk meklēt Ne kaislību, kas atbild tavai kaislei,

Bet tuvību, kas rodas.

Kad bērnagadu ideālu izp|āpā.

To slepus noklausījies, smietos snobs Kā neprātīgs. Bet tie, kas sevī aku nes,

Līdz pašai nāvei pašā dzīlē glabā Kaut vienu mazu muļķībiņu.

Vislaimīgākā gadā pietiek saskaitīt Uz skotu pleda rūšu kvadrātiņus —

Jau tevi pārņem svētlaimība.

Bet citreiz — mūžam lavu pārkausē

Ar cerību tur atrast vizulīti platīna

Vai svina lāsīti. Lūk, pauze — un es pateikšu: kā tu
Reiz saslimt gribēji — tā es
Būt nelaimīga ilgojos. Es tagad mirstu —
Un tu kā saule svētdienā, tik vesels.
Kad tu par meistarību runā Vai kad tu savas acis piepūlē,
Kad, ienākdams un aiziedams, tu aizver durvis,
Tev, protams, prātā neienāk nemaz,
Ka radi dzeju.

TĒRPS

Vienīgi mērīt un šūt.
Vienīgi būt un klusēt.

Tā kā ieloces visas rindas piediegt no pareizās puses. Vai patiešām es šajā brīdī — klusā šuvēja zīdos?

Cik padevīgi raugās no kamola spīdīgi dūmainā Ap adatu apvīta kūniņa.

Viņa — no bildītēm košām, no bukolikām.

Cik bezspārnains viņas zīdainais liktens.

Līgavas tērps — cik tam iešuvīšu un kroku,

Un cik mūžīgi diedziņu valgos grib darboties manas rokas. Smalku slēptuvi savam augumam Piegriežu — kleitu bezsvara smagumā.

Pielaikošu sev dzīvi.

Stāsta — mēdzot būt šaura, ne pārāk koša, īsa un lietaina. Maz viņa siltuma došot. Taču es — tā kā kļava —

Pat bez lapām un aukstumā dzīvot pošos. Šis tērps būs mātei, tas bija meitai.

Balles kleita — un mirstamā kleita.

Kā nu pratīšu, šūšu un liktenī spoguļošos: Dažādu gadu audumi der,

Vēl nav gatavs mans tērps.

Atdzejojusi
AMANDA AIZPURIETE

ARVIS GRODS SAKŅU VIRSOTNE

Saulainā dienā es sēdēju arhīva pagrabā un galda lampas gaismā šķirstīju pagājušo dienu. Blakām koku saknēm, nedziļajā zārku līmenī.

Iznākot virszemē, redzu: stumbri, zāļu stiebri — viss savā sākumā vienāds un visiem viena ticība — tiekties augšup. Tas viņu spēks. Un tas arī padara viņus neinteresantus tiem, kas pabijuši dziļajā sakņu virsotnē. Tur jau bijusi ne viena civilizācija vien. Šeit — jaunpiedzimšana un pirmais kliedziens.

Kurā parādībā cilvēkam atklāsies viņa noslēpums, kura atklāšanā apziņa saradosies ar savu pirmsākumu un parastais cilvēks kļūs varenāks par svētajiem mahatmām?

Vai nekļūst par skeptiķiem tāpēc, ka acīmredzamo ļaunā un labā cīņu, kurā līst asinis un lūst sirdis, nomaina smaga, pusapzināta pagātnes un tagadnes nesamierināmība? Skeptiķis šaubās par visu, kas aiziet barot saknes. Taču viņa šaubas arī attiecas uz pagātni.

Vēstures nepārtrauktība, visa dzīvā nesadalāmība un neaplaupāmība urbās caur nevajadzīgiem papīriem piegružoto manas arhīva dzīves pavasara mijkrēsli. Taču apziņa nedzirdēja, un asins snauda.

Un tikai jaunība un šī gaisma no nākotnes — iemesls, kāpēc no manas sirds un pilsētas nabadzīgās augsnes auga vārdi.

Laimīgie

Bija skaidras un saulainas dienas, večiņa atcerējās, un tās kļuva arvien garākas, gaišākas, smaržīgākas, kā jau pavasarī, īpaši silti bija maijā, kad Bērziņu Kāčuks, mūsu kaimiņienes vienīgais dēls, izšķīrās ar mīļo Ilzīti, rūpkombināta grāmatvedi, augumiņā tik skaistu, kā visi runāja, patiešām skaistu, un Kāčuks aizgāja, tā kā viņa dzīves ceļā esot pagadījusies slaidā Biruta, ģīmī nešpetni daiļa, vienmēr eleganta, labi kopta, ar melnu frizūru, savā laikā likumīgā laulene Mārtiņam Lapiņam, mūsu kluba priekšniekam, un, redz kā, tas mīļais cilvēks savukārt, milzum gandarīts, beidzot atradis jauku šuvējiņu, kas viņa paša praktiskās dzīves vajadzībām vislabāk piederētos, to Ingu Bērzāju, kura vasaras vidū negaidīti strauji pametusi savu Andreju, un tas, makans, pa tiem pētnieciskajiem institūtiem dienestdarī-šanās braukādams, gandrīz vai iknedēļas pie Ausmītes gājis, tās zinātnieces Kauliņu Ausmītes, tās pašas, kas reiz pie mums skolā gudrības smēla, ļoti labi mācījās, tas nu tā.

lai gan grūti arī šoreiz akurāt skaidri apgalvot, cik tur taisnības, ka Ausmīte savā laikā pa kluso arī ar Bērziņu Kāčuku draudzējusies, kā mēdz teikt, gluži nopietni, vēl tajā laikā, kad Ilzītei pie sāniem nav

bijis tagadējais, dāsni noaugušais modes drēbnieks Ojārs Rambergs, kurš septembra otrā pusē diezgan nežēlīgi, ne no šā, ne no tā, pilnīgi uzreiz atstājis Olitu, jāsaka, gandrīz vai par niekiem, lūk, kā tas samezglojas tai dzīvē, ja cilvēki tik nepļāpā pārāk daudz lieka, bet, paldies mīļam dieviņam, Olita, cik zināms, metusies drīz vien pavisam uz citu pusi, un viņai uzradies varen štramīgs vīra cilvēks formas tērpā, vai no jūrniekiem, vai no zvejniekiem, dies zin, saucas Uldis Engurs, jā, tas pats gan, kurš ik mīļu reizi, kā krastā atpeldēja, tūlīt pat gāja ciemā pie spriganās, kā mūsmājieši izsakās, vienmēr tik svaigās Maijas, bijušā reņģu direktora Alvila Pušķaina sievas, tik nedrīkst piemirst, tolaik jau Alvils pats bija līdz ausīm iegrābies Kauliņu Ausmītē, un viņa ar sajūsmu aizsāka tos dziļākos atradumus gan zinātnē, gan praksē, bet Uldis Engurs, tas jūru braucējs formas tērpā, balta patiesība, arī beidzot būs sameklējis kaut ko pavisam necerētu, redz, kā viņš pats apgalvojot, rudens jau pie durvīm, drīz balta ziema, kad vairāk pa māju gribas vīkšīties, un tāpēc viņš, kā dzird, ņemšot nevis Olitu, bet slaido Birutu, lai gan pavasara laikā daiļā ģīmja Birutai apkārt nadzīgs grozījies Bērziņu Kāčuks, arī gauži nopietnos nolūkos, bet tagad, kā runā, Kāčuks velkot atpakaļ pie savas Ilzītes, kas pa šo laiku ne vien Ojāru Rambergu palaidusi vaļā, bet jau divus Jēcīšus pārmijusi un vienu Indriķi līdz mielēm atēdusies, kā viņa pati nesen žēlojusies mūsu mājas ļaudīm, tāpēc var cerēt, ka tā nu arī notiks, un Bērziņu Kāčuks ar Ilzīti kopā nāks un kopā dzīvos laimīgi.

Tas jau gan nava nekas sevišķs, skaļā balsī bilda otra sieviņa, kas visu laiku bija tik uzmanīgi klausījusies. Mūsu mājā ...

Jonasam

Saule spīd tik varen jauki un silti, un debesis atspoguļojas pār cilvēku galvām tik dzidri zilas, ka visiem ir labs prāts. Un cilvēki, kas iznākuši ielās un laukumos, smaida priecīgi, daudzi jūtas pat laimīgi. Visapkārt liela, gaiša diena.

Hipodroms ņudz pārpildīts. Pašlaik pa skrejceļu joņo seši pajūgi. Viens rikšotājs izrāvies krietnu gabalu citiem zirgiem priekšā, gandrīz vai divu zirgu garumā. Tas ir bērs ērzelis, kam slaidākas kājas un lielāks solis. Jau pašā sākumā raitāk skrējis. Pārējie krākdami un sprauslādami nesas aiz bērā skrējēja, kam šodien jau ar pirmo riksi tik makten paveicies. Tātad — cilvēku sajūsmai un gavilēšanai nav ne gala, ne malas — viss hipodroms auro kā vienā balsī.

Večukiņš, kas sēd augšējās rindās, no kurienes rikšotāju cīkstiņš vislabāk pārredzams, nervozi sarosās un piegrūž ar elkoni blakussēdētājam.

— Atvainojiet! — viņš iesāk aizsmakušā balsī, cenzdamies pārspēt

sajūsmas un gavilēšanas skaņas, kas viļņiem vien plūst pāri milzīgajam skatītāju pūlim.

— Sakiet, kāda ir šo sacīkšu jēga? Uzrunātais vīrietis, gados vēl jauns,

mundrs un iesārts, pārsteigts smejas.

— Kā?! — tas atjautā skaļā balsī.

— Pajūgs, kas pirmais pienāk pie mērķa, saņem balvu.

Vecais vīrs brīdi paklusē, tad iekāsējas un saprotoši pasmaida. Un vēlreiz piebiksta jaunākajam.

— Jā. To es saprotu, — viņš skaļi atteic. — Bet kamdēļ joņo pārējie?

Tas notika senos laikos. Grāmatizdev-niecībā, kas bija gluži neredzami ierīkota vecās vējdzirnavās un saskanīgi noorganizēta, strādāja tikai divi redaktori: viens — gados pajauns, tātad iesācējs savā amatā, otrs — jau sirms un pieredzējis. Vecākais jaunāko nereti pamācīja, ja kaut kas nevedās, kā priekšrakstos izklāstīts. Un tas bija pats par sevi saprotams.

Vecas vējdzirnavas

Jau ilgāku laiku izdevniecībai trūka izdošanai derīgu manuskriptu. Vairāk tas nebija pieciešams. Un kādu rītu vecākais redaktors teica:

— Aizej pie rakstnieka MMM un palūdz, lai atvēl dažus savus sacerējumus izdošanai. Varbūt viņš kautrējas.

Jaunākais tā arī izdarīja. Aizgāja. Bet pievakarē atgriezās tukšām rokām, tās izteiksmīgi noplātīdams: re, nekā!

— MMM solīja, — viņš vēl gan piebilda, noguris un aizelsies no ceļa.

Abi redaktori sāka gaidīt. Un jau pēc trim dienām pastnieks atnesa pirmo sūtījumu — trīs manuskripta lapiņas, skaisti jo skaisti iesaiņotas. Redaktori tās rūpīgi aplūkoja, novērtēja papīra krāsu, izmērīja lapiņu lielumu, saskaitīja rindas un nolika plauktā. Kā saka, tālākai apstrādei.

Nākošais sūtījums pienāca pēc nedēļas, kad pie vējdzirnavām piebrauca kravas automašīna, pilna ar rokrakstu pakām. Nu abi redaktori ņēmās vaiga sviedros visas darba stundas, kamēr aplūkoja, novērtēja, izmērīja katru manuskriptu, saskaitīja rindas un ievietoja plauktos, kas tagad bija diezgan pilni. Lūk, rakstnieks MMM savu solījumu tomēr turējis, jā, kā īsts vīrs.

Automašīnas ar manuskriptiem nu jau pa divi trīs uzreiz brauca katru dienu. Un literārie darbi, kā mēdz teikt, sāka plūst nepārtrauktā straumē. Beigu beigās redaktori vairs nejaudāja vecajā dzirnavu ēkā

visu izvietot un sāka kraut turpat ārpusē. Tā ar laiku pagrūti bija apgalvot, ka te ir dzirnavas — romānu, stāstu un dzejoļu kalni, kas slējās ēkai visapkārt, skaidrāk par skaidru jau iztālēm liecināja — te ir izdevniecība. Un kādu dienu pie viņiem ieradās gadu nastas pieliekts, bezgala noguris, ceļa putekļiem klāts vīrs. Viņš teica:

— Labdien! MMM. Rakstnieks. Neņemiet ļaunā, ka jums nācās tik daudz darboties ar maniem rokrakstiem, kas nav izdošanas vērti. Es saprotu jūsu augstās prasības. Tāpēc atnesu savu visjaunāko, kā šķiet, pašu labāko darbu: tas ir stāsts par vecajām vējdzirnavām. Lūdzu, izlasiet!

Un viņš pasniedza deviņas mašīnraksta lapiņas, pārrakstītas pēc standarta un rūpīgi ar saspraudi saspraustas.

Vecākais redaktors paņēma rakstnieka MMM rokrakstu, uzmanīgi pašķirstīja, visumā gandarīts, pasvārstīja rokās un deva savam kolēģim, lai tas arī iemet acis. Pārsteigtais jaunākais ar pieklājīgu izbrīnu rokrakstu dažas minūtes aplūkoja, paraustīja saspraudi, paraustīja plecus un atdeva atpakaļ. Tad vecākais, kādu brīdi prātīgi klusējis, beidzot ierunājās:

— Godājamo rakstniek! Esam jums ļoti pateicīgi par jūsu milzīgo darbu, kas ieguldīts šais lappusēs. Bet, lūdzu, atvainojiet! Mēs neprotam lasīt.

Mana čūska

Es gāju trallinādams pa lauku ceļu. Tikko bija nolijis pērkonlietus, tālumā no vienas apvāršņa malas līdz otrai liecās sulīga varavīksne, un gaiss bija vēss un dzidrs. Reizēm stārķu klabināšana, kas plūda pāri mežam, sīkiem krūmeļiem un vasarīgi kuplajiem tīrumiem, aizskanēja skaļi neparasta, kā brīdinājums. Reizēm pavēros arī peļķēs, kur atvizēja kāds varavīksnes stūris, uzmanīgāk lūkojos, kur lieku kājas. Un tā es ieraudzīju dubļos čūsku lokāmies.

— Cilvēk! Palīdzi man, — čūska žēli jo žēli čukstēja. — Palīdzi! Cilvēk, — viņa lūdzās, — tu visu spēj.

Mans izbrīns bija neliekuļots. Pat īsti labi neieklausījos viņas lišķīgajā «tu visu spēj». Es, tādas uzticības pārņemts, saudzīgi jautāju:

— Bet saki, kas tevi tik ļaunprātīgi savainojis?

— Mana māsa, — viņa negaidīti nikni nošņācās.

— Kāpēc?

Pēc mirkļa viņa nīgri izmeta:

— Sastrīdējāmies.

Vēl vairāk izbrīnījos.

— Nosaucu to par neģēlīgu viltnieci.

— Un ko tādu viņa izdarījusi?

Čūska, kas bija tik smagi savainota, ka
locījās neciešamās sāpēs, ļauni nozibsnīja ar acīm.

— Aizdevu indi priekš zaķiem, lai būtu ko pamedīt. Bet mana mīļā māsiņa nonāvē cilvēku, kas mežmalā lasījis zemenītes, — čūska ātri pateica. Un atkal sāka locīties un vaidēt. — Lūdzu, aiznes mani prom no šīs nelaimes vietas! Es tev ar labu vien atdarīšu. Lūdzu, izārstē!

Tik briesmīgi piemeklētu dieva radību taču nedrīkstēja pamest vienu nelaimē. Pārnesu to mājās un sāku ārstēt. Apsēju ievainojumus, pāris vietās sastiprināju lauztos kaulus, uzvārīju zāļu tēju; arī ēdamajā dalījos, devu visu to gardo un vērtīgo, kas man pašam bija krājumā.

Čūska atlaba diezgan ātri. Viņa ar katru dienu tapa jo sirsnīgāka. Biju gandarīts. Jau trešajā nedēļā, kad es viņu sāku dēvēt mīļos, maigos vārdos, viņa laipni ierunājas:

— Es gribu tev pateikties par visu, ko tu, cilvēk, esi man darījis.

— Un kā? — es ziņkāri iejautājos.

— Mīļo cilvēk! — viņa vēl laipnāk atteica. — Tagad es tev ielaidīšu indi.

— Kā?! Kāpēc? — es pārsteigts iesaucos un sastingu.

— Vislielāko, vissvaigāko devu, — viņa piebilda.

— Un tā būs tava pateicība?!

— Jā, — čūska atbildēja. — Tu, cilvēk, būsi piemirsis, ka man nekā cita nav, ar ko tev pateikties.

JANĪNA KURSĪTE. JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA

(1850,—1980. gadi)

Skolā, augstskolā, tāpat arī literatūras vēstures apcerējumos, runājot par tā vai cita dzejnieka darbību, uzmanība galvenokārt tiek pievērsta virsotnes sasniegumiem. Ja tas ir Rainis, tad — «Tālām noskaņām zilā vakarā», «Galam un sākumam», «Dagdas skiču burtnīcām» ... Ja Aspazija, tad tiek pasvītrota tādu viņas dzejoļu krājumu kā «Sarkanās puķes», «Dvēseles krēsla», «Saulains stūrītis», «Ziedu klēpis» nozīme mūsu kultūrā. Sāda pieeja ir pašsaprotama, lai gan, jāatzīstas, ka stingrais standarts (kad apskatāmā dzeja ir tikai vēl labāka vai tikpat laba kā iepriekšējā lekcijā vai mācību stundā pārrunātā) studentam, bet jo īpaši skolēnam nereti «nosit» dzejas izziņas prieku, bet jauno pašu rakstītmēģinājumi uz tāda nemainīga fona izskatās nožēlojami un nevajadzīgi.

Tāpēc, liekas, būtu interesanti ielūkoties nevis kā parasti — dzejnieku brieduma gadu daiļradē, bet tajā posmā, kad talants vēl tikai sāk veidoties, sāk iegūt noteiktākas kontūras. Te gan jāpiezīmē, ka novilkt stingru šķirtni starp jaunības un brieduma gadu dzeju ir visai grūti, jo dzejnieki ir ļoti dažādi. Vieni literatūrā ienāk ļoti agri un ātri apliecina savu dzejnieka talantu, turpretī citi savu ceļu, savu pašizteiksmi meklē krietni ilgāk un nereti ienāk literatūrā jau tajos gados, kad ātrie un agrie jau ir slavas zenītā. Pie agrajiem un ātrajiem pieder gandrīz visi mūsu tautiskā romantisma dzejnieki: J. Alunāns, Auseklis, J. Zvaigznīte, K. Barons u. c. Diemžēl daudzi no viņiem mirst, nesasnieguši pat trīsdesmit gadu vecumu vai arī tūlīt pēc trīsdesmit. Tā, Auseklis nodzīvo tikai nepilnus 29 gadus, J. Alunāns — nepilnus 32, J. Zvaigznīte — 34. Tātad, gandrīz viss, ko viņi veikuši, ir uzrakstīts līdz 30 gadu vecumam. Reizē te ir arī viela pārdomām par romantisma dzeju vispār, par liriskā varoņa un paša dzejnieka attiecībām, jo laikam nav nejauši, ka liela daļa romantiķu apzināti vai neapzināti dzīvē seko savas dzejas liriskā varoņa kredo: «Būt pravietim, kas, neskatoties ne uz kādiem pretspēkiem, ar savas sirds asinīm raksta nākamības ainasl Nodzīvot īsu, bet trauksmainu, piepildītu dzīvi!» Tā, nesasnieguši trīsdesmit gadu robežu, mirst romantisma virziena spilgti pārstāvji Dž. Kītss, Novaliss, S. Petefī, M. Ļermontovs, D. Venevitinovs. Trīsdesmit vai nedaudz pāri trīsdesmit gadiem — P. Sellijs, Dž. Bairons, A. Delvigs, K. Ri-ļejevs.

Un laikam katras tautas kultūrvēsturē ir dzejnieki-komētas, kas īsā laiksprīdī uzmirdz ar žilbinošu gaismu, lai tūlīt arī traģiski aizietu. Mums — E. Veidenbaums, A. Skujiņa, J. Ziemeļnieks, K. Elsbergs . . .

Bet ir dzejnieki, kas īsti atklājas tikai pie trīsdesmit gadu robežas. Spilgts piemērs tam — Rainis. Protams, var teikt, ka Rainis dzeju rakstīja jau ģimnāzijas gados, bet kas to zināja? Var arī iebilst, ka Rainim 23 gadu vecumā (kopā ar P. Stučku) iznāca humora un satīras krājums «Mazie dunduri», bet 24 gadu vecumā — «Apdziedāšanas dziesmas 3. vispārīgiem latvju dziesmu svētkiem». Taču šajos krājumos sava ceļa meklējumi vēl diezgan neizteiksmīgi. Protams, tiem ir sava kultūrvēsturiska vieta un nozīme. Taču kā mākslinieks — savdabīgas, uzreiz plašas sabiedrības daļas uzmanību piesaistošas dzejas autors Rainis top tikai ar krājumu «Tālas noskaņas zilā vakarā», kas iznāk tad, kad viņam jau ir 38 gadi.

Grūti, protams, visos gadījumos viennozīmīgi izsvērt, kurš dzejnieks ietverams šajā jaunības dzejas antoloģijā, kurš nē. Tāpat kā grūti ar vienu, diviem vai trim dzejoļiem sniegt skaidru priekšstatu par tā vai cita dzejnieka jaunības gadu dzejas ievirzi. Gribot negribot jāpieņem, ka lasītājs zina vismaz populārākos, t. s. skolu programmas dzejoļus. Te atlasīti galvenokārt mazākpazīstami dzejoļi. Tas viss, kopā ar katra dzejnieka jaunības gadu darbošanās īsu raksturojumu un lasītāja priekšzināšanām, cerams, palīdzēs izveidot vairāk vai mazāk aptverošu priekšstatu par jaunas paaudzes ienākšanu dzejā. Vēl jāpiebilst, ka dzejas atlasē nepavisam ne mazsvarīga loma bija dzejoļu garumam. Ierobežotā apjoma dēļ antoloģijā tiek ietverti tikai samērā īsi un pavisam īsi dzejoļi.

Sī dzejas antoloģiskā sērija, cerams, ieskicēs, kā, ar kādām idejiski mākslinieciskām nostādnēm dzejā ienāca tautiskās atmodas dzejnieku paaudze, Jaunās strāvas, 20. gs. sākuma, 1920. gadu, 1930. — 1940. gadu jaunā paaudze, padomju laika dzejas tradīciju veidojošie sešdesmito un septiņdesmito un, visbeidzot — astoņdesmito gadu jaunie. Jaunības dzejas «vecuma cenzs» nosacīti tiek ierobežots ar 30 gadiem. Atsevišķos gadījumos iespējamas niecīgas atkāpes.

J. ALUNĀNS (1832—1864)

Jura Alunāna īsajā mūžā uzrakstītajā pievelk viņa šodien grūti iedomājamā milzīgā ticība, ka **visu var izdarīt:** latviešu valodu un dzeju izkopt, izveidot spēcīgu nacionālo kultūru, folkloru izpētīt, dot derīgus padomus zemniekam, amatniekam, skolēnam, studentam . . . Kādam garīgās enerģijas uzkrājumam šajā cilvēkā vajadzēja būt, lai, neskatoties uz to, ka praktiski vēl nekā nebija, ka jaunlatviešiem nepārtraukti uzbruka no visām pusēm, ticētu savas kultūras nākamībai un pārliecinātu šajā ticībā arī citus: «. . mūsu padoms ir šāds: turiet savu tēvu valodu godā un cienā, un jums labi klāsies virs zemes. To, kas sevi pašu negodā, to arī citi negodās. Turklāt nesmādējiet vis citas

svešas valodas, sevišķi vāciešu valodu iemācīties, bet, tās iemācījušies, arī nekaunaties joprojām būt īsti latvieši.» (Mājas Viesis, 1858, 19. nr.)

«Diez vai Alunāna dzeja šodien īsti var aizraut?» — tā varbūt klusībā šauboties pārdomā ne viens vien gados jauns lasītājs, kas audzināts un izglītojies mūsu — 20. gs. dzejas poētikā. Tiesa, Alunāna, tāpat kā gandrīz visu tautisko romantiķu dzejas valoda, ir samērā arhaiska: te ir šodien jau pusaizmirsti ģermānismi, vārdgalotņu strupināšana, akcenta biežais pārcēlums no pirmās uz otro zilbi pēc vācu modes, arī sentimentālisma poētikai raksturīgas iezīmes, kas spēja aizkustināt 19. gadsimta lasītāju, bet diez vai spēj aizkustināt jauno lasītāju šodien. Taču tā pieejot dzejas vēsturei, mēs kaut kur līdzināmies dziļi pašapmierinātam vecam cilvēkam, kas ar iekšēju kaunu atceras, ka jaunībā un brieduma gados nav pratis un zinājis to, ko zina vecumā, bet bērnībā vispār — izskatās — bijis apaļš muļķis, jo neko nav apjautis no vēlāk iegūtajām gudrībām. Bet katram vecumam ir sava gudrība, atšķirīgs pasaules izzināšanas veids. Tāpat arī katram dzejas virzienam ir savi atšķirīgi mākslinieciskie paņēmieni. Ja mēs apgalvojam, ka tikai tas virziens vai dzejas mākslinieciskā sistēma, kas dominē šodien, dziļi un vispusīgi redz atsevišķu cilvēku un pasauli kopumā, tad mēs esam šaura ierāmējuma varā.

Alunāna dzeja jāskatās pagājušā gadsimta vidus kontekstā, kad vēl nebija ne nacionālās dzejas tradīcijas, ne daudzmaz izveidotas kultūras tradīcijas kopumā. Praktiski bija jārada viss no A līdz Z. Jaunlatvieši bija tie, kas izveidoja mūsu jaunlaiku kultūras alfabētu un īsti pirmie, kas sāka apzināties, ka tauta nedrīkst aizmirst arī kādreiz līdz filigrānumam izstrādāto mutvārdu kultūras tradīciju, ka jaunais un vecais — tie ir divi atšķirīgi, tomēr savā nozīmībā līdzvērtīgi kultūrkodi.

Kas latvju valodā tu plaukdams augi.
No mazotnes sev bagātīgas zveljas Tu meklēji iekš citas puķu leijas,
Kur svešniekam tev ātri ronas draugi.
Tur lepnu prātu tik uz augšu raugi.
Tur slavēdamas ze| tev godu meijas.
Ka līgsmīga tev sirds aiz priekiem smeijās Un tavu laimību jav ienīst skauģi.
Cik tavu prātēšanu tagad ciena!
Kā pulkiem padoma no tevis gaida!
Ar kādu līgošanu pacelts kļūsti!
Vēl mūis — un mēle nepiemin neviena Vairs tev', kad miesas tavas kapā raida, —
Jo tiem, kas tevi mūiinātu, žūsti.
(«Kādam vesela koka lēcējam»)
Uz kurieni jūs, latvieši, nu skreita.

Ka tagad nepaklausiet vairs neviena.
It kā jums citur austu zelta diena!
Nostājieties, atpūšaties, tad eital
Jums pašiem mājās slavējama meita,
Ko allai turēdami labā cienā.
Jūs dzīvosiet pie medus un pie piena,
Lai viņai arī nava lepna kleita.
Bet jūs pēc vācu valodas nu leciet,
No pašu mukdami, kā viņa kostu.
Jūs spožumam kā bērni pakaļ teciet.
Jūs, savu sviezdami tik aplam nostu.
Ne mantību, ne godu neiepreciet.
Bet tikai pazušanu vien un postu.
1« Vēcinātājiem»)
Laiks sper so|us trejādus:
Gauii velkas n&kamība,
Prom kā vēji bēg tagadība,
Pagājums stāv mūiam kluss.
(«Laika soļi», pēc F, Sillera)
Mēs zelta laikos dzīvojam, Jo visur redz to pavēlam.
Ar lieliem kungiem ķlrius ēst nav koSI.
Tie labprāt acīs, kā sen jau sprież,
Ir kodolu, ir kātu sviež.
A pas'l ja tie tiešām ir tik droil,
Tad jādod, lai dažu ar pazaudl,
Tiem dūšīgi atpakaļ metieni.
(«Sakāmi vārdi un šādi tādi grabaži»)

A. PUMPURS (1841 — 1902]

Andreja Pumpura jaunības dzejas avoti ir pavisam citādi nekā Alunānam. Ja Alunāns pamatus smēla Tērbatas universitātē un grieķu —latīņu dzejas un kultūras studijās, tad Pumpuram augstskolu izglītības priekšrocības iet secen. Materiālo grūtību dēļ viņa izglītība aprobežojas tikai ar draudzes skolu, viss pārējais — iegūts dzīves skolā. Te gan viegli iekrist otrā galējībā, iztēlojot Pumpuru par tādu nabadzīgu rokpelni, kas pa kripatiņai uzcītīgi vācis tautas gudrību un neapkustot pārkausējis to savā dzejā. Nē, salīdzinot ar daudziem citiem tā laika latviešu jaunekļiem, Pumpurs bija kaut kur pat privileģētā stāvoklī. Viņa tēvs ilgāku laiku strādāja muižā par vīndedzi. Sis amats, tāpat kā muižas amatnieku, kučieru, sulaiņu u. tml. amats, salīdzinot ar zemnieka statusu, deva jūtamas priekšrocības. Tiesa, izglītot dēlu augstskolā vecajam Pumpuram

nebija pa spēkam. Tāpēc viņš ar Lielvārdes muižas lielkunga Rautenfelda palīdzīgo roku iekārto Andreju mācībā pie zemes mērniekiem. Un, kā atceras Andrejs Pumpurs: «No šā laika, no septiņpadsmit gadiem, sākās priekš manis patstāvīga un pašatbildīga dzīve ar visiem pakāpieniem un slide-numiem priekš tik jauna iesācēja.» (Pumpurs A. Raksti, 2. sēj., R., 1925, 160. Ipp.)

Mērniekiem tolaik bija trokšņainu uzdzīvotāju un dūšīgu plītētāju slava. M. Kaudzīte, kas iepazina Pumpuru pagājušā gadsimta sešdesmito gadu otrajā pusē, savās atmiņās raksta, ka arī Pumpurs nebijis zaļas dzīves pretinieks, lai gan viņu no citiem mērniekiem izdevīgi atšķīrusi skaidrā latviešu valoda un «sarunu viela, kas aizrādīja uz kaut ko dziļāku un cienīgāku, nekā tikai izdzīves seklumu». (Kaudzīte M. Atminas no «tautiskā laikmeta». 1. sēj., R. — Cēsis, 1924, 168. Ipp.)

Kā saviesīgu, jautru sarunbiedru Pumpuru labprāt aicināja uz kāzu mielastiem un citām svētku reizēm. Laikam te īsti atraisījās dzejnieka improvizatora talants un slava. Lielāko daļu no Andreja Pumpura jaunības gados sacerētās dzejas tālaika inteliģence zināja no rokrakstiem un viņa paša lasījumiem viesībās un literārajos vakaros. Un tikai neliela daļa no Pumpura dzejoļiem parādījās drīz arī periodikā (galvenokārt «Baltijas Vēstnesī»). Pirmais viņa dzejoļu krājums iznāca tikai 1890. gadā, kad dzejniekam bija jau 49 gadi.

A. Pumpura jaunības gadu dzejas tematika ir tā pati kas citiem tautiskajiem romantiķiem — tautas varonīgā pagātne, tautas nākotne un brīvība. Atšķirībā no J. Alunāna, A. Pumpuram lielu vietu ieņem arī mīlestības dzeja, kas stilistiski vēl visai tuva Vecā Stendera uz sentimentālismu balstītajai tradīcijai.

So domāja, to domāja,
Sveši ļaudis daudz domāja; Ko domāja sveši {audis,
To tu līdzi nedomal Tev jādomā: laiks atnāks, Kur ikkatrs domāt sāks.

So runāja, to runāja,
Sveši ļaudis daudz runāja; Ko runāja sveši ļaudis,
To tu līdzi nerunā!
Tev jārunā: visi cieš,
Lai ar visi līdzi spriež.
So darīja, to darīja,
Sveši ļaudis daudz darīja;
Ko darīja sveši ļaudis,
To tu līdzi nedari!
Tev jādara sevis dēļ,
Lai var dzīvot ilgi vēl!
So dziedāja, to dziedāja,
Sveši ļaudis daudz dziedāja;

Ko dziedāja sveši ļaudis,
To tu līdzi nedziedi!
Tev jādziedi: tauta zied,
Ja tā tēvu dziesmu dzied!
(«Tautai»)

Ja ties', ka dvēsles dzīvoj'šas Kaut kur priekš šitās dzīvības, Un viena otru mīlēj'šas Iekš neminamas senības,
Tad citādi tas nevar būt.
Ka mēs gan kopā dzīvoj'ši.
No sirds viens otru mīlēj'ši Jau tur, kur domas nevar kļūt.
Ja ties', ka atkal dzīvosim Tur augšā mūžīgi.
Tad tiešām atkal satiksim Tur mūžam mīlīgi;
Tad mīlestībai sākums nav, Tās gals ir sirma mūžība. Mēs paliksim šai ticībā Un nebēdāsim pašu nāv'!
(«Mīļākai apakš četrām acīm»)

AUSEKLIS (1850—1879)

Liela nozīme dzīves ceļa izvēlē ir cilvēkiem, ko mēs satiekam — īpaši bērnībā un jaunībā. Vai Alunāns būtu izveidojies par dzejnieku un valodnieku, vēl jo īpaši — tāda mēroga dzejnieku un valodnieku, ja nebūtu bijis ilgo vakaru Tērbatā kopā ar K. Valdemāru, K. Baronu, J. Jurjānu un citiem tikpat kaismīgiem nacionālās kultūras veidotājiem? Vai Pumpura dabas dotais talants — viegli, kā rotaļājoties sacerēt, būtu izlauzis sev īsto ceļu, ja nebūtu Piebalgas kultūrvides, ja nebūtu literāro saiešanu, kur bez Pumpura ņēma dalību brāļi Kaudzītes, A. Stērste, A. Kronvalds, J. Pilsātnieks, J, Jurjāns? Vai tiktu uzrakstīts «Lāčplēsis», ja Pumpura iztēli bērnībā nebūtu rosinājuši slavenie Lielvārdes apkārtnes burvji un senu tautas teiku un nostāstu zinātāji?

Krogzemju Mikus pārtapšanā Auseklī — slavenā tautiskās atmodas dzejniekā — liela, ja ne vislielākā nozīme bija Jurjānu ģimenes gaišajam iespaidam. Ērgļu draudzes skolas pēdējā klasē Auseklis mācījās kopā ar nākamo komponistu Andreju Jurjānu. Noteicošā kā uz Ausekli, tā arī uz sešus gadus par viņu jaunāko Andreju Jurjānu bija nākamā komponista tēvabrāļa Jāņa Jurjāna ietekme. J. Jurjāns piecdesmitajos gados bija aktīvi piedalījies Tērbatas literārā pulciņa dzīvē, un līdzās K. Valdemāram, A. Kronvaldam un dažiem citiem bija viens no redzamākajiem jaunlatvisko ideju veidotājiem un popularizētājiem.

K. Valdemārs kopā ar A, Spāģi jaunības gados bija nodibinājuši dīvainu Jūras izsmelšanas biedrību, pie kuras īstajiem mērķiem šoreiz sīkāk nepakavēsimies. Jaunlatviešu ciešā apņemšanās īsā laikā izveidot nacionālo kultūru (kad nebija pat īsti uz kā atspertiesl)

sākotnēji stipri vien atgādināja tādu utopisku Jūras izsmelšanas darbu. Bet šo skaitā visai nedaudzo — desmit piecpadsmit cilvēku milzīgā enerģija Tērbatā, Pēterburgā, Maskavā izveidotajos literāri sabiedriskajos pulciņos drīz nesa augļus, kurus varēja saskatīt arī vietējos kultūrcentros Piebalgā, Valkā, Lielvārdē, Jelgavā, Rīgā u. c.

Un šī no prātīga cilvēka viedokļa pašsadedzinošā, utopiskā «jūras izsmelšanas darba» sekmīgā virzīšanā uz priekšu daudz deva arī Ausekļa savā būtībā dziļi patriotiskā dzeja.

Mežā, visklusākajā klusumā gaisini dvēseles rūpes!
Velti pēc līdzcietības meklēsi drūzmā paties'.
Labāk tu klintīm, ne cilvēkiem uztici iekšķīgas kaites.
Svēti tās paauklē, bet cilvēku žēlums ir mēms.
(«Vientulība»)

Ja cerēt gribi, draugs, uz brīvību Un sīkstu, nemirstīgu tautību,
Tad noej klausīt latvju skolas sienās,
Kā jauno audzi māca šinīs dienās.
Ja dzirdi šādus vārdus: tēvija,
Un mīļā, dārgā, svētā Latvija,
Tad cerēt vari gan uz brīvību.
(«Vai cerēt būs uz brīvību!»)

Padomu naidniekam prasi; ne tādēj, lai klausītu viņam:
Ja tas pa kreisi rād', ej tad pa labi tik vien.
(«Ienaidnieka padoms», pēc Herdera)

Kaķam ja būtu spārni, ne zvirbuls nebūtu gaisā.
Katram ja būtu, ko vēlas, kam tad būtu vēl kas!
(«Vēlības», pēc Herdera)

Boriss Viāns mira 1959. gadā 39 gadu vecumā — gandrīz neviena nepamanīts un *neatzīts. Viāns sāka rakstīt četrdesmito gadu otrajā pusē, taču tolaik šo vienpatno,* paradoksālo *personību* pilnībā *aizēnoja* eksis-*tenciālistiskais* romāns, *bet* piecdesmitajos — *«jaunais* romāns» ar *tā* šokējošajiem eksperimentiem, *kas* bija *paņēmuši savā varā* gan *kritiķus, gan lielu dalu* lasītāju. *Viāns it kā* «izkrita» no sava laika literārās dzīves, katrā ziņā no *tās, kas virmoja virspusē.*

Popularitāte un pēcāk arī slava *atnāca divus* gadus pēc *rakstnieka nāves, kad sērijā «XX gadsimta klasiķi» tika laista klajā pirmā monogrāfija par viņu. Kopš tā laika, nu jau vairāk nekā divdesmit gadus, Viāns* ir viens no iemīļotākajiem un visvairāk lasītajiem *autoriem Francijā, īpaši jauniešu vidū. Viņa romāni* «Dienu *putas» un «Siržu* dīrātājs» iznāk miljonu metienos. Stāsts «Ugunsdzēsēji» *ir* iekļauts antoloģijā *«Smieklu* šedevri». Viņa darbus apgūst Francijas licejos; *tie tulkoti gandrīz visās Eiropas valodās. Eiropā un Amerikā par viņu sarakstīts* desmitiem *grāmatu, simtiem rakstu, viņam tiek veltītas disertācijas* un *starptautiski* kolokviji, viņam par godu *izkalta* medaļa. Šodien vairs nav šaubu, ka Viāns ieņem *pelnītu un* stabilu *vietu* franču XX gadsimta *kultūrā.*

Kāds ir šo pārsteidzošo panākumu noslēpums?

«Man *šķita, ka Boriss Viāns runā par to, ko pārdzīvoju es pats,* — tā *par jaunībā lasītajām* «Dienu *putām» raksta kāds žurnālists.* — Viņa uzbrukumi sabiedrībai bija *tik trāpīgi, bet domāšanas loģika tik neatvairāma, ka es galu galā sapratu: šis autors* nav līdzīgs nevienam citam — es viņā pilnībā atpazinu *pats sevi.* Domāju, ar *to arī izskaidrojama jauniešu* kaismīgā *aizraušanās ar* Borisu Viānu.»

Patiesi, Viāns pieder pie *tiem* retajiem rakstniekiem, kuru literārie darbi pat par *mata tiesu nav atsvešinājušies no viņa slēptās, dziļākās personības, bet impulsi* — no sadzīves impulsiem, *un* kuriem rakstniecība nav nekas *cits kā dzīvošanas* metode. Tas vien viņa romāniem, lugām, dzejai piešķir īpašu, neviltoti *patiesu toni.* «Viāna fenomens», kas *joprojām saista arvien* jaunas *lasītāju paaudzes,* slēpjas *sintēzē, ko* veido šis dziļais, pat *neaizsargātais* patiesums, *visupie*-dodošā ironija, *tiklais maigums un* visnežēlīgākā *parodija, traģisms un humors, ciešanas un sāpes, un nevaldāmi jautrā vārdu* rotaļa. Par «Viāna fenomenu» varam runāt *tāpēc, ka šis rakstnieks līdz pat nāves stundai prata saglabāt bērna alkas mīlēt dzīvi un* visu pasauli, *bērna neizpratni par šīs pasaules nežēlību un protestu pret to.*

GENĀDIJS KOSIKOVS. *BORISS VIĀNS. UGUNSDZĒSĒJI*

NO FRANČU VALODAS TULKOJIS ROMĀNS BAUMANIS

Patriks bezcerīgi berzēja sērkociņu pret sienu, kuras nedaudz apsūbējušais krāsojums piedāvāja beržamās virsmas plašā izvēlē. Sestajā «turp-šurp» sērkociņš pārlūza uz pusēm, un viņš apstājās tāpēc, ka vēl nepazina mākslu apsvilināt sev pirkstus, uzraujot pavisam īsu galiņu.

Dziedot dziesmiņu, kurā bieži atskanēja Jēzus vārds, viņš uzņēma ceļu uz virtuvi. Tas ir saprotams, jo viņa vecāki labprātāk glabāja sērkociņus blakus gāzes plītij, nevis viņa rotaļlietu plaukta dziļumā, pret ko Patriks protestēja tikai iekšēji: visi taču bija par viņu stiprāki- Kas attiecas uz Jēzus pieminēšanu, tā bija vēl viena papildu apsūdzība, sava veida pilnveidošanās, jo neviens no šīs mājas neapmeklēja mesu.

Pastiepjoties uz pirkstgaliem, viņš nocēla mazās metāla kārbiņas vāku un paņēma vienu no impregnētajiem niekiem. Vienu vienīgu vienā reizē: nav jau nemaz tik daudz ieganstu kustēties.

Pēc tam viņš atkal veica, tikai pretējā virzienā, to pašu ceļu no virtuves uz salonu.

Kad es ienācu, uguns bija aizkaros, kas dega ar skaistu, gaišu liesmu. Apsēdies salona vidū, Pats sev jautāja, vai tiešām tagad vajadzētu priecāties.

Pavērojot manu ieinteresēto seju, viņš izšķīrās par bēdīgu grimasi.

«Klausies,» es viņam teicu, «vai nu tas tevi uzjautrina, un tad es neredzu iemesla raudāt, vai arī tas tevi neuzjautrina, un tad es nesaprotu, kāpēc tu to darīji.»

«Tas mani nemaz tik ļoti neuzjautrina,» viņš teica, «bet sērkociņi taču ir domāti aizdedzināšanai.»

To pateicis, viņš sāka raudāt kā teļš.

Lai pierādītu viņam, ka es to neuztveru pārāk traģiski, rotaļīgi ieteicos: «Izbeidz, nu! Kad man bija seši gadi, es arī pielaidu uguni. Tukšām benzīna kannām.»

«Man tādu nebija. Man vajadzēja iztikt ar to, kas ir.»

«Nāc uz ēdamistabu,» es teicu, «un aizmirsīsim pagātni.»

«Spēlēsimies ar mazajām mašīnītēm,» viņš iepriecināts teica, «mēs jau kādas trīs dienas neesam spēlējušies.»

Mēs pametām salonu, kura durvis es slepus pievēru. Aizkari bija sadeguši pilnīgi, un uguns jau uzbruka tepiķim.

«Aiziet!» es teicu, «tu ņemsi zilās, es sarkanās.»

Viņš mani nopētīja, lai pārliecinātos, ka es vairs nedomāju par uguni, un gandarīts paziņoja: «Es tev tūlīt kārtīgi sadošu!»

Pēc veselas stundas ar mazajām mašīnītēm un nebeidzamām sarunām par iespējamo revanšu man izdevās viņu aizvadīt uz viņa guļamistabu, kur viņa krāsu kaste gaidīja, kā es apgalvoju, ar drudžainu nepacietību. Pēc tam, bruņojies ar palagu, iekļuvu salonā, lai dīglī noslāpētu ugunsgrēku, ko nekādā ziņā nevēlējos uztvert traģiski.

Tur neko vairs nevarēja redzēt, jo melni, biezi dūmi aizsmirdināja atmosfēru. Es mēģināju noteikt, vai degošās vilnas smaka pārmāc virstošās krāsas smirdoņu, un beidzu ar klepus lēkmi, kas man aizsita elpu. Elšot un spļaujot, es aptinu galvu ar palagu un gandrīz tūlīt pat attinu atkal vaļā, jo minētais palags ātri vien aizdegās.

Kvēpaini atspulgi plandījās gaisā, grīda krakstēja un svilpa. Rotaļīgas liesmiņas lēkāja te šur, te tur, atdodamas savu karstumu tam, kas vēl nedega. Sajutis kādu kvēlu mēli ielienam bikšu starā, es izsludināju atkāpšanos un aizvēru durvis. Atgriežoties caur ēdamistabu, iegāju guļamistabā pie dēla.

«Tīri labi deg,» es teicu. «Nāc, pasauksim ugunsdzēsējus.» Es piegāju pie galdiņa, kas balstīja telefonu, un uzgriezu 17.

«Hallo?» es teicu.

«Hallo?» man atbildēja.

«Pie manis deg.»

«Kāda adrese?»

Es uzrādīju dzīvokļa garuma, platuma un augstuma koordinātes.

«Labi,» man atteica, «dodu ugunsdzēsējus.»

Drīz vien man piezvanīja; es sevi apsveicu ar atzīstamo kārtību sakaru dienestu darbā, kad iepriecināta balss mani uzrunāja:

«Hallo?»

«Hallo?» es attraucu. «Ugunsdzēsēji?»

«Viens no ugunsdzēsējiem,» man atbildēja.

«Pie manis deg,» es paziņoju.

«Jums veicas,» man atbildēja ugunsdzēsējs. «Vai jūs vēlaties norunāt tikšanos?»

«Vai jūs nevarētu nākt tūlīt?» es vaicāju.

«Neiespējami, msjē,» viņš teica. «Mēs esam pārslogoti, šobrīd. Visur ugunsgrēki. Parīt trijos, tas ir viss, ko jūsu labā varu darīt.»

«Lai notiek,» es teicu, «paldies. Līdz parītdienai.»

«Uz redzēšanos, msjē,» viņš teica, «tikai neļaujiet jūsu ugunij nodzist!»

Es pasaucu Patu.

«Sakrālie somu,» es viņam teicu, «aizbrauksim uz dažiem gadiem pie tantes Surinamas.»

«Nolāpīts!» izsaucās Pats.

«Redzi,» es teicu, «tava kļūda ir tā, ka tu pielaidi uguni šodien, jo ugunsdzēsēji var ierasties tikai pēc divām dienām. Citādi tu varētu

man atspēlēties ar mašīnītēm! . . .»

«Klausies,» teica Pats, «jā, vai nē, sērkociņi taču domāti, lai ar tiem aizdedzinātu?» «Dabiski,» es atbildēju, «kam tad vēl tie varētu būt domāti?»

«Tas tips, kas viņus izgudroja, ir baigais kretīns,» teica Pats, «ar vienu sērkociņu taču nevajadzētu varēt aizdedzināt «visu».»

«Tev taisnība,» es teicu.

«Tā gan,» viņš secināja, «jo sliktāk. Nāc spēlēties. Šoreiz tu būsi tas, kas ņems zilās.»

«Spēlēsimies taksī,» es teicu, «kusties fiksāk.»

PENSIONĀRS

Lai tiktu laikā, bija jāiet starp mazā liceja mājām un lielu, pelēku mūri, kas apjoza lielākās pagalmu. Pretī sienai auga koki. Zeme bija nokaisīta izdedžiem, ko nevajag jaukt ar dadžiem, un kas tik jauki šņirkstēja, kad tos mina naglotām kurpēm . . .

Lagrīžs, Robērs un Tjurpēns (kas lepni saucās arī par Bildi) apņēmīgi laidās lapās. Caur augsto mazā liceja sētas režģi bija redzama viena no tām ieliņām ar apsūnojušo bruģi, kas plato, platānām apstādīto plato atdalīja no Impe-ratorienes bulvāra. Pensionāra laiks bija klāt, vajadzēja rīkoties.

Mazāk izsmalcinātie skolnieki plato atzina par gana labu, teiksim, podam, trijstūrim un citiem cēlā bumbiņu sporta adeptu iecienītajiem vingrinājumiem. Bet Lagrīžs, Robērs un Bilde nešauboties deva priekšroku savam pensionāram.

Pensionāram bija skulpturāla nūja, nozaļojis filcs un vecs, melns mētelis; viņš gāja, pārlocījies uz pusēm, un kā ziemā, tā vasarā bija ietinies briesmīgā, mīzeļainā šallē.

Regulāru paradumu cilvēks, viņu kaislību objekts gāja gar mazo liceju bez desmit minūtēm divpadsmitos, kapeiku kapeikā. Lagrīžs pirmais pamanīja un vērsa arī pārējo uzmanību viņa apbrīnojamajai līdzībai ar indiāni, kas pārstaigā savu kara taku. Viņi ļāva tam paiet garām kādus trīs metrus un tad klumzāja pakaļ ciešā rindā cits aiz cita. Viņš gāja pa Imperatorienes bulvāri līdz vietai, kur to šķērso Maršala Dimī avēnija. Tur trijotne steidzīgi metās pa labi, lai nenokavētu vilcienu divpadsmitos divdesmit piecās, bet viņš nezināmos nolūkos griezās pa kreisi. Sekot pensionāram viņiem nozīmēja dzīvot «pa īstam», kaut arī vecais, puskurlais vīrs necēla ne ausi par viņu izmeklētajām ļaunprātībām un asmēlībām, ar ko Robērs, Lagrīžs un Bilde, īstajā vārdā saukts par Tjurpēnu, vinu bagātīgi apveltīja.

II

Lielie atklājumi visbiežāk ir nejaušību augļi, tāpēc tā arī bija nejaušība, kad Lagrīžs trešdien visā garumā nostiepās uz izdedžiem. Viņš nedaudz nodrāza ādu no ceļgaliem, tīrais sīkums, un pieceļoties

turēja rokā neikdienišķu, apaļu krama gabaliņu, ko viņa kritiens bija izsitis no zemes. Tā bija gandrīz kā balva viņa galvai, viņa ezītī apcirptajai galvai, taču to noteikti varēja lietot arī kā akmeni. Viņš to saudzīgi paturēja plaukstā. Tai pat dienā Robēram iešāvās prātā viena smieklīga doma, ka pensionāra kupris varētu būt arī no kaučuka, tātad atsperīgs kā bumba. Pirms vēl Lagrīžs paguva prātā noformulēt sakarību, kas izrietētu no šāda pieņēmuma, krams jau izlidoja no viņa rokas un pilnā sparā triecās pret kupri ar jauku, matētu troksni.

Pensionāram vajadzēja vairāk laika, lai pagrieztos, nekā trijiem no siu cilts, lai nomaskētos aiz platānām. Sekoja tiešām uzjautrinošs priekšnesums, kad pensionārs ieplīsušā balsī piesauca debesis par lieciniecēm savai nelaimei.

«Tomēr,» sēca aizgrābtais Robērs, «tu šauj pār strīpu.»

«Tu vari iedomāties,» tas bija Bilde, «viņš domā, ka tas ir nokritis no koka.»

Lagrīžs svarīgi atgāza galvu.

«Kas i,» viņš teica, «tas nav nekas . . . Sim tas kuprs tak i no kaučuk!»

Abi pārējie viņu uzlūkoja ar apbrīnu. Pensionārs atsāka savu ceļu, kaut ko ņurdot un laiku pa laikam atskatoties. Tas ievērojami palielināja baudījumu, jo tagad viņi varēja sekot tikai zibenīgi pārskrienot no platānas līdz platānai.

III

Spēle pilnveidojās dienu no dienas. Bilde, Lagrīžs un Robērs sacentās izdomas bagātībā. Mišona tēva zīmēšanas stundu laikā viņi ar mīlestību ražoja uzlabotus lidojošus ķermeņus ar iekšējiem rezervuāriem visdažādākajiem šķidrumiem: tintei, zīmuļu pulvera šķīdumam siekalās, nokasīju-miem no sola, ko izšķīdināja ūdenī . . . Nākošajā otrdienā Robērs pat atļāvās iečurāt superspēcīgā bumbā, kas tūlīt pat pēc izgudrošanas tapa nokristīta par atombumbu. Trešdien, negribēdams atpalikt, Bilde atnesa mazu bultiņu, kas tika rūpīgi saindēta, pārklājot ar sastampātu mitreņu novilkumu līmē.

Kad bultiņa viņu ķēra tieši mugurā, pensionārs sastinga un gandrīz iztaisnojās. Viņi cerēja viņu ieraudzīt vaigā kā vecu meža cūku, bet viņš neteica neko un pēc maza brīža, saliecies vēl vairāk, nokāra galvu un neatskatījies devās prom. Bultiņas spalvas iezīmēja mazu, baltu plankumiņu kupra vidū.

IV

Nākamajā dienā Robērs un Lagrīžs jutās nomākti, jo pārspēt Bildi bija jau kļuvis par sportu. Tomēr Lagrīžam bija rezervē laba ideja. Ikdienišķās izsekošanas gaitā viņš pēkšņi pameta slēptuvi kokos un metās klibot pakaļ pensionāram tik tuvu, ka likās esam pielipis pie tā. Pēc tam sastinga uz vietas, ļāva pensionāram attālināties par dažiem soļiem un pamāja draugiem, lai tie skatās.

«Man liekas,» teica Robērs, zaudējis azartu, «viņš šauj pār strīpu.»

Bilde neteica neko. Viņu mocīja greizsirdība.

Lagrīžs vēl atkāpās, tad ieskrējās un, kā vingrinājumā ar zirgu, vienā rāvienā uzlēca kukuragās uz kupra. Vecais sagrīļojās un izslējās.

«Nūū! . . .» bļāva Lagrīžs, «aiziet, vecais rumak!»

Vecis tik negaidīti apcirtās, ka Lagrīžs nenoturējās un noripoja zemē. Kamēr viņš svempās augšā, vecis izvilka no kabatas roku. Viņam bija veca modeļa piecu lādiņu revolveris. Lēni, rūpīgi, no neliela attāluma viņš izšāva uz Lagrīžu piecas lodes. Pie trešās Lagrīžs vēl kustējās, vēlāk viņš atkal pakrita un palika pavisam mierīgs, smieklīgi sastindzis.

Vēl vēlāk vecais pensionārs iepūta sava revolvera stobrā un iebāza to atpakaļ kabatā. Pārsteigtie Robērs un Bilde skatījās uz Lagrīžu un uz jocīgo peļķi, kas pavisam melna veidojās zem viņa plaušu augstumā. Pensionārs devās tālāk pa ierasto maršrutu; krustojumā viņš pagriezās pa kreisi uz Maršala Dimī avēniju.

KRITUŠAIS

Klāvam Elsbergam

TU *KRIZDAMS ESI PĀRGĀZIES PĀRI PĀR RĪGU*

TU KRIZDAMS ESI PĀRGĀZIES ŠĶĒRSĀM

PĀRI PĀR LATVIJU TU ESI PĀRGĀZIES PĀRI PĀR ATLANTIJAS OKEĀNU — TU GULI AR KĀJĀM DUBULTOS AR *KAMIEŠIEM ŅUJORKAS DOKOS AR PĀRSISTU PIERI TAIMSKVĒRĀ PAKAUSI PRET BRĪVĪBAS STATUJU CAUR TAVĀM SAPLĪSUŠAJĀM ACENĒM ŠAI*

NAKTI SKATĀS UZ RĪGU
ELLES ĶĒĶIS

ŠIS EMIGRĀCIJĀ DZĪVOJOŠĀ LATVIEŠU DZEJNIEKA GUNARA *SALIŅA DZEJOLIS IR KĀ ĪSSAVIENOJUMS STARP KONTINENTIEM, STARP PLIKO BŪŠANU UN NEBŪŠANU, BEZ PARASTĀS POZAS SAIS GADĪJUMOS, BET AR GARANTIJU DABŪT PA PIRKSTIEM. JO STRĀVA IR PAŠĀ KLĀVĀ, NE LIKTENS IEŽĒLOŠANĀ,*

NE BEZPALĪDZĪGĀ VAIMANĀŠANĀ, NE GADĪJUMĀ VAI NEGADĪJUMA. STRĀVA IR KLĀVĀ.

PĒC GADA «AVOTS» ATKAL IR SĀKUMĀ, *ATKAL SAVĀ PIRMAJĀ NUMURĀ. KO GAN ŠAJĀ ĪSAJĀ LAIKĀ NEVAJADZĒJA PĀRDZĪVOT: GAN SPOŽAS UZSLAVAS, GAN NIKNUS PĀRMETUMUS, GAN GANDARĪJUMU, GAN DRAUDUS, PAT NĀVI. TAGAD ES LABI SAPROTU, CIK TAS SVĒTĪGI, KA «AVOTU» IE- s SĀKA KLĀVS.* DAUDZAS *VIŅA IDEJAS DZĪVOJA IE-* Vd *PRIEKŠĒJĀ GADĀ, UN DOMĀJU, KA DZĪVOS ARĪ f TĀLĀK.*

ŠAJĀ PUBLIKĀCIJĀ VARĒSIT IERAUDZĪT Ki.ĀVA. .

-{TtCRlfo'rBtT NE IZDARĪTO. IZDARĪTAIS PIE MUMSI *NĀKS PAKĀPENISKI AR VĒL CITĀM PUBLIKĀCIJĀM UN* GRĀMATĀM. STĀSTOS, DZEJOĻOS, ATDZEJ *JUMOS, TULKOJUMOS, PAT VĒSTULĒS JŪTAMS KLĀVA NOPIETNAIS UN PAMATĪGAIS* DARBS, *JŪTAMAS ZINĀŠANAS UN PĀRLIECĪBA. VIŅA PADARĪTAJĀ IR DZĪVĪBA, TĀPĒC TAS NAV NOLIEKAMS MANTOJUMĀ, BET GAN PASAULĒ LAIŽAMS* TEPAT *PIE* MUMS UN TĀLUMĀ. 1*

GUNTARS GODINA

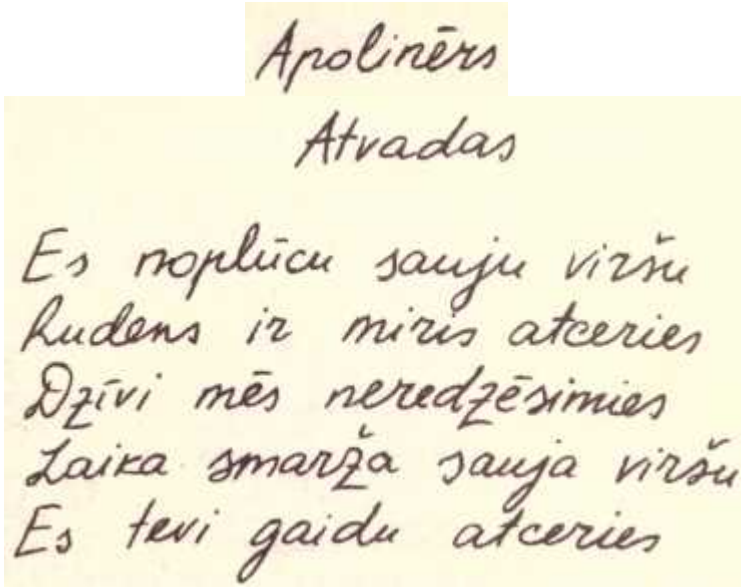

(no kr. „Alkoholi")

atdzejojis Klāvs Elsbergs

AMANDA AIZPURIETE. Šoziem pelēkajā gaisā

Zvanīja telefons. Mani aicināja piedalīties Klāvam *Elsbergam veltītā televīzijas raidījumā. «Nezinu, vai es būtu īstais cilvēks, kam jārunā. Tiesa, ko teikt man par* Klāvu *ir* daudz...» — *«Izvēlieties* vissvarīgāko. *Laika jums būs apmēram minūte.» Minūte par* Klāvu? Bef *man gribētos palasīt viņa* dzejo/us . . . *«Viena minūte — tas ir viens* dzejolis.» Jā, bef man *gribētos parunāt arī par* Gijomu *Apolinēru. Trīsdesmit* sekundes?

šo rakstiņu es iesāku, sapratusi, ka nemācēšu lietderīgi *izmantot televīzijas piešķirto minūti. Minūtes pietiek vienīgi klusumam. Un kopš pagājušā* gada 5. februāra tādu *klusuma brīžu gan laikam ir bijis daudz visu* Klāvu pazinušo cilvēku dzīvēs, arī manējā. *Mēģināšu šoreiz klusuma vietā likt vārdus.*

Taisni šausmas, cik ļoti viņš *izskatījās pēc paipuisīša* jauno *autoru seminārā pirms gadiem* desmit. Un viņa dzejoļi *arī tolaik likās tādi pārlieku labi audzināti, loti nosvērti. Bet vispār* mēs *toreiz visi* bijām *tik loti talantīgi, mēs —* es *gribēju teikt: tā saucamie jaunie literāti toreiz, pirms* gadiem *desmit. Tāds raibs un* kņadīgs *pūlītis, no kura reizēm kāds pagaisa —* un mēs *pārējie pa lielākai daļai nemaz nemēģinājām dzīt tam pēdas. Vēl kāds notēloja brīnumsvecīti — īss brītiņš auksta mirdzuma un vēlāk auksts no-*degulītis, ko *reizēm var pamanīt jauno literātu sanākšanās. Klāvs nepagaisa, ar brīnumsvecīti viņam arī nekā* kopēja *nebija, un pamazām viņa siltā gaisma k/uva arvien nozīmīgāka mūsu* dzīves telpā — *nebūt* ne *tik pārāk siltā* un omulīgā.

Neatceros dzirdējusi skaļus *sajūsmas saucienus toreiz, kad* iznāca *plānā, brūngan-oranžā grāmatiņa* «Pagaidīsim ausaino». Labi *tas* bija, *protams, labi un stabili. Bet dzejoli šķita pārāk sen pazīstami un pierasti —* varbūt *vienkārši tāpēc, ka tik pazīstams bija to autors: brīžiem izlikdamies* drusciņ *zinošāks, nekā patiesībā ir, bet reizumis atkal tik sirdiplosoši atklāts un* godīgs, *«tik dažāds —* ar *mūžīgu nogurumu un bažām, siltu segu un grāmatām dažām».* Dīvaini — *lielākā da/a no* mums taču *mīlēja bītlu mūziku, un ne jau tā pavirši, starp citu, bet visiem dvēseles spēkiem,—* taču *vienīgo* rekviēmu Džonam Lenonam *uzrakstīja* Klāvs. «Nebūs tiesa, *tu ceļā* vēl esi, es *stāvu rindā* pie *kases. (. .) Pacilāti* mēs *bungas sitam,* pūšam autotaures un svilpes. Koncerti notiks *Rīgā un Liepājā,* Alsungā, Talsos un *Zilupē.» Neiespējamais un nenotikušais Klāva dzejā mēdz* notikt. Laikam *tā arī* neviens *neizbrīnījās par* viņa *iztēles spilgtumu. «Gribēt* un varēt *tikai* iedomāties par *karu» —* un seko *rīkli ciet* žņaudzoši *izsāpēta aina.* Tev jau dzenas *pakal* asinssuņi.

iesvaidi sevi par upes mācekli par tās niedres mācekli kas vistuvāk upē aug un uz kuras paliks pēdas

asins pēdiņa no tava ievainojuma

Man *šķiet* — tādus dzejoļus *rakstot, ātri pieaug un pat* noveco. Tas, kurš šos dzejoļus pa *īstam izlasa, arī* kļūst *vecāks. Es pat nezinu, vai to var saukt par iztēlošanos* — kad *nevis* izdomā, bef *pārdzīvo. Klāvs pa īstam* pārdzīvojis arī savu pēdējo atvadīšanos no *dziesmiņas, kad runāt būs* sākuši *ieroči.* «Klusi pasēdēt *uz* celma, kad visapkārt zāle degs . . . Cik *puišu,* cik *helikopteru pa* to laiku mūs segs?» Un *turpat blakus* — jo tā *grāmatiņa ir tik plāna, ka visi dzejoli* vēl *turpat blakus — lido* Dedals *un Ikars. Viņiem tieši* tagad, *lielā* lidojuma *laikā, beidzot atradies brīvs brītiņš, lai* cilvēcīgi *parunātos. Agrāk pietrūcis laika — kā jau gandrīz visās* ģimenēs.

Tēvs izstāsta dēlam savu mūžu
Dēls izklaidē tēvu ar puiciskiem jokiem
Tēvs stāsta kā sveces gaismā lasījis
Robinsonu
Dēls nupat ir atdzejojis Apolinēra Zonu

Un *tālāk nāk Ikara* sajūsma par lidojumu un dzīvi, un tēvu — viss vienlaikus *un tik intensīvi, ka elpa aizraujas. Vai tāpēc, ka tur* iešifrējies *atdzejotāja prieks, kad izdevies* pieveikt *Apolinēru, pateikt viņu latviski un līdzvērtīgi*? *«Zonā» 1880. gadā* dzimis *un daudz pa pasauli klīdis cilvēks* skaidro savas attiecības ar dievu. Un *ko viņam tur var palīdzēt* 1959. gadā *dzimis* un nekur *īpaši neklejojis latviešu* dzejnieks? Apolinērs Klāvam *laikam* bijis nevis vienkārši viens no atdzejojamiem *autoriem, bet gan līdzcilvēks. Viņi* nodzīvoja *vienā istabā* daudzus gadus, un viens no *viņiem šais* gados nobrieda un ieguva dzīves pieredzi — arī no *tā otrā dzīves. Viņi mums* liekas *mazliet līdzīgi, protams, — tāpēc, ka balsij, kādā Apolinērs runā latviski, ir tāds pats* tembrs kā Klāva balsij.

Ak ziema tu apaudz ar bārdu Krīt sniegs un es esmu nelaimīgs Es esmu gājis caur debesīm Kur dzīve kā mūzika skaista Bet nu man ir zeme par baltu

Runāt par būtisko, *nepacelt balsi un ne*-pielipin āt nevienu smukvārdiņu — to viņi *abi māk.* Klāva *otrā grāmata* iznāca nākamā gadā pēc latviskā *Apolinēra* — nopietna *līdz rūgtumam. Bet spēles noteikumi paredz neskatīties uz šo nopietnību pārāk nopietni, vēlams kāds smīns pa* vidam un *drusciņ* mīļa smaida. Tradicionālās *bēdu* lugas figūras parādās *citā rakursā, vientuļā, skumjā* meitene saulrietā staigā un «visus pēc kārtas lād», «skrien simbols *spārnus vēzējot nē tas ir krauklis atvaino», un ko dara dzejnieks?*

es neesmu jocīgs nu kā lai
dzejas priekš jocīgiem rakstu
vien naktīs es laimīgi kļūstu pie virtuves galda par ākstu

Ja viņš ir *āksts, tad no Šekspīra* lugas. Dažas *patiesības, kuras* mēs *paši varbūt tā arī nesaņemtos* atzīt, viņš mums iemāna, *nomaskējis par* bēdīgiem *jociņiem,* vēl *dažas* — tā blēdīgi *par* sevi vien runādams. Tāds

dzejas brīdis:

paiet gadi un pēkšņi pulkstenis saka Tik tu domā ka vēl nav sācies bet vienkārši neesi lūgts re zibens neganti plaiksnās un pērkons teic Labi rūkts tavs gadiņu vecais puika ir vairāk nekā tu pats tu nejēdz ka mīlestībai šodien ir citādas acis

Man *diezgan bieži* — patiesībā *gandrīz neizturami bieži — nācies atbildēt uz apmēram tādu jautājumu: «Vai jums nešķiet, ka* Elsberga pēdējos dzejoļos ļoti daudz pieminēta nāve?» Un *seko* dziļdomīga *pauze, jautātājs jau neko negrib uzspiest,* negrib ar varu *vilkt ārā* no *manis* nekādus noslēpumus iz dzejnieku dzīves. *Viņš tikai apjautājas . . . Grūti izsvērt, cik* daudz *tur tīri cilvēcīgas saprastgribas un cik* — sensāciju *kāres (kaut arī tā, protams, ir* cilvēkam raksturīga, un tomēr—ne pārāk cilvēcīga). *Pirmajā* reizē pēc šī jautājuma pauze mums *tiešām ievilkās, kādā ceturtajā reizē gan vairs nekāda* dziļdomība nesanāca, es *trenēti* skaidroju: nāve dzīvo jau pirmās *Klāva grāmatas pirmajā* dzejolī. «Tik *daudz ir* šoziem nāves *pelēkajā* gaisā, *tik ātri pakāries ir* maigais *rietumvējš.» Tajā grāmatiņā vēlreiz nomirst* Džons Lenons un *Ikars, un Klāva Elsberga* skolasbiedrs. Un karš, *kas ir viena milzīga nāve, tur nav beidzies, jo var vēl sākties un* «mēs esam *tie, kam būs jāiet; viņas ir* tās, *kam būs* jāgaida; mūsu bērniem *varbūt* nekad un *nekur nebūs jāiet». Un* mirušo klāfesība mūsu dzīvē sabiezē tīri *taustāmi:* «Neklepo, *tu* aizbiedēsi veļus, kas sagājuši *virtuvē un vāra kartupeļus.» Pats* dīvainākais un būtiskākais šai dzīvo un *mirušo vienlaikus esībā ir* dzejas *tapšana. «Tie raksta* spoguļos, un viņu dzejas no *rītiem maigi* glāsta mūsu *sejas.» Šīs* rindas ir *kā* spoguļattēls, visu var *lasīt* otrādi. *Dzeja* vienlaikus *pastāv dažādos laikos, tajā sastopas dzīvie un mirušie, un varbūt visstiprākais* dzejnieks ir tieši tad, kad jūt nāves *klātbūtni turpat* aiz spoguļstikla . . . Nu, un *kad,* atbildot uz jautājumu, esmu tikusi apmēram tik *tālu, tad varu atvilkt elpu un pavērot jautātāju* — vai viņam *vajag, lai es* runāju *tālāk, vai arī viņš jau ir* zaudējis cerības *dzirdēt ko* būtisku un jēdzīgu. *Tālākais tad viņam* liksies vēl nebūtiskāk.

Mūsu *paaudze savu* līdzšinējo mūžu *aizvadījusi mierā. Vienmēr* ticis *uzsvērts, cik mierīgi* ir pie mums, salīdzinot ar *citurieni. Citur — kari un vietējas* nozīmes *militārie* konflikti, *gluži tāpat kā citur* noziedzība *un narkomānija. Vēl pirms pāris gadiem* taču *it kā* nebija arī mūsu *Afganistānā kritušo* vienaudžu. Tomēr šis *miers — īstais un tēlotais — īpaši* skaidri *licis apjaust — un reizēm* izjust līdz mielēm — dzīves *traģismu.* Gados, *kad tuva realitāte ir* masveida bojāeja, pie *nāves* pierod. Mēs *esam paguvuši no tās* atsvešināties — un *tā, protams, ir laime, nebūtu tikai to* zemapziņā iegūlušo *atomkara* draudu. Bet *tāpēc jo* sāpīgāka *kļūst katra atsevišķā bojāeja. Iespējams, ka ar* gadiem *tas pāriet,* bet *vēl mēs tik tālu neesam aizdzīvojuši. «Vai tur nāve jūras* malā nedejo *pa akmeņiem*? *Kas tik savāds* galu galā spīguļo *uz akmeņiem*?»

Un vēl vienu jautājumu *tagad mēdz uzdot: «Kā jūsu paaudzes*

dzejnieki domā turpināt Klāva *Elsberga* darbu?» Atkal *pauze* — bez kādas dziļdomības, tikai mana *mulsuma pauze, jo es neprotu uz* šo *jautājumu* atbildēt, *Varētu izlāpīties ar ierunu, ka nejūtos tiesīga runāt par pārējiem. Taču tā* būtu mazdrusciņ koķetēšana, *jo* patiesībā *jau mēs* cits *citu pazīstam pietiekami* labi, lai nojaustu, ko var gaidīt un kas ar mums •—-ne jau dzīvē, *bet* dzejoļos — *notiks tālāk.* Un tad es saku: *tam, kurš* turpinās Klāvu *(ja dzejā vispār iespējams kādu turpināt)* — tam šobrīd ir *piecpadsmit* gadu. *Vai pieci. Vai varbūt viņa vēl vispār nav.* No mūsu *paaudzes* laikam neviens *nespēs būt tik* labs cilvēks. Mēs nespēsim *dzejā* stāvēt *pāri savas personīgās dzīves un* sadzīves problēmām *tā, kā to prata Klāvs,* būdams diezgan stiprs pateikt: «Nav jēgas nepacelt — kā bērnu rokās — dienu, nav jēgas *neskūpstīt šo* žilbinošo sniegu, kas *uzkritīs starp* cilvēkiem nez kad.» Mēs visi *jau esam* pieauguši, un mēs esam *izauguši citādi. Kad es to* esmu pate*ikusi,* jautātājs *parasti skatās manī* vīlies, jo *cerējis tomēr dzirdēt kādus* brašus vārdus *par* tradīciju *turpināšanu. Man vienmēr* licies, ka dzejā viss būtiskais katrreiz *piedzimst no* jauna.

Vēl jau mēs *izlasīsim* Klāva *trešo grāmatu.* Pagājušā gada *publikācijas lāva nojaust, kāda tā varētu būt. Man* šķiet: *ja uz* nebēdu bēdājas tāds *pats* puisis kā *mēs visi pārējie,* cenzdamies īpaši neizcelties, *lai mēs viņam uzticētos, — tad šai trešajā centrā* vajadzētu būt dzejniekam.

citam vecim nav nevienam istabas ar piecām sienām
es tik vadu savas dienas istabā ar piecām sienām
jā pie manas piektās sienas sliktas gleznas nav nevienas
staro silti mīļi tāli pieci dārgi oriģināli
viens Cogēns viens Pikaso divas Delles viens Ruso
stāv pie sienas jocīgs mūžs jūras viļņo vēji pūš
izsniedz visiem piecas sienas tiem kas paši stāv pie sienas

Tas ir tāda cilvēka *karātavu humors, kurš* savu *likteni apzinājies un* uzņēmies. Tad *reizēm iestājas* tāds *miers.*

Patiesību sakot, šis rakstiņš nav izdevies tāds, *kā es vēlējos. Gribēju mierīgi un bez lieka uztraukuma parunāt par to,* cik labs dzejnieks *ir Klāvs Elsbergs. Un viņš patiešām ir loti* labs dzejnieks — vismaz *šeit nav* jālieto *nejēdzīgais vārdiņš «bija». Bet man* pagaidām neizdodas domāt *par* viņu mierīgi.

Ziemas vidus, pāri Lucavsalai kā lupata karājas lielais, pelēkais klusums. Sniegs liekas tāds tīrs un žilbina acis, bet, ciešāk ieskatoties, redz pilsētas kvēpus. (Kvēpi ir visur.) Ap ābelēm zaķu pēdas. Viņi nāk pāri aizsalušajai Daugavai. Kur tādi spociņi rodas — gandrīz pašā Rīgas centrā? Ar tādām skaistām, garām ausīm?

Zem pelēkajām bezsniega debesīm pienāk gals sen apsalušai bezvārda ābelei un vecam upeņu krūmam. Vecāsmātes komandās daudz neklausīdamies, es nīdēju tos ar cirvi un ar zāģi. Irēna nes un

met kaudzē šaušalās izplestās zaru rokas. Pirksti trausli, lūst, birst sniegā. Pavasarī to visu apēdīs mazas, kāras liesmiņas. Pelni pazudīs dobēs.

Piedzīvojumi uz salas *STĀSTS*

Eksekūcija notiek ne bez sava humora. Vecāmāte grib, lai no ābeles atstāju paaugstu stumbeni ar zaru puļķiem uz visām pusēm. «Tas izskatīsies smalki, kā pie lieliem kungiem,» — viņa saka un viltīgi skatās. Laikam jau no Gro mūsu ģimenē visi tie estēti.

Bezvārda ābelei bija tādi rūgteni āboli, kas īsti ēdami kļuva tikai ap Jaungadu. Un vispār es nebiju viņu īsti novērtējis. Bet ko nu vairs. Dārzs ir ravējama būtne.

Cilvēks vēl ravējamāka.

No kārklu biežņas izlien viena pazīstama kaķene ar baltu krūtežu. Mūžam vēders pa zemi vien velkas. Varonīga kaķu māte.

Viņa pienāk mums klāt. Vecāmāte ņem kaķeni ciet, tūlīt nesīs uz būdu un cienās ar liellopa aknām. Bet neaprēķināmais, nagai-nais zvērs sāk izmisīgi kārpīties un rauties laukā. Tas izdodas — aizlēkšo atpakaļ uz krūmiem, bet vecāsmātes roka vienos baltos lēveros. Rādās asinis.

Bet kur gan pēc piecām minūtēm pazudis viss kaķenes lepnums? Slēpdamās un pieplakdama, viņa piesardzīgi virzās uz būdas pusi. Veca izsalkusi medniece. Ak, es laikam būšu pārdomājusi. Ak, es uzreiz neapķēru. Bet kas tad te tāds nokrauts? Liellopu aknas? Domā, man briesmīgi vajag?

«Neēd, bandīte!»

«Gan vēlāk apēdīs.»

«Nūja. Varbūt, ka apēd ar. Speciāli nopirku viņai aknas, domāju, būs priecīga, bet neēd.»

«Viņa taču varēja kaut kur aizblandīties un neatnākt pie tevis. Ko tad tu iesāktu ar šitām aknām?»

«Kur tad šī neatnāks, kad atnāks.»

Man patīk šī vienkāršā frāze.

Es apsolīju sadabūt dēļu galus un uztaisīt sētiņu, lai avenāji negāžas apkārt.

Pienāca maijs. Es biju darbnīcu sargs. Darbnīcas atradās Pārdaugavā, gandrīz blakus dzelzceļa tiltam. Kādu vakaru savācu pagalmā piemērotus kokus, apsēju ar veļas striķi, aizbultēju vārtus no iekšpuses un pārsviedos pāri sētai. Salā nonācis, atraisīju būdas durvis (atslēga sen samaitājusies), nosviedu nešļavu un, noliecies, skatījos zem būdas sola pēc vecā āmura. Būdai grīdas nav. Pasolē aug netikli bāli aveņu kāti — pilnīgi balti tumsas ērmi — un tekalē trekni zirnekļi.

Zirnekļi dzīvo visur.

Sētiņa iznāca tīri laba.

Uz tā sola es viennakt mēģināju gulēt. Tas bija pirms gadiem

astoņiem, miglainā decembra naktī. Dauzīdams durvis un purpinādams, es izdrāzos no dzīvokļa. Pubertāte ziedēja kā kastanis, manas dusmas bija nevaldāmas. Es gāju prom no mājām.

Man nebija tādu draugu, pie kuriem varētu palikt pa nakti. Devos uz salu. Kabatā bija rublis — rīta kafijai un kino seansam. Miglā grīļojās baigā izsaukuma zīme, kas tā vien tiecās uzmest kūkumu. īgns, nobridies sasniedzu salu.

Vēl tagad neērti — uzaudzis un izlodājis te visas maliņas, tonakt gandrīz aiznesos garām vecāsmātes dārzam. Atceros, kā gāju starp dārziem — viss tāds klajš un pieklusis, šur tur melnē augļu koku skupsnas — pēkšņi kā no belziena apstājos — un patiesi, atskatījies redzēju aiz muguras Gro[1] dārzu murgainā bezsniega miegā. Paskrējis garām vietai, kur varētu nonākt aizsietām acīm. Nejauki.

Lucavsala sastāv no Daugavas aluvija — apakšā no tumši rūsainas smilts, virsū no tumša un trekna smilts un māla maisījuma, kas samērā auglīgs. Salas virsma vietām ar Daugavas atteku vecguitnēm, citur lielākoties gluži līdzena.

Pie vienas attekas vecgultnes atrodas Gro dārzs. Pirms gadiem astoņpadsmit (man patlaban divdesmit trīs) vecgultne vēl nebija pilnīgi aizaugusi, tur pa vakariem apdullinoši skaļi kurca vardes. Gar vecgultnes malu aug kārkli—tie būs izsūkuši visu slapjumu.

Sausās vasarās pie kārkliem varēja labi piekļūt. Es reizēm lauzos tur iekšā, pīdamies pavasara palu sanestajās, izkaltušajās zālēs. Es biju mazs zēns un uzskatīju kārklus par mūžamežu, kur dus apburta princese. Noslēpumaini, rokas lauzīdams, runāju ar viņu. Bet, ja man bija kareivīgs noskaņojums, daudz nelūdzos, rāpos melnalksnī, kas aug kārkliem pa vidu, plūcu melnos, cietos čiekuriņus, kas melnalkšņos aug, un metu šalcošajos kārklos, čukstēdams: «Tankš! nelieši, tankš! bendesmaisi, rokas aiz gaivas, nākt ārā pa vienam — visus apslīcināšu mēslu vannā!»

Ar vecgultni saistīts vēl viens piedzīvojums uz salas. Bija vēss septembra novakars. Es klimtu apkārt bez darba, līdz nonācu pie vienas ūdenssmeļamas bedres. Bedre nebija neko dziļa. Virs ūdens bija sastājušies visādi zāles stiebri, sīki zariņi un citas čubas, kas izveidoja tādu kā pārklāju. Ūdens nemaz nebija redzams. Nezinu, kas man bija uznācis, kas ne, bet es nolēmu uzkāpt uz brūnganās sedziņas. Pirmkārt, varbūt noturēs mani. Otrkārt, ja jau ūdens nav redzams, varbūt tā vispār tur nav. Galējs subjektīvisms. Līdz krūtīm ūdenī. Tā arī paliku stāvam. Bļāvu kā sprukās nonācis nelabais, bet ārā nekāpu. Varbūt baidījos vēl vairāk samērcēties.

Atbrāzās Gro, padeva roku, izrāva mani laukā. Tas bija viens moments, ellīgs Gro sprints. Mazdēls gāja pa burbuli. Neticami, skrejoša Gro.

Nabaga mazais karavīrs.

Gro dārzs ir netālu no Bieķengrāvja, bet saias otrā pusē, Mazās Daugavas krastā slejas pāris metru augsta granīta piramīda — piemineklis četrsimt Ziemeļu karā kritušiem krievu karavīriem.

Kad braucām uz salu ar kuģīti (man tie vienmēr skaitījās mazi svētki), krastā izkāpuši apskatījām arī pieminekli. Es gan tolaik nezināju, kam tas par godu — un arī Gro bija piemirsies. Veca ērmība? Lielo kapu filiāle audzelīgajā salā?

Piemineklis man kļuva durvis uz vēsturi.

Spilves kauja (1701. gada 9. jūlijā) nebija ilga. Tā turpinājās stundas trīs. Dūmu aizsegā zviedru karaspēks cēlās pāri Daugavai un kreisajā krastā kāvās ar poļu—sakšu—krievu apvienotajiem spēkiem. Zviedri gan ņēma virsroku, bet pašu Kārli XII vajāja visādas nelaimes. Krastā viņš lēca tikai ceturtais, nevis pirmais (un tas bija liels negods pasaules pēdējam pašrocīgi kauslīgam monarham), pēc tam Spilves pļavā pazaudēja savu leģendāro zābaku.

Pilsētnieki, sakāpuši namu jumtos un kuģu mastos, gavilēja un aplaudēja. Tāds kariņš noteikti liekas tīrā izprieca katram, kas mūsu laikos apgūst civilās aizsardzības pamatus.

Bet nežēlība bija tikpat liela, un līķi tikpat īsti.

Pēc lielās kaujas notika kaut kas pavisam nejauks.

«Sakšus pārņēma panika. Tie bēga augšup gar Daugavu (. .) Aizmugurē palika Lucavsala, uz kurieni jūlija pirmajās dienās ar laivām un strūgām bija nogādātas krievu vienības. Pamesti savam liktenim, ap 400 krievu karavīru sīksti turējās līdz pēdējam vīram vēl visu nākamo dienu un nakti.»

Viņiem tas piemineklis, vienīgais visā miermīlīgajā dārziņu salā.

Esmu viņus godinājis, kā mācējis. Proti, reiz aizvedu uz salu vienu mīļu būtni, un mēs kādu brīdi pasēdējām pie granīta piramīdas stindzinošā pavasara vējā.

Sen viņus apkāva. Daugavas aluvijs tapa vēl drusku auglīgāks. Uzvarošais, aizrautīgais Kārlis XII zilos karavīru svārkos ar misiņa pogām. Ap kaklu leģendārais melnais kaklauts. Rokā garu garais zobens.

Rokā plosta stumjamā kārts. Cits Kārlis. Citi laiki. Jau es uz plosta. Braucam pa Bieķengrāvi pēc ūdensrozēm.

Ūdensrozes es toreiz uztvēru kā tādus tekoša ūdens sabiezējumus. Biju ilgi gulējis uz laipas un ostījis Bieķengrāvja ūdeni (nekā nejutu), garšojis ūdeni (un nekas slikts ar mani nenotika) un mēģinājis pieglaust vaigu gludajai virsmai, bet nekas tur neiznāca, vaigs atkal un atkal mērcās slapjumā. Tāpēc ilgi brīnījos par ūdensmērī-tājiem, kad tie viegliem rāvieniem pārvietojās pa ūdens virskārtu. Un ne visai ticēju Kristum.

Mammas brālis Kārlis manipulēja ar garu kārti, es kaifoju, zelēdams ūdensrozes kātu. Tikai nevaicājiet man, kāds no tām var būt

kaifs,

jo es to vairs nezinu. Kārlis svilpoja «Kā lai šonakt vienaldzīgi klusē». Bet īstais cirks sākās, kad tuvojāmies plosta ostai. Tur stāvēja kāds vecis. Viņš izskatījās ļauns. Es pārbijos.

— Teiksim, ka pats sazadzies baļķus, jā? Kad zaglis apzog zagli, tad dievs smejas, jā? Nu, ko tu vēl nupat teici?

— Paga, paga, esi nu rāms, — atsaucās Kārlis un mierīgi stūrēja uz krastu. Velti es airēju mazām roķelēm, pūlēdamies novirzīt plostu no uzņemtā kursa. ■

Bet krastā uzskatāmi pierādījās, ka ar nepareizi uzdotu jautājumi cilvēks var iznest cauri pats sevi.

— Vai jūs esat tie puiši, par kuriem Kazimirs man stāstīja? — vaicāja ļaunais vecis.

— Protams, — Kārlis atsaucās. — Viņa labākie draugi.

Mēs sacerējām divrindi par veco Kazimiru un viņa plostu. Divrinde ir sekojoša:

Kāds ja plostu projām irs,

Kazi, nomirs Kazimirs?

Bez Kazimira salā piemājoja arī citi krietni vīri, piemēram, vecais sargs, kurš allaž, garāmiedams un redzēdams kādu dārzu tanti rušinām dobi (pēcpuse gaisā kā televizors), ellīgi ierēcās: «Dies palīdz!» «Ak tu vecais velis (spoks, ērms, sātans)!» — tāda bija parastā atbilde. Viņš mēdza arī apvaicāties: «Nu, kad tad tie bildiņi būs gatavi?» — tas arī attiecās uz gaisā izslieto TV kasti. Es gan šo vareno jautājumu tā īsti novērtēju vien gadus desmit vēlāk.

Ja reiz runājam par piedauzībām, kas var kādam iešauties prātā, tad ar steigu jāpiemetina, ka šis dārzs, ko Gro rušina nu jau trīsdesmit gadus, nav nekāda rubļu ādere. Gro puķes vienmēr uzzied pareizajā laikā, kad tādu Matīsa tirgū papilnam un cenas nav augstas.

Sešdesmito gadu vidū pāri salai no Rumbulas puses šāvās cigārveidīgas lidmašīnas — varbūt ne tik ātras un izveicīgas kā mūsu dienās, bet gana iespaidīgas puikam. Biju iemanījies sajust tās pa gabalu.

Kaut ko čubinu savā nodabā, te piepeši tramīgi paceļu galvu — jā. Nāk, pagaidām vēl nedzirdama. Skrienu pie Gro, slēpju galvu zem brunčiem.

Vēlāk pieradu, spēju skatīties — ātra gan — jau tur — jau virs būdas — un tad nāk atpalikusī skaņa. Oāā! Brr — hū — hū!

Imagine ali the people living life in peace[1] Būtu taču labi.

Reizēm šī skaņa pārsteidza mani pie jāņogu krūmiem. Visi Gro krūmi ir ar t. s. baltajām, īstenībā dzeltenajām ogām, kam, protams, pašām par sevi nav ne vainas, tās ir pat saldākas par sarkanajām. Ar avenēm atkal ir otrādi, Gro visas ir sarkanas, dzeltenu nav. Turpat blakus — par laimi — kaimiņa krūmi ar sarkanām jāņogām un

dzeltenām avenēm. Un nekādu žogu — Lucavsalā vispār nav žogu. Nogaidījis, kamēr Gro modrais skatiens pievēršas kam citam, es zaglīgi izzināju pasauli nepārtrauktos salīdzinājumos.

Odeni dārza laistīšanai var pasmelt vairākās vietās. Pie kārkliem, piemēram, ir trīs dobes — un viena no tām tik pazīstama. Vasarās tās izžūst, paliek tikai duļķaina susla, pa kuru skraidelē daudzi ūdensmērītaji. Augšpusē, soļus sešdesmit tālāk pa ceļu, atrodas sūknis, īsti vīri iet uz turieni pēc ūdens ar plikām pēdām pa izdedžiem. Sūkņa ūdens likās varen auksts un saturēja daudz dzelzs. Tālab nedrīkstēju to dzert, jo baidījos, ka no tās izšķīdušās dzelzs vēderā var izveidoties kāda skrūve vai uzgrieznis — un tad būs ļoti grūti, pat neiespējami kakāt. Vislabākais ūdens bija Bieķengrāvī, un turp iet arī bija interesanti: gar krastu auga visādas leknas zāles, kāju pēdas kutina šķidrie dubļi. Bija sešdesmito gadu vidus, pretējais krasts bija smilšains, tur peldējās lielie Pārdaugavas puikas. Es vēl nemācēju.

Ar Bieķengrāvja ūdeni mēs vakaros mazgājāmies. Es gausi stīvēju kājās savas īsās bikšeles un bēdājos, ka mums nav tādas dārza mājas, kur varētu pārgulēt nakti. Gājām prom jau krēslā — kad maziem karavīriem sāk jau uzmākties miegs.

Kādu dienu atgadījās piedzīvojums uz salas, kas vairāk līdzīgs nelabam sapnim.

Gro dārzā auga arī pāris saulespuķes. Man ienāca prātā noskatīties, kā tās griezīsies līdzi saulei. Pacietīgi sēdēju, skatījos un redzēju — un tad pasaucu Gro. Viņa neatsaucās, viņa bija kaut kur pazudusi. Skrēju uz ceļa un lejā pie kārkliem — un nekur, nekur viņas nebija — es bļāvu un raudāju. Pasaule izrādījās būvēta no sīkiem, saulē zvīļojošiem un mirguļojošiem priekšnoteikumiem mierīgai eksistencei — un nu tā bruka kopā.

Kad atgriezās Gro, biju jau nobļāvies zils.

Kur tu biji, kādās dārziņu īpašnieku sapulcēs tu sēdēji — sešdesmitie jau pāri pusei.

Kādu nakti (ne tik sen) man uzrakstījās viens dzejolis par Gro. Apmēram tāds:

Viņas mūžam ir vairākas ēnas, krīt uz dažādām pusēm.
Vientulīga strādā pa dārzu, runā ar sevi vai klusē.
Dažas ēnas ir garas un gaišas, citas ir īsas un melnas.
Gaišajās ēnās kā putni mēs laižamies, tumšās ir laikam no velna.
Vecaistēvs karoja karā un vēlāk Anglijā mira.
Ēna šī varēja būt tik gara, bet īsa un reljefa ir.
Citas ēnas ir gaišas, vasaras vakaru garas,
vijīgas palaidnes — neklausa — skaišas —
Groša pa dārzu ņemas un buras.
Esmu viena no ēnām un guļu pār grūto mūžu.
Arī jau novecošu lēnām un ēnu sašvīkots būšu.

Bērna roķele atzīmēs manas melnās un negantās ēnas, veltīgiem plāksteriem aplīmēs rētas un aizrautības senas.

Dzīve mums pieredzi uzdāvā, bet mēs nevarēsim to izmantot.

Aveņu ēnās es spēlējos te — dārzā — ar savu Gro.

Tā nav nekāda goda lieta.

Piemēram, es viņu nesatiku. Gribējās.

Mēs.

Bērni un mazbērni ne vienmēr izdarās Gro pa prātam.

Bet nekas cits neatliek.

Sala daļēji applūst. Lai ceļi netiktu izdangāti, zemākajās vietās tos bruģē ar izdedžiem, dakstiņu un krāsns podiņu lauskām, visādiem daudzmaz cietiem atkritumiem.

Klīdu pa ceļiem un meklēju sev mašīnas un dārgakmeņus. Mašīnas man skaitījās tādi krāsns podiņu fragmenti ar izcilni. Uz plakanās daļas varēja novietot kravu, izcilnī sēdēja mazītiņš šoferis. Dārgakmeņi bija starp izdedžiem atrodamas cietas, caurspīdīgas, stiklainas pikas, kas drusku atgādināja Urālu kristālu mammas grāmatplauktā.

Es biju liela uzņēmuma priekšnieks. Lielākos akmeņus ar normālu podiņmašīnu nemaz nevarēja pavest.

Pārvērtos pats par kravas mašīnu. Skrēju cauru dienu, nepārtraukti dūkdams.

Bet tad vienu dienu apstājos pavisam un sacīju Gro: «Es samaitājos.» Protams, es nebiju samaitājies. Es biju piepeši kļuvis kādu pakāpienu vecāks.

Jau pieminēju to kailās ziemas nakti, kad gandrīz aiznesos garām vecāsmātes dārzam. Attapies, gāju pie būdas bijīgi kā pie katedrāles. Es gribēju patverties tajā no visiem — kaut arī tikai uz vienu nakti — viduslaikos vajāti klaidoņi arī slēpās dieva mītnēs.

(Mani vajāja mans pārejas vecums.)

Es iznesu no būdas visas mantas un mēģināju ieritināties uz pussabrukušā sola. Manu veltīgo cīniņu apspīdēja mēness, kur tā meita, kas reiz pliku dibenu rādīja, tagad dzīvo. Nebiju ņēmis vērā savu briesmīgo izaugšanu. Mazajam puisītim kājas nu karājās pusmetru ārā no būdas.

Un pēc kāda brītiņa pēkšņi kļuva baigi — baigi — baigi auksts. Laikam biju iesnaudies un pa to laiku nosalis. Zobs vairs neturējās uz zoba.

Vasaras būdās un bērnības būdās nepārguļ lieli un pieauguši. Krāvu atpakaļ uz sola minerālmēslu pakas, sēklu tūtas un citas čubas. Mani durstīja iepleties ērkšķogu krūms, kas auga manas spēļu smilšu bedres vietā.

Tas ir viens dīvains krūms. Vismaz man viņš liekas tāds. Viņš it kā neapšaubāmi tur aug un reizē — tomēr — viņa tur nav,

Un, ja viņš tomēr tur aug — kā viņš var tā augt man tieši uz galvas?

Iedomājies visa cilvēce
1980—1982
dzīvo un nenaidojas (Dž. Lenons)

Liliju lauki

STĀSTS

Ieraut skabargu dvēselē nav tik vienkārši kā dibenā, taču man arī tas ir izdevies. Sī nelaime notika izgājušajā vasarā — 22. jūlijā, ja gribam būt precīzi. Es zinu gan, ap kuru laiku lilijas zied.

Ir viena apaļa puķudobe starp galvenās stacijas izeju un Gogoļa ielu un dzelzceļnieku poliklīniku. Nākdams no vilciena, satiku klasesbiedru pie šīs pu-ķudobes. Viņš tagad ir autoinspektors,

Bija karsta pēcpusdiena. Klasesbiedrs izskatījās noguris. Es pat iedomāties nevarot, cik viņam tādās vasarās darba. Viņš bija formas tērpā. Viņš bija savus darbus apdarījis un dzīrās braukt ar mašīnu uz Vecāķiem peldēties. Man vēl nebija skabargas d . . .elē, es jau tā kā taisījos līdzi.

Pēkšņi no tā soliņa ap puķudobi, uz kura vienmēr dirn pasaules putekļiem aplipuši gaidītāji, izcēlās kāds tips un tuvojās manam klasesbiedram, kurš jau tāpat bija noguris. Bet — milicis, kaut arī cits.

Re, re, tas pavecais pilsonis, tas esot jau pilnīgi bez filmas, grūstoties, zīmējoties, turklāt dīvaini smirdot.

— Redzi nu, kas man tur par daļu, bet jāpaskatās ir, — nopūtās klasesbiedrs un piegāja nosūdzētajam pilsonim klāt. Es arī. Nezinu, kāds velns mani dīdīja. Pilsonis oda pēc puķēm, pēc lielam un skaistām, un šķīstām puķēm, pēc nebeidzamiem liliju laukiem.

Kā vēlāk izrādījās, pilsoni sauca Valentīns Pīlāgs, un viņš bija tur ieradies ar 19. trolejbusu no Lucavsalas.

Viss, ko tālāk varēs izlasīt par Valentīna Pīlāga sajūtām, vīzijām un mūžu, ir tikai viņa paša izdarību, izteikumu un mājienu apdare cik necik sakarīgā latviešu valodā. 5o to viņš izpauda tūlīt, nostiepies kā stīga un nemaz ne-grīļodamies iepretim manam trenētajam klasesbiedram, kurš pacietīgi klausījās, virpinādams sava žiguļa atslēgas un brīdi pa brīdim izklaidīgi pastumdīdams formas cepuri. Valentīns Pīlāgs, protams, nebija piedzēries, vienkārši viņa dvēseles noreibums bija tik liels, ka to varēja saost pa gabalu. Par to, kā smejies, savs vārds vēl sakāms zinātniekiem.

Cik varēja noprast, Pīlāgs bija iekāpis trolejbusā un uzreiz pamanījis to dūšīgo un fatālo sievu ar liliju klēpi. Viņš bija gājis klāt, nosēdies puķusievai blakus uz sāniskajiem priekšas sēdekļiem un sācis runāties.

Kopš neilga laiciņa viņš atkal sēcis runāties ar sieviešiem. Vai tas varētu nozīmēt, ka viņš atguvies pēc sievas nāves? Viņa nomirusi

pirms pieciem gadiem. Viņai bijis «tas sieviešu vēzis».

No tām lilijām smaržojis viss trolejbuss. Viņš gribējis pirkt vienu kātu, lai izdaiļotu savu atraitnīgo Sarkandau-gavas dzīvoklīti, bet šī negribējusi pārdot.

Un tad viņš sāka stāstīt, kāpēc viņam tik ļoti patīk lilijas.

Šis vīriņš vēl joprojām likās tik uzbudināts, ka mēs ar klasesbiedru saskatījāmies un sapratām viens otru bez vārdiem. «Cerams, ka viņa sirds ir gana stipra.» «Cerams.»

Viņa sievai bijis tāds līgavas pušķis — vienpadsmit liliju kāti. Rīt viņu kāzu gadadiena. Kāti bijuši nepārskaitlī, to viņš varot apzvērēt. Bet ja nu ziedu bijis pārskaitlis? Kapi un liktenis!

— Puikiņi, jūs taču mani saprotat?! — 5im pusmūža vīram tik tiešām drebēja lūpa.

— Ziniet ko — brauksim uz mājām. Es jūs aizvedīšu,—teica mans klasesbiedrs.

Pīlāgs saguma, teica, ka tiešām nejūtoties lāga, un, ja dēliņš tiešām izrādītos tik laipns . . .

Tad viņi gāja uz mašīnu, un es arī manījos līdzi. Ko jūs, kādi tur vairs Vecāki, man vienkārši bija pa ceļam.

Kamēr gaidījām izkļūšanu no galvenās ielas, pa kuru plūda sastrēgum-stundas transports, tas bija nenormāli ilgi, Pīlāgs pastāstīja, ka pēc sievas nāves juties drausmīgi un krietni vien dzēris. Viņš atkal kļuva nenormāli runīgs, salonā arvien stiprāk oda pēc lilijām, es tvēru pēc kloķīša un griezu vaļā logu, lai atšķaidītu šo nedabisko, biezo smaržu — kaut vai ar izplūdes gāzēm.

Pīlāgam rūpnīcas ģērbtuvē bijis savs drēbju skapītis ar viņa vārdu uz durtiņām: «Pīlāgs V.», bet viņš bijis tik slavens dzērājs, ka puikas uzrakstu pārtaisījuši: «Pīlāg — Vīns 18°». Drīz pēc tam viņš izārstēts. Arodkomiteja uzticējusies, un viņam piešķirts dārziņš Lucavsalā, kura dobes viņš ravējot un laistot tik cītīgi, it kā tās tiešām būtu viņa nedzimušie bērni. Es pamāju.

Es pamāju tāpēc, ka Lauksaimniecības mašīnu rūpnīcā pats biju redzējis skapīti, kurš piesolīja «Pīlāg — Vīnu 18°», bet saturēja sevī ar eļļu un krā-su piezīdušās drēbes.

Nu jau arī klasesbiedrs grieza logu vaļā, jo smaržoja patiešām neizturami, taču izrādījās, ka tas bija veltīgi darīts, jo, izbraukuši cauri tunelim zem dzelzceļa un nokļuvuši blakus lielajam pulkstenim, mēs pēkšņi atjēdzāmies nepārredzamos liliju laukos. Vareni kāti sitās pret mašīnas priekšu un sāniem, gaisā savērpās košdzeltenu putekšņu mākoņi. Zeme tur bija irdena, žiguļa motors noslāpa un atsacījās pielekt.

— Nekustieties, — es teicu. — Nekāpiet laukā. Lilija pēc tradīcijas ir iecienīts kapu augs.

Mana klasesbiedra formas cepure ērmīgi turējās uz viņa gaisā

saslietajiem matiem.

— Pagaidi, — es viņam teicu. — Paskaties, kā mūsu ceļabiedrs kaifo.

Pīlāgs bija saņēmis rokas un smaidīdams vērās apkārt. Viņa lūpas neskanīgi kustējās.

Es jau arī biju pārbijies kā diegs, bet ne tik pārsteigts kā Andris. Viņš bija trenējis muskuļus, loģiku un reakciju. Es biju trenējis poētisku pasaules izjūtu. Kā tas noder šādos gadījumos!

— Kas tas ir? Ko tas nozīmē? — Andris nodrebēja.

— Nevaru droši pateikt, nezināju, ka tā notiks, — es gausi teicu. — Vainīgs, bez šaubām, ir Pīlāgs. Te laikam zied mirušo dvēseles vai dzīvo sirdsapziņas — ej nu sazini, kā viņš to iztēlojas.

— Viņš mūs hipnotizē?

— Nē, diemžēl. Tu taču redzi, ka šie lauki ir īsti.

— Bet kā tad mēs tiksim laukā?

— Es neko vairs nezinu.

— Traks ar jums abiem var palikti Mēs taču te nosmaksim!

— No tā jau nesmok.

Apstiprinādami manus vārdus, atskrēja negaisa mākoņi, un sāka līt. Nekas cits mums neatlika — skatījāmies, kā lilijas dzer debesu veldzi.

— Audziet, audziet mūžīgi mūžos, — ierunājās Pīlāgs. — Audziet, lielās un šķīstās puķes . . .

Viņš nepabeidza. Viņa ķermenis nedabiski izliecās. Aiz muguras kā ārprātā taurēja citas mašīnas, mēs bijām kā dullas mušas uz siltas sienas, mēs bijām pie lielā pulksteņa, un Pīlāgs mira nost.

— Ak tad tā tas notiek! Brauc taču, johaidī!—es ieaurojos kā kauts, un Andris jau brauca bez teikšanas, mēs drāzāmies uz pirmo slimnīcu, mēs noskrāpējām žigulim sānu, mēs nepaspējām.

— Audziet, lielie liliju lauki, plaukstiet, ziedu kausi un turbāni, trompetes, piltuves, zvani un zvaigznes, audziet stāvus vai nokareni, mūžīgie čemuri,— es teicu izvadīšanā, un visi uz mani jocīgi skatījās, es arī tagad tā skaitu pie sevis, reizēm, kad neviens neskatās.

Un ziniet ko — palīdz.

1986

drūzma un vēji Kaļiņina prospekts Maskavas mākslīgais žoklis

šeit var smaidus un somiņas nospert no sevis uz brītiņu noklīst NE VELNA

pēdas pie asfalta turas un mākslīgie zobi debesīs duras tu apstājies iemiets:

tas notiek ar mani

lai mākoņos lido poli armāni

TEV JADIMDINA CITĀDI ZVANI:

MUTEI IR JĀBŪT KĀ BETONA

MAISIKLAI VISI NO GATAVIEM BLOKIEM
MES TAISĪTI
(raksti bez apstājas dzejiņas, kuras izriet no šādas arhitektūras!)
DZEJA NO STIKLOTĀM FASĀDĒM - _ PIL
IZŽAVE IEGAUDOJIES UN ŠĶIL KANTAINI GLUDENO KRĀVUMU
SITENIS GARŠIGAKS NEKA MILA UN
LIKTENIS
Bet meiča (tā pati!) atpakaļ nāk
lietišķi atdabū nosperto smaidu
es veros uz viņu
un PROSPEKTA vidū
brīnumu
dabīgi
nesagaidu
1986., Maskava

DZEJOLIS, KAS ADRESATU NESASNIEGS

skaties un apskaud cik forši man ir es atšķiru to ko tu neatšķir
skaties un apskaud dzejnieka pozu kārtējo tramīgo metamorfožu
jo citkārt es nezinu kur man slēpties kā runāt ar ļaudīm un kā man ģērbties bet tad atkal nedomāju par to un gadās ka pasaku arī ne to
bet tā tam ir jābūt un forši man ir es atšķiru grāmatu spalvas tu šķir
1986
darināt vārdus darināt tā lai ģīmis spīd zaļā un pelēkā
lai bite kas gaisā dusmīgi rūc krīt man virsū un sūc un sūc
bet nebūt puķei kas odieri sniedz es gribu lai mani kliegdami kliedz
tas nav tik stulbi kā varētu likties es gribu
tavam kliedzienam iepatikties
1980
es neatsakos no draugiem arī tad ja tie dzer
es neatsakos no gaismas arī tad ja tās nav
es atceros būdas tumsā līķbālos aveņu stiebrus tie noteikti ilgojās saules
es negribu nodot biedrus ko dzīve ir izdzērusi sausus kā vītušus ziedus
1986
mums reizem ir labi bet parasti nav
kāds angliski runājošs zaķis nāk sapnī pie tevis un jautā
«It's love?» un tu viņai saki
«oh, no»
ja būsi tik lēnīgs dzīve arvien lidos tev sejā ar atsitienu
un reizēm tu nepašauj laikā roku priekšā
well,
sapnī kāds klauvē pie tavām acīm un tu atsaucies
«iekšā»
kāds angliski runājošs zaķēns
nāk smaidot pie tevis:
make love not war
un tu viņai saki
nu protams, to var
bet ja nu mums nesanāks
bet *she* tikai smejas *oh, yea* viņa smejas «Amerika ies bojā, ja sāks»
well, tu viņu apskauj un jūties tik brīvi kā planierītis pa seksa

dzīvi

bet radari nesnauž un drusku virs Zemes skrien pavadoņi ko apspīd Mēness

bet paliec pavisam

uz manām lūpām

kā salda un mūžīga buča

klau paliec pavisam

uz spilvena mana

kā viegla bet mūžīga smarža

klau paliec pavisam

mēs vasarā brauksim

ar laivelīti pa Gauju

saule spīd sejā

un modinātājs

«P. S. 1 love you.» dzied.

(jo lielākās bēdas nav meiteņu dē| kaut arī mīla ir faktors kam vajadzētu saulgozī dejot nevis slapstīties kaktos)

1987

laiku pa laikam es atminos ballīti kurā es biju ciema popgrupas spēlēto melodiju laiks bija tovasar saulains un lietus ja lija bij silts zem musu kājām vientuļš un kaulains drebeja uzkārtais tilts

un upītē tukšā vēl šūpojās drūmākā Hārona laiva

siena smarža kā ūbele laidās un ievija smaržu man nāsīs kur mes esam un ko mēs darām melo ja kāds tev prasīs melo un aizmelo viņam ausis ka bite liek medu kārēs

nebaidies audzināšana arī gluži kā iesnas pāries

kad laivinieks airiem pār plecu no gaistošās Mudītes pārnāks

tikai nejauši laimētais noslēpums ķersies pie kājām kā rasa Meness jau dod tev roku naktstauriņi (jā miroņgalvas)

jau sitas pret spožajām krūtīm melo ja kads tev prasa

1985

V. Astafjeva motīvs * * *

pa ielām klusi staigā rīts bet ēnas velkas viņam līdz un tumšā stūrī kliedziens bāls tur notiek kaut kas kriminmāls

no tumsas nažiem gaisma pil un pieskrien rumaks dzeltenzils un vīrietis ar zvaigzni pierē velk rītam tuteni iz nierēm

sen gultās ēnu huligāni grimst miglā pilsēta kā klani brauc atra palīdzībā rīts un gaismiņa pa spraugām līst

šim auto kura baltā stūre ir tavas rokas tavas dūres vien stulbie tic ka nemirst rīti un ka vēl mirst

kā visi citi spied meli grīdā kaukdams drāz un kajas pagriezienos brāz tu rītu ved tu visu tagad drīksti viņš ir tik gaišs un mirstīgs mirstīgs

1985

PLAISANTERIE MACABRE

1 ai ka tur nebūlu, mums ilgi jāpasiāv
pie upes: atkal pircēlajam stāv
pie kājām pudele,
kur dīvains šķidrums hlāv
ka šalli skatieni.
Ja. Ilarons mcl un met
vien sīkus akmentiņus
drūma veļu upē. Viņam slav
tik vienaldzīgas domas auksta prāta ka paliek hail no ilgi daudzinala:
Lai ka tur nebutu. mums ilgi japastav.
Viņš airus ņem.

Vēl pavervelc, Kla\.

BLEZS SANDRARS

no cikla «Deviņpadsmit staipīgi dzejoļi»

4.

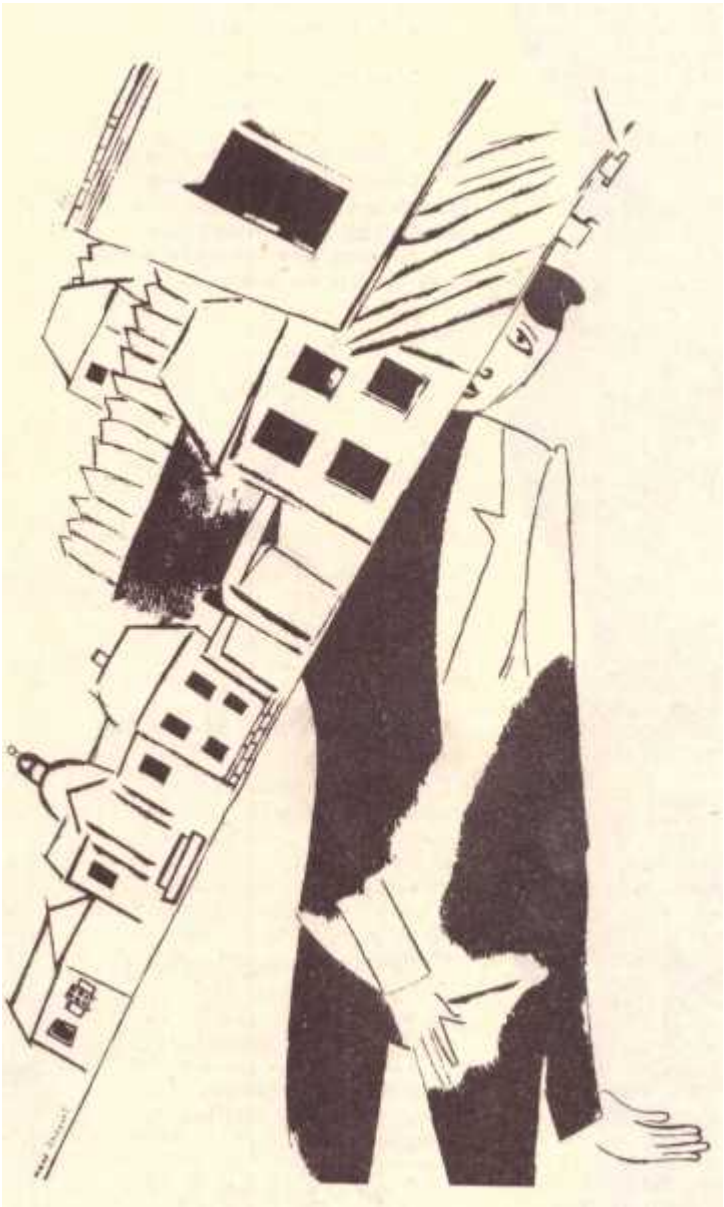

II. DARBNĪCA

Strops

Kāpnes durvis kāpnes Un viņa durvis kā avīze šķiras vaļā Tās nospraudītas ar vizītkartēm Un tad tās aizšķiras ciet Nekārtība lieliska nekārtība Fotogrāfijas — Ležē un Tobīns tikai to otro neredz Bet otrā pusē —

Pārgalvja darbi Skices zīmējumi Un gleznas ...

Tukšie trauki

Mēs garantējam šīs tomātu mērces absolūto sterilitāti Pauž kāda etiķete Logs ir almanahs

Kad zibeņu celtņi ar milzīgu troksni

tukšo debesu baržas un pērkona vezums top apgāzts Juku jukām Krīt lejup

Kazaki Kristus un kāda pūstoša saule Jumti

Mēnessērdzīgie un kazas Likantrops Petrus Borels Ārprāts un ziema

Kāds ģēnijs kurš iesprādzis gluži kā firziķis Lotreamons Šagāls

Trūcīgs puišelis iepretim manai sievai

Grēcīgas domas

Nomītas kurpes

Vecs kastrolītis ar šokolādi

Lampa kas dubultojas

Un mans skurbums kad eju pie viņa ciemos

Tukšas pudeles

Pudeles

Zina

(Par viņu runājām)

Šagāls

Šagāls

Gaismas kāpnēs

1913. oktobris

Atdzejojis KLĀVS ELSBERGS

Sveiks, Klav!

Rakstīt Tev mani pamudināja Tavi «The Beatles» dziesmu tulkojumi &, konkrēti, «Lady Madonna». Neesmu ne filoloģe, ne sveš-valodniece, bet šo to no angļu valodas saprotu, it īpaši jau pop-dziesmu līmeni. Nācies ir nodarboties ar dziesmu tulkošanu, bet tikai no latviešu uz angļu valodu. Tāpēc stādos priekšā grūtības, ar kurām Tev nācās saskarties.

«The Beatles» savas dziesmas ir sacerējuši pilnas ar humoru, bet ļoti bieži, kā, piemēram, «Lady Madonna», šis humors ir visai drūms. Tāpēc Tavā tulkojumā man ļoti nepatika «debestiņš», «diedziņš smalciņš». Bez tam vēl, pēc manām domām, tīri saturiska kļūda: «Skat, kā viņš skrien.» Runa jau šajos «See how they'll run» iet par nedēļas dienu ritumu. To varbūt varētu pateikt šādi: «Tā tās dienas skrien.» Protams, iespējams, ka esmu pārpratusi.

Ceturtās rindas vietā tātad lieku priekšā šādu: «Vai tad tev no debess juma nauda krit?»

Četrpadsmitās vietā: «Otrdiena liekas kā bez gala . . .» Izlasot «Lady Madonna» angļu tekstu, nebūs nevienas rindiņas, kur kāds vārds ne tikai stilistiski neiederas, bet ari muzikāli disonē, bet latviešu tulkojumam šie trūkumi bija. Diemžēl man tieši šo, publicēto «Avota» dziesmu teksti mājās neglabājas, nav ari «Penny lane» ieraksta, bet, izlasot «portretiņš», es atkal sāktu strīdēties.

Daudzi jaunieši cenšas saprast dziesmu vārdus oriģinālvalodā. Tāpēc, domāju, būtu noderīgi, ja katras dziesmas vārdus rakstītu latviešu un oriģinālvalodā (protams, kad runa ir par angļu, franiu vai vācu valodām).

Manā vēstulē neatradās vieta atzinības vārdiem. Bet tici man, Klāv, 28.—29. Ipp. «Avotā» man sagādāja patiesu prieku.

Tā turpināt!

Ar cieņu Anda A. LVU jiz. mat. studente

Sveika, Anda,

liels paldies Tev par vēstuli & atzinīgajiem vārdiem & kritiskajām piezīmēm.

Grūts & nepateicīgs darbiņš jau ir tādu popmūzikas klasikas tekstu atdzejošana. Kad es iesāku šo sēriju «Avotā», es vēl īsti nenojautu, cik tas būs grūti. Bet nu jau par vēlu atkāpties & ***mums visiem kopā*** *būs jāmēģina cīnīties uz priekšu.*

īpaši jau «The Beatles» . . .

«Džonam loti patika drusku dulls humors, vārdu spēles, tīša zilbju deformācija, lai vienu un to pašu vārdu varētu saprast visādi. Pēc dažiem gadiem tekstu skaidrotāji plēsa matus «hermētisko» Lenona & Makartnija tekstu priekšā un katrs atrada savu skaidrojumu par lielu uzjautrinājumu abiem autoriem.» ***(Alain Dister, Les Beatles, Paris, 1972)***

Tev, starp citu, droši vien pilnīga ***taisnība*** *par «see how they'll run». Laikam jau tās ir nedēļas dienas, bet . . . piedod šo mazo atdzejotāja vaļību. Es domāju, ka atdzejošanā reizēm svarīgāk saglabāt oriģināla* ***dvēseli,*** *proti* ***intonāciju,*** *nevis burtiski turēties pie oriģināla. Vispār — tas ir strīdīgs jautājums. Varbūt šai konkrētā gad. es kļūdos. ,*

Par tiem mazvārdiņiem, mifvārdiņiem vai deminutīviem («portretiņš» u. c.) gan negribu Tev piekrist. Es domāju, ka latviešu dzejā šie vārdiņi nebūt ne vienmēr rada jautru, komisku iespaidu. Atceries kaut vai dainas. Tici man, es Lēdijas Madonnas tekstu uztvēru pareizi — joki mazi — man pašam ir sieva & 2 sīkie. Tas tā.

Tev taisnība, ka vajadzētu likt žurnālā visu dziesmu tekstus ari oriģinālvalodā. Mani kavē tikai apjoms un — khm — aaži citi apsvērumi. Tur gari jāstāsta. Būtu man visa teikšana, es liktu.

Es neuzskatu, ka ši publikāciju sērija būtu jāturpina man vienam ar dažu draugu palīdzību. Tas jādara ***mums visiem kopā.*** *Varbūt arī Tev būtu kas ieteicams — varbūt Tev pieejami kādi teksti? (Interesanti, ka par*

popmūziku visvairāk zina tieši eksakto zinātņu pārstāvji.) «Avota» tālākie plāni ir šādi: V. Visockis (nr. 2), Bobs Dilans (nr. 3.), 1. Brasanss (nr. 4), vēl tālāk — B. Okudžava, «Pink Floyd», J. E. Voids (norvēģis). Visi uzreiz — sākumā — nevar būt angļi & amerikāņi. Tas tā.

Skat, kāda gara vēstule sanāca.

Gaidīšu ierosinājumus & atbalstu no Tevis (un varbūt no Taviem studiju biedriem) —

KLA VS

ar cieņu Klāvs Eisbergs

19. septembri 81.

Labdien. Ķersti —

nopietni, uzskatu par lielu godu, ka Tu prasi man kādu padomu atdzejošanas lietās. Mēģināšu kaut ko pateikt, nepiesaucot nekādas autoritātes divu iemeslu pēc:

1) Nezinu no galvas, ko autoritātes saka. Tad jāmeklē rakstos, un beigās tāpat var iznākt čiks.

2) Man pašam nekad nav ipaši paticis, ka mani māca, piesaucot autoritātes. Labāk tīkas, ja izdodas uzknābāt kādū krikumu, kādu atspulgu no padoma devēja sūrās prakses. No tā sīkuma reizēm izveidojas, «uzļlammējas» drošības sajūta, ticiba saviem spēkiem — re, viņš tāpat visu uzreiz nezin.

Ritmam un atskaņām ***nav*** *jābūt uz «5». Ja vien neatdzejo kaut kādu Petrarku vai Ronsāru, vai tml. vecīšus, kam forma nosaka saturu. Protams, arī XX gs. igauņu sonets vai ritmiska, regulāra somu perša tāpat ari jāatdzejo, neko nevar darīt — atdzejojumam vismaz* ***kaut cik jāizskatās*** *pēc tādas formas. Bet, ja tāpēc jāzaudē kolosāli tēli, kādi dzejoļa «sāls» graudiņi — tad nu gan štrunts par tīru atskaņu, par lieku zilbi! Jo, ja visu nostrādā pārlieku tīri — var* ***pazaudēt pārsteiguma momentu*** *(svešais dzejnieks pārsteidz lasītāju ar* savu *neparasto tēlainību, domas gājieniem, temperamentu, visu ko). Ja viss baigi labi no formas viedokļa, var sākt klabēt saturs. Atdzejojumos bīstami. Ģeniālu citas tautas dzejnieku viegli padarīt par garlaicīgu kretīnu, kas bārsta atskaņas sirds — mirdz, māja — kāja etc.*

Atdzejojamais autors ir jāpazīst. Labi jāzina biogrāfija. Mani arvien vairāk pārsteidz personisko momentu loma daudzo dižo dzejā. 100 punkti: ja kāds raksta par bērnību vispār, tur čum no viņa paša atmiņām. Un tad jāzin, vismaz aptuveni, kur un kad tas norisinās. Piemēram, kādreiz es lasīju Apolinēra «Zonā»:

Avec tes amis tu te promènes en barque

L' un est Nissard il y a un Mentonasque et deux Turbiasques un brīnījos, kas tie par «Mentonaskiem» un «Turbiaskiem», ar ko šis vizinās laivā. Vēlāk uzgāju, ka Apolinērs bērnību vadījis Vidusjūras piekrastē, Mentonā un Tur bijā un tie «aski» ir šo pilsētiņu apdzīvotāji. Šitādi sīkumi gadās vai katram poētam. Tad jāzin, ko var izmest, kam obligāti jāpaliek

iekšā. Citādi var vieglu roku pārtulkot: «Ar četriem citiem zēniem tu vizinies laivā» — un tas jau ir skandāls.

Apgūstot dzejnieku, notiek brīdis, kad tu viņu pazīsti. Tu vari uzrakstīt, kā viņš, tikai savā valodā. Protams, tu raksti ari to pašu saturu. Tu dzejo kopā un reizē dzīvo ar viņu citā laikā un vietā. Tu esi 30-gadīgs francis, pazisti Pikaso, dodies karot pirmajā pasaules karā.

Un beigās tas, ar ko īstenībā gribēju sākt. Piemēri, kā es citreiz nocīnos.

Le chapeau à la main il entra du pied droit
Chez un tailleur très chic et forunisseur du roi
Ce commerçant venait de coupes quelques tètes
De mannequins vêtus comme il faut qu'on se vête
Apolinērs, «Emigrants no Lendorroudas»
Burtisks tulkojums:
Cepuri rokā viņš iegāja ar labo kāju
Pie ļoti smalka drēbnieka karaļa apgādātāja
Šis komersants bija nupat nogriezis vairākas galvas
(acīmredzot, A. domā laimīgu zīmi pretstatā kreisajai kājai)
Manekeniem, kas bija ģērbti tā, kā vajag ģērbties Mans atdz.:
Cepuri turēdams rokā viņš iesoļoja it braši Pie drēbnlekmeistara lepna kas apkalpo karali pašu Drēbnieks grozīja sprandas vairākiem manekeniem Apģērbtiem kā pieklājas džentlmeņiem

Es nesaku, ka tas ir diez kāds atdz. paraugs. Raugi, viss oriģināla saturs nav satilpis iekšā. Ir izdomāts «grozīt sprandas» no «apgriezt sprandu». Atsk. nav tīras, bet vispār tomēr ir. Utt. Bet es gribēju tikai ilustrēt savu atdzejošanas piegājienu. Ar tādu iznākumu, apmēram ar tādu zudumu no orģ. teksta es personīgi esmu mierā. Reizē mēģinu piejaucēt A. latviskai uztverei. Padarīt mazliet prastāku, vai. Atdzejojumam jābūt labam dzejolim. (. . .)

Aina četriem

Darbojas:

EŽĒNS JONESKO - DIPONS, ģērbies kā Dirāns.

DIRANS, ģērbies kā Dipons.

MARTĒNS, ģērbies gluži tāpat.

SKAISTĀ DĀMA, cepurē, ar rokassomiņu, kažokādās, cimdos, kurpēs, kleitā utt. — vismaz savas parādīšanās sākumā.

Dekorācijas:

Uznākšana no kreisās puses. Skatuves vidū galds, uz tā trīs puķupodi. Nostāk atzveltnes krēsls. Galds pārklāts ar lielu galdautu vai paklāju, kas sniedzas līdz grīdai un apslēpj trikus skatītāju acīm.

PIRMĀ UN VIENĪGĀ AINA

DIPONS, uztraukts, rokas aiz muguras, skrien ap galdu. DIRĀNS, uztraukts, rokas aiz muguras, skrien ap galdu pretējā virzienā. Kad Dipons un Dirāns satiekas un saskrienas, viņi griežas apkārt un skrien pretējā virzienā.

DIP.: . . . Nē . . .
DIR.: Jā . . .
DIP.: Nē . . .
DIR.: Jā . . .
DIP.: Nē . . .
DIR.: Jā . . .
DIP.: Es jums saku, ka nē . . . Neapgāziet puķupodus . . .
DIR.: Es jums saku, ka jā . . . Neapgāziet puķupodus . . .
DIP.: Jo es jums saku, ka nē . . .
DIR.: Jo es jums saku, ka jā . . . un es jums vēlreiz saku, ka jā . . .
DIP.: Velti jūs man sakāt, ka jā. Nē, nē un nē, trīsdesmit divas reizes nē.

DIR.: Dipon, neapgāziet puķupodus . . .

DIP.: Dirān, neapgāziet puķupodus . . .

DIR.: Jūs esat stūrgalvīgs. Vienkārši briesmas, cik jūs varat būt stūrgalvīgs . . .

DIP.: Es tāds neesmu. Jūs pats esat stūrgalvīgs.

DIR.: Jūs pat neapjēdzat, ko runājat. Kāpēc jūs sakāt, ka es esmu stūrgalvīgs? Neapgāziet puķupodus. Es nepavisam neesmu stūrgalvīgs.

DIP.: Un jūs vēl man jautājat, kāpēc jūs esot stūrgalvīgs . . . Tas man patīk, nudien!

DIR.: To nu es nezinu. Var jau būt, ka jums patīk. Es tikai vēlētos uzzināt, kāpēc es esmu stūrgalvīgs. Jo vispār es nepavisam neesmu stūrgalvīgs . . .

DIP.: Ak neesat? Neesat stūrgalvīgs, bet liedzaties, bet lokāties, stīvējaties un runājat pretī, vārdu sakot, visi mani pierādījumi jums ir tukšs gaiss . . .

DIR.: Jūsu pierādījumi nekur neder. Tie mani nepārliecina. Tieši jūs esat stūrgalvīgs. Es nepavisam neesmu stūrgalvīgs . . .

DIP.: Esat gan . . .

DIR.: Nē.

DIP.: Jā.

DIR.: Nē.

DIP.: Jā.

DIR.: Es jums saku, ka nē.

DIP.: Bet es jums vēlreiz saku, ka jā.

DIR.: Velti jūs mans sakāt, ka jā, nē, nē . . . NĒ.

DIP.: Jūs tomēr esat stūrgalvīgs. Vai tagad jūs apjēdzat, cik stūrgalvīgs esat?

DIR.: Jūs jaucat lomas, dārgais draugs. Neapgāziet puķupodus . . . Jūs jaucat lomas. Ja esat godīgs cilvēks, jums jāatzīst, ka esat stūrgalvīgs.

DIP.: Kāpēc lai es to atzītu? Kad cilvēkam ir taisnība, viņš nav stūrgalvīgs. Un, kā jūs jau būsiet nopratis, taisnība ir man, man vienkārši ir taisnība un viss . . .

DIR.: Jums nevar būt taisnība, jo taisnība ir man . . .

DIP.: Pardon. Taisnība ir man.

DIR.: Nē, man.

DIP.: Nē, man.

DIR.: Nē, man.

DIP.: Nē, man.

DIR.: Nē, man.

DIR.: Nē. Neapgāziet puķupodus.

DIP.: Neapgāziet puķupodus.

Parādās Martēna kungs.

M.: Nu tad beidzot. Es redzu, ka jūs esat vienojušies.

DIPONS: Ak, nē, piemēram ... Es nevaru viņam piekrist . . . (rāda uz DIRĀNU)

DIRĀNS: Es nevaru viņam piekrist . . . (rāda uz DIPOŅU)

DIP.: Viņš noliedz patiesību.

DIR.: Viņš noliedz patiesību.

DIP.: Viņš tā dara.

DIR.: Viņš tā dara.

M.: Ak . . . Neesiet taču kā mazi bērni . . . Un neapgāziet puķupodus . . . Neba vienmēr lugas varoņiem jābūt stulbākiem par citiem ļautiņiem.

DIR.: Mēs darām, ko varam.

DIPONS MARTĒNAM: Ja jūs zinātu, kā jūs man krītat uz nerviem ar savu resno cigārul

M.: Bet jūs abi laikam domājat, ka nekrītat nevienam uz nerviem, stulbi skriedami ap galdu, rokām aiz muguras, un nevarēdami salīgt mieru . . . Jūs laikam gribat padarīt mani traku un piedevām vēl apgāzt puķupodus.

DIR.: Jūs laikam gribat, lai man uznāk vēmiens no jūsu dūmiem . . . Kāds stulbums — kūpēt visu dienu kā skurstenim.

M.: Kūp tikai skursteņi, dārgais draugs.

DIPONS MARTĒNAM: Jūs kūpat kā neiztīrīts skurstenis.

MARTĒNS DIPONAM: Cik banāls salīdzinājums . . . Jums absolūti nav iztēles.

DIRĀNS MARTĒNAM: Diponam, protams, nav iztēles. Bet jums tās nav ne tik, cik viņam . . .

DIPONS DIRĀNAM: Un jums ne tik, dārgais Dirān.

MARTĒNS DIPONAM: Jums ne tik, dārgais Dipon.

DIPONS MARTĒNAM: Jums ne tik, dārgais Martēn.

DIRĀNS DIPONAM: Jums ne tik, dārgais Dipon. Un nesauciet mani par dārgo Dirānu. Es jums neesmu nekāds dārgais Dirāns.

DIPONS DIRĀNAM: Jums ne tik nav iztēles, dārgais Dirān. Un nesauciet mani par dārgo Dipoņu.

MARTĒNS DIPONAM un DIRĀNAM: Nesauciet mani par dārgo Martēnu, es jums neesmu nekāds dārgais Martēns.

DIPONS MARTĒNAM un arī DIRĀNAM: Nesauciet mani par dārgo Dipoņu, es jums neesmu nekāds dārgais Dipons.

DIRĀNS MARTĒNAM, kā arī DIPONAM: Nesauciet mani par dārgo Dirānu, es jums neesmu nekāds dārgais Dirāns.

MARTĒNS: Es nemaz nevaru jūs apgrūtināt ar savu cigāru, tāpēc ka man nav cigāra . . , kungi, ticiet man, jūs šaujat pār strīpu. Jūs šaujat pār strīpu. Es neesmu iejaukts jūsu strīdā. Es varu objektīvi spriest.

DIR.: Pieņemsim. Izlemiet.

DIP.: Lemiet vien . . . Tikai labi žigli.

M.: Atļaujiet jums aizrādīt, ka šādi jūs neko nepanāksiet. Jums jāvienojas vismaz vienā punktā. Tad jums būs kāds pamats strīdam, iespēja parunāt.

DIRĀNS MARTĒNAM: Šādos apstākļos dialogs ar šo kungu (rāda uz Dipoņu) nav iespējams. Viņš piedāvā nepieņemamus noteikumus.

DIPONS MARTĒNAM: Es nebūt necenšos sasniegt mērķi par katru cenu. Bet šī kunga (rāda uz Dirānu) noteikumi ir apkaunojoši . . .

MARTĒNS DIPONAM: Lai viņš izsakās.

DIPONS DIRĀNAM: Runājiet.

MARTĒNS: Neapgāziet puķupodus.

DIPONS: Es paskaidrošu. Es neesmu pārliecināts, ka mani grib uzklausīt. Es nezinu, vai mani grib saprast. Bet saprotiet taču, lai mēs saprastos, vajag saprasties abpusēji. Bet tas nemaz nav iespējams, jo Dirāna kunga stulbums ir vispārzināms fakts.

DIRANS: Jū5 uzdrīkstaties runāt par manu it kā vispārzināmo stulbumu, labi zinādams, ka tieši, jūsu stulbums ir vispārzināms fakts. Tieši jūs visu laiku atsakāties mani saprast.

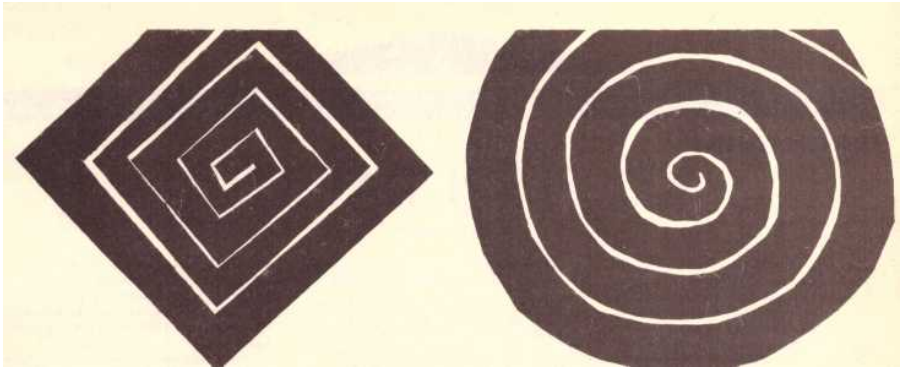

DIPONS DIRANAM: Rāmāk, draugs . . . Jūs esat fantastiski stulbs. Trīs mēnešus vecs bēbis mani saprastu, ja tas būtu godīgs bēbis.

DIPONS MARTĒNAM: Nu, jūs dzirdējāt? . . . Jūs dzirdējāt? . . .

DIRANS DIPONAM: Rāmāk pār tiltu . . . Taisni jūs neko negribat saprast. (MARTĒNAM) Jūs dzirdējāt, ko viņš uzdrīkstas apgalvot?

M.: Kungi, pie lietas. Jūs runājat pa tukšo.

DIPONS MARTĒNAM: Kā, es runāju pa tukšo?

DIRANS MARTĒNAM: Un jūs vēl sakāt, ka es runāju pa tukšo?

M.: Atvainojiet, es nemaz negribēju teikt, ka jūs runājat pa tukšo. Tā nemaz nav, nudien, tā nemaz nav.

DIPONS MARTĒNAM: Kā jūs varat teikt, ka mēs runājam pa tukšo, ja jūs pats nupat teicāt, ka mēs runājam pa tukšo, bet runāt pa tukšo vispār nav iespējams, jo katru reizi, kad kaut ko saka, tad runā, un otrādi, kad runā, tad arī kaut ko pasaka.

MARTĒNS DIPONAM: Pieņemsim, ka es tiešām varēju pateikt, ka jūs runājat pa tukšo, bet tas nebūt nenozīmē, ka jūs vienmēr runājat pa tukšo. Un tomēr reizēm cilvēki pasaka par daudz, nerunājot neko, un reizēm nepasaka neko, runājot par daudz. Tas atkarīgs no konkrētā momenta un no konkrētajiem cilvēkiem. Bet ko tad jūs esat pateikuši pa visu šo laiku? Neko, pliku neko. Un visi var to apliecināt.

DIRANS, pārtraukdams MARTĒNU: Dipons tiešām runā pa tukšo, bet es gan nē.

DIPONS DIRANAM: Tā darāt j ū s.

DIRANS DIPONAM: Tā darāt j ū s.

MARTĒNS DIPONAM un DIRANAM: Tā j ū s abi darāt.

DIPONS un DIRANS MARTĒNAM: Tā j ū s darāt.

M.: Nē, nav tiesa.

DIP.: Ir gan.

DIRANS DIPONAM un MARTĒNAM: Jūs runājat pa tukšo.

DIP.: Kā, es runāju pa tukšo?

MARTĒNS un DIRANS DIPONAM: Jā, tā tas ir, jūs runājat pa tukšo . . .

DIPONS un DIRANS MARTĒNAM: Un arī jūs runājat pa tukšo . . .

MARTĒNS DIPONAM un DIRANAM: Jūs runājat pa tukšo . . .

DIRANS DIPONAM un MARTĒNAM: Jūs abi runājat pa tukšo . . .

DIPONS DIRANAM un MARTĒNAM: Jūs runājat pa tukšo . . .

MARTĒNS DIRANAM: Jūs tā darāt.

DIRANS MARTĒNAM: Jūs tā darāt.

DIPONS DIRANAM: Jūs tā darāt.

DIRANS DIPONAM: Jūs tā darāt.

DIPONS DIRANAM: Jūs tā darāt.

MARTĒNS DIRANAM un DIPONAM: Jūs . . .

DIRANS MARTĒNAM un DIPONAM: Jūs . . .

DIPONS MARTĒNAM un DIRANAM: Jūs . . .

Un šajā brīdī parādās SKAISTA DAMA.

DAMA: Labdien, kungi . . . Neapgāziet puķupodus . . . (Visi trīs sastingst un pagriežas pret viņu.) Ko jūs te rejaties? (Viņa aizgrābti saliek rokas.) Ak! Dārgie draugi . . .

DIR.: Ak, dārgā draudzene, beidzot jūs esat klāt, lai izpestītu mūs no šīs ķezas.

DIP.: Jā, dārgā draudzene, raugiet nu, ko spēj nodarīt daža laba stulbums . . .

MARTĒNS metas vidū; Ak, dārgā draudzene, nāciet nu, lai mēs pastāstām, kas te īsti notiek . . .

DIPONS abiem pārējiem vīriešiem: Tas būšu es, kas viņai visu izstāstīs, jo šī daiļā būtne ir mana līgava . . .

SKAISTA DAMA stāv un smaida.

DIRANS abiem pārējiem vīriešiem: Sī daiļā būtne ir mana līgava .. .

DIPONS DĀMAI: Dārgā draudzene, sakiet jel viņiem, ka jūs esat mana līgava . . .

MARTĒNS DIPONAM: Maldāties, viņa ir mana līgava.

DIRANS DAMA I: Dārgā, sakiet jel šiem kungiem, ka jūs esat . . .

DIPONS DIRANAM, pārtraukdams viņu: Maldi un blēņas, viņa ir mana līgava.

MARTĒNS DĀMAI: Dārgā draudzene, vai jūs nebūtu tik laipna un nepateiktu, ka . . .

DIRANS DIPONAM: Maldāties, viņa ir mana līgava.

DIPONS DAMAl, raudams viņu aiz rokas: Ak, dārgā draudzene . . . (Skaistā Dāma pazaudē kurpi.)

DIRANS, vēl brutālāk raudams Dāmu aiz otras rokas: Atļaujiet man jūs apskaut . . . (Dāma pazaudē otru kurpi un viens cimds paliek rokā Diponam.)

MARTĒNS, paņēmis puķupodu, pavelk Dāmu uz savu pusi: Es dāvāju jums šos ziedus. (Ieliek podu viņai rokās.)

DAMA: Ak! Paldies . . .

DIPONS pagriež Dāmu uz savu pusi un liek viņai rokās otru podu: Jel ņemiet šos jaukos ziedus.

DĀMA: Paldies! Paldies!

DIRANS rīkojas kā DIPONS: Šie ziedi ir jūsu, tāpat mana sirds . . .

DAMA: Es jūtos tik pagodināta . . . (Viņai pilnas rokas ar puķupodiem. Viņai nokrīt somiņa.)

MARTĒNS velk Dāmu pie sevis, skaļi bļaudams: Apskauj mani, apskauj mani . . .

Dāmai nokrīt kažokāda no pleciem.

DIRANS, darīdams tāpat: Apskauj mani . . .

DIPONS, darīdams tāpat: Apskauj mani . . .

Tā tas labu brīdi turpinās; Dāmai izkrīt puķes no rokām, uzraujas kleita, saņurcās drēbes, Dāma iet no rokas rokā, visi nesas apkārt galdam, Dāmai ar vienu rāvienu tiek noplēsta viena roka, tad otra, tad kāja, tad krūtis.

DAMA: Cūku būšana . , . Laidiet mani vaļā!

DIPONS MARTĒNAM: Laidiet viņu vaļā.

MARTĒNS DIRANAM: Laidiet viņu vaļā.

DIRANS DIPONAM: Laidiet viņu vaļā.

VISI VĪRIEŠI VIENS OTRAM: Viņa grib, lai jūs laižat viņu vaļā.

DAMA: Laidiet visi mani vaļā.

DIPONS, DIRANS, MARTĒNS (izbrīnēti): Es? Es? Es?

Viņi sastingst. Dāma, izspūrusi, aizelsusies, puskaila, tuvojas publikai — bez rokām, lecot uz vienas kājas.

DĀMA: Manas dāmas, mani kungi. Es jums pilnīgi piekrītu. Tas tiešām IR kretīnisms.

Priekškars.

Itālijā, 1959.

KULTURA

GUNTIS ENIŅŠ. KO SLĒPJ RAKSTI?

(MINĒJUMI)

Par kādiem rakstiem būs runa? Par abiem. Gan par rakstīšanu ar burtiem un citām zīmēm, gan par latviešu nacionālo rotājošo rakstu, ko svešvārdā saucam par ornamentu. Attēlos redzami raksti jeb burti — ļoti seni, savādi. Pirmo reizi Latvijā uz smilšakmens klinšu sienas ir atrasti tik veci cilvēka rokas veidojumi — dažādas zīmes.

Ja ir zīme, tad ir sacīts. Kas ir sacīts? — Jāzin zīme. Ja ir zīmes, tad vēl vairāk sacīts. Tad jau stāstīts. Kas ir sacīts, kas ir stāstīts? — Jāprot lasīt zīmes. Jāprot salikt zīmes.

Etnogrāfiskajā muzejā redzam — rakstītās kamanās rakstīti cimdi, rakstītas jostas. Kas ir rakstīts? Zīmes ir. Sakii Lasi!

Jumtiņš. Putniņš. Krustiņš. Āķītis. Svītriņa. Skujiņa. Līklocis. — Tā bērns lasa nezināmus burtus. Tā šodien lasām senču zīmes. Un nekā nesaprazdami, turpinām rakstīt cimdos, jostās. Nevis izrakstam, bet ierakstām cimdos mums saturā nezināmas zīmes. Bet varbūt nojaušam? Riņķītis — saulīte, krustiņš — zvaigznīte, jumtiņš — jumols, līklocis — vilnīši. Lūk, lūk! jau tuvāk, jau kaut kāds saturs zīmē. Pati zīme ar sevi pasaka, kas viņa ir. Varbūt nemaz tik tālu no patiesības neesam? Kāpēc tieši sievietes noņemas ar mīklaino zīmju ierakstīšanu cimdos, jostās, kreklos? Sievietēm intuīcija, nojausma vienmēr ir bijusi stiprāka . . .

Man gribas uzdot savādu, mazliet dzēlīgu jautājumu: vai mēs, mākslas audēji, jostu audēji, cimdu adītāji, kreklu izšuvēji, neesam kā mērkaķi, kas kaut ko atkārto, atkārto šīs skaistās ornamentu zīmes, nezinādami to jēgu, kur nu vēl vairāku zīmju kombinācijas jēgu un saturu. Skatiet Artūra Gobas rakstu 1987. gada jūlija «Avotā», kādas brīnumu lietas, kāda lieliska pasaules uzbūves aina atklājas cimdu rakstos, ja saprot un atrod zīmju būtību!

Vairākkārt ir pacēlies un noplacis pārdrošs jautājums: vai tām senajām ciltīm, kas apdzīvoja tagadējo Latvijas teritoriju, — kuršiem, sēļiem, lībjiem, zemgaļiem, latgaļiem — varēja vai nevarēja būt sava rakstība. Pagājušajā gadsimtā ir atrastas divas kokles ar savādiem uzrakstiem uz to malām, sena karoga zīmējums un elku tēls ar nelieliem uzrakstiem. Daži autori šīs zīmes ir mēģinājuši atšifrēt kā senlatviešu rakstu zīmes. Pati pēdējā sensācija par latvju mezglu rakstiem publicēta 1987. gada 6. numura žurnālā «Вокруг света».

Bet 1986. gada rudenī maz apdzīvotā Latvijas novadā ir atrasta grūti pieejama smilšakmeņu klints ar dažādām zīmēm. No vienas vietas norakstītās, vertikālās sienas laukums ir 2X3,5 m. Pirmais un pats svarīgākais jautājums: kad izdarīti šie ieraksti? Diemžēl tas ir arī visgrūtākais jautājums. Nav neviena āķīša, kas varētu palīdzēt datēt

ierakstu vecumu. Daļa zīmju, kas mums pazīstamas no ornamentiem un mitoloģijas, ir lietotas, jau sākot ar vēlo akmens laikmetu līdz šai dienai. Klinšu siena organiskās vielas satur niecīgā daudzumā, un datēšana ar radioaktīvā oglekļa palīdzību nav iespējama. Starp vietējiem iedzīvotājiem nav neviena, kas būtu saglabājis kaut vismazāko atmiņas drumslu par šo aprakstīto klinšu sienu. Pagājušajā vasarā klinšu sienas pakājē Juris Urtāns ar brīvprātīgu entuziastu grupas spēkiem veica arheoloģiskos izrakumus, — cerībā, ka tie pavērs noslēpumu plīvuru. Tomēr neatradās ne aizbrukusi upurala, ne upurugunskuru vieta. Neatradās pat nogruvums, pēc kura organiskajām vielām varētu datēt nogruvuma vecumu. Negaidīti, jau pēc viena metra atdūrāmies pret vairāk nekā 350 miljonus gadu veco Devona mālu, kas iegulst zem smilšakmeņu ieža un uz upes pusi veido slīpu krastu. Ar rakšanu panācām vismaz zināmu nodrošinājumu pret grafomāniem, jo tagad klinšu zīmes nav vienkārši ar roku aizsniedzamas.

Pagaidām par zīmju vecumu atliek spriest vienīgi pēc iekasījuma izdrupu-ma un dēdējuma. Seklāk iegrebto zīmju kontūras ir tik tikko nojaušamas, bet citas zīmes jau ir laika zoba izdeldētas. Labi ir saglabājušies tikai neparasti dziļi iegrebtie veidojumi. Vairākas zīmes ir iekasītas trīs, pat pieci centimetri dziļi. Tas liecina par zīmju lielo vecumu. Savās alu meklējumu un klinšu apsekošanas gaitās esmu vērojis simtiem grafomānu ierakstu arī jau no pagājušā gadsimta. Pagājušā gadsimta ieskrāpējumi ir saglabājušies daudzkārt labāk par šiem klinšu rakstiem. Tieši tādās pašās domās ir arī pieredzes bagātā ģeoloģe Vilma Venska. Galvenokārt ar šo argumentu mēs kategoriski noraidām vēsturnieku skeptiķu šaubas, ka klinšu sienas aprakstīšana varētu būt notikusi šī paša gadsimta divdesmitajos vai trīsdesmitajos gados, kad augstu vilni sita nacionālie ornamenti un dievturu kustība. Pret skeptiķu iebildumiem vēl jāizsaka arī šāds arguments — klinšu rakstos ir arī tādas zīmes, ko latviešu nacionālajā ornamentā (rotājošajā rakstā) neredzam.

Par pamatu ņemot zīmju stipro dēdē-jumu, zīmju iekasīšanas vecumu iedrošinos aptuveni vērtēt ap 500 gadiem (maksimāli līdz 1000 gadiem).

Neatliek nekas cits kā mēģināt šifrēt klinšu ierakstu. Neesmu ne vēsturnieks, ne kriminālizmeklētājs, bet vēsturnieki pagaidām tikai rausta plecus, un es kā šo klinšu rakstu atradējs jūtos aicināts izdarīt arī rakstu burtošanas mēģinājumu. Vispirms no pusizdzisušajiem ierakstiem ir jāatrod līniju un zīmju veidoli un jāizzīmē tie skaidri un saprotami uz atsevišķas lapas savā proporcionālā lielumā un oriģinālam atbilstošos savstarpējos attālumos. Raugoties uz klinšu rakstiem, vispirms novērtēsim, vai visu zīmju novietojums ir nejaušs, juceklīgs, vai kaut daļa no tām ir sakarībā cita ar citu un savstarpēju

attiecību kopās. Ja neapšaubām pēdējo, tad šajos rakstos tiešām slēpjas kāda plašāka doma, varam sacīt pārdrošo vārdu — teksts. Var teikt — tie jau ir vismaz primitīvas rakstības aizsākumi. Tad mums ir darīšana ar tā saucamo ideogrāfisko rakstu. Līdz šim senlatviešu rakstības meklētāji nezin kāpēc ir meklējuši un mēģinājuši pierādīt jau gatavu fono-grāfisko rakstu, apmēram tādu, kāds tas ir šodien. Bet tā jau nemēdz būt. Līdz tādam rakstam ir jāiziet ļoti garš attīstības ceļš — cauri visām četrām raksta attīstības stadijām: bilžu raksts, ideogrāfiskais raksts, zilbju raksts un fonogrā-fiskais raksts. Ja arī zīmes uz divām atrastajām koklēm un senā karoga patiešām atbilst fonogrāfiskajam rakstam, tad tās ir tikai patapinātas no citu zīmju alfabētiem un caur atsevišķām personām «pirms laika» kā nejauša epizode nokļuvušas pie «bauru tautas». Bet uz klinšu sienas redzamās zīmes un to salikumi ir šīs zemītes dzīvojošo cilšu sacerējums, acīmredzot — vācu 700 gadu jūga laika darbs.

Ko mēs redzam uz aprakstītās klinšu sienas? Tur nav mums tik pierastās horizontālās burtu rindas. Toties viegli ievērot vairākas zīmju kopas, kas izkārtotas vertikālos stabiņos. Sīs kopas sastāv no ļoti vienkāršotām zīmēm, kas atkārtojas dažādās kombinācijās — nu gluži kā burti mūsu šodienas tekstos.

Starp citu: pievērsiet uzmanību, cik lakoniskas un līdz pilnībai vienkāršotas ir šīs zīmes, kas izkārtotas stabiņos! Papūlēsimies «atšifrēt» pirmo stabiņu kreisajā malā. Lai varētu lasīt, ir jāpazīst rakstu zīmes: burti vai hieroglifi, vai ideogrammas (mūsdienu dzīvē pikto-grammas, ceļa zīmes). Sajā gadījumā mēs pilnīgi bezcerīgā stāvoklī neesam: vismaz daļa zīmju šķiet pazīstamas no latviešu rotājošā raksta, no latviešu un pasaules tautu mitoloģijas. Visvairāk šajā ziņā iedrošina uz klinšu sienas daudzās un dažādās Jumja zīmes. Otrajā stabiņā apakšējā zīme ir «---» līmeniska svītriņa — Māras zīme jeb, pareizāk — Māras zeme, viļņota līnija simbolizē Māras ūdeņus. Latviešu mitoloģijā vispopulārākā zemes dievu pārstāve ir Māra. Māra savā ziņā ir pretstats Dievam. Kā auglības spēku valdniecei, tai piemīt arī pagānisko spēku daļa. Tās valstība — zeme un ūdeņi, un viss, kas uz šīs mūžīgi mainīgās zemes dzimst, vairojas un mirst. Mūsu Mārai ir visbagātākā zīmju simbolika: bez jau minētajiem Māras ūdeņiem un Māras zemes vēl ir Māras trīsstūris V (auglības simbols) un Māras krusts 4^1 (iespējamais nāves simbols). Par latviešu mitoloģisko Māru dažiem autoriem ir arī citas domas. It kā tā nemaz nebūtu senlatviešu dievība, bet ienākusi ar kristīgo ticību kā Svētās Marijas pārveidojums. Par latviešu mitoloģiskajām zīmēm un arī par dieviem ir ļoti daudz neskaidrību un pretrunīgu uzskatu.

Turpināsim otrā stabiņa atšifrēšanu. Virs Māras zīmes ir apaļš riņķis — Saules zīme (pēc pasaules mitoloģijas simbola). Turklāt šajā tekstā Saule jāsaprot ne kā planēta ar lielo burtu, bet gan kā

mitoloģiskā vara, spēks — Saules kulta dievība un Saules valstība. Bet, kas ir augstāk par Sauli? Sajā stabiņā mēs redzam, ka virs Saules ir Debesu jumola jeb Dieva zīme. Tātad — ļoti loģiski: telpas izplatījums ir vēl tālāks par Sauli. Kaut kādi spēki diriģē arī Saules kustību. Tā ir dievu hierarhija, kā to saprata pagāniskais sencis. Tik tālu būtu skaidrs. Bet izbrīnu rada tas, ka virs šīs formulas, virs Dieva zīmes ir atkal Zemes zīme un Saules zīme. Manuprāt, ar to mūsu tālais sencis ir gribējis pateikt, ka pasaules izplatījums nebeidzas, ka tas ir bezgalīgs. Dievam, savukārt, ir sava Dieva zeme un Dieva saule. 5o domu sajūtam arī tautasdziesmā:

Es redzēju sav' māmiņu
Aiz ziliem debešiem.
Tais', Dieviņ, zelta trepes,
Lai es varu apraudzīt.

Šajā formulā var saskatīt attālu līdzību ar ģeniālā krievu matemātiķa Loba-čevska izliekto telpu. Sākotne caur bezgalību atgriežas sevī un ir bezgalības piepildījums. Bezgalība izpaužas caur loku. Iespējams, man pārmetīs pārdrošību šādā traktējumā. Bet šodien taču ir skaidrs, ka arī pirms tūkstots gadiem cilvēki nedzima ar mazāk smadzeņu krokām un nebija nespējīgāki domātāji tikai tāpēc vien, ka viņiem nebija televizori un kompjūteri. Gluži otrādi, šodienīgā mašinērija viņiem neuzspieda gatavus dzīves štampus un netraucēja iegrimt pārdomās. Pēc trauksmainā vasaras darba cēliena taču bija vēlā rudens un ziemas tumšie brīvie vakari . . .

Jo vairāk uzlūkoju klints rakstus, jo spēcīgāk mani sajūsmina šī vēstījuma teksta par Pasaules uzbūvi lakoniskā forma. Turklāt šis teksts ir internacionāls. Nezinot nevienu vārdu latviski vai

līdzīski, to tikpat veiksmīgi izlasīs un sapratīs gan lietuvietis, gan tadžiks, gan ķīnietis, gan induss, jo šīs zīmes ir izplatītas gandrīz visā pasaulē.

Bet kas ir izteikts pārējos stabiņos? Pievērsīsimies piektajam stabiņam. Tur divas zīmes mums jau ir pazīstamas, bet divas apakšējās — nē. Pēdējā zīme taču ir pēc mitoloģijas un rotājošā raksta elementiem zināmais Jumis — sena druvu auglības dievība. Par Jumja

iemiesojumu uzskatīja divžuburu vārpu viena stiebra galā. Simbolā tas parādās kā divas sakrustotas vārpas vai arī kā du-bult «w» burts. Rudeņos appļāvībās bija daudz svarīgu izdarību Jumja godināšanai :

Eita visi nu uz lauka Jumi ķert tīrumā.

Kas saķers rudzu Jumi,

Tam būs laime citu gadu. Jumimˆtiedoja ražas augļus un to izstrādājumus: grūdeni, maizi un alu.

Zīme virs Jumja ļoti atgādina tālumā aizlidojoša putna siluetu. Jā, patiesi, mūsu senču maģijā un mantikā bieži ir sastopams arī Putna simbols. Arī arheoloģiskajos izrakumos nereti tiek atrastas putna figūriņas, izgatavotas no māla vai kaula; ar putna attēlu rotāti dažādi senie priekšmeti. Droši vien no senās ticības laikiem vēl šodien mūsu valodā ir saglabājies teiciens «nelaimes putns».

Ja otrais zīmju stabiņš atklāja visas Pasaules modeli, uzbūves principus, tad šis 4. stabiņš atgādina ainavisku gleznu, kas veidota izcili lakoniski, ar līdz augstākai pilnībai noslīpētām ideogram-mām. Virs druvas, kuru pārvalda Jumis, lido Putns (varbūt Likteņa Putns, varbūt — ziņnesis), augstāk virs putna spīd Saule, bet virs Saules — debesu ju-mols jeb Dievs. Iespējams, ka arī šinī stabiņā slēpjas vēl kāda sena filozofija vai leģenda, bet ne tikai aprakstītā glezniņa un dievu hierarhija.

Pārējo stabiņu saturs tik raiti un vienkārši vairs nedodas rokā, jo tur parādās vēl nezināmas zīmes. Ceturtajā stabiņā redzam lielu Jumja zīmi, virs kura — Māras auglības zīme. Māras zīmes šeit ieslēdz Jumi no apakšas un augšas. Jumja centrā kāda izdzisusi zīme. Visplašākā un bagātākā informācija acīmredzot ir apslēpta sestajā stabiņā, jo tas sastāv no veselām divpadsmit zīmēm. Ne visas no tām ir zināmas. Pēc novadpētnieka Ojāra Ozoliņa un dzejnieka Artūra Gobas domām, šajā stabiņā divreiz atkārtojas zīme — krivulis. Krivulis bijis seno cilšu priestera, krīva spieķis — svēts amata rīks. «Krīva spieķis esot simbolizējis gudrību,» — Artūrs Goba.

«Krivūli pazina un lietoja senajā Prūsijā, Polijā un Lietuvā. Tā bija pazīstama arī Latvijā. Krivūle bija līks amata zizlis jeb spieķis ar saknes rokturi. Ar krivūles palīdzību kāds novada vecākais aicināja uz tautas sapulci, dodot to līdzi savam vēstnesim kā amata pilnvaras simbolu. Plašākas sanāksmes sasaukšanai vēstnesis krivūli nodeva kaimiņu novada vēstnesim, kas to savukārt nogādāja tālāk, līdz beidzot krivūle nonāca atpakaļ sūtītāja rokās. Ne bez iemesla jau Prūsijas XVII gs. chronists Pretorijs apgalvoja, ka krivūle nozīmējot raksta zīmes vai hieroglifu nūju.» (R. Malvess, Jautājums par raksta lietošanu Latvijas teritorijā līdz XII gs. beigām.)[2]

Bez Saules un Māras zīmēm sestā stabiņa vidū mēs redzam Putna zīmi, zem kura kreisā spārna vairs tikai nojaušamas laika zoba izdrupinātas, nenosakāmas zīmes atliekas. Zem labā spārna ir mazliet

savdabīga Ugunskrusta jeb svastikas zīme. Ko stāsta šī zīmju kopa?

Lai mēģinātu tuvoties atminējumam, būtu jāzin visu zīmju nosaukumi un to mitoloģiskais saturs. Nevaram cerēt izprast un lasīt tekstu, nezinot burtus. Jā, patiesi, šīs mitoloģiskās zīmes senatnē sauca par burtiem. Pievērsiet uzmanību vārdu līdzībai: burt, burvis un burts. Atšķirsim visvecāko mūsu konversācijas vārdnīcu «Ar daudz mācītu latviešu palīdzību J. Dravnieka izdota Jelgavā, 1891—1893». Tur par šķirkli 'burts' stāv rakstīts sekojošais — «Burts (mitol.), pareģa zīme. Pa leitiski burtininkas, pareģis, zīmlēmis; no «burti», pareģot. Sal. burvi.»

SVĒTZĪMES

MITOLOĢISKO JEB ROTĀJOŠO ZĪMJU NOSAUKUMI

zīme jeb burts	mitoloģijā	rotājošajā rakstā (žargoni)
	Dieva zīme Debesu zīme Telts zīme (Pajumte)	jumtiņš kaudzīte
	Jāņa zīme	
	Saules zīme	saulīte
	Māras trisstūris	
	Māras ūdeņi	līklocis
	Māras zeme	svītriņa
	Laimas zīme	skujiņa
	zemes un debesu, gara un matērijas, Dieva un Māras saikne	saulotais stabs
	Laimas slotiņa	
	Dieva krusts	krustiņš zvaigznīte
	Māras krusts Uguns krusts Pērkoņkrusts	krustu krusts sakrustotie zobeni
	Uguns krusts Pērkoņkrusts Laimas krusts Svastika	kāšukrusts zaru krusts ķekšu krusts
	Savērstais Uguns krusts	

Labi, izlasīsim un salīdzināsim arī šo šķirkli: «Burvis (no burt), kas caur zināmiem vārdiem, zīmēm — burtiem un pesteļiem — burvekļiem vienam piegriež labu, otram ļaunu. Pagānu ticībās tam bija liels svars arī kā laika — gaisa taisītājam.— Burvjiem senākos laikos pie latviešiem un leišiem bijuse tā pate nozīme, kas dažu citu tautu bardiem un skaldiem, bet leišu—latviešu kultūrai zūdot, viņi pārvērtās par žāvētājiem, zintniekiem, pareģiem, zīlniekiem, zīmlēmjiem u. t, pr.» Vēl ieskatīsimies Rīgas Latviešu biedrības konverzācijas vārdnīcā, kas izdota Rīgā 1906. gadā: «B u r-v i s, no «burt» — ar slepenām zīmēm kaut ko izdarīt, no kam cēlušies «burti» — slepenas zīmes, tagad rakstu zīmes. Burvji gan arī pie latviešiem, kā pie citām pirmatnējām pagānu tautām, būs piederējuši pie priesteru šķiras vaj ieņēmuši sevišķu goda stāvokli, tāpat kā pravieši. Viņiem piešķīra spēju stāvēt sakarā ar pārdabiskiem spēkiem un ar tiem darīt iespaidu uz cilvēka dzīvi vaj likt šiem pārdabīgiem spēkiem sludināt nākotni. — Arī pēc kristīgās ticības pieņemšanas burvji tautas māņticībā uzturējušies kā ticības priekšmets.» (485. Ipp. I sēj.)

Pēc šeit izteiktā atcerēsimies, ka mūsu šodienas burtu nosaukumu pagājušajā gadsimtā ieviesa Juris Alunāns (1832— 1864) agrākā bokstāba vietā. Vai šīs ziņas no vecajām vārdnīcām mūs nepa-virza kādu solīti tuvāk aprakstītās klinšu sienas izpratnei? Tātad tā ir burtu siena, bijusi burvju vai burvja klints.

Tātad — varam dziļāk izprast teiku par Burtnieku pili. Kad vācieši iekaroja zemi un latvieši zaudēja brīvību, senā Burtnieku pils esot nogrimusi ezera dzelmē. Un līdz ar pili dzelmē nogrimuši un noslīkuši arī senie latviešu dziesminieki un rakstu pratēji — burtnieki. Bet šeit, senajā Idumejas novadā, viens klinšu stūrītis ar maģiskajiem burtnieku burtiem ir saglabājies.

Lūk, nu esam nonākuši pie tās pašas zināmās patiesības — kā veidojās rakstība citās zemēs. Arī visās agrīnajās kultūras valstīs (Ēģiptē, Babilonijā, Ķīnā, Indijā u. c.) burti un rakstība sāka at-

tīstīties reliģijas klēpī kā priesteru un valdnieku slepena privilēģija uz svēto slepeno zīmju pamata. Sinī vietā būtu jākliedz Urā! — varbūt Latvijā kā brīnumu salā aizmirstajā dabas stūrītī ir saglabājies pirmatnējā raksta veidošanās piemineklis!

Lai mēs šodien varētu saburtot visu, kas uz klinšu sienas gribēts pateikt, būtu jāzin šo seno burtu visi nosaukumi un jēga. Tāpēc es uzsāku mēģinājumu sastādīt šādu mitoloģisko svētzīmju, t. i.(seno burtu, nosacītu alfabētu (tabulu). Noņemdamies ar šo darbu, uzdūros lielai neskaidrībai un nezināšanai arī zinātnieku vidū. Pat vēstures institūtā: ne etnogrāfi, ne arheologi, ne folkloristi nespēj dot noteiktas atbildes, kā sauc katru svētzīmi (seno burtu). Viņi līdz šim nemaz nav izjutuši vajadzību pēc šādiem seniem zīmju nosaukumiem. Senajām mitoloģiskajām zīmēm jau ir uzslā-ņojušies citi, daudz jaunāki rotājošā

raksta elementu nosaukumi — jumtiņš, kaudzīte, līklocis, skujiņa, zvaigznīte, krustiņš, svītriņa, ozoliņš, krustu krusts, zaru krusts, divkāršais krusts, vārniņas, ritenīši, radziņi, mušiņas, atslēga, zobiņi, actiņas, vijumi, lodziņi. Šādus nosaukumus lieto daiļamata meistari — audējas, adītājas. Un izrādās, ka šādi nosaukumi ir pietiekami pat etnogrāfiem un arheologiem, jo viņi pēta tikai lietas ārējo veidolu, parādību čaulu, necenšoties ienirt tās satura dziļumā, nevēloties paskatīties, kas ir aiz čaulas. Ne jau Austras koka vai Ugunskrusta kompozīcijas smukumā slēpjas tā saturiskās būtības jēga. Nu jā, izrādās, ka pie mums mitoloģija vispār — praktiski nelietderīga zinātne— tikpat kā nepastāv. Bet nu ir pienācis mirklis, kad mēs bez savas tautas mitoloģijas zināšanām esam nevarīgi ko izlasīt un saprast no tikko atrastā senču ideogrāfiskā raksta. Mēs pat nevaram atbildēt: vai tas ir raksts, vai nē. Varbūt tas ir pasaules mēroga cienīgs piemineklis? Varbūt sauksim citus palīgā šo tekstu atšifrēšanai, kas nebaidās no ugunskrustiem un pagānu zīmēm?

Saules ritenis — krustiņš, zvaigznīte

Krusta zvaigzne — divkāršs krusts

Auseklītis (Rītazvaigzne)
Lielais Lietuvēna krusts, ja uzvilkts vienā paņēmienā — zvaigznīte

Lietuvēna krusts

Saules koks
Austras koks — ozoliņš
Svētais koks — dižais krūms
Dzīvības koks — eglīte
Pasaules koks

Jumja zīme
Pērkona simbols — zirdziņš
Sakrustotie cirvji — dubultvārpa
Zirgu galvas
Gaiļu galvas

Zalkša zīme — zalktis
Mēness zīme — līklocis

Dažādas Mēness zīmes — mēnestiņš

Mēness krusts

Mārtiņa zīme — Mārtiņgailis!

Ūsiņa zīme — atslēga, atslēdziņa

Dubultjumis — krupītis

Putns

Krivulis

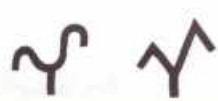

Gaiļa zīme

Kad aizpagājušā gada rudenī uzgāju klinšu rakstus, arī es par latviešu cilšu mitoloģiju neko nezināju. Veselu gadu meklēdams šo zīmju (burtu) saturu un nosaukumus, nācu pie atziņas, ka viss latviešu nacionālais ornaments jeb, pareizāk — rotājošais raksts ir viens vienīgs vairāk vai mazāk pārveidots mitoloģisko zīmju kopums. To zīmju (burtu), par kurām vecajā vārdnīcā bija sacīts, ka tās ir pareģu zīmes, caur kurām burvis vienam piegriež labu, otram ļaunu, un taisa laiku, stāv sakarā ar pārdabiskajiem spēkiem, sludina nākotni. Toreiz ticēja, ka mitoloģiskajām zīmēm ir spēks. Jumja zīmes veicināja druvu auglību. Ūsiņa zīmes sargāja zirgus un bites. Lietuvēna krusts sargāja māju no visādiem mošķiem un nelabajiem. Ugunskrusti uz sagšām, Mēness zīmes karavīru aprocēs — viss tas it kā palīdzēja. Vislielākā zīmju bagātība tika ierakstīta platajās jostās. Ar laiku mitoloģiskās

1

2

3

4

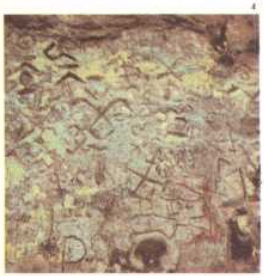

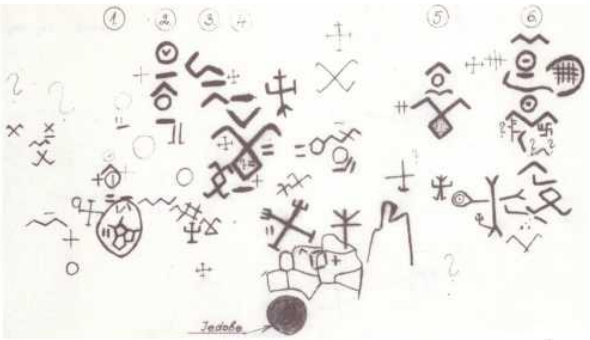

5
6

7

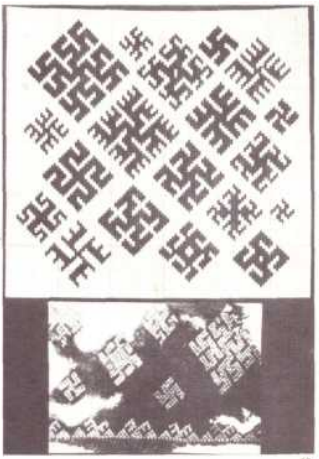

1—4. Senču burti (zīmes) uz klinšu sienas.

5. Zīmes un to izvietojums klinšu sienā. Seit redzamas tās zīmes, ko pagaidām ir izdevies saskatīt daudzo līniju un robu burzmā. Izceltās, labi saskatāmās zīmes attēlotas ar biezām līnijām. Seklāk iekasītās — ar smalkām līnijām. Sāda darba gaitā veidojās atziņa, ka zīmes iekasītas dažādos, atšķirīgos laikaposmos. Uz maģisko zīmju sienas Ir vismaz divi uzslāņojumi.

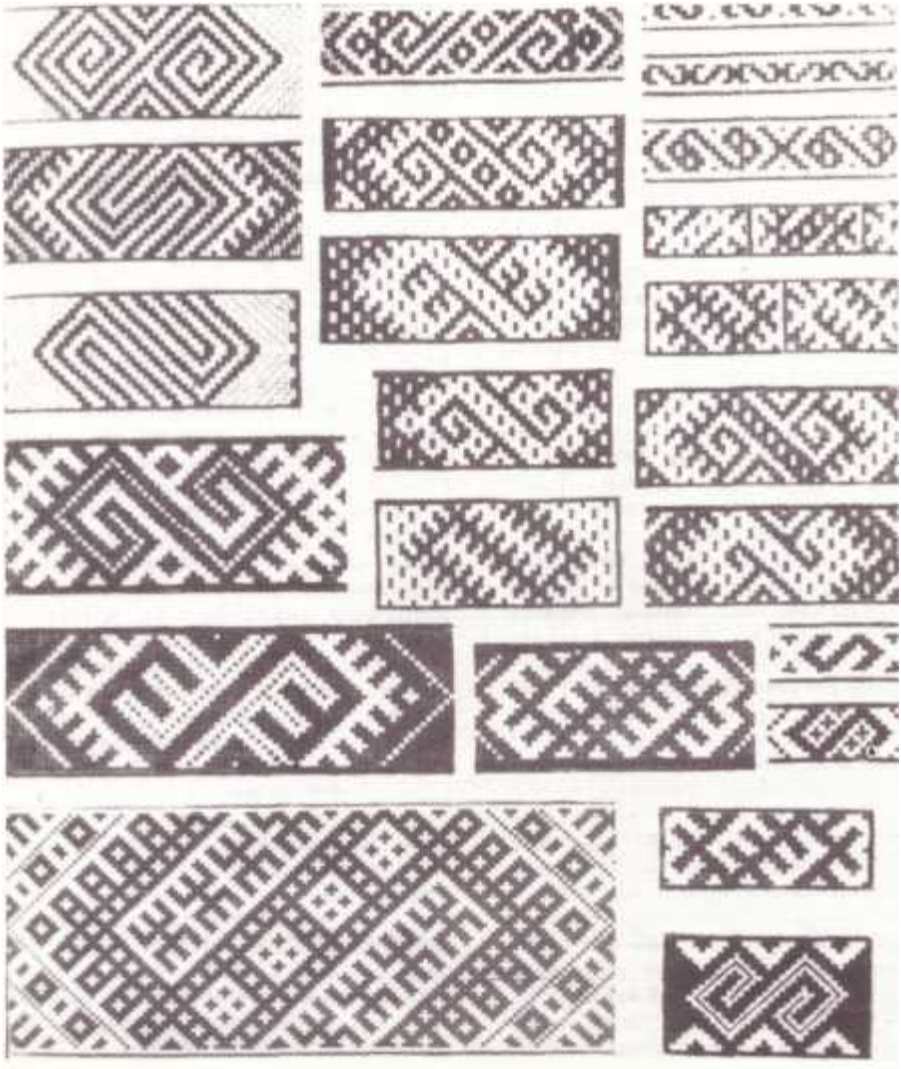

6, 7. Iespējamais senču kalendārs.

8. Lūk, tautasdziesmās, pasakās un teikās tik daudzinātā Zvaigžņu sega. Diagonālās līnijas veidojas no Ausekļa zīmēm. Kvadrātu vidū Mēness krusts. Mazi, vienkārši Mēness krustiņi pie diagonāļu krustpunktiem palīdz veidot greznāku komplicētu Zvaigžņu krustu. Katrs krusts sastāv no deviņām Ausekļa zvaigznēm. Varam pieņemt, te Ir krusts krusta galā un katra krusta zari ieplūst četros blakus krustu zaros. Acīgs vērotājs krusta centrā saskatīs arī Māras krustu, kas veidojas no punktētām līnijām. Patiesībā uz vienas ass centrēti četri dažādi krusti.

9. Visdažādākā Zalkša zīmes attīstība uz celainēm (prievītēm), tļe reti viena zīme savijas citās un tanī savukārt ieaužas vēl cita satura zīmes.

10. Uz 12. gs. Stāmerienas sagšas, kas atrasta arheoloģiskajos

izrakumos, ir 42 Ugunskrusta (svastikas) motīvi 20 variantos.

Autora foto un reprodukcijas

KĀRĻA FREIBERGA ornamentu zīmējumi

zīmes zaudēja savu spēku un nozīmi; saturs pazuda, saglabājās tikai zīmes skaistā forma kā čaula, kā ornaments.

Raksti izauga aizvien žuburotāki un kuplāki (Saules koka, Ugunskrusta variācijas). Tā kā zīmes vairs nekalpoja savam agrākajam uzdevumam, to nosaukumi sajukuši un pat aizmirsti. To vietā uzradās citi, vienkāršoti, saturam neatbilstoši nosaukumi, kas raksturoja tikai zīmes ārējo apveidu: Dieva zīmes vietā— jumtiņš vai kaudzīte, Laimas zīmes vietā — skujiņa, Māras ūdeņu vietā — līklocis, Laimas krusta vietā — zaru krusts, Māras krusta vietā — krustu krusts. Man gribētos šos uzslāņotos nosaukumus dēvēt par žargoniem, jo tie ved pa vienkāršāko ceļu, neatklājot zīmes seno, dziļo saturu.

Seno burtu (svētzīmju) tabulā redzam, ka vienai zīmei ir vairāki nosaukumi, savukārt ir nosaukumi, kas attiecas uz vairākām zīmēm, kā, piemēram: Pēr-koņkrusts un Ugunskrusts, un arī Saules zīmes nosaukums, kas zīmējas jgan uz aplīti, gan krustiņu. Saule sajaucās ar zvaigznēm. Vai tiešām senie burvji ir sapratuši, ka arī zvaigznes ir tādas pašas saules — debesu spīdekļi?

Nelaimīgais Laimas krusts no dažādiem autoriem tiek dažādi saukts: gan par Ugunskrustu, gan par Pērkoņkrustu un žargonos par zaru krustu, ķekšu krustu, kāškrustu, bet pasaules literatūrā — par svastiku. Pēdējā laikā daži autori izvirzījuši domu, ka tas saucams par Laimas krustu. Man vēl šobrīd nav radusies skaidra pārliecība, kā īsti saucama šī sakompromitētā zīme. Ar Ugunskrustu (svastiku) arī citā ziņā izveidojusies pavisam muļķīga situācija—tāpēc, ka fašisti to bija iekļāvuši savā heraldikā. Bet Ugunskrusta burts jeb zīme taču pastāvēja 5000 gadus pirms Hitlera dzimšanas gandrīz visās pasaules valstīs. Vēl šodien tā ir mīkla, kā šī zīme varējusi # pārvarēt okeānus un nokļūt visos apdzīvotajos kontinentos, nu beidzot tā ir apkaunota tā, ka to pat pieminēt nedrīkst.

Ja Hitlers būtu spēris savus asiņainos soļus Luvrā vai Rīgas mākslas muzejā, vai tādēļ mums šīs ēkas būtu jāuzspridzina? Ar šādu attieksmi mēs bieži vien esam nonākuši līdz sāpīgiem kurioziem. Tā, piemēram, kad arheologi iespieda savu izrakumu katalogu, tad viņiem ļoti pareizi cilvēki no arheoloģisko izrakumu fotogrāfijām seno gadsimteņu villainēm nogrieza tos stūrus un malas, uz kurām bija redzami šie Ugunskrusti. Rodas iespaids, it kā mēs vēl ticētu pagānu elkiem, ja baidāmies šo seno noslēpumaino zīmju zinātnisku izpēti vai mākslas priekšmetu saglabāšanu ar svastikas zīmi. Ugunskrusta zīme uz aprakstītās klinšu sienas ir tikai divās vietās: piektajā stabiņā zem Putna labā spārna. Pie tam šeit zīmei ir asimetrisks kreisais zars ar diviem ķekšiem. Savdabīgs Ugunskrusts ir manāms sienas augšmalā,

vidū. Tas ir retāk sastopamais savērstais Ugunskrusts . Vairākas zīmes klinšu rakstos ir asimetriskas. Klinšu rakstos nav ornamentālās ritmikas. Vairākās vietās parādās īsu svītriņu pāris gan horizontālā, gan vertikālā virzienā. Daži burti (zīmes) atgādina vienkāršotu Austras koku. Pēdējā laikā Arvīds Brastiņš emigrantu literatūrā Austras koka nosaukumu apstrīd kā nepamatotu. Austrai koks nekad neesot bijis, tas esot jāsauc par Saules koku. Liekas, ka jau esam nokavējuši par vairākām paaudzēm, lai varētu pareizi atbildēt uz šo un citiem līdzīgiem jautājumiem. Bet varbūt kādu mazumiņu šinī un līdzīgos jautājumos varēs palīdzēt tikko atrasto klinšu rakstu pētīšana?

Kad 1987. gada vasarā bijām beiguši arheoloģiskos izrakumus pie klinšu sienas, 150 m tālāk no tās, šī paša ieža turpinājumā, aiz mežonīgi aizaugušas vecas klinšu sabrukuma joslas, ko ģeologi dēvē par cirku, atradām vēl vienu tikpat vecu zīmju grupu. Sīs zīmes ir pavisam cita rakstura, bet stiprais dēdē-jums liecina, ka arī tās ir ļoti vecas. *Šo* zīmju raksturs ne mazākā mērā nevar līdzināties veco dievturu zīmēm vai pazīstamajām rotējošā raksta zīmēm. Ar strīpiņu palīdzību, liekas, ir izdarīti rēķini devītnieku sistēmā. Astronoms Jā

nis Klētnieks uzskata, ka senajām latviešu ciltīm ir bijusi deviņu dienu nedēļa ar trīs nedēļām mēnesī. Viņu laika atskaites mēnesis sastāvējis no trim deviņu dienu lunārajām (Mēness) fāzēm plus trīs trūkstošās dienas, kad Mēness pie debesīm nav redzams. Kopā 30 dienas. Tieši šāda sistēma redzama uz klinšu sienas. Un iespējams, ka no šīs laika skaitīšanas sistēmas nāk tik daudzkārt latviešu tautas dziesmās un tautas teikās uri pasakās tik bieži dzirdētais rēķins — «treji deviņi» — «aiz trejdeviņiem kalniem, aiz trejdeviņām jūrām, pēc trejdeviņām dienām».

Pēdējā atraduma zīmējumu un fotogrāfijas nosūtīju Vilnas inženierceltnie-cības institūta fizikas-matemātikas zinātņu kandidātam doc. Libertas Klim-kam, kurš specializējies seno kalendāru izpētē. No viņa saņēmu apstiprinājumu — tas patiešām varētu būt fragments no sena lunārā kalendāra. Bet blakus zīme ar vertikālajām svītrām esot stipri līdzīga lietuviešu vasaras saulstāvju zīmei.

Starp kalendāra zīmēm un 1986. gadā atrastajiem klinšu rakstiem ir apmēram 100 m plats cirks. Kas to zin, kad šis robs ir klintī izbrucis. Varbūt tur aizgājuši bojā citi burtu noslēpumi? Varbūt nedaudz soļu pa labi no mūsu rakšanas vietas patiešām slēpjas meklētā sabrukusī ala?

Bez šeit aprakstītiem pētīšanas ceļiem arhitekts Uģis Sēnbergs mūs iepazīstināja ar ļoti savdabīgu senatnes izzināšanas metodi, ar kuru strādā viņa tēvs Edgars Sēnbergs, arī arhitekts. Ja nav vairs liecinieku un citu materiālu, senus notikumus vajag censties izzināt caur senajiem vietu nosaukumiem—toponī-miem. Otrkārt — atradumu vajag pētīt kompleksi ar citiem notikumiem un apkārtni.

Tāpat kā kriminālistikā jāņem vērā, ka katrai parādībai paliek pēdas un tā saistās ar citām, un vienas parādības rezultāts ir kādai citai sākums.

Sajā neapdzīvotajā rajonā vienu kilometru no aprakstītās klints ir Zilais kalns, bet nepilnu divu kilometru attālumā ir Krievkalns. Pēdējais nosaukums droši vien ir pārveidotais Krīvu kalna vārds. Abi kalnu nosaukumi norāda uz senām svētvietām. Bet pretējā krastā puskilometra attālumā ir Raganas kalns, kur vēl līdz nesenai pagātnei vienmēr spokojies. Pusotru kilometru attālajās Bulu mājās vēl līdz šī paša gadsimta piecdesmitajiem gadiem ir dzīvojis vietējais dziednieks, laikam pēdējais apkārtnes burvis. Viņu nesaukuši pēc uzvārda, bet gan pēc māju vārda. Bulim bijusi melnā grāmata, un viņš spējis ārstēt zirgus pat pa telefonu. Vai seno tradīciju turpināšanās šinī vietā?

Edgars Sēnbergs ir pārliecināts, ka senatnes izzināšanā daudz var palīdzēt ūdeņu, kalnu un veco māju vārdi. Jo neviens nosaukums savulaik nav radies bezjēdzīgi. Tādi kalnu un māju vārdi kā: Annas, Buli, Jāņkalni, Kapkalni, Pilskalni, Krievkalni, Pērkoni, Osiņi, Jurģīši u. d. c. liecina par vēsturisku vietu tuvumu. Edgars Sēnbergs šajos pētījumos ņem palīgā seno indiešu valodu — sanskritu un rauga saskatīt visu toponīnu kompleksu ainu saistībā ar ģeogrāfisko vidi. Kā toponīmos atspoguļota senā kultūrainava klājas virsū konkrētajam vietas reljefam. Un tagad seko pats brīnišķīgākais. Edgars Sēnbergs bija uzdevis dēlam Uģim pārbaudīt, vai klinšu rakstu apkārtnē nav mājas vai cits kāds vietvārds ar senu īpatnēju nosaukumu. Uģis izmeklējās visu dienu, bet tamlīdzīgu vārdu neatrada. Nākamajā dienā mēs satikāmies nometnē iepretim klintij. Uģis notrīsēja, kad pēkšņi meklējamo vārdu ieraudzīja manā klinšu pētījumu kartē. Proti — upes līci blakus iezim, kur atrodas klinšu raksti, vecie iedzīvotāji dēvē par Pulšķi jeb Pulšķa pļavu. Tagad šis skaistais līcis starp divām varenām klintīm sāk strauji aizaugt un drīz vien neizpļauts pārvērtīsies briksnājā. Lūk, šis tad ir tas neparastais Uģa tēva pasūtītais vārds. Šķiet, ka arī jūs, lasītāji, šādu vārdu dzirdat pirmoreiz. Šķiet, vieglāk būtu pasūtīt sameklēt adatu siena kaudzē nekā cerēt, ka varēs atrasties tāds nedzirdēts vārds. Ja nu reiz šis vārds ar indoeiropeisko sakni liecina par senu dižu svētvietu, tad Uģa tēvam ir bijusi dziļa un tālredzīga zinātnieka paredzēšana, — sēžot mājās un zinot tikai par seno rakstu zīmēm, viņš pieļāvis tāda vārda esamību. Tas, manuprāt, liecina ļoti daudz. Pirmajā brīdī šķiet, ka Pulšķis varētu nozīmēt pulcēšanās vietu (pulka cilvēku). Bet Uģa tēvs saka, ka vārda sakne «Pul-» nozīmējot «gudrais».

Noslēgumā mazliet fantāzijas: vietā, kas grūti atrodama svešiniekam, dziļā upes ielejā, skaistā līcī starp divām klinšu sienām pulcējas ļaudis uz savu kulta ceremoniju senajos svētkos. Tad gudrie burtnieki pa šauru klinšu taciņu kā pa dzegu aiziet uz grūti pieejamu

klinšu sienu, kur slepenībā iekasa vajadzīgos burtus — maģiskā spēka zīmes jeb svēt-zīmes. Vieta bija jāizvēlas nezināma un grūti pieejama, jo valdošā vācu vara un jaunā reliģija šādas pagānu izdarības apkaroja. Droši vien šeit ļaužu pulcēšanās gudrā burtnieka vadībā sākās pēc tam, kad viņi bija padzīti no savām agrākajām svētvietām — no pāris kilometrus attālā Krīvkalna un Zilākalna. Starp šiem svētkalniem un aprakstīto klinti kādu vietu mežā sauc par Tukš-purvu, kaut gan tur nekāda purva nav. Neviens vietējais iedzīvotājs nevar izskaidrot, kāpēc tāds neloģisks nosaukums šai vietai. Edgars šēnbergs domā, ka arī šis toponīms sevī glabā būtisku informāciju par tā senā laika notikumiem, kam arī sakars ar klinšu rakstiem. Nevaram pilnīgi noliegt, ka burtnieki ar šīm rakstībai vēl visai nepilnīgajām zīmēm uz klinšu sienas nav papūlējušies arī attēlot savu pašreizējo likteni un gaidāmo nākotni, respektīvi, darinājuši kaut ko attāli līdzīgu shematiskam hronikas pierakstam. Visiespējamāk, tāds nosacīts hronikas pieraksts varētu slēpties 6. un 1. stabiņos.

NORMUNDS LAOS

Vārdu «pārkārtošanās» vieglāk saistīt ar rūpnieciskiem ražošanas procesiem, nevis ar izmaiņām tādā sabiedriskās apziņas formā kā māksla, jo, lai šīs izmaiņas notiktu, ir nepieciešami objektīvi priekšnoteikumi un, protams, laiks. Turklāt vienmēr un visos gadsimtos ir eksistējušas viduvējības, ģēniji, konjunktūristi un karjeristi utt., un nez vai pēc komandas «pārkārtoties!» šīs attiecības procentuāli mainīsies. Domāju — pārkārtošanās vajadzīga attieksmē pret tēlotājmākslu, un tikai tad tā var notikt pašā mākslā. 5o problēmu sāpīgi izjūt ar tēlotājmākslu saistītie cilvēki, jo, no malas skatoties, taču viss ir kārtībā — ir muzeji, ir izstāžu zāles, māksla pieder tautai, zviedru māksla te, mūsu tur un vēl kaut kur, nesaprotamās parādības mākslā avīzē tiek publiski nosodītas, vārdu sakot — rit pilnasinīga mākslas dzīve. Tā — viena puse, jo, patiesi, ir muzeji, tikai — cik viņu ir un kādā stāvoklī, kā saglabājas eksponāti, kādā līmenī ir izstāžu zāles ... un tā tālāk. Nav jēgas to visu uzskaitīt, jo speciālistiem un māksliniekiem tas viss zināms, tā ir ikdiena, un palīdzēt no tās izvairīties nespēj nekādi gara lidojumi. Tā otra puse. Grūti cerēt uz kaut kādām pārmaiņām, ja valsts struktūrā tēlotājmāksla, kultūra kopumā turpinās atrasties mazsvarīgo, otršķirīgo problēmu lokā. Patiesi, ir taču it kā svarīgākas ekonomiskās, ekoloģiskās un citas problēmas, bet nedrīkst aizmirst (kā tas bija ar Daugavas HES celtniecību), ka ne māksla, ne zinātne, ne politika, ne ekonomika nepastāv atsevišķi katra par sevi, bet gan ir savstarpēji saistītas. Un visas šīs dzīves sfēras vieno kultūra, — tā diemžēl ir bieži ignorēta ābeces patiesība. Nepilnības vienā jomā rada ķēdes reakciju visās pārējās, un ir pilnīgi skaidrs: kamēr netiks atrisinātas galvenās

ekonomiskās problēmas, kultūra, pirmkārt, paliks pabērna lomā, mākslinieki varēs turpināt cerēt uz mūsdienu prasībām atbilstošām darbnīcām, Baldones baznīcā turpinās strādāt plastmasas cehs, tiks demolēti kapi un tā joprojām. Nekas nemainīsies, kamēr Mākslinieku savienībai, Mākslas fondam, Kultūras tondam nebūs reālāka izpildvara, kamēr garīgais darbs netiks vērtēts augstāk par fizisko, kamēr pastāvēs arī devalvētā vērtību orientācija, ko apliecināja pirmā mākslas darbu izsole Mazajā ģildē. Daudzu darbu cenas labi ja sedz materiālu pašizmaksu. Tālāk jau vairs nav kur iet. Man šķiet, ka mūsu tēlotājmāksla pašlaik ir pat «formālāka» par visu buržuāzisko sirreālismu, dadaismu un abstrakcionismu, kopā ņemtu, jo izstādes apmeklē un modernās mākslas parādības saprot paši mākslinieki, viņu draugi, speciālisti un neliela inteliģences daļa. Pārfrāzējot: pārāk lielu daļu sabiedrības māksla vispār neinteresē, tātad — tā ir māksla sev, māksla mākslai? Un, pirms kāds no šiem bezgalīgajiem «kamēr netiks . . .» tiek ar kolosāliem enerģijas un entuziasma patēriņiem atrisināts, pieci citi jau draudoši krājas virs galvas. Devalvēti ir vērtību kritēriji ne tikai attiecībā uz radošo darbu, — bezvērtīga palikusi zeme, tā pieder visiem un konkrēti nevienam, sakopts ir tikai Rīgas centrs. Domādami, ka tam nav sakara ar mākslu un pārkārtošanos, mēs maldāmies, jo izpratne par ētiskajām un estētiskajām kategorijām nesākas ar kultūras vēstures mācīšanu 9. klasē. Izpratne sākas ar cilvēka piedzimšanu, varbūt pat nedaudz agrāk. Tā sākas ar vidi, ar zemi, uz kuras tiek sperti pirmie soļi. Un, ja mākslā kaut kas nav tā kā vajag, tad vainīgi nav tikai mākslinieki. Cēloņi visdrīzāk ir tajā cilvēkā, kurš nospļaujas vai nomet papīru uz ielas. Devalvētas ir cilvēciskās attiecības. Tā ir vides kultūra zemā līmenī, jo nav ar ko salīdzināt, mākslas sabiedrība ir «slēgta», izolēta, pārāk daudzi nekur nav bijuši un nav neko redzējuši. Tas vistiešāk atsaucas uz pilnasinīgiem kultūras procesiem. Mēs dzīvojām atrauti no pasaules kultūras, un acīmredzot pamatoti, šāda neziņa rada šaubas un neuzticību mūsu sabiedrībai, ierobežotas ir mūsu spējas savu mieru mīlošo gribu apliecināt pasaulei. Un laikam ir par maz ar to, ka kāda glezna karājas Ufici galerijā vai 2orža Pompidū Kultūras centrā, par maz ar to, ka kori braukā pa Ameriku, bet kāds tautietis laimīgi dabūjis izsaukumu uz Austrāliju, lai satiktos ar saviem radiniekiem. Par maz ir gribēt sagaidīt divdesmit pirmo gadsimtu triecientempā un ar pliku entuziasmu . . . Par maz ir gribēt, lai mākslas zinātnieki redzētu savām acīm to, par ko tik daudz grāmatu sarakstījuši, par maz, lai pēc P. Bankovska uzaicinājuma visi interesenti varētu apskatīt Kasetes modernās mākslas biennāli . . . Gribēt ir par maz.

Es lasu sava dzimšanas gada (1961.) partijas materiālus, kur atbildīgs biedrs aicina sēt kukurūzu visās iespējamās vietās un balsis no zāles to atbalsta. Šodien es dzirdu pa radio: «Biedri, vajag

pārkārtoties!» — un balsis no pū|a piekrītoši guldz. Un es negribētu kādreiz dzirdēt atkal to pašu; es gribu, lai šis process, kas aizsācies, būtu neatgriezenisks.

Jāstrādā. Punkts.

1987. gada oktobrī.

P. S. Iespējams, esmu bijis pārlieku kategorisks savos spriedumos. Kompensācijai piedāvāju savu «sociālās karikatūras» variantu, tā sakot, — lai domas sakrīt ar darbiem.

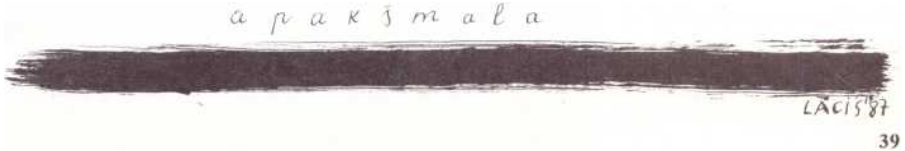

INTERNACIONĀLISMU, MANUPRĀT, VISLABĀK MĀCĪTIES NO MĀKSLINIEKIEM, — NAV SAVSTARPĒJA SATIKSMĒ BEZAIZSPRIĒDUMAI NĀKU CILVĒKU: MĀKSLAS TAPSANAS PIEDZĪVOJUMA BURVĪBA, TĀPAT KA MĪLESTĪBA, VIENO PĀRI JEBKĀDIEM SOCIĀLIEM NOSACĪJUMIEM. VISMAZ UZ RADĪŠANAS (GUNĀRS JANAITIS TEIKTU — «KOPĀBŪŠA-NAS») MIRKLI. JA ARĪ TAS IR TIK ĪSS 5AJA MUMS ATVĒLĒTAJĀ DRUDŽAINAJĀ DISTANCĒ, TAD VISMAZ PATIESAS, ATDEVĪGAS LĪDZDALĪBAS PILNS. VAI TAS IR MAZ?

JAU PARIS GADU DESMITUS PASAULI (VISMAZ SOCIĀLISTISKO) «UZIRDINA» SIMPOZIJU KUSTĪBA, PIENESOT JAUNAS SKĀBEKĻA DEVAS PLAŠĀKAI ELPAI DAŽĀDAM AUGSNĒM. MĀKSLINIEKI NO DAŽĀDĀM ZEMĒM SABRAUC UN STRĀDĀ KOPA, TEIKSIM, DIVUS MĒNEŠUS. TĀ PARASTS ARĪ TĒLNIEKIEM. PĒC TAM RĪKO IZSTĀDI. DODAS UZ MĀJĀM. DARBI PALIEK. TĀ INDULIS RANKA NUPAT ATGRIEZIES NO NORVĒĢIJAS, AIVARA GULBJA DARBS SKATĀMS UNGĀRIJA, JĀŅA KARLOVA — UNGĀRIJA UN DIENVIDSLĀVIJĀ, OJĀRA BREĢA — POLIJA, UTT. ARĪ MUMS IR TĀDA STARPTAUTISKU SIMPOZIJU VIETA — DZINTARU JAUNRADES NAMS JŪRMALA. JAU GADIEM TE SABRAUC TĒLNIEKI NO VISAS PADOMJU SAVIENĪBAS UN ARĪ NO POLIJAS, VĀCIJAS DR, UNGĀRIJAS, RUMĀNIJAS, KUBAS, N1KARAGVAS, VJETNAMAS, DIENVIDSLĀVIJAS, AUSTRIJAS, BULGĀRIJAS, GRIEĶIJAS U. C., LAI VIENOTOS DARBA AR ŠAMOTA MASU, MAZO FOR-V\U TĒLNIECĪBA. DARBI PALIEK. MĒS rOS REDZAM VIENU DIENU NOSLĒ-3UMA IZSTĀDĒ UN TAD VAIRS NE. 'AAN ŠĶIET, KA MĒS PAT TĀ ĪSTI NEKĀ 'IEZINĀM PAR ŠO BAGĀTĪBU, KAS, IZSTĀDĪTA SAVĀ MUZEJA DZINTAROS, JŪTU JŪRMALAS PILSĒTAS ĪPAŠA ROTA. ’AGAIDĀM VARAM RUNĀT TIKAI PAR CULTŪRAS TRŪKUMU ŠAI JAUTĀJUMĀ kR STARPTAUTISKU VĒRIENU.

SMILŠU AKCIJĀ PIEDALĪJAS (SĒŽ NO KREISĀS) — JĀNIS ŠĪMANIS, LATVIJA, EGLĒ ŽILTE, LIETUVA, VIKTORS ROTARU, MOLDĀVIJA, VLADIMIRS MEĻHOVS, BALTKRIEVIJA, RAFSANS MIRTADŽIJEVS, UZBEKIJA, PJOTRS BOĻUHINS, KRIEVIJA, STĀV — KOSTAS KAZAKOS, GRIEĶIJA, GABORS SABO, UNGĀRIJA, DAO FIONGS, VJETNAMA, JOANS PIFARĒS, SPĀNIJA, SERGEIS

NE PĀRAK SILTA OKTOBRA DIENĀ 987. GADA SIMPOZIJA DALĪBNIEKI ZGĀJA PIE JŪRAS UN VEIDOJA, Zī-AĒJA SMILTĪS. ZĪMĪGA AKCIJA.

LAIMA SLAVA

GUNĀRA JANAIŠA FOTO

Peteris Bankovskis
Dace Lielā

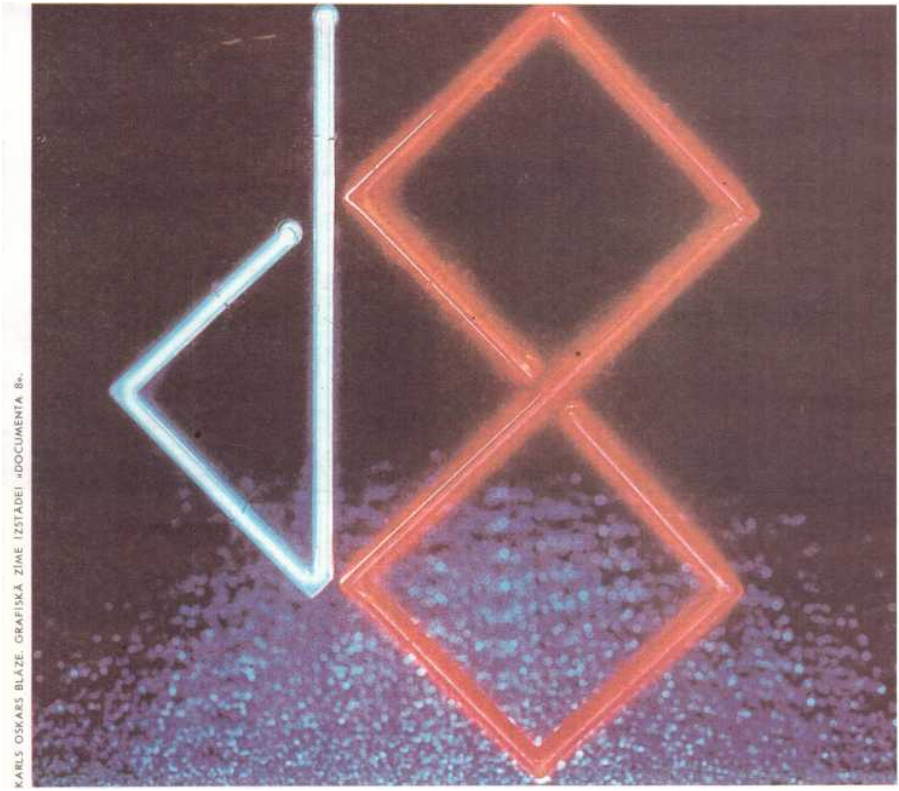

1987. gada 12. jūnijā Jozefa Boisa atraitne Eva un dēls Vencels Kaseles centrā iepretim Friderikānumam (pirmajai pagājušā gadsimta Vāczemē uzceltajai muzeja ēkai) iestādīja ozolu. Bija beigusies kāda piecus gadus ilga epopeja. Un 12. jūnijā VFR mazpilsētā atklāja tradicionālo mūsdienu mākslas izstādi «documenta 8».

Ko vispār nozīmē «documenta»? Pirmā šāda izstāde tika sarīkota 1955. gadā, pateicoties mākslas augstskolas profesora Arnolda Bodes (1900—1977) darbībai. Izpostītajā pēckara Vācijā mākslas ideju un konteksta trūkums bija jūtams viscaur. Hitlerisma varas gados, kā zināms, jebkura modernisma ievirze bija aizliegta, drīkstēja plaukt vienīgi ofi-ciozā parādes māksla, kas slavināja vācu kareivi frontē, strādnieku aizmugurē un lielisko vācu sievieti — nācijas turpinātāju.

Karš aizslaucīja šāda tipa mākslu (vismaz Vācijā) un radīja estētisku vakuumu. Un A. Bodes atrašanās tieši Kaselē noteica šīs pilsētiņas (60 procenti apbūves iznīcināti kara laikā) turpmāko likteni pasaules mākslas dzīvē. 1953. gadā, iepazinies ar Pikaso izstādi Milānā, Bode aptvēra, ka iespējams modernu izstādi ievietot arī it kā nepiemērotās (tā toiaik šķita) telpās — izdegušajā agrākā muzeja Friderikānuma telpās.

Pirmā «documenta» bija iecerēta tā, lai sniegtu iespēju vācu skatītājam «panākt» citzemju, pirmām kārtām ASV māk-las pazinējus. Ekspozīcijā citu starpā bija V. Kandinska, F. Marka, P. Klē, P. Pikaso,

2. Braka, P. Mondriāna, H. Mūra u. c. darbi.

Jau ar otro izstādi (1959) Kaseles «documenta» kļuva par to, kas tā ir šodien — par vietu, kur visas Rietumu pasaules avangarda mākslinieki (vēlāk arī pārstāvji no sociālisma zemēm — VDR, Dienvidslāvijas) varēja apmainīties idejām. Bez šaubām, «documenta» šokēja un joprojām turpina to darīt. Izstādes tradīcijām un notikumiem bagātajā vēsturē ir ne mazums skandālu ar sašutušo citkārt klusās pilsētiņas sabiedrību. Bet tāds jau reiz ir avangarda liktenis un būtisks tā pastāvēšanas dzinulis. Un avangards pastāv, un ir vajadzīgs ne

vienam vien. Par to liecina tie divi miljoni apmeklētāju, kas apskatījuši līdzšinējās 7 «documentas», par' to liecina arī šīsvasaras izstādes daudzie jo daudzie skatītāji, to skaitā arī (beidzot!) mākslinieki no PSRS.

Gleznotāja Dace Lielā jūlijā uzturējās VFR nelielas PSRS Mākslinieku savienības delegācijas sastāvā, tikās ar vācu mākslinieciem un mākslu organizējošo sabiedrību.

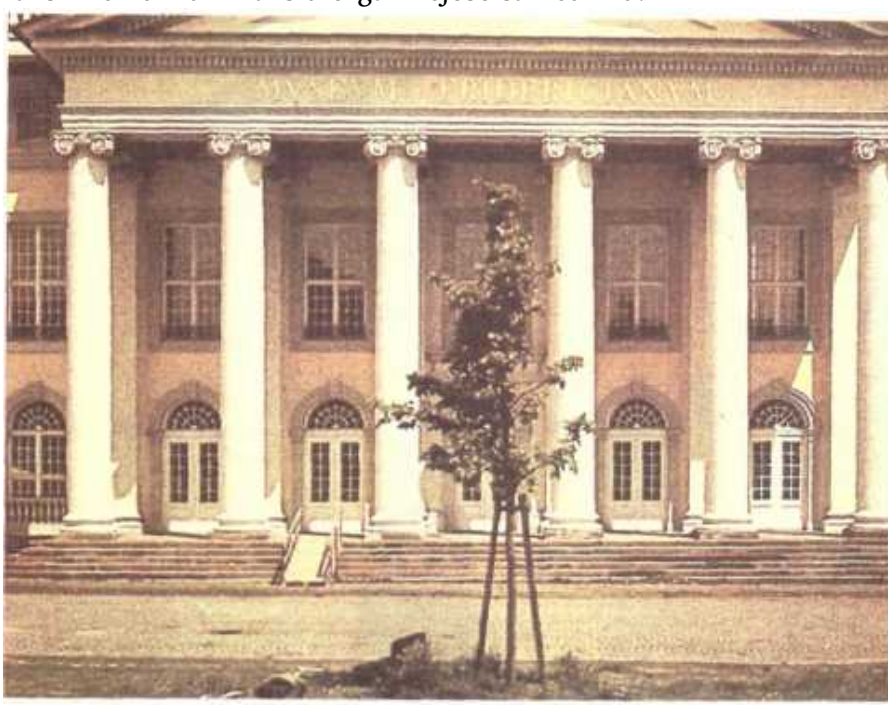

MANFRĒDS VAKOLBINGERS. TRAUKS. KASELES MUZEJS «FRIDERICANUM». PRIEKŠPLĀNĀ PĒDĒJAIS, SEP-

TIŅTOKSTOSAIS J. BOISA OZOLS. TO IESTADĪJA MĀKSLINIEKA ATRAITNE UN DĒLS.

100 dienas (kā parasti) garā izstāde Kaselē bija ar kopējo, gan pārāk neafi-šēto devīzi — Māksla un atklātība (vai arī — Māksla un sabiedrība). Pasākuma dominantes šoreiz bija videomāksla un

performance (spontānās mākslinieciskās akcijas), daudz vietas un laika bija atvēlēts dizaina, arhitektūras un teātra izpausmēm, darbojās neparasti plaša au-diotēka. «documenta» organizētāji uzskata, ka līdzšinējā glezniecības dominēšana muzejos un galerijās vairs neatbilst Rietumu pasaules realitātei, kas ir krīzēm bagāta un būtībā ciniska. Izstādes «documenta 8» plastisko mākslu nodaļā tāpēc pārsvarā ir instalācijas (telpā no dažādiem materiāliem veidotas tēlaini stāstošas struktūras) un

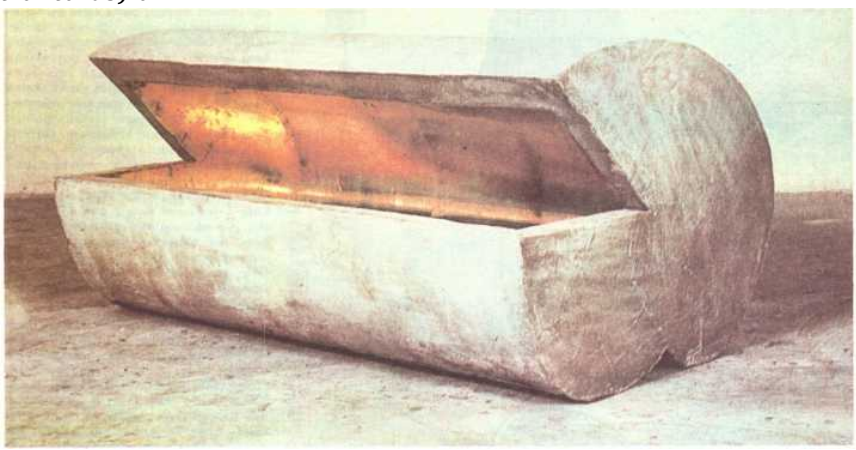

tēlniecība. Sie mākslas virzieni, kā uzskata «documenta» organizētāji, vairāk atbilst tēzei «māksla kā konteksts». Laikā, kad komunikāciju un informācijas struktūras pasauli «saspiež» aizvien mazāku, jo skaidrāka kļūst nepieciešamība domāt veseluma (kopības) kategorijās, veidot šādas kategorijas no jauna.

Jau minējām, ka izstādes atklāšanas dienā tika iestādīts pēdējais no 7000 ozoliem. So akciju varbūt var uzskatīt par mūslaiku avangarda mākslas simbolu un attaisnojumu. Kad pirms iepriekšējās «documenta» Jozefs Boiss (par šo mākslinieku sīkāk varat palasīt laikrakstā «Literatūra un Māksla», materiāls publicēts 1987. gada pirmajā pusgadā, un žurnālā «Māksla» — pameklējiet!) atveda laukumā pie Friderikānuma 7000 bazalta bluķus un 1982. gada 16. martā iestādīja pirmos ozoliņus ar devīzi: «Stadtverwaldung statt Stadtverwaltung» (pilsētas pārmežošanu — pilsētas valdes vietā), diez vai daudzi ticēja, ka pasākums izdosies. Sākotnēji radās sīva opozīcija iedzīvotāju vidū — kociņi tika aplauzti, akmens bluķi (tos pa vienam novietoja pie katra iestādītā kociņa kā mūžības goda zīmi jaunai dzīvībai) nokrāsoti ar aerosolkrāsām vai ievelti dīķī. Nopietnāka opozīcija bija pilsētas valdē. Parku kopēji nobijās no nopietnākas konkurences, tūlīt radās iebildes, ka kokus stādot neprofesionāli, uz elektrības kabeļiem un telefona līnijām, traucējot satiksmi utt. Fanātiskajam Boi-sam turpinot stādīt kociņus, tikpat fanātiskie Kaseles varasvīri cīnījās par varu pilsētas valdē, kā karogu izmantojot šo konceptuālās mākslas akciju. Vai var teikt, ka Boiss (jeb viņa mākslas

koncepcija) uzvarēja, kaut arī pēc nāves? (Viņš nomira 1986. gada 23. janvārī.) Spriežot pēc atsauksmēm presē, iedzīvotāju vairums turpina nīst jaunos kociņus un bazalta piemiņas zīmes. Bet vairums ozolu zaļo. Un Jozefa Boisa pēdējā akcija pierāda ne tikai mākslinieka un

sabiedrības konflikta likumsakarību, bet arī patiesību, ka tikai nekomerciāla pieeja spēj radīt paliekošu tēlu no jebkurām pasaules sakarībām.

J. Boisa skulpturālā instalācija «Zibens spēriena uzliesmojumā nogalinātais briedis» tiek uzskatīta par «documenta 8» centrālo darbu. Šī kompozīcija saistās ar mākslinieka priekšstatu par «sociālo skulptūru», kas, viņaprāt, ir sociālās terapijas veids. Tomēr, kā uzskata Heiners Bastians, Boisa darba instalētājs, šī māksla drīzāk ir ievešana šoka, pirmatnējo baiļu atmosfērā. Boisa instalācijas, H. Bastians raksta, ir «bildes bez atgriešanās», tie ir nakts, nāves un mītisku arhetipu tēlojumi. Tā, zinot Boisa filozofisko *domāšanu,* var izdomāt, taču konceptuālās mākslas īpatnība ir tāda, ka skatītājs šajā lielā, iekārtā metāllējuma un pārējo detaļu (alumīnija «brieža», ratiņu (kazas?) u. c.) kompozīcijā mītiski arhetipālās sakarības ar šodienas sociālo īstenību var arī nepamanīt.

JOZEFS BOISS. ZIBENSSPĒRIENA UZLIESMOJUMĀ NOGALINĀTAIS BRIEDIS.

BARBARA KRUGERE. BEZ NOSAUKUMA.

Vispār, jāteic., ka šā gada «documenta» bija bagāta ar mākslas izpausmēm, kuras pamanīt vai novērtēt nebija viegli. Piemēram, slavenais amerikāņu mākslinieks Ričards Serra kādā *no Kasetes* centrālajām ielām uzbūvēja no tērauda loksnēm vairākus desmitus metru lielu telpisku veidojumu ar nosaukumu «Streetlevel» (ielas līmenis). Pats Serra raksta, ka rūpīgi analizējot sava nākamā darba atrašanās vietu gan pēc ģeometriski telpiskiem, gan sociāli politiskiem, ideoloģiskiem kritērijiem. Un katrai vietai piemītošā ideoloģija saspēlē ar mākslinieka veidoto struktūru veido jaunas nozīmes. Nevar noliegt R. Serras koncepcijas sociālo aktivitāti, bet . . . Kaselē redzamo darbu padomju skatītājs, pieradis pie mūžīgās nekārtības uz ielas, pie nepārtrauktiem, bezcerīgiem remontdarbiem, pie būvobjektu ietverošiem, paviršiem žogiem, varēja arī nepamanīt. Bet arī tāda var būt mākslas sociālā misija.

Pavisam citāda, bet arī divus dzīves stilus raksturojoša ir Korsikas mākslinieka Anža Lečijas darbība — Kaselē viņš izstādes zālē novietoja jaunāko Mercedes 300 CE modeli, skaisti zili dūmakainu. Darba nosaukums — «Kārdināšana». Bet nekas ne pielikts, ne atņemts, izskatās gluži kā automobiļu salonā. Un mūsu cilvēkus, kam auto patiešām ir samērā grūti sasniedzams, kārdinošs fetišs, nepārsteidz pat absurdā situācija, ka sērijveida rūpniecisks izstrādājums pilnīgi bez izmaiņām tiek uzdots par mākslinieka darbu un novietots muzejā. Bet A. Lečija, instalējot auto (kā šoreiz) vai lidmašīnas, izgaismojot tos ar prožektoriem, uzskata, ka šādi var panākt atgriezenisko saiti, ka reprezentācijas objekts, attiecīgi reprezentēts, var reprezentēt mākslinieku, kas ar to darbojas, ka iznāk dubultatspoguļojums, *kurā tad* veidojas mākslas sakarības.

Plīvuru noraušana kapitālistiskās sabiedrības fetišiem vispār ir būtiska Ka-seles izstādes iezīme. Uzmanību piesais-

Jāteic, ka šo plašo programmu R. Baķī darbā varēja arī nolasīt. Ja gribēja, protams.

Pret sabiedrības un kultūras fetišiem vēršas arī Roberts Solte no Amsterdamas. Gleznā «Fetišisms» naturāli uzgleznots stila galdiņš — mēbeļu kolekcionāra sapnis, bet uz tā — gravīra, kurā attēlota sieviete, kas pielūdz līdzīgu galdiņu—fetišu. Pārējie klātesošie ir pārsteigti, viņi redz brīnumu—fetiša pielūdzējai iestājusies ekstāze, notiek visspēcīgas enerģijas izlādēšanās. Var, protams, šādu gleznu uztvert kā muļķīgu, taču var arī padomāt par mantu dievināšanas sakarību ar cilvēku bioloģisko un sociālo stāju.

ROBERTS ŠOLTE. FETIŠISMS.

1. ātri skrejoša laika vēju,
2. pārtikas konservēšanu (simboliskā nozīmē),
3. progresu, kas drāžas pa apli,
4. vēlmi sevi pilnīgi atdot mākslai.

tīja Rišāra Baķī (Marseļa) instalācija «Amore mio», ko veidoja uz pusēm pārrauts automobilis «Plymouth». Tas gan tikai objekta izejas punkts. Apvienojumā ar asprātīgi komponētu ventilācijas cauruli un saldēšanas agregātiem instalācija simbolizēja četras būtiskas mūslaiku tendences:

Ar mantu fetišizāciju saistītai mīlas (un vispārcilvēcisko attiecību) profanācijai daudzi izstādes dalībnieki pretstatīja jaunveidotas pasaules, kas it kā atgrūžas no līdzšinējās priekšmetiskās vides. Tā

Ņujorkas ģitārists un mākslinieks Roberts Longo darbā «Iemīlējušās mašīnas» («Mašīnu mīla») uz fotoreālisma manierē gleznota mīlas pāra fona liek krāsota alumīnija telpisku veidolu, kas it kā atgādina kādu kosmisku lidaparātu, bet īstenībā ir autora brīvas formveides radīts.

Viena no lielākajām «jaunajām pasaulēm» izstādē «documenta 8» bija čehu mākslinieces (dzīvo VFR) Magdalēnas Jetelovas instalētā «Otrās puses uzstādīšana», veidota no milzīgiem, rupji tēstiem un rupji zāģētiem baļķiem. Tas ir monuments gandrīz visam — dabas varenībai, ko cilvēks aktīvi iznīcina, dzīvībai, kas kļūst aizvien grūtāk nosargājama, dabiskai, dzīvai saskarsmei starp cilvēkiem kopumā un atsevišķiem indivīdiem. Simptomātiska ir M. Jetelovas pievēršanās materiāla virsmas, faktūras izspēlei, kas arī ir vērtība par sevi. Kase-les izstādē vispār bija vērojama dabas materiālu patieso īpašību izcelšanas tendence, sākot ar Boisa instalācijas metāl-lējumu robusto, autentisko virsmu, beidzot ar ASV mākslinieka Skota Bartona pulētā granīta krēsliem, kuros akmens tektonika un virsmas fascinējums palīdzēja veidot antidizaina koncepciju.

3SH
MAGDALĒNA JETELOVA. OTRAS PUSES UZSTADĪŠANA.

Pašvērtības, vispār vērtības kā patērē-tājsabiedrības elementu noārdīšanai pievērsies Jirgens Klauke (VFR). Viņš eksponēja milzīgas (2,60X6,00 m) fotogrāfijas ar nosaukumu «Securitas». Sīs pirmajā mirklī absurdās fotogrāfijas ataino to, kas parādās lidostas rentgenaparāta ekrānā, kad pasažieris iziet kontroli.

Līdz ar to šie gadījuma priekšmetu rent-genuzņēmumi savā bezjēdzībā ir spilgta XX gadsimta vispārējās bezjēdzības (baiļu, terorisma) iezīme.

J. Klaukes darbus var uzskatīt par vienu no «documenta 8» sociālās aktivitātes centriem. Tādu gan nebija mazums. Lai nu par ko, par politiskas angažētības trūkumu skatītājiem Kaselē nebija jāsūdzas. Sešdesmito gadu popmākslai tuvā manierē, gan izmantojot dažādas fototehnikas, strādā amerikāniete Barbara Krū-gere, viņas nereti ar feministisku tendenci iekrāsotajos darbos jūtama aktīva iestāšanās pret militārisma pārņemtajā pasaulē valdošo vientulību.

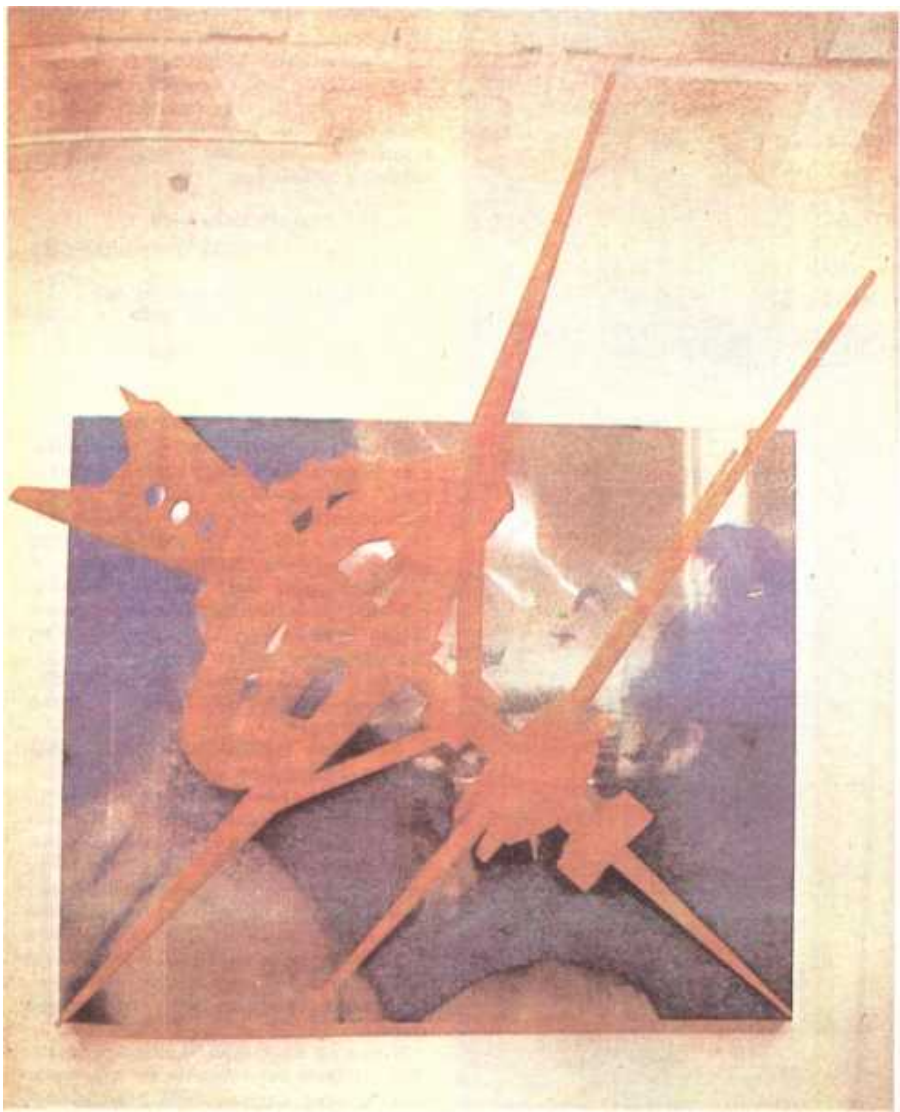

ROBERTS LONGO. MASINU MILA.

Tiešam militārisma un kara šausmu nosodījumam pievērsies Roberts Moriss no Kanzassitijas. Viņa lielie gleznojumi, kuros

visvairāk ir apokaliptiskas simbolikas un nojautu, kombinēti ar metāllējumiem, kas atgādina smagus, draudošus lavas vai klinšu bluķus. Katrā ziņā šī karojošā māksla, ja ne pārsteidz ar glezniecisķām kvalitātēm (to Kaselē vispār šogad tikpat kā nebija, ja skatāmies ar «latviešu glezniecisko vērtību» mērauklu), tad ar baismīgu, nospiedošu spēku.

Kopumā pārlūkojot «documenta 8» ārkārtīgi plašo ekspozīciju, var teikt, ka sabiedriski inertas vai vienaldzīgas mākslas nebija. Netrūka eksperimentu, no kuriem mūsu mākslas ierastībā audzis cilvēks gluži vienkārši neko nevar saprast, netrūka naivas cenšanās izteikt savu politisko pozīciju (pret karu, pret aparteīdu, pret vīriešu uzkundzēšanos, pret mantu kultu, pret ekoloģiskiem draudiem u. c.), vienalga, kādiem līdzekļiem. Un daudz kas no redzētā ir šodienai, īsam brīdim domāts. Tas gan ir atsevišķas apceres vērts jautājums — instalāciju un performance mākslas saistība ar laiku, no vienas puses, un akadēmiska «strādāšana mūžībai» tik drudžaini mainīgā pasaulē, no otras. J. Boiss savā mērķtiecīgi mitoloģiskajā darbībā spēja apvienot šīs nesavienojamās lietas. Un daudzi uzskata, ka «documenta 8» faktiski bija veltīta šī cildenā vīra piemiņai, tātad arī dažādu pretēju un naidīgu koncepciju tuvināšanai. Lai tās apvienotu? Nē, lai saprastu. Jo mūsdienu pasaulē vislielākajās devās vajadzīga sapratne. Arī mums tā vajadzīga, pat nespējot vienmēr nokļūt pasaules mākslas centrā un visam izsekot tieši. Citādi . . . Austrālijā dzīvojošais latviešu izcelsmes mākslinieks Imants Tillers (viņš 1986. gadā pārstāvēja Austrāliju Venēcijas biennā-lē) kādā rakstā izteicies apmēram tā: «Tipisku, nežēlīgu provinciālismu raksturo spriegums starp divām pretējām pozīcijām — izaicinošas prasības pēc lokā-lisma (apgalvojumi, ka labu, oriģinālu mākslu mājās, uz vietas iespējams radīt, un tai ir jēga) un kaunīgas atskārtas, ka kreatīvie jauninājumi mākslā un kritēriji tādiem jēdzieniem kā «kvalitāte», «oriģinalitāte», «interese», «spēks» u. c. tiek definēti kaut kur ārpusē, citur.»

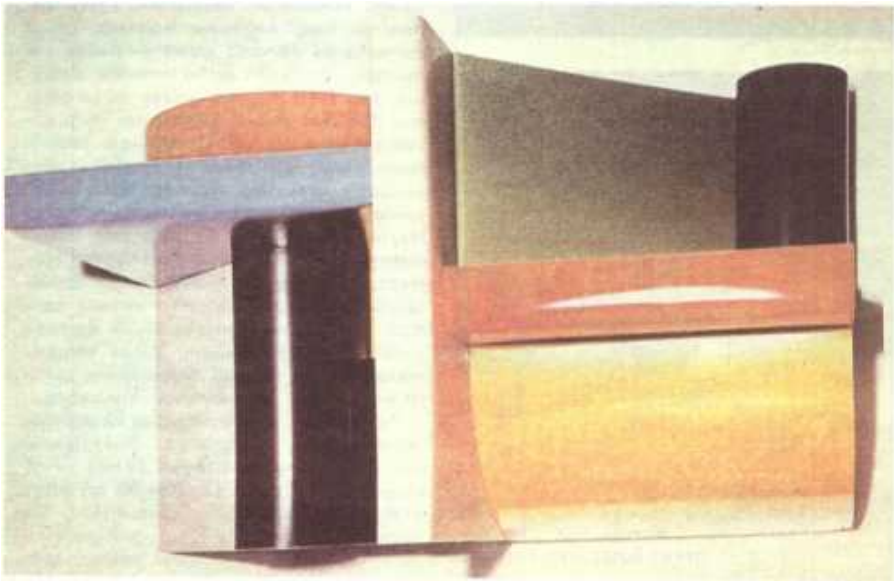

D2ULIANS OPIJS. DALĪTI TIE STAV, DALĪTI TIE KRĪT. ULDA BRIEŽA REPRODUKCIJAS

Nu ko, tiksimies izstādē «documenta 8» 1992. gadā. Varbūt arī mēs tur piedalīsimies?

SARMĪTE ELERTE. Viena gada astoņas dienas

Sabiedrība (tauta) saņem tādu kino, kādu tā pelnījusi.

Gadu desmitiem kinematogrāfs atradās administrēšanas apkampienos. Tas bija pilnīgi atkarīgs no atklātības līmeņa, kāds, varasprāt, ļaujams tautai. Kinorežisoram bija liegtas elementārākās mākslinieka tiesības — tiesības uz auto-rību (filma pieder studijai un konflikta gadījumā to režisoram var ari atņemt).

Un gadu desmitiem sabiedrība (ari ar kritikas starpniecību) nerimusies prasa, lai kino, tāpat kā māksla vispār, būtu labāks, godīgāks, gudrāks un talantīgāks, nekā bieži tajā bridi pati spēj būt. Jo mākslinieks jau nav tikai spogu|a turētājs dzīvei un tās ikbrīža grimašu fiksētājs. Drīzāk starpnieks, kurš, neraugoties uz to, vai sociālais laiks ir tumsonigs vai gaismas stariem labvēlīgs, vai personīgais laiks — radošais ceļš — samocīts vai suverēns, uzņemas (jo kurš gan cits?) un spēj mākslas tēlos tulkot tautas gara un dvēseles lauka enerģiju.

Mākslinieks nāk no tautas. Un viduvējība? Arī. Un gan vieni, gan otri ne tikai atspoguļo (vai imitē) dzīvi, bet kā savu māju — tautas pārstāvji rāda, cik šī māja talantīga, gudra, brīva, dzīvīga, konjunktūriska, muļķīga, bezgaumīga, konformistiska, laimīga vai

nelaimīga.

BEZPERSONISKUMS KĀ KONCEPCIJA UN IEPROGRAMMĒTĀS NEVEIKSMES

Četras no pagājušā gada astoņām Rīgas kinostudijas mākslas filmām nav iespējams analizēt kā kinematogrāfisku veselumu tā iemesla dēļ, ka tajās nedabiski lielu lomu ieņem scenārija kvalitātes jautājums. Kaut, pēc taisnības, literārajam pamatam vajadzētu būt tikai vienam no filmas struktūras komponentiem.

Dvēseļu tuvība vieno divus pagājušā gada darbus — pieredzējušās DZIDRAS RITENBERGAS «PĒDĒJO REPORTĀŽU» un debitanta OĻEGA ROZENBERGA pirmo pilnmetrāžas filmu «VIŅŠ. VIŅA UN BĒRNI».

cerības..

un

filmas

Dz. Ritenberga izvēlējusies J. KAĻEŠČUKA scenāriju par godīga žurnālista bēdīgo likteni Rietumvācijā. Oļegs Rozenbergs R. FURMANA un O. KOĻESŅIKOVA «pagarināto» anekdoti, kā pieaugušie bērni drusku traucē saviem vecākiem mīlas lietās. Abi scenāriji dzīvo bezpersoniskā atsvešinātībā no konkrēta laika un telpas, tie piedāvā nevis varoni — tēlu (sociālā, nacionālā piederība, raksturs un zemapziņa. kas kopā savijas liktenī), bet gan varoni — funkciju. Tas uzceļ sienu starp ekrānu un skatītāju, jo normāls cilvēks taču nevar identificēties ar funkciju un tādēļ paliek nomaļus no abu filmu ļaužu uztraukumiem un nedienām. Ne Ritenbergai, ne Rozenbergam nav izdevies kā nebūt pielabot J. Kaļeščuka un R. Furmana, O. Koļesņikova dvēseles un prāta slinkuma augļus, līdzīgi bezkaislīgam grāmatvedim (Dz. Ritenberga) pārceļ gandriz pilnīgi visu, kas rakstīts un kā rakstīts, aktieru mutēs, un tie nolikti kameras priekšā. Bezpersoniskums kā koncepcija.

Kaut tērpjas abas filmas atšķirīgās drānās, «Pēdējās reportāžas» notikumu aprises it kā pretendē uz atbilstību kriminālžanram. Taču scenārija autors, lauvas tiesu pūļu ieguldīdams darbības izkārtošanā divu sēriju garumā, «piemirsis» tajā ielikt pretspēku sadursmju dažādas formas, kas veidotu dinamisku darbību un radītu spriegumu. Tiesa gan, Lobenšteins (G. Tara-torkins) meklē savus pretiniekus — rietumvācu kara kurinātājus — visas filmas laikā, bet neko vairāk kā ķēmīgi butaforisku neofašistu uzbrukumu un lodi pierē tā ari neatrod. Arējās dinamikas trūkumu (muskuļu demonstrēšana jau nav vienīgais žanra kritērijs) nekompensē ari saspringta iekšējā darbība — staigāšana pa noslēpuma labirintiem, kuru iespējams uzturēt kaut vai ar dialoga starpniecību vien. Tā vietā varoņi pārrunā dažādus aktuālus politiskās dzīves jautājumus. Var jau būt, ka filmas autoru uzmanības centrā bijusi nevis interese par kriminālžanru, bet gan doma par filmas kontrpropagandisko, tātad — audzinošo iedar-bi? Jā, par šādu

mākslas spēju runā jau Aristotelis, tikai, viņaprāt, māksla spēj audzināt cilvēku vienīgi caur katarsi, ko, starp citu, runājot par mākslas audzinošajiem uzdevumiem, bieži aizmirstam. «Pēdējās reportāžas» bezpersoniskajā miegainībā katarse tā ari nav atrodama. Tad iznāk, ka autori gribējuši radīt aģitfilmu? Bet mūsu valstī jau pasen analfabētisms ir likvidēts un pilsoņi paši spēj iepazīties ar avīžu informāciju.

O. Rozenbergs filmā «Viņš, viņa un bērni», šķiet, apzināti nav gribējis izmantot trāpīgas apkārt ritošās dzives reālijas, meklēt komismu situācijās, personāžā, kas varētu viņa spēlei dot drusku vairāk dzīvīguma un asprātības. Tad gan būtu nopietni jāpārstrādā scenārijs, jo mēģinājums dramaturģiski piesātināt esošo variantu varētu beigties arī ar sakonstruētās situācijas pilnīgu sabrukšanu. Filma ir nepretencioza, tās vienīgais uzdevums, šķiet, bijis pavēstīt, ka režisors amata līmenī savā profesijā orientējas diezgan labi. Par sava autora — mākslinieka — savdabību un interesēm tā klusē. Tātad «Viņš, viņa un bērni» — maksa par ietikšanu lielajā kinematogrāfā? Tas šķiet vienīgais motīvs, kas mudināja O. Rozenbergu pārņemt darbu pēc tam, kad Oļģerts Dunkers jau bija uzrakstījis režisora scenāriju, bet slimības dēļ no filmas atteicās.

Cik gan nelaimīgs ir kino, kas no saviem jaunajiem prasa tādu cenu!

Vēl var piebilst, ka «Pēdējās reportāžas» un «Viņš, viņa un bērni» scenārija autori (vismaz šajos darbos) parādās kā ciniski, tomēr diezgan profesionāli tukšuma meistari, režisori scenārijus ielikuši visnotaļ plastiski viengabalainā čaulā, kuras veidošanā jānovērtē operatoru GVIDO SKULTES un MĀRTIŅĀ KLEINA profesionālisms.

«KROŅA NUMURĀ» un «APBRAUCA-MAJA CEĻA» nepadarītais scenārija stadijā filmā pārtop jēdzieniskā un stilistiskā haosā. Un šā pašradītā haosa priekšā režisori stāv nolaistām rokām.

Ja L. VĀCZEMNIEKS savu scenāriju būtu piedāvājis studijai pirms apmēram trīsdesmit gadiem, šķiet, rastos laikam atbilstoša, nedaudz pamācoša un nedaudz izklaidējoša filmiņa par to, kā sabiedrība smejoties atvadās no saviem netikumiem. Piecdesmitajos gados ne tik daudz dzīvē, cik mākslā aktuāls tips bija groteski izkāpināta pagātnes palieka — tādu Luija Šmi-ta iemiesojumā atceramies jau no Leonīda Leimaņa filmām «Nauris» (1958) un «Šķēps un roze» (1960). Nepieciešama piebilde — virspusīgi nomaksājis meslus laika diktētai konjunktūrai, L. Leimanis patiesībā vienmēr risinājis labā un ļaunā sadursmi mākslinieciski vispārinātā pakāpē, meklējot tā izpausmes plastiskajā risinājumā, tādēļ viņa filmas interesantas vēl šodien.

Kapteinis Jānis Mellups (J. Strenga), kādu viņu redzam «Kroņa numurā», sociālās izcelsmes ziņā ir tiešs Luija Šmita sātanisko mošķu līdzgaitnieks un tuvs rads, nevis tās, daudz vēlākās mākslas kampaņas

bērns, kura bija nolēmusi ātri tikt galā ar padomju mietpilsoņiem un patērētājiem. Kapteiņa Mellupa sapnis ir tik romantisks — uzcelt «Villa Lettonia» jahtas izskatā. Nu, protams, līdzeklis ir negodīgs — aizliegtā zušu zveja (vai šī detaļa arī nav izzvejota no patālas pagātnes ūdeņiem). Bet Mellups scenārijā ir vienīgais, kas kaut ko grib radīt, veidot. Viņa pretinieku mazo pēddzini Čurkstiņu — pēc autoru ieceres pozitīvo varoni — diezgan precīzi raksturo pionieru dziedātā dziesmiņa — dzīvojam mēs bez rūpēm braši, āboli mums mutē krīt paši.

Filmā vēl vairāk pastiprinās scenārijā iekodētais ētiskais divdomīgums. Juris Strenga Mellupa un Gunta Virkava viņa māsas lomā rada stilistiski izturētu (kaut izmantota tiek visai stereotipa atribūtika), noslēpumainu, romantiski pievilcīgu pasauli. Viņi ir vienīgie tēli ar savu iekšējo dramaturģiju. Jūtams, ka arī režisoram IMANTAM KRENBERGAM un operatoram DĀVIM SĪMANIM tieši šis filmas slānis bijis interesants, viņi ielikuši tajā visu savu izdomu. Mellupu pāra — šo vientuļo ķēmu, autsaideru groteskā patība top vērtīga, viņi kļūst vēl spilgtāki uz otrā plāna personāžu fona, kas gan scenārijā, gan filmā klīst bez īstas apjēgas, kas viņiem še būtu darāms. Savukārt mazais Čurkstiņš (P. Žihars) dzīvo pēc pavisam citiem — lirizēti ikdienišķas pasaules likumiem. Bet abas tās ir pārāk stilistiski atšķirīgas, lai. nekaitējot viena otrai, filmā mierīgi līdzāspastāvētu. Un, protams, vinnē Mellups un viņa māsa.

Mītiski ļaunais var kļūt simpātiskāks nekā liriski bezpersoniskais, no sava ceļa viegli noslaukot ētiskas dabas iebildes, jo mākslā jau vienmēr stiprāka par pelēku tēzi ir spilgta forma.

«APBRAUCAMĀ CEĻA» scenārijā atklātā eksistenciālā situācija, kur nāve tik negaidīti tuvu pienāk dzīvībai (uz vientuļa ceļa ieputinātas

vairākas mašīnas), ļauj ļoti tieši pievērsties dzīves jēgas un personības vērtības jautājumiem. Šāda veida scenāriji, kuru mērķis — modulēt sabiedrību (uz ceļa sastapušies dažādu sociālo slāņu un grupu pārstāvji), Rīgas kinostudijā parādās ārkārtīgi reti, tādēļ nav brīnums, ka V. DOZORCEVA iecere likusies atbalstāma. Dīvaini vienīgi tas, ka no autora nav prasīts interesanto idejas un situācijas uzstādījumu izstrādāt filmēšanai derīgā scenārijā. Varbūt, ka mānīgu iespaidu radījusi labā (veiklā) un brīžiem ļoti poētiskā literārā valoda, kādā tas uzrakstīts, bet pieraksta kvalitāte vēl nav iemesls filmai. V. Dozorceva scenārijā starp konkrētās darbošanās un filozofējoši apcerīgo slāni vējo tukšums. Likteņu, neatkārtojamu raksturu vietā — stereotipi. Nav iezīmēta katra personāža atšķirīgā pagātnes nasta, kas, konfrontēta ar iespējamo nākotni — nāves tuvumu, ikvienu varoni atklātu atšķirīgās izpausmēs un veidotu tā neatkārtojamību tagadnē. Bet tikai reljefi un ļoti atšķirīgi varoņi top par personāžu — zīmi, un spēj veidot sabiedrības modeli. Nu darbība un konflikti, šķiet, nevis dabiski izaug no rakstura un situācijas, bet gan no V. Dozorceva scenārija. Autors uztur saskrūvētu, gandrīz histērisku ritmu un personāžu kā aunu baru

grūž no viena konflikta otrā, — varoņi visā filmas gaitā vispirms skandalē un tikai pēc tam noskaidro, kas īsti par lietu. Tā konflikti devalvējas līdz kašķim. Lielā mērā personāža irdenumu noteicis tas, ka autoram, šķiet, visai neskaidra bijusi tā nacionālā piederība. Nepārtrauktā agresivitāte varoņu attiecībās liek domāt, ka esam sastapušies ar ļoti karstasinīgas tautas pārstāvjiem, nu, piemēram, spāņiem. Savukārt notikuma vietas aprakstā uzvējoSibīrijas sniegoto plašumu elpa. Un režisors ĒRIKS LACIS vēl mēģinājis šo scenārista vērienu piezemēt līdz mazās Latvijas šaurībai!

V. Dozorceva raibo kompāniju Ē. Lācis arī filmā nav jaudājis pārtapināt sabiedrības modelī. Būtiski nepārstrādājot scenāriju, tas arī nebija izdarāms. Tieši raksturu izveides līmenī bija ieprogrammēta neveiksme, nevis bieži dzirdētajā iebildē, ka Latvijas apstākļos pati situācija ir neiespējama. Kino kā mākslai piemītošā nosacītība spēj radīt nāves sliekšņa iespaidu, nemaz neliekot varoņiem bradāt pa lediem, ar lidmašīnu propelleriem pūšot viņiem sejā sniegu.

Ē. Lācis kopā ar operatoru HARIJU KUKE-LU, nespēdami nodrošināt notikumu ticamību sadzīviskajā izpratnē, nemaz nav mēģinājuši darbu iegrožot kādā noteiktā stilā, formā, radīt vienotu filmas pasauli. Darbs uzņemts it kā niknā vienaldzībā — ja brūk, tad brūk! Režisors un operators vairs nav rūpējušies ne par mizanscēnas, ne par kadra kompozīcijas kvalitāti, montējot filmu, atstājuši kadrus, kas pat no viselementārākās amata prasmes viedokļa atstāj šausminošu iespaidu (piemēram, rupjais ieputināto automašīnu makets un glicerīns uz «nosalušo» aktieru sejām).

Maldinošs būtu apgalvojums, ka Dz. Ritenberga, O. Dunkers, O. Rozenbergs vienīgie ir vainīgi pie tā, ka Rīgas kinostudijā top filmas pēc scenārijiem, kas stāv ārpus labā un ļaunā robežām, vai ka tikai I. Krenberga un E. Lāča vieglprātības dēļ tiek pieņemti literārie pirmavoti, kuros filmas neveiksme jau ieprogrammēta. Ja minētie režisori atteiktos, viņu vietā nāktu citi. Kopumā ņemot, režisūra nespēj nodrošināt studiju ar savām, alternatīvajām iecerēm un scenārijiem, tātad nevar arī būtiski uzlabot situāciju. Liela daļa režisoru kļūst atkarīga no piedāvājuma.

Dz. Ritenbergas septiņdesmito gadu filmas pieteica režisori, kurai ir sava tēma, «Pats garākais salmiņš» 1982. gadā liecināja par viņas interesēm un spējām kino tēlainības jomā.

I. Krenbergs strādā reti, viņa pievēršanās smieklu stihijai («īsa pamācība mīlēšanā» 1982. gadā) studijas filmu kontekstā, šķiet, nepieciešama un ar kvalitatīviem scenārijiem veicināma.

E. Lāča stiprā puse ir viengabalaini, nedaudz romantizēti varoņi un notikumi («Zem apgāztā mēness», «Vilkatis Toms», «Fronte tēva pagalmā»).

O. Rozenbergs studijā pavadītajos 6 dīkstāves gados piedāvāja

savas ieceres, no kurām neviena «nebija vajadzīga».

Visi četri režisori netiek nodarbināti atbilstoši savām spējām. Neviens no viņiem nesabojāja scenāriju, visu šo filmu nemērķtiecība no latviešu kultūras, kino, režisoru daiļrades viedokļa bija skaidra jau scenārija stadijā. Uz režisoru cilvēciskajiem centieniem tikt ārā no dīkstāves balstās citu iedzīvošanās iespēja. Vieglu naudas pelnīšanu var attiecināt tikai uz minēto četru filmu scenāristiem (nekvalitatīvs

darbs). Honorārs, ko, neregulāri stradādams, saņem režisors, šajā situācijā ir un paliek bada maize.

Visi četri režisori, manuprāt, ir studijas krīzes simbols, šīs krīzes (kuru, protams, arī paši veicina) upuri.

Tās iemesli. Pirmkārt, gadu desmitiem mūsu valsts kino mašinērijai viduvējība bijusi labākā smēre||a. Otrkārt, studija, bieži pakļaujoties Centrālās TV diktātam, zaudējusi pašcieņu šajās attiecībās. Treškārt, scenāriju redkolēģijas neizvēlība un nespēja nodrošināt studiju ar kvalitatīviem darbiem; tā nerūpējas par optimālu apstāk|u radīšanu režisoru pašrealizācijai. Un nav ko vainot tuvu un tālu ce|u nākušos haltūristus, kas tā iemīļojuši mūsu kinostudiju, ja rīdzinieki labas barības vietā labprātāk patērē surogātus.

Nolaistība vienā, tik būtiskajā scenāriju sfērā, nevar pastāvēt izolēti, tās metastāzes ietiecas jebkurā citā kinematogrāfa radošajā profesijā. Kādu gan operatora, mākslinieka, komponista pilnveidošanās iespēju var piedāvāt šie un līdzīgie scenāriji? Izņēmumu gadījumos pēc tiem uzņemtās filmas var kalpot treniņam profesijā, visbiežāk pašatražošanai, bet vienmēr tās nes sevī degradācijas baciļus, kas var pielipt katram, kas ar šīm filmām nāk sakarā. Ari kritiķim, kuram no mākslas darba analizētāja jāpārtop publicistā.

Padomju kino sistēma pārkārtojas — tās augļi būs redzami deviņdesmito gadu sākumā. Rīgas kinostudijā kārtējo reizi nomainījies scenāriju redkolēģijas galvenais redaktors — viņa darba programmas rezultātus jutīsim pārsvarā sākot no 1988. gada. Šoruden Maskavā scenāristu augstākajos kursos sāka mācīties četri no mūsu republikas. Tātad cerēsim uz nākotni. Ko gan citu.

Jo nevar būt, ka sabiedrības (tautas) asinīs plūst tik daudz konformisma un bezjēdzības, kā tas būtu spriežams pēc latviešu kino ikgada ražas.

VEIKSMES UN NEVEIKSMES — MĀKSLAS TĒLOS

Vai pārējo četru 1986. gada filmu režisori stāv ārpus vai pāri situācijai studijā? Tas, protams, nav iespējams. Tikai viņu darbos, atšķirībā no iepriekšminētajiem, ir MĀKSLINIECISKĀ rakstura pretrunas un neveiksmes. Protams, arī veiksmes.

Ja pirmās četras filmas maz ko var pastāstīt par latviešu kinorežijas problēmām, tad tieši šis aspekts ir visinteresantākais,

runājot par pārējām. Jo G. Cilinskis, R. Piks, J. Streičs un L. Ločmele savās 1986. gada attiecībās ar kino pašcieņu nav zaudējuši — ne pilsoniskajā, ne mākslinieciskajā nozīmē.

GUNARA CILINSKA filmā «BAILES» tiek modulēta jau labi pazīstama situācijā — otrais pasaules karš, izārdot saprātīgu līdzsvaru starp personības (tautas) brīvo izvēli un likteni, uzkrauj vainu atsevišķam cilvēkam, šajā gadījumā Pētertāles ģimenei. Sākot ar «Es visu atceros, Ričard!» sešdesmitajos gados un turpinoties «Ilgajā ceļā kāpās» (Ozola līnija), «Fronte tēva pagalmā», kuras pēc ilga pārtraukuma iezīmē tēmas atdzimšanu astoņdesmitajos gados, šī vaina konsekventi tiek traktēta ka traģiskā vaina. Minētās filmas vieno ieceres epis-kums, tās visas skata cilvēka vai cilvēku kopas — vēsturisko notikumu dalībnieku — likteni kā tautas likteņa izteicēju. Šī virziena tēlainības nepieciešamais pamats ir vēsturiski precīzi īstenības slāņi, tipi, notikumi, detaļas. Tādēļ, nopietni runājot, tas ilgus gadus bija diezgan bezperspektīvs, jo veseli ar otro pasaules karu saistīti īstenības slāņi apputēja, iesprostoti arhīvos un cilvēku atmiņās. Bet mākslinieciska nosacītība nav visuspecīgs plāksteris, patiesību ar pusaizbāztu muti stāstīt ir ārkārtīgi grūti (lai neteiktu — komiski), un laiks, vēstures detaļās nenoturēts, graciozi izslīd no rokām, atstājot tikai patiesības asniņus vai fragmentus.

Cik tas spriežams pēc filmas, G. Cilinski nav apmierinājusi iespēja vienkārši vēlreiz uz ekrāna reproducēt stāstu par stipro, savrupstāvošo latviešu zemnieku, kura apolitiskums, nu, protams, ir naivs, bet kura izdzīvošanas taktika vienmēr ir izsaukusi skatītāju un autoru nedalītas simpātijas (izdzīvošanas pieredzes stunda).

Režisors ir koncentrējis darbību, mazinājis ārējo notikumu nozīmi, — tātad par filmas vienīgo aktīvo darbības lauku kļūst varoņu dvēseles, kas māksliniekam vienmēr sniedz neizsmeļamu materiālu. Šo — tuvplāna drāmas — virzienu (astoņdesmitajos gados tas iezīmējas jau «Svešajās kaislībās») tā nenomāc atklātības trūkums vēstures jomā, jo konkrētais laiks tajā uzņemas tikai dramaturģiskas enerģijas pilna fona funkcijas. Būtiskas korekcijas izdarītas V. KAIJAKA scenārijā. Tajā, piemēram,

Pētertāles dēls leģionārs Kārlis apzināti nogalina ievainoto parašutistu, kas slēpjas Mežlau-ku māju rijā, un pēc divpadsmit gadiem, kad ce|strādnieki atklāj noziegumu, Pētertāle, cietis pilnīgu morālu fiasko, metas mukt uz mežu. G. Cilinska versijā nāve ir liktenīga nejaušība — notikumos neiejaucas un tos neatrisina nekāda *deus ex machina,* ar visu notikušo jātiek galā pašam cilvēkam. Interesi par dvēseli kā galveno izpētes objektu stiprina ari laika kategorija. Par to, ka divus filmā ietvertos laika slāņus šķir desmit gadi, rāda tikai aktieru grims un nebūtiskas sadzīves reālijas. Ir pierasts laiku asociēt ar tekošu upi. Filmā tas līdzīgs «dīķim», laiks nenes klāt nākotni un neaizskalo pagātni, to sastindzinājušas bailes, bailes no kara, kas turpinās, jo desmit gadus rijā zem akmeņiem guļ mirušais parašutists. Režisors nemeklē iespēju stāvošo laiku salīdzināt ar to, kurš kaut kur aiz Mežlauku sētas robežām tomēr turpina ritēt pēckara desmitgades kolektivizācijas un ari izsūtīšanu drudzī.

Mežlauku baiļu bezlaiks ir jāizsaka vien caur atmosfēru un aktieri. Šādi spēles noteikumi latviešu kinoprocesā parādās pirmo reizi. Bet organizējis visu tā, lai varētu iedziļināties baiļu samocītajās cilvēku dvēselēs, režisors it kā neziņā apstājas. Apstājas pirms latviešu

kino dominējošās episkās tradīcijas radoša nolieguma sliekšņa.

Filmā ir sagatavots materiāls dvēseļu drāmai, bet vizuālās koncepcijas pamatā likts objek-tivizēts skatījums. Notiekošais tiek vērots no kāda nekonkrēta, neidentificēta, tādē| abstrakta malā stāvētāja skata punkta, kas cilvēku redz harmoniski iekomponētu skaistajā un mūžīgu mieru uzturošajā vidē, dabā. Pēc dramatur-ģiskās ieceres, varoņu apziņā un zemapziņā blīvējas pārdzīvojums, bet, deformējies apcerīgi vērojošajā autora attieksmē, līdz mums tas nonāk tikai kā notikuma tāla atbalss. Varoņu dvēseles un filmas vizuālais risinājums darbojas viens otram pretī. Operatora MIKA ZVIRBUĻA veikuma estētiskā kvalitāte ir neapstrīdama, bet kopumā «Bailes» — spilgts piemērs režisūras attieksmei pret vizuālo risinājumu kā vidutāju (šajā gadījumā, atsevišķi ņemot, ļoti kvalitatīvu), kas nofiksē aktieru darbošanos filmlentē un iepako notikumus. Bet šī, pēc būtības nekinematogrāfiskā pieeja nes sevi kino teatralizācijas briesmas, jo, specifiski kinematogrāfiskas atmosfēras nebalstīts, aktieris kļūst par vienīgo aktīvo darba jēgas nesēju.

Skatoties filmu, rodas sajūta, ka režisors, vispirms neapdomīgi palaidis garām iespējas, kādas dod vizuālais risinājums, pēc tam aktieriem devis uzdevumu nospēlēt atmosfēru vispār. Visas filmas laikā aktieri staigā vienmērīgi sadrūmuši, ne uz mirkli neaizmirst savu sūro likteni un domu par virsuzdevumu — padarīt bailes par darba emocionālo kopsaucēju. Bet tās nevar pastāvēt nepārtraukti, jo cilvēks pierod pie visa, pat līķa rijā. Un, ja arī pieņemam, ka filmas varoņiem bailes ir nepārtraukti aktuāla kategorija, tad pie tām pierod emocionālā monotonuma nogurdinātais skatītājs. Rezultāta spēlēšana aizcērt durvis uz iespēju atklāt personāža dvēseli procesā.

No šī virsuzdevuma «presinga» paglābušies tikai trīs aktieri. I. Brakovska šķietami inertā noslēgtība, kurā pārsvarā dzīvo viņa tēlotais Kārlis, ir labs kontrasts tiem dažiem tik emocionāli nospriegotajiem brīžiem, kad pēkšņi izlaužas viņa izmisušās dvēseles traģisms. Un vēl U. Dumpis un V. Zandbergs, kuri savās īsajās otrā plāna epizodēs radījuši, manuprāt, interesantākos filmas tēlus. Iespējams, konteksta dēļ, jo, atšķirībā no pārējiem tēlotājiem (izņemot I. Brakovski), saglabā ilūziju, ka filma notver tikai mazu daļu no viņu dzīves, kas ritēja un turpinās ritēt arī tad, kad viņu vairs nebūs kadrā.

Par «Baiļu» centrālo varoni, lielās aktiera pieredzes un personiskās pievilcības stiprināts, k|ūst E. Pāvula Pētertāle. Bet šis tips un viņa līdznestais patiesības slānis jau pazīstams un trafarets, kaut arī aktieris ļoti centies neatkārtoties un ienest tēlā kādu svaigu emociju. Taču viņam blakus dzīvo ārkārtīgi interesants personāžs, kas latviešu kino nav pētīts,— Pētertāles meita Alda, kuras dvēselē karš atstājis visdziļākās pēdas, darot viņas saprātu slimu. Filmā režisors no savdabīgās aktrises Z. Jančevskas, šķiet, nav prasījis neko vairāk kā

estētiski labi noformētas reakcijas — skaistu jukšanu prātā. Kaut ari tieši viņa nes vēl šobrīd aktuālo domu, ka karš tikai tad beigsies, ka cilvēki (tauta) tikai tad pamodīsies no apziņas un zemapziņu sagandējošiem murgiem, kad tiks «izrakts līķis» — atklāta visa patiesība. Režisors neizmanto lielo dramatisko un mākslinieciskо potenciālu, kuru nes Aldas tēls, tas ir ievests filmā (un latviešu kino procesā), bet to atslēgt iespējams tikai tad, ja šis personāžs padarīts par visa darba stilistiskās organizācijas subjektīvo centru.

Es saprotu, ka te, zināmā mērā, sākas runa par citu filmu. Tās iedīgļi nav V. Kaijaka scenārijā, drīzāk zemtekstos, kas pavīd cauri «Bai|u» visnotaļ profesionālajam un mākslinieciskajam «tekstam». «Bailes» nes sevī krustceļu sajūtu, kas man šķiet šīs filmas galvenais nopelns.

Astoņdesmito gadu latviešu kino procesā tas laika nogrieznis, ko saucam par mūsdienām, būtībā ir mazapgūts. Filmu netrūkst, bet reti kādai no rām izdodas izkļūt cauri atsevišķā gadījuma virspusīgumam un dokumentēt tautas un sabiedrības pašsajūtu, — cilvēkā notvert mūslaiku gaisotni. Maz ir mākslinieciski piln-asinīgu koncepciju par šodienas Latviju, taču interesanti, ka esošajās («Limuzīns Jāņu nakts krāsā», «Mana ģimene», «Tereona galva», «Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili», varbūt vēl pāris darbi) virmo vienota noskaņa, kaut filmas ir stilistiski ļoti dažādas. Tās atsedz astoņdesmito gadu cilvēka iekšējā diskomforta sajūtu, kuras iemesli nav meklējami tikai tuvākajā vidē vai varoņu liktenī.

Šī noskaņa mājo arī RIHARDA PIKA filmā «DUBULTNIEKS». Tādēļ tā man šķiet interesanta un nepieciešama mūsu kino procesam, kurā klīst tik daudz personāžu, kas, īsu bridi sarosījušies kādai kaislībai, mobilizējušies likvidēt kādu ķezu vai ķibeli, drīz atkal ieslīgst aptaukotas dvēseles pašapmierā.

Tomēr «Dubultnieku», tāpat kā «Bailes», izļodza režisora nekonsekvences.

Līdzīgi G. Cilinskim, R. Piks ir organizējis visus priekšnoteikumus, lai cilvēka drāmu atklātu izjūtu un sajūtu sfērā, lai varētu atvērties ne tikai personāžu apziņa, bet arī zemapziņa. A. Kolberga romānam «Ēna» pārtopot A. KOLBERGA un V. TODOROVSKA literārajā scenārijā, tiek būtiski revidēts pirmavota materiāls, kas satur precīzu mūsu sabiedrības sociālā klimata un vides raksturojumu. Režisors atteicies no iespējas atsegt savus varoņus (dvīņu brāļi, kas, tūlīt pēc dzimšanas izšķirti, nu pēc vairāk kā divdesmit gadiem nejauši sastapušies, grib noskaidrot savu izcelšanās noslēpumu) kā plaša un reljefa, sociāli aktīva fona pārstāvjus un izteicējus. Filmā no romāna paņemts tikai tik, cik vajadzīgs, lai iezīmētu, bet ne lai analizētu tik atšķirīgās abu brāļu pasaules, — vidi, kas noteikusi viņu raksturu un dzīves veidu. Šis, kā jebkurš princips mākslā, vispār ir respektējams.

Kopā ar operatoru DĀVI SĪMANI ir izvēlēts filmas plastiskais koptēls, kas, atšķirībā no «Bailēm», ļauj autoram nostāties ļoti tuvu saviem varoņiem, brīžiem identificējoties ar kādu no brāļiem, brīžiem uzņemoties trešā — grēksūdzes liecinieka lomu. Smalko, intīmo emociju tīmekli, kuru abiem brāļu lomu tēlotājiem būtiski palīdz aust vizuālais risinājums, nostiprina kontrastējošais vides tēls — Rīga, kurā dvēselei salst. Ir notverta tā vienkāršā un brīvi ritošā dzīves plūduma ilūzija, kurā spēles noteikumus diktē nevis notikums, bet gan cilvēka dzīves ikdienišķais ritms. Ir atrasti aktieri — brāļi Juris un Andrejs Žagari, kuri spēj intīmāko izjūtu nianses nofiksēt bez teatrālas sasprindzināšanās.

Bet tālāk režisors it kā nezina, ko ar brāļiem iesākt. Viņš pārvieto savus varoņus laikā un telpā, bet «nepārvietojas» viņu dvēselēs, kas taču režisora piedāvātajos spēles noteikumos ir vienīgais potenciāli interesantais materiāls. Ir toleranti nofiksēta skaistā brāļu tuvības un savstarpējās nepieciešamības sajūta, bet režisors nedod saviem varoņiem impulsus, kas arvien no jauna intensīvu darītu iekšējo pārdzīvojumu un kas ar šīs tuvības sajūtas palīdzību izvilinātu no brāļu dvēselēm to noslēpumaino, varbūt pat mistisko un iracionālo, kas virmo gēnu un asinsbalss dziļumos, kur būtu atrodams bagāts materiāls mums tik nepieciešamajiem vispārinājumiem par brālības sajūtu tautā.

Režisors it kā atsakās no paša mērķtiecīgi organizētajiem spēles noteikumiem. Neejot dziļumā, dvēsele nonāk izolācijā. Varoņi piedalās notikumu virknē, un filmā iemājo notiekošā neobligātuma sajūta. Režisora nekonsekvences atspēlējas uz vidi, dzīves plūdumu filmā — trūkstot dvēseļu tuvplānam, videi tomēr jāuzņemas daļa slodzes, bet tad redzams, cik sociāli novienkāršoti ir varoņu raksturi un dzīves.

Un tomēr, urdošā disharmonijas sajūta, kuru R. Piks iekodējis savā filmā, ir latviešu kino mūsdienu tēmas tālākattīstībai būtiska.

JĀŅA STREIČA «AIZAUGUŠA GRĀVĪ VIEGLI KRIST» disharmonija nekaunīgā skaļumā okupējusi visu filmas pasauli. P. PUTNIŅA scenārija pirmais variants (otrā līdzautors ir J. Streičs) piedāvāja, nu jau jo dienas, jo aktuālāku kļūstošu, traģisku un reizē komisku

stāstu par jauno laiku grūto nākšanu, par to, ka neticība un sociālais nošļukums ir kļuvuši par tautas dzīves veida diezgan jūtamu sastāvdaļu, no kuras kā no gumijas sienas atlec visi galvenā varoņa centieni. Stāstu par to, kā līdzšinējais demokrātijas deficīts pārkaļķojis sabiedrības asinsvadus un tur — tālā, tālā «augšā» pieņemtie gaišie lēmumi nu nekādi netiek līdz «apakšai». Kaut arī traģiski elementāra ir Vitolda prasība: nu, izpļausim grāvjus un sakopsim sētsvidus, ar to pietiek, nolaidība kļūst agresīva, un scenārija finālā varoni audzināšanas nolūkos pārceļ uz kādu citu kolhozu.

J. Streičs, izmantojot gan P. Putniņa doto, gan ļoti daudz domājot klāt, burtiski piebāzis filmas telpu ar personāžiem, kas nes sevī garām zibošās dzīves precīzu brīžu un tipu fiksē-jumus. Reljefi raksturi un likteņi, kas atklāti ari pavisam īsās otrā plāna epizodēs un rada filmā tēlotās pasaules pilnasinīguma sajūtu, nav bieži atrodami mūsu kino. «Aizaugušajā grāvī» tādu ir daudz: Kaziks (V. Vētra), kurš, atšķirībā no populārās dziesmiņas par krekliem un sirdsapziņām, maina tikai dažādu krāsu lentes uz piedurknes, cilvēks, kurš ieņem necilu amatu, ir visur klāt, pārzina un virza notikumu zemstrāvas un kuru nedrīkst (!) pārcelt citā darbā; Vilsonu ģimene (U. Dumpis, G. Saulīte), tik

omulīga un saulaina savā sušķībā; dzīves nomāktā skolotāja (B. Indriksone), kas jūtas uzvarējusi nejēdzību, ja to izdodas nosargāt no bērnu acīm un ausīm un kuru kafkis-kā vīzijā kopā ar mēsliem aizsmeļ buldozera kauss; Tralmaks (L. Bermaks), priekšnieks no rajona, kas nepasaka ne vārda, bet savā tēlā nes līdzi piederību kādai dievišķai varai, kuru neietekmē laika vēji; apzinīgā slaucēja Broņa (O. Dreģe), kas raud pēc savas dzimtās Latgales, — tur mātes kapīns, tēva kapīns, bet bērnus tak par čiuļiem apsaukās; kā no kādas šausmu filmas aiziienētais atskurbtuves darbinieks (L. Grabovskis); Dzelzskalējs (G. Cilinskis), kas visas dzīves situācijas, tai skaitā ari pārkārtošanās laika raksturojumu, izsmeļ ar tik daudznozīmīgo «nu, nu»; traktorists (A. Morkāns), kas pusi filmas laika cenšas noskaidrot, pie kā viņš vakar bijis, lai sadzītu pēdas, kur, kamēr «filma pušu», palicis motocikls; priekšsēdētājs Vanders (J. Lejaskalns), kurš sevī risina problēmu, kā gan būtu jādzīvo jaunās ustanovkas — «demokrātija, nav nekādu ustanovku!» — gaismā, utt.

Lēti joki, groteska, banalitātes, patiesas asaras — viss vienā jūklī. Neviena no tēmām neattīstās, epizode, vēl lāgā nesākusies, negaidīti apraujas, cilvēki it kā ar grūtībām «ievietojas kadrā», katrs personāžs ir par sevi, pilnīgi vientuļš savā savrupajā dzīvē, bet visi kopā tie veido pār skatītāju galvām brūkošu kakofo-niju. Filmas pasaule verd kā putras katls, kurā vārās «juku laiki», savā ziņā līdzīgi tiem senākajiem Slātavā un Čangalienā (par ko atgādina filmā skanošā U. Stabulnieka dziesmiņa, ka mērnieku laiki atkal esot klāt). «Laiks ir apstājies!» dzied citā dziesmiņā U. Stabulnieks. Laiks ir saraustīts un fragmentārs, tas attīstās tikai atsevišķas epizodes robežās, bet ne filmā kopumā, tādēļ arī vairo atsevišķo personāžu vienlaicīgi un paralēli ritošo dzīvju jezgas blīvumu.

Un visā šajā burzmā režisors meklē vietu galvenajam varonim — partijas sekretāram Vitoldam. Te parādās pamatpretruna, kas radusies ceļā no literārā scenārija pirmā varianta līdz filmai. P. Putniņa scenārijā bija dots Vitolda rīcības reālpsiholoģiskais pamatojums. Filmas drudžainajā ritmā režisors nav atradis laiku pakāpeniskai rakstura konstrukcijas apau-dzēšanai, tādēļ ārējo čaulu, kas pārņemta no scenārija pirmā varianta, centies piepildīt ar zīmju un simbolu palīdzību: gan Vitolda parādīšanās (tēlota ne bez ironijas) — kamera rada ilūziju, ka viņš nolaižas no debesīm, gan tiešā bībeliskā līdzība par maizes dalīšanu filmas finālā, gan viņa pravieša cienīgais žests. Vitolds ir pozitīvās idejas nesējs, ne tikai interesanta, bet diemžēl arī patiesa ir režisora doma, ka vide šādu varoni izstumj. Paliek vienīgā cerība, ka bērni, kas viņa vadībā top par kopejiem, bet viņa prombūtnē par mežoņiem postītājiem, spēs novērtēt Vitolda mācību. Skaista ideja, tikai galvenajam varonim apkārtesošie tipi dzīvo daudz sulīgāk un interesantāk. Jauks, bet bālasinīgs viņiem līdzās šķiet

Vitolds.

Pēc sākotnējās ieceres videi bija jākļūst par galvenā varoņa darbības lauku, bet viņš nespēj turēties pretī apkārt burzguļojošās dzīves spiedienam. J. Paukštello, manuprāt, korekti tiek galā ar lomas uzdevumu, viņš nav vainīgs, ka režisora savāktais materiāls viņu vienkārši aprij.

Šada galvena varoņa «pazaudēšana», kas

parādījās jau iepriekšējā J. Streiča filmā «Tikšanās uz Piena Ce|a», kad apkārtējā pasaule ir interesantāka par savu centru, manuprāt, rāda režisora mākslinieciskā mērķa neskaidrību.

Filmas notikumu un personāžu konteksts transformē ieceri. Tomēr tās lauskas paliek un rada iespēju filmu interpretēt principiāli atšķirīgi.

Ja pieņemam Vitoldu kā jaunu pozitīvo varoni, ar kuru identificējas autora ideja, ideāls, un darbu kā publicistisku situāciju komēdiju, tad liela da|a no sociāli publicistiskā slāņa šķiet neslēpti konjunktūriska, jo, piemēram, lēmumi pret dzeršanu jau pieņemti, bet autora ticībā, ka «jaunā tipa» partijas sekretārs glābs pasauli (vajadzētu vēl tik kādu konkrētu lēmumu, kas dotu viņam vairāk reālas varas), ir daudz naivuma.

Manuprāt, filmas pasaulē tomēr valda FARSA likumi. Autors tajā noraugās vienlīdz ironisks un izmisis.

Tiek vētīts un apšaubīts viss — arī galvenais varonis, jo viņš, nebūdams ne vizuāli, ne dra-maturģiski, ne aktierspēlē «paaugstināts», tikai savās frāzēs (kur, protams, jūt jaunas vēsmas) stāv pretī videi, bet reāli, ar vienu frāžainību aizstādams citu, tikai vairo to izkāpināto, bez-kontaktu pasaules kņadas rezonansi, kas liek baidīties no šīs pasaules drīzas pilnīgas pajuk-šanas.

Ne jau Vitolds, neskatoties uz to, ka režisors viņu apveltījis ar visādām labām īpašībām, stāv pasaules viducī. Filmā ir it kā sīka un, atsevišķi ņemot, tikai smieklīga epizode, kas trīs reizes uz mirkli nojauc drudžaino ritmu — plikie, kas iet pa Latviju «Miljons rožu» pavadībā. Tā iegūst visu darbu centrējošu nozīmi (jo ne jau velti viņi cauri filmai iet trīs reizes un ne jau velti ar katru reizi viņu k|ūst arvien vairāk un vairāk) — kā vienīgā «nesatricināmā» lieta šajā juceklī — kamēr filmas (audis akceptējuši kņadu, kas jau pārvērtusies absurdā farsā, kā baiss pretstats savā nesatricināmībā iet «tūristi» vai «plikie», vai «patērētāji», vai — varbūt kāds zina vēl kādu precīzāku nosaukumu ...

«Aizaugušā grāvī viegli krist» ir stilistiski visneviendabīgākā (pat ja stils ir eklektika) J. Streiča filma. Tā nogrūst pār skatītāju galvām kā mūsu saraustītās un neharmoniskās dzives lavīna, nesot sevī arī pārsteidzoši pavirši nostrādātus fragmentus. Piemēram, Vitolda un Zanes (I. Burkovska) mīlas līnija, kurā režisors aktierus ievedis pilnīgi

bezgaumīgā emociju taisīšanā: Ģ. Jakovļeva kultorgs — droporgs, kurš ir tik stereotips, ka no viņa dveš mītisks senums; kamera (operators H. KU-KELS) nereti pieticīgi izmanto vides bagātās faktūras.

Domājot par pienesumu latviešu kino, būtiskas man šķiet divas lietas. Pirmkārt, «Aizaugušā grāvja» personāžu kopums piedāvā nacionālā rakstura variantu astoņdesmito gadu īstenības ietvarā. Tas nav glaimojošs. Filma, manuprāt, brīdina no pašsaglabāšanās un pašattīrīšanās instinkta atslābuma tautā. Otrkārt, vērtība ir atbrīvotā spēle, kas |ajj režisoram brīvi izmantot dažādu līmeņu nosacītību, organiski savienojot gan ikdienišķi atpazīstamo, gan iedomu tēlu, gan simbolu un metaforu. Šajā ceļā rodamas latviešu kino mazizman-totas māksliniecisku ma potences, jo dzīve mums apkārt, sapnis, iedoma ar vienādu realitātes spēku pastāv cilvēka apziņā, un viena no visinteresantākajām mākslas spējām ir brīvi pārvietoties šajos līmeņos, ignorējot dažas vispārpieņemtas nosacītības, it kā šīs lietas esot dalītas.

Arī LŪCIJAS LOČMELES filmas «SAU-LESSVECE» ļaudis lielu daļu savas dzīves pavada degradētā vidē, kas «veidota», gadu desmitiem tuvinot pilsētu laukiem (vai otrādi), un kurā kā robežzonā lielā mērā apvienojas abu pušu nepievilcīgās iezīmes. Ir konglomerāts, nav tradīciju. Šī degradētā vide «Saulessveces» varoņiem ir kļuvusi par pašsaprotamu ikdienu. Šajā ziņā «Aizaugušais grāvis» un L. Ločmeles filma uzstāda precīzas mūslaiku diagnozes.

«Saulessvece», nekaunoties no savas vienkāršības, ļoti tieši apelē pie sirdsapziņas. Dabas un civilizācijas konflikts koncentrējas ap lielo mežapuķi Saulessveci. Mazajam Jurim puķe patīk, un viņš grib to dāvināt mammai kāzās, bet mammas jaunajam vīram (un Jurīša labākajam draugam) Jāņonkulim kaut kā jāatbrīvo sava mašīna no mēslu vezuma, un, neko ļaunu nedomādams, viņš tos uzgāž puķei gandrīz tieši virsū. Vienkārši viņam, tāpat kā lielam vairumam jauku un sirsnīgu cilvēku, atmirusi spēja uzturēt skaisto savā tuvumā. Ne scenārists A. LAPIŅŠ, ne režisore nevienu nenosoda, konflikts netiek apmoralizēts vai didaktiski izspīlēts, viņi nesakumpst no lielās atbildības smaguma, kaut arī savas filmas nepretenciozajos tēlos iešifrējuši mūsdienu pasaules globālo

konfliktu starp dabu un civilizāciju, cilvēku, kurš, iznīcinot dabu, iznīcina pats sevi. Autori vienkārši konstatē — tā nu, redz, dzīvojam. Vienkāršās un skaidrās lietās tiek saglabāta skaidrība.

Manuprāt, filmas lielākā jēga ir apliecinājumā, ka latviešu kino nostabilizējusies (pēc neveiksmīgās debijas «Laika prognoze augustam») gados jauna režisore, kas māk profesionāli strādāt un kurai ir ko teikt. Režisores kinematogrāfiskais rokraksts gan vēl veidojas, neatkārtojamā mākslinieka attieksme pret pasauli vēl tikai top.

«Saulessvecei» ir stiprs pamats — A. Lapiņa scenārijs, kura sižeta sarežģījumos meistarīgi iestrādāts situāciju komisms. Faktiski literārais pamats piedāvā iespēju veidot stilistiski un plastiski tikpat spožu filmu kā «Emīla nedarbi», tikai šoreiz vēl dodot laikā un telpā konkrētu fonu, kas kā atsevišķa tēma padziļina asprātīgo spēli ar mūsdienas raksturojošām detaļām. L. Ločmelei un operatoram RAIMONDAM RITUMAM, šķiet, vēl trūkst pieredzes, lai dabūtu gatavus tik skaistus smieklus kā «Emīlā».

Pirmkārt, ļoti nevienmērīgi strādā filmas galvenie varoņi — bērni. Viņi ir dabiski, atbrīvoti un vitāli, kad jādarbojas, bet pilnīgi nevarīgi

epizodēs, kurās jānospēlē emocionālais stāvoklis, attieksme, nevarīgi, ja tiek prasīts situācijas emocionālais komentārs. Tas notiek reizēs, kad bērni tiek piemēroti filmas situācijām, nevis to izspēle bērniem. Tad izkūp dabiskais komisms (piemēram, kokā kāpšana, bēgol no mežacūkas, mājas «degšana», pārēšanās epizode u. c.), un bērni sāk spēlēt kamerai, nevis kamera novēro viņu dzīvi. Pārsvarā tas attiecas uz Juri un Mareku. Viņu klīrīgās draudzenes ar režisores palīdzību savās lomās ir patiesi artistiskas.

Otrkārt, vizuālajā risinājumā nepilnīgi izmantotas scenārija piedāvātās iespējas. Kamera it kā grib pasaulē skatīties filmas varoņu — bērnu acīm. Vide tiek romantiski stilizēta, brīvi telpiski deformēta. Šī pieeja izturēta visā filmas gaitā, stiprinot darba viengabalainību. Tomēr koncepcijas ietvaros maz meklētas nianses. Ir atrasts precīzs degradētās vides vizuāls iemiesojums — tā ir ne tikai vieta, kur notiek darbība, bet arī mūsu laika tēls. Tomēr plastiskās «intonācijas» vienmuļība neļauj atklāt kontrastus. «Saulessveces» stilistika prasa, lai detaļa kļūtu par zīmi, bet, piemēram, Jurīša slepenajā meža pļaviņā lielā puķe izskatās tikpat pievilcīga kā mēslu čupa — kamera neuzrāda konfliktu, ber gan vienādi apcerīgi stilizē un tātad — arī vienādi romantizē. Vizuālais risinājums maz palīdz bērniem nospēlēt sarežģītas situācijas, piemēram, mājas «degšana» uzņemta bezpalīdzīgā kopplānā, šķidrie dūmi nerada dramatismu, kuru uzdots nospēlēt bērniem, ko, protams, viņi izdarīt nevar. Karto-niski izskatās interjeri.

Profesionālais scenārijs, vizuālā risinājuma viengabalainība, režijas mērķtiecība notur filmu, kaut arī notikumi, situācijas drīzāk tiek virknētas nekā izgaršotas, izspēlētas, tādēļ filmā iemājo pieticības gars. Un tomēr, «Saulessvece» šķiet ļoti pievilcīga. Neviens taču nav mācījis mazo Juriti, ka ir labi mežā nesavtīgi kopt puķi, vide, kurā viņš dzīvo, drīzāk mudina uz pretējo. Tātad režisore sludina, ka labais ir cilvēka dabā, ka tas ir iedzimts, stiprs raksturlielums. Kaut arī ar šo domu strīdas visa cilve-ces vēsture, filma paliek pie savas vienkāršās un nesatricināmās pārliecības. Un tas ir jauki.

Ir

1986. gada filmas nes mums daudzus «siltus» sveicienus no nesenās pagātnes. Kino sistēmas mašinērija ir pārāk smaga, lai pāris gados izmainītos atmosfēra, kurā strādā kino režisors. Konformisms kā izdzīvošanas līdzeklis šajā sistēmā sen jau pārtapis būtiskā kinoreži-jas psiholoģiskā raksturlielumā. Apkārt šalko jaunais laiks, tas rauj kino no rokām ārā dažādus attaisnojumu kruķus un atstāj šo administrēšanas novārdzināto mākslu bezpalīdzīgi šūpojamies. Un kino atriebsies vēl gadiem ilgi, staru kūlī uz ekrāna tieši vai netieši reprodu cējot savus pāridarījumus. Sabiedrība (tauta) saņem tādu kino, kādu tā pelnījusi.

Man nav ilūziju. Vēl ne tik drīz pati atmosfēra kino sistēmā nepieļaus rasties tādām filmām kā pirmās četras rakstā nosauktās. Vēl ne tik ātri mazāks sarausies bezizmēra konformisms. Pēdējās četras šajā rakstā minētās filmas no augstās mākslas viedokļa, iespējams, var vētīt daudz nežēlīgāk. Tomēr režisoru centieni kino tēlos ielikt savu sāpi un attieksmi taču ir vienīgais stiprais balsts, latviešu kino vienīgā atveseļošanās cerība.

PUBLICISTIKA

Latvijas PSR Jaunatnes organizāciju komitejas priekšsēdētājs Ivars Vīķis

SAPRAŠANĀS CEĻUS MEKLĒJOT

Mēs dzīvojam dinamiskā laikā, izmaiņas notiek visās dzīves sfērās, objektīvi radot katram no mums nepieciešamību patstāvīgi pārkārtot savu darbību, tikpat patstāvīgi ceļot teorētisko zināšanu līmeni. Tikai rīkojoties atbilstoši minētajiem nosacījumiem, mēs spēsim objektīvi novērtēt apkārtējo realitāti, arī sabiedrībā notiekošos procesus, ko, saprotams, nepieciešams ne tikai pareizi novērtēt, bet arī prognozēt un vadīt.

Iespēja aktuāli parādīt savu politisko pozīciju ir neapšaubāms demokrātijas pluss. Bet gan mums, jaunajiem, gan arī vecākajai paaudzei jāsaprot, ka arī atbildība par savu rīcību ir viens no demokrātijas principiem, kas darbojas sabiedrības interesēs un mūsdienās vērsts uz to, lai stiprinātu pārkārtošanās un atklātības kursu.

Tāpēc šodien, runājot par tādu aktuālu jautājumu kā jaunatnes cīņa par mieru, paskatieties uz pasaules karti. Nav neviena kontinenta, kur imperiālisma vainas dēļ nenotiktu «spēle» starp dzīvību un nāvi. Tomēr jaunajos vēl daudz vienaldzības. 1956. gada VĻKJS CK V Plēnums, kurā dziļi un vispusīgi tika kritiski analizēta VĻKJS un Padomju jaunatnes anti-fašistiskās komitejas starptautiskā darbība, laikam bija vienīgais solis, lai izskaustu šo vienaldzību.

Cenšoties paplašināt un nostiprināt PSRS jaunatnes internacionālos sakarus, 1956. gada 5. jūnijā tika nodibināta PSRS Jaunatnes organizāciju komiteja. Tās galvenais uzdevums ir padomju un citu zemju jaunatnes draudzības un sadarbības vispusīga veicināšana, padomju jaunatnes organizēšana cīņai par mieru un draudzību starp tautām, līdzdalība starptautiskajos jaunatnes, studentu pasākumos Padomju Savienībā un citās pasaules valstīs.

Tā darbojas kā sabiedriska organizācija un apvieno sevī dažādas jaunatnes un sporta organizācijas, radošās savienības un citas organizācijas, kuru kopējais skaits mūsu valstī tiek apzīmēts ar skaitli — 40. Šodien šī autoritatīvā padomju jaunatnes sabiedriskā

organizācija sadarbojas ar vairāk nekā 2000 nacionālajām, reģionālajām un starptautiskajām organizācijām 150 pasaules valstīs.

VĻKJS XX kongresā, kur pavadīju jaunatnes delegācijas no Austrālijas, Jaunzēlandes un Filipīnām, mūsu sarunu galvenā tēma bija kodolbrīvas joslas izveidošana Klusā okeāna reģionā. Tāpat VĻKJS XX kongresā, piedaloties 104 valstu jaunatnes pārstāvjiem no 193 organizācijām, mēs vēlreiz apliecinājām savu konsekvento solidaritāti ar Afganistānas, Nikaragvas, Salvadoras, Čīles, Libānas un Pa-iestīnas tautu un jaunatni, kā arī citu tautu cīņu pret imperiālismu un reakciju, kolo-niālismu, fašismu un cionismu, rasismu un apar-teīdu. Tiekoties ar kongresa delegātiem un viesiem, jutos patīkami pārsteigts, ka starp viņiem nebija vienaldzīgo.

Jaunatne karus neizraisa. To apstiprina vēsture. Bet tieši jauniešiem nācies un nākas ņemt rokās ieročus kara laikā. Miljoniem jaunības sapņu un cerību pārtrūcis kauju laukos. Un šogad, tiekoties ar ārzemju jauniešiem Šveicē, es vienmēr sev uzdevu jautājumu: «Vai mēs pratām viņiem saprotami pastāstīt par miera cīņu tā, lai viņi to izjustu kā savu cīņu? Vai pratām pierādīt vienkāršo domu — ja nebūs miera, tad nebūs nekā?»

Savā laikā izcilais fiziķis Einšteins ir teicis: «Atombumba mainīja visu, tikai ne cilvēku domāšanu.» Zināmā mērā tam var piekrist, jo pasaulē vēl ir pietiekami daudz spēku, kas domā un rīkojas, it kā bruņošanās sacensība būtu cīņa par to, kurš sakraus no ieročiem augstāku piramīdu. Tomēr pēdējos gados, pateicoties plašai sabiedrības informētībai par iespējamām kodolkara sekām, sakarā ar aktīvo pretkara kustību kopumā, sabiedriskā doma krasi mainās, cilvēku apziņā kodolkarš nostājas ārpus likuma.

Šai nenoliedzami pozitīvajai tendencei diemžēl ir arī negatīva — ēnas puse, kura konkrēti, piemēram, izpaužas kā Reigana «zvaigžņu karu» programma. Tomēr kopumā pārmaiņas pasaules sabiedriskajā domā, arī jaunatnes vidū, attiecībā pret bruņošanos, militārismu, kara un miera problēmām ir rosinā-jums cerībām, ka tieši tagad var radīt dziļākas, pozitīvākas pārmaiņas cilvēces vēsturē un kļūt tieši par to laika sprīdi, kad konstruktīvās tendences Rietumu—Austrumu attiecībās beidzot atrod realizācijas iespēju.

Septembra pirmā diena — Zinību diena. Diena, kad sākās otrais un pats nežēlīgākais pasaules karš. Septembra pirmā diena — Miera diena. Tikai miers uz Zemes var dot jaunatnei laimi mācīties, strādāt, draudzēties, mīlēt, un ticiet, šo gandrīz vai iekalto frāzi jauni cilvēki lieto vai visos kontinentos, un jāteic, ka viņi to arī saprot. Bet tomēr, kā saistīti šie jēdzieni — «miers», «zināšanas», «jaunatne»? Kāds ir jaunatnes ieguldījums miera cīņā?

«Nākotne pieder jaunatnei!» — patiesi vārdi, skaisti skan.

Un tiešām, pēc ANO statistikas datiem, 1990. gadā uz mūsu

planētas dzīvos vairāk nekā viens miljards jaunu cilvēku.

Bet... uz tās pleciem gulstas smags atbildības slogs, jo tagad jautājums ir šāds: vai vispār būs šī nākotne?

Kā liecina statistika, 5,5 tūkstošos gados, ko glabā vēstures atmiņa, ir notikuši 14,5 tūkstoši karu. Šajā laikā ir bijuši tikai 400 miera gadu. Bez šaubām, tāpēc arī daudzi ārzemju viesi tikšanās reizēs jautā, kā pārvērst izglītību un audzināšanu par «miera zonu», kā panākt, lai «jaunā domāšana» nepieļautu kara iespēju atoma laikmetā?

Pieredze liecina, ka cilvēki, kaut arī runā dažādās valodās, lieliski saprotas. Tas bija redzams gan XII Vispasaules jaunatnes un studentu festivālā Maskavā, gan patlaban, gatavojoties XIII pasaules jaunatnes un studentu forumam Phenjanā — KTDR galvaspilsētā, kurš notiks 1989. gadā. Mūsu republikas jaunieši par to pārliecinājās padomju un amerika-ņu sabiedrības pārstāvju tikšanās dienās Jūrmalā, PSRS un Sīrijas draudzības nedēļā Rīgā, arī uzņemot Indijas festivāla un VI PSRS— Somijas jaunatnes draudzības festivāla oficiālos pārstāvjus.

Protams, šajās tikšanās reizēs jaunieši daudz diskutēja, ne vienmēr mūsu un viņu domas sakrita, bet uzskatā, ka pasaulē ir jāvalda mieram, bijām vienoti.

Mūsu uzdevums ir meklēt kopējo ar pasaules tautām. Tā daudzi starptautiskie jaunatnes pasākumi, kuri tiek organizēti valstī, — vasaras studentu kursi, jauno pētnieku semināri par Klusā okeāna sadraudzības problēmām vai starptautiskie jaunatnes izdevumu redaktoru semināri un citi pasākumi — jau kļuvuši tradicionāli.

Daudzpusīgi kontakti ar ārzemju studentu organizācijām ir PSRS Studentu padomei, kurai radoša sadarbība ar daudzām ārzemju studentu apvienībām, organizējot delegāciju un tūrisma grupu apmaiņu, sniedzot praktisku palīdzību, dažādās starptautiskās un nacionālās studentu tikšanās reizēs.

Miera «ceļasomā», braucot ciemos vienam pie otra, ir jābūt sasniegumiem kultūrā, izglītībā un zinātnē.

Sports, tautas daiļrade, dziesmas un dejas bija, ir un būs pasaules tautu miera sūtņi. Par to Padomju Latvijas jaunieši pārliecinājās tikšanās reizēs un kopējos starptautiskos pasākumos ar saviem vienaudžiem no Somijas, Indijas, VFR un mūsu brālīgajām sociālisma zemēm.

Latvijas PSR Jaunatnes organizāciju komiteja dibināta 1961. gada 24. februārī. Kopš tā brīža ievērojami paplašinājušies mūsu republikas jauniešu internacionālie sakari.

Plaša un daudzpusīga ir Latvijas komjaunatnes un jaunatnes komitejas sadarbība ar jaunatnes organizācijām Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Polijas un Bulgārijas Tautas Republikās.

Radoši bagātāki kļūst mūsu sadarbības veidi, padziļinās to saturs.

Jau vairāk nekā desmit gadu mēs atzīmējam mērķtiecīgo Latvijas

jūras kuģniecības jauniešu darbu ar partneriem VDR, kas kopā ar kolēģiem no Murmanskas un Arhangeļskas aktīvi pilda starptautiskā jaunatnes objekta «Draudzības tilts» programmu. Un patīkami, ka jahta «Sparta» ir tas draudzības tilta posms, kas katru gadu savieno mūsu Baltijas jūras draudzības krastus no Rīgas līdz Rostokai. Un tieši tai «paldies» par starptautisko darbu teiks divas vai trīs mūsu republikas jahtu komandas, kas uzaicinātas nākamajā gadā piedalīties XXXVIII Starptautiskajā Baltijas regatē.

Arī republikas jaunie celtnieki meklē sava darba starptautisko lietderību. Zināma pieredze uzkrāta Rīgas lielpaneļu ēku celtniecības tresta komjauniešiem sadarbībā ar jaunajiem celtniekiem Rostokas apgabalā (VDR). Arī šogad, rīkojot kopīgus profesionālās meistarības konkursus krāsotājiem un apmetējiem, iegūs visi — gan prieku par padarīto, gan jaunas darba iemaņas, vērojot kolēģu darbu. Sociālisma zemju ekonomikas attīstībā aktīvu dalību ņem arī internacionālās studentu vienības.

1987. gadā mūsu republikas jaunieši piedalījās VII PSRS un VDR jaunatnes festivālā, kurš notika VDR pilsētā Gērā. Festivāla laikā atskatījāmies uz abu valstu jauniešu 40 gadu sadarbības rezultātiem, jo tieši 1947. gada vasarā BVJS delegācija, kuru vadīja Ērihs Honekers, devās pirmajā braucienā uz Padomju Savienību, kurš iegājis vēsturē kā «vēsturiskais lidojums uz Austrumiem».

Berlīnes 750 gadu jubilejas svinībās piedalījās arī mūsu republikas jaunieši — RPI studentu pūtēju orķestra dalībnieki, kuri šogad, starptautiskajā pūtēju orķestru festivālā Rostokā, starp 14 Eiropas valstu jauniešu pūtēju orķestriem ieguva pirmo vietu un galveno balvu — «Sudraba grifu».

1987. gada oktobrī, Rostokas apgabala (VDR) draudzības dienu laikā Latvijas PSR, LĻKJS CK notika lietišķa saruna ar Brīvās vācu jaunatnes organizācijas kolēģiem par aktuāliem jaunatnes jautājumiem pašreizējā laika posmā.

Tika abpusēji augstu novērtēts darbs, ko veic Latvijas ĻKJS un VDR Rostokas apgabala Brīvās vācu jaunatnes organizācijas skolēnu un studentu vienību apmaiņā. Notika lietišķa saruna par skolēnu un studentu vasaras darba perspektīvām, par jaunu starptautiskas nozīmes objektu celtniecību un esošo fondu apgūšanu, ražošanas un internacionālā darba tālāku pilnveidošanu, izmantojot sociālistisko valstu pieredzi.

Viesi iepazīstināja ar pieredzi, kas uzkrāta VDR skolās elektronisko skaitļotāju apgūšanā gan mācību procesā, gan praktiskajā pielietojumā.

Jaunatnes brīvā laika izmantošana ir viena no galvenajām jaunatnes organizāciju darba formām, taču nebūt ne pati svarīgākā. Sarunas dalībnieki atzina: ja teicami pastrādāts — teicami jāatpūšas.

Un tomēr, vēl daudzas jaunatnes organizācijas aizraujas tikai ar šādu pasākumu organizēšanu. Tas ir tagadnes un nākotnes uzdevums — pilnveidot darbu. Jauniešu centru, klubu organizēšanu un to lietišķo izmantošanu ir vērts pētīt un pārņemt no kolēģiem, jo pašreiz Rostokas apgabalā darbojas 502 jaunatnes klubi ar 124 tūkstošiem biedru. 115 klubu darbojas Rostokas pilsētā, taču klubu, kā atzīst VDR jaunieši, vēl nepietiek. Rostokas apgabala BVJS organizācija ir pētījusi un analizējusi jautājumu par vietu skaitu šajos klubos. Optimālais variants — apmēram 130 vietu. Arī mums ir aktīvāk jāizmanto jaunie dzīvojamie kvartāli un skolu iespējas. Un tomēr, galvenā atziņa, lai jaunieši paši nodrošina šo klubu darbību, paši izlemj, kas nepieciešams un kā veidot darbības programmu.

Esmu gandarīts, ka radusies jauna iespēja iepazīt Brīvās vācu jaunatnes organizācijas prasmi un bagāto pieredzi jauniešu estētiskajā audzināšanā, kultūras pasākumu, klubu organizēšanā un vadīšanā.

Ražošanā — pastāstīja viesi no Rostokas apgabala — galvenais ir kvalitāte un ikviena darba ražīgums, lai gūtu ekonomisko labumu gan ražošanas, gan sociālo jautājumu risināšanā katrā uzņēmumā, iestādē. VDR plaši izvērsta novatoru kustība ar devīzi «Piecpadsmit tūkstoši nākotnes uzdevumu». Piemēram, ieviešot ražošanā 240 tehnoloģisko procesu un līniju robotus, tiks atvieglots monotonais ikdienas roku darbs. Arī mums šī svarīgā mūsdienu uzdevuma risināšanā ir jāpārņem pieredze un kopīgi jāstrādā ar jaunajiem zinātniekiem un ražošanas kolektīviem no VDR, jo jaunā modernā tehnika nevar gaidīt speciālistus, un mums jāiet kopsolī ar augsti attīstīto zemju tehniskās revolūcijas procesiem.

Sarunu laikā tika apspriesti jautājumi par modi, tās īpatsvaru jaunatnes uzskatos. Tāpēc arī šīs mūsdienās svarīgās sadarbības sākumā esam vienojušies par kopēju jaunatnes modes modeļu demonstrēšanas iespējām gan pie mums. gan VDR Rostokas apgabalā.

Atziņa viena — jo ciešāki būs mūsu sakari, jo lielāks būs jaunatnes ieguldījums cīņā par mieru, kā arī mūsu valsts ekonomiskajā un sociālajā celtniecībā.

Lietišķa darba atmosfēra republikas jaunatnes organizācijās ir izveidojusies ar PTR Šče-cinas vojevodistes jaunatnes organizācijām.

Sagaidot Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 70. gadadienu, tika rīkoti kopēji starptautiski pasākumi, konferences un pieredzes apmaiņa jaunatnes internacionālajā, estētiskajā un profesionālajā audzināšanā.

Paplašinājusies mūsu republikas un Ščeci-nas vojevodistes apmaiņa ar skolnieku vasaras darba un atpūtas vienībām. Ik vasaru poļu har-ceri ir pionieru nometnes «Albatross» viesi, savukārt mūsu republikas skolu jaunatnes pārstāvji izmanto atpūtas nometnes Ščecinas voje-vodistē.

Pie poļu draugiem viesojušies mūsu ansambļi «Credo» un «Dzeltenie pastnieki». Radošs darbs tiek veikts starp mūsu republikas lauku un studentu organizācijām.

1987. gadā, piedaloties starptautiskajā pilsētu autotransporta jauno vadīrāju konkursā Ščecinā, Rīgas autobusu parka ražošanas apvienības komanda izcīnīja pirmo vietu, vienlaikus iegūstot pirmo vietu arī individuālajā vērtējumā.

Perspektīvā sakariem starp Rīgas un Ščecinas jaunatnes organizācijām raksturīgi būs tas, ka to ietvaros notiks tieša atsevišķu augstskolu, rūpnīcu, iestāžu jaunatnes organizāciju pārstāvju apmaiņa un sadarbība.

Nozīmīga mūsu darbā ir pieredze, kas uzkrāta pēdējos gados starp Rīgas pilsētas komjaunatnes organizāciju un Bulgārijas Tautas Republikas Ruses pilsētas jaunatnes organizācijām. Pionieru nometnē Kraņevā (BTR) šogad atpūtās Rīgas pionieru pils pulciņu dalībnieki, bet pie mums tradicionāli viesojās grupa no Ruses.

Atzīstams ir mūsu republikas jauno arhitektu panākums starptautiskajā konkursā — plenērā «Ruse 87», kur starp astoņu valstu dalībniekiem tika iegūts laureāta nosaukums un Ruses jaunatnes organizācijas balva.

Mūsu republikas jaunieši pēdējo divu gadu laikā piedalījušies svarīgos starptautiskos pasākumos ASV, VFR, Austrālijā, Jaunzēlandē, Somijā, Sīrijā, Ķīnas Tautas Republikā, Šveicē, Norvēģijā un citās pasaules valstīs.

Visa Latvijas jaunatnes internacionālās sadarbības vēsture ar citu zemju jaunatni un progresīvajiem spēkiem ir pārliecinošs proletāriskā internacionālisma principu pareizības apliecinājums.

«Mūsu solidaritātei ar jaunajiem miera cīnītājiem par nacionālo un sociālo atbrīvošanos,» teikts VĻKJS CK pārskatā, «kā politiskajai, tā arī materiālajai — jābūt efektīvai un konkrētai.» Šī atziņa allaž paturama prātā, jo darbs taču ir mūsu radošā spēka avots.

Broļi, brālīši, mosas, māsiņas! Kad kā tāla sarkanu kāvu gaisma mūsu dvēselēs atkal nopland Oktobra karogu ziba, atradīsim laiku kaut iztēlē pārcelties 70 gadus atpakaļ. Bet kā piesaistes punktu ceļojumam vēsturē paņemsim dažus šī trauksmainā laikmeta dokumentus.

ANTONS KUKOJS

Latgalē, vesorita pagrieziena jubileja

Rēzeknes novadpētniecības muzeja pastāvīgajā ekspozīcijā, kas atspoguļo 1917. gada notikumus, ir arī kāda ārēji necila dokumenta kopija. Šodien šāda veida papīrus parasti izsniedz sīkas organizācijas, kurām nav pat savas iestādes veidlapu.

Stūra zīmogs vēsta, ka dokumentu izdevusi Viskrievijas Centrālā izpildu komitejas Iekšlietu komisariāta vietējās pārvaldes lietu nodaļa

1917. g. 14. decembrī.

Un, lūk, šī dokumenta saturs: «Iepazīstoties ar Latgales zemnieku, strādnieku, kalpu un zaldātu Pagaidu padomes sēdes, kas notika Rēzeknē 1917. g.

3. decembrī, protokolu, Iekšlietu komisariāta vietējās pārvaldes lietu nodaļa paziņo, ka neredz šķēršļu Rēzeknes, Daugavpils un Ludzas apriņķu atdalīšanai no Vitebskas guberņas un to pievienošanai Vidzemes guberņai (Latvijai), par ko arī vienlaicīgi paziņo kā Vitebskas Strādnieku, zemnieku un zaldātu padomei, tā Vidzemes guberņas Zemstes pagaidu padomei.»

Dokumentu parakstījis nodaļas komisārs M. Lācis.

Jā, dokuments ārēji necils, bet kādu vēsturisku pagriezienu izgaismo vesela Latvijas novada ļaužu dzīvē. Neņemos apgalvot, bet varbūt tas ir viens no pirmajiem jaunās Padomju valsts Oktobra revolūcijas dienās izstrādātās «Krievijas tautu tiesību deklarācijas» īstenojumiem dzīvē.

Tiesa, dažam, kas mūsu nelielās tautas vēsturi iepazinis paviršāk, var likties: kas tur sevišķs — atdalīt, pievienot. Latgale taču vienmēr bijusi un ir latviešu zeme.

Tā gan. Kopš baltu cilšu apmešanās Baltijas jūras piekrastē, latgaļiem, tāpat kā lietuviešiem, bijušas visplašākās teritorijas. Hronikas liecina, ka viņi mituši ne tikai tagadējā Latgalē, bet līdz pat Cēsīm, Valmierai, ka latgaļiem b; • vismaz divi valstiski stipri veidojumi — Jersikas un Tālavas zemes, kā arī mazāki — Atdzele, Autīne, Koknese, ka tiem ir bijusi augsti attīstīta amatniecība, domājams, arī citas materiālās un garīgās kultūras sfēras. Ka galu galā arī latviešu tautas un Latvijas nosaukums no tās pašas saknes «Lat».

Ja vēl Rīgas bīskapijas un Livonijas ordeņa valdīšanas laikos visas Latvijā dzīvojošās ciltis, kā jau vienas kungu nācijas verdzinātas, bija kaut cik necik vienotas, tad Livonijas ordeņa sabrukums XVI gs., bet it sevišķi 1661. gada Kadrisas miera un 1667. gada Andru-sovas pamiera līgumi starp Zviedriju, Krieviju, Poliju, zemes, kas atradās uz austrumiem no Aiviekstes un Pededzes, galīgi atšķir no pārējiem latviešu apgabaliem. Tagad te ir poļu Inflantija, bet kopš Polijas pirmās sadalīšanas 1772. gadā, kaut tā, tāpat kā Vidzeme un vēlāk arī Kurzeme, tiek pievienota Krievijas impērijai, taču sākumā — Pleskavas, Polockas, vēlāk Vitebskas guberņai.

Sacīsiet, tā jau bieži vēsture izrīkojās ar mazām tautiņām. Jā, izrīkojās, bet cik šāda izrīkošanās tām izmaksā. Daudzas pazūd no zemes virsas.

Latvieši nepazuda. Viņu spēks bija augstajā zemnieku tautas kultūrā. Tomēr, šķiet, visgrūtāk citu novadu vidū klājās Inflantijas latviešiem. Kaut viņi netika tā kauti cīņās ar krustnešiem kā zemgaļi, kaut tos mazāk skāra lielais mēris pēc Ziemeļu kara, vairākus

gadsimtus viņu zeme bija galvenais vācu, poļu, krievu militāro sadursmju lauks, pakļauts Rečai-Pospoļitai, visattālākā province. Turklāt XIX gs. tie nokļūst starp poļu muižniecības varas atjaunottieksmju un cariskā režīma nostiprināšanās dzirnakmeņiem, kam tāda latviešu saujiņa bijusi nebijusi.

Ja 17.—18. gs. šeit apmetušies jezuīti vismaz mēģināja dibināt dažu skolu, paši mācījās vietējo valodu un iespieda pirmās lūgšanu grāmatas latviešu valodā, vai, kā paši teica, «lingaa lotovica», pretstatā iespieddarbiem Kurzemē «lingaa livonica» (tātad, jau ir runa par atšķirīgiem dialektiem), tad vēlākie muižnieki un baznīckungi pret vietējo valodu un kultūru izturējās krietni vienaldzīgāk, to kropļojot un nīdējot uz nebēdu. Pat J. Macileviča, pirmās plašākās laicīgā rakstura grāmatas «Pavvujciejszona un vysaidi sposobi deļ zemnīku Latvviszu» (1850) autore, atzīst: «Eistyn zynu, kos acarassīs na vīns pēc manis, kotrs gudrāku, loboku un teiroku mēli latvisku pa-rakstēs gromotas, na kai itei muna.»

Uz to, ai, cik ilgi jāgaida! Bet pa šo laiku vācu mācītājs Bīlenšteins pēc Inflantijas apsekošanas prot vēstīt Rīgā, ka latviešu valoda tur gandrīz vai izzudusi, pat vietējie baznīckungi tanī nerunājot.

Citādās domās gan ir Dricānu barons G. Manteifelis, bet arī viņa pašaizliedzīgais darbs pie «Inflantu zemes ka-lendera aba laikagromotas» (1862— 1871) izdošanas drīzāk nozīmīgs ar tajā ievietotās tautai pieejamās lasāmvielas satura daudzpusību nekā ar rakstu valodas zinātniski dziļāku izkopšanu. Taču drīz tam, tāpat kā jebkādiem citiem nacionālās atmodas dīgstiem, uzbrūk nežēlīga salna. Pēc 1863. gada poļu muižnieku sacelšanās apspiešanas visam impērijas Ziemeļrietumu apgabalam tiek uzspiests ģenerālgubernatora cirkulārs par jebkādu drukas darbu iespiešanas un izplatīšanas latīņu (poļu) burtiem aizliegšanu, par mācīšanu skolās vienīgi krievu valodā, par slāviskās ortogrāfijas ieviešanu latviešu valodā un drukā.

Un ne uz mēnesi, gadu, bet gandrīz vesela apzinīgā cilvēka mūža garumā — uz četrdesmit gadiem.

Vilnas mācību apgabala kurators J. Korņilovs to pamato šādi: «Ticiet, ne ar karaspēka palīdzību, ne policejiskiem līdzekļiem mēs polonismu neiznīcināsim. Krievu izglītība stiprāka par krievu durkli!»

Tātad, nacionālās apspiestības nakts. Un ko tanī varēja līdzēt to nedaudzo cilvēku pašuzupurēšanās, kuri no ikdienas darbiem brīvajos brīžos rakstīja un pārrakstīja grāmatas ar roku? Kā Andriva Jūrdža 25 sējumi ar 1000 lapām katrā .. . Taču tikai vienā eksemplārā, uz veselu pagastu vai pat plašāku apvidu. Protams, jau pats šo cilvēku fanātiski cēlais veikums vien ir apbrīnas vērts, nerunājot, ka viņi būtībā bija pirmie no šejienes latviešiem, kas, rakstīdami savā dzimtajā mēlē, mēģināja lauzīties beletristikā. Diemžēl tikai autodidakti, tādēļ būtu negodīgi šo «tautas dzejnieku» sniegumu mērīt ar tādu pašu mērauklu

kā daiļdarbus, ko rakstījuši Tēr-batas vai Pēterburgas skolās mācījušies vīri.

Vienīgais izglītotākais viņu vidū — Pīters Miglinīks (1850—1883). Un varbūt vēsturnieki šodien viņu pieminētu ne vien kā redzamāko tā laika cīnītāju pret sociālajām netaisnībām, bet arī kā pirmo latviešu revolucionāras ievirzes dzejnieku, ar skaidru tautas nākotnes mērķa redzējumu, ja ne niecīgais skaits līdz mūsdienām atnākušo viņa dzejoļu, kas drīzāk ir tikai atsevišķi fragmenti, ja ne paša sadegšana nevienlīdzīgajā cīņā pret muižniecību 33 gadu vecumā.

Bet kur bija kaut viens palīgs no malas?

Vilnas arhivārs J. Sproģis, kas latviešu kultūrvēsturē iegājies kā centīgs folklorists, mēģinot latgaliešu rakstībai ieviest krievu alfabētu, diemžēl izdarīja tikai «lāča» pakalpojumu, jo tādējādi carisms varēja uzskatīt, ka ir atrasta alternatīva aizliegtajam. Kāda bēda, ka tai nespēj piemēroties pati tauta! Rezultātā Inflantijas latviešiem atkal līdz pat 1905. gadam nav savas drukātās literatūras.

Sacīsiet, kāpēc nevarēja lasīt tās pašas grāmatas un avīzes, ko Vidzemes un Kurzemes latvieši? Taču tās bija vi-dusdialektā un gotu burtiem, kurus latgalieši, kas lasītmāku apguvuši no katoļu rakstiem, nesaprata, tāpat kā Sproģa izdoto kalendāru kirilicā.

Visbeidzot jāatzīmē arī Inflantijas vispārējā ekonomiskā atpalicība: dzimtbūšanas atcelšana tikai 1861. gadā, novēlota skolu tīkla veidošanās, mācītāju kūdīšana nelaist bērnus pareizticīgajās skolās . . . Ne jau poētisma dēļ Rainis vēl 1908, gadā salīdzina savu «jaunu dienu zemi» ar «aizmigušu princesīti», un sauc tai — «Ko tu guli, acamūsti!»

Pirmais latgaliešu laikraksts «Gaisma» atklātību ierauga tikai pusotru gadu pēc drukas likuma atcelšanas 1905. gada nogalē, bet to jo drīzi noboikotē melnsvārči. Pirmās skolas (draudzes, tirdzniecības), kur kaut dažās mācību stundās dzird latviešu valodu, atdzimst tikai 1907. gadā. Ap šo pašu laiku pirmās teātra izrādes, pirmie kori, izstāde.

Tam pamatā tikai atsevišķu censoņu, tanī skaitā P. Miglinīka māsas dēla *f.* Ķempa, N. Rancāna, daktera O. Skrin-das fanātiskā neatlaidība.

Tāpēc revolucionārās pārmaiņas Latgalē ir gaidītākas kā jebkur citur. Mūždien taču nevar dzīvot absolūtajā ekonomiskajā un garīgajā nabadzībā!

Pietiek nograndēt hebruāra revolūcijas zalvēm un noripot no monarha galvas kronim, lai arī Rēzeknē, Ludzā un citur sarosītos sabiedrisko slāņu aktivitāte, tiktu dibinātas Strādnieku un zemnieku padomes, saukta kopā darba jaunatne, izdots marksistiskas ievirzes literārs žurnāls «Gunkurs». Buržuāziskās Latvijas izdevumos tiek

daudzināts arī tai pat laikā notikušais Latgales pārstāvju kongress, kurā esot izlemta visas Latvijas apvienošanās, taču darba tauta šo saietu neatzina. 3. decembrī Rēzeknē I Latgales Padomju kongresā, kurā piedalās 345 delegāti, pamatojoties uz to, ka šajā Vitebskas guberņas daļā dzīvo 67% latviešu, ka tie gan kultūras, gan vispārējās dzīves ziņā ir krasi atšķirīgi no pārējiem guberņas iedzīvotājiem, ar 202 balsīm (pret 74, atturējušies 14) tiek nobalsots par Latgales apriņķu pievienošanos pārējai Latvijai.

Vai Latgales latvieši ko ieguva? Neņemos paredzēt vēstures gaitu, ja latgalieši administratīvi būtu palikuši pie Baltkrievijas. Labāk pasekosim reālajai vēsturei.

Tiesa, 1917. gadā apvienošanās darbu tā arī nepagūst pabeigt. Visam pāri kā melna lavīna pārveļas Vilhelma kara-pūļu uguns rati. Arī 1919. gadā, kaut Latgales pārstāvji kā pilntiesīgi sūtņi piedalās Apvienotajā Latvijas Strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku I kongresā, vēl atrodas ne mazums tādu (tiesa, cittautību pārstāvji), kas apšauba apvienošanās lietderīgumu un sūta uz VCIK lūgumu par jautājuma pārskatīšanu. Tikai pēc J. Sverdlova ieteikuma Rēzeknē 1919. g. 23. februārī tiek sasaukts ārkārtējais kongress, kurš apvienošanai pieliek galīgo punktu.

Jau 1919. gada 8. martā Padomju Latvijas valdība izdod rīkojumu par oficiālajām rakstos lietojamajām valodām.

Rīkojumā teikts: «Iekšējo darīšanu valoda kā centrā, tā uz vietas ir viena no vietējām valodām pēc iedzīvotāju vairākuma, latviešu, latgaliešu, krievu.» «Sarakstīšanās ar Latgales apriņķu iestādēm notiek latgaliešu un krievu valodās.» «Kā centrālajām, tā vietējām iestādēm jāpieņem rakstiskie iesniegumi visās vietējās valodās (latviešu, latgaliešu, krievu, vācu, ebreju, igauņu un lietuviešu).»

Rīkojumu parakstījis Padomju Latvijas valdības priekšsēdētājs — P. Stučka un valdības sekretārs Kārkliņš.

Tikai 1919. gadā visas Latgales skolas pāriet uz mācīšanu dzimtajā valodā. Strauji tiek gatavoti skolotāju kadri, jo pirmsrevolūcijas gados no latgaliešiem skolotāju izglītību bija guvuši pārdesmit cilvēku. Bet analfabētu ir 55%. Labi, ka rodas atbalsts. Ar Padomju Latvijas valdības apmešanos Rēzeknē (1919. g. jūlijs— 1920. g. janvāris) te ierodas virkne redzamu Komunistiskās partijas un kultūras darbinieku: D. Beika, R. En-drups, R. Eihe, J. Pētersons, E. Eferts-Klu-sais, J. Berģis. I. Zeberiņš Andreju Upīti uzzīmējis Rēzeknē stāvam rindā ar zupas katliņu. Upīts 1919. gadā šeit ir Kultūras nodaļas vadītājs. Viņa pārziņā 3 klubi, teātris ar algotiem aktieriem, bet, kad Rēzeknē ierodas bijušais «Pro-letkulta» kora diriģents J. Ozoliņš, viņa plānos ir izveidot strādnieku konservatoriju, lielu simfonisku orķestri, kori, kuru repertuārā būtu revolucionārie un klasiskie skaņdarbi, latviešu tautas mūzika. Iespējams, ka arī tēlnieks

K. Zāle braucis uz Rēzekni ne jau tāpat vien.

Sis gads Latgales dzīvē varbūt ir nozīmīgāks par dažiem citiem gadu desmitiem, taču padomju varai ir jāatkāpjas. Un Latgale atkal ir lēta darbaspēka piegādātāja Vidzemes un Kurzemes lielsaimniecībām.

Bet, nē! Rainis saka: «Mesti ir kauliņi, brāžat uz priekšu viesuļi!» — arī Latgalē pagūts ir aizdedzināt tās iekšējā nemiera zemdegas, kas te vienā, te citā vietā izšauj pa spožai liesmai.

1924. gadā Daugavpilī un 1925. gadā Rēzeknē tiek dibināti Skolotāju institūti, ar 1921. gadu atsākas lugu iestudēšana, un drīz vien teātris Rēzeknē paliek par stacionāro Latgales teātri, kurā darbojās tādas atzītas latviešu skatuves personības kā Zeltmatis, E. heldmanis, A. Ābele, N. Krauklis, viesojas L. Spīl-berga, M. Čehovs. Vēlāk teātris ir arī Daugavpilī, 1932. gadā J. Rozīts Rēzeknē dibina Tautas konservatoriju, r. Varslavāns pulcē ap sevi māksliniekus A. Egli, V. Kalvānu, N. Breikšu, A. Zirni u. c., tā izveidodams vienu no stiprākajām radošajām kopām ārpus Rīgas. Vēsturnieks B. Brežgo 1933. gadā aizstāv zinātņu doktora grādu Briseles universitātē ar pētījumu «Latgales zemnieki 1772.—1861. gados», pirmās atzinības gūst Latgales skaņu mākslas «Padebešu kalns» J. Ivanovs, Silajāņu keramiķi 1937. gadā Vispasaules mākslas un tehnikas izstādē Parīzē izpelnās 2 zelta un 2 sudraba medaļas. Parādās arī vērā ņemami literāti: Latgales «bēdu un nopūtu dzejnieks» S. Putāns, «sava laikmeta dunošais robots», revolucionārais P. Voitkāns-Klaidūnis, trauksmainā Alba (Albīne Mežule), klusais liriķis A. Eglājs, pāragri izdilušais A. Adumāns, noklusētais Madsolu Jons, Varbūt šodien ar interesi lasītu arī O. Rupaiņa, J, Klīdzēj a, A. Sprūdža sacerējumus, S. Bel-kovska kritiskos rakstus, ja nežēlīgais otrais pasaules karš nebūtu ar viņu likteņiem izrīkojies pēc sava prāta. Jau 1919, gadā J. Zvīdra, V. Zeimals latgaliski tulkoja V. I. Ļeņina, N. Krupskajas, A, Lunačarska darbus, 1940. —1941. gadā Latgales apgabala avīze «Taisnei-ba» pirmo reizi iespiež M. Solohova romāna «Plēsums» («Uzplāsto vacaine») tulkojumu, ko kvalitatīvi veicis J. Laga-novskis.

Lai arī gana grūtību, tiek nodibināts, tomēr pēc dažiem gadiem slēgts Valsts Latgales teātris. Tādu pašu likteni piedzīvo Daugavpils Daiļamatniecības skola, jo tautas mākslas loma jaunajos sociālistiskajos apstākļos nav pareizi izprasta un novērtēta. Tomēr jāsaka, ka pa īstam Latgale savu augšuptiecības gaitu uzsāk pēc Lielā Tēvijas kara. Tiek strauji attīstīta novada rūpniecība (Rēzeknē, salīdzinot 1940. ar 1980. gadu, 250 reizes, Daugavpilī — 110), lauksaimniecība nostājas uz kolektivizācijas ceļa. Tiesa, līdz ar to palielinās iedzīvotāju migrācija, sevišķi Daugavpilī, mainās arī etniskā struktūra, bet . . .

Pirmām kārtām nu ir strauji cēlies izglītības līmenis. Katrs, kas vēlas, var iegūt ne tikai vidējo, bet arī augstāko izglītību.

(Buržuāziskās Latvijas laikā Rīgas augstskolās latgaliešu studentu skaits bija visniecīgākais.) Tāpēc tagad, met aci, kurā republikas rajona laikrakstā gribi, visur sastapsies ar latgaliskajiem uzvārdiem. Ar to gan nevajadzētu lepoties, jo pašā Latgalē, sevišķi laukos, jūtams pamatīgs darbaspēka trūkums, īpaši 50. gados, kad Latgalē īsta labklājība bija tāla nākotne, novada jaunie censoņi meklēja sev dziļākus ūdeņus.

Šodien Latgale, līdzās Rietumkjjrze-mei, ir otrs novads republikā, kur vēl dzirdama autentiskā folklora, kur cimdos, jostās, galdautos un segās jaušama vecmāmiņu pūra tieša klātbūtne, kur keramikas apdedzināšanas cepļos, kā pirms daudziem gadsimtiem, liesmu mēles brīvi staigā starp māla podiem, kur dzidri skan vietējais dialekts. Un gan jau atradīsies pētnieki, lai visam tam ierādītu pelnītu vietu tautas kopējā kultūrvēsturē, lai nākamās paaudzes nepazaudētu šīs bagātības.

Kopš 1960. gada Latgales rajonu vietējos laikrakstus vairs neiespiež dialektā, pamatojot to kā vienotas latviešu literārās valodas nostiprināšanas nepieciešamību, tomēr izzust tā sauktais augšzemnieku dialekts gan nedrīkstētu. Tas taču ir mūsu tautas senākais valodas piemineklis, vienlīdz radniecīgs tikpat senai lietuviešu valodai. Profesors J. Loja šo dialektu tā arī sauc — par valodu, kuras izpēte daudz dotu visu indoeiropiešu valodu tālākajā vēsturiskajā salīdzināšanā.

«Ceturtdiena pirms Vastlāvju nedē|as. Tikko atguvušies no šī rīta iespaidiem — tradicionālās melngalvju izjādes un vainaga sacensībām, ziņkārie pilsētnieki atkal steidzas pa Imanta Sudmaļa ielu. Melngalvju namā beidzies mielasts, par kuru gādājuši iepriekšējos Ziemassvētkos izvēlētie šāferi, brašākie kavalieri, svētā Mau-rīcija aizbilstamie jau trīsreiz apdejojuši svētku zāli. Nu skatītāji redz tos nākam muzikantu pavadībā — sastājušos divās rindās, ar jauno un veco oldermani priekšgalā. Jautrības bez gala — dejodami vien, melngalvji šķērso Ļeņina ielu un pa Tirgoņu ielu dodas uz Lielās Ģildes namu, lai aiznestu tur vastlāvjus. Pilsonība līksmo ielās un laukumos. Tikai vecākās devotes neiesaistās tādās izdarībās — Komjaunatnes iela ved viņas taisnā ce|ā uz Jēkaba baznīcu nolūgties dievu par pusaizmirstiem grēkiem.»

Рига — Александровскій бульв.
Riga — Alexanderboulevard

LIENĪTE MEDNE. LAIKU UN LAIKMETU PIEMINEKĻI

w

Tā (vai apmēram tā) ŠODIEN skanētu stāsts par tradicionālajiem gadskārtu svētkiem — Vastlāvjiem viduslaiku Rīgā.

Jums nepatīk disonanses?

Varētu arī tā: ejam pa vecpilsētu, un ielu nosaukumi mums noder par ce|vedi. Te, lūk, Daugava, bet te — vairs tikai ielas nosaukumā saglabājusies Rīdzenes upīte, kura lielā mērā noteikusi ielu virzienu; tuvāk tās ietekai — Bebru iela; vidū pilsēta — mazītiņa kā ciematiņš. Jaun-iela — acīmredzot pirmā izlauzusies ārpus vecajiem mūriem, kuros pilsētai kļuvis par šauru, — robeža starp veco un Jaun-rīgu. Torņa, Trokšņa, Trauksmes ielas — paplašinātie pilsētas aizsargmūri. Pilsētas kanāls, Vaļņu iela — pilnveidojušies šaujamieroči, vecie pilsētas mūri pret tiem vairs nav gana droši, un Rīgu ieskauj aizsargvaļņi. Meklēdami bijušo pilsētas mūru un lielāko ielu krustpunktus, varam detalizētāk iedomāties Rīgas nocietinājumus, jo, lūk, Daugavas malā, Mārstaļielas galā — Mārstaļu tornis un vārti, Grēcinieku ielas galā — Grēcinieku tornis un vārti, tāpat — Svērtuves, Miesnieku, Jēkaba, Kaļķu, Bebru, Smilšu (tag. Pulvera) torņi un vārti attiecīgo ielu galā. Sekosim Jēkaba un Smilšu ielas virzienam tālāk, līdz vaļņiem — lūk, Jēkaba ielas galā Jēkaba bastions, Bastej-kalna vietā — Smilšu bastions.

Kur atradies garīgās varas tronis, norāda Lielā un Mazā Bīskapa iela; tām perpendikulāri — Lielā un Mazā Pils iela. Doma paspārnē — Mazajā Skolas ielā — pirmā Rīgas skola. Turpat blakus — Klostera iela un Katoļu gāte, bet otrpus

Kaļķu ielai — krasā opozīcijā — Refor-mātu iela. No tās atgriežamies Herdera laukumā — Domskolā jau citi skolotāji.

ITA KOZAKĒVIČA

Ka|ķu ielas sākumā Rātslaukums — skats neviļus meklē rātsnamu, kurā rezi-dējusi pilsētas pārvalde. Laukumā izvietojies tirgus. Viduslaikos rātes algots bende tepat sodījis dažu labu grēcinieku. Laikam taču grēka, soda, piedošanas jēdzieniem bijis savs svars rīdzinieku reliģiskajos un ētiskajos priekšstatos, ja rātskunga Sundera vārdā nosauktā iela tautas mutē pārtapusi par skanējumā līdzīgu *S'ūnderstrasse* — Grēcinieku ielu.

Tirgoņu, Monētu, Svaru, Svērtuves,

Skārņu ielas liecina par rosīgu, Hanzas savienības pilsētas cienīgu tirdzniecību. Ciešā sakarā ar to — Miesnieku, Kalēju, Mucenieku, Kurpnieku (tag. Šķūņu), Klibā Skrodera, Aldaru ielas — te tātad

izvietojusies cunftēs organizētā amatniecība.

Pilsētas mūros itin labi satilpuši gan cilvēki, gan mājlopi: lūk, Mārstaļiela — tātad zirgu staļļi. Cūku iela — varam iedomāties Rīgas namnieka saimniecību ar cūkām, govīm, zirgiem, ar lopbarības šķūņiem un ratnīcām sētās.

Rodas priekšstats (gan nepilnīgs) par senās Rīgas veidolu, tās lēno, pakāpenisko izaugsmi, iegūta laicīgās un garīgās dzīves kopaina. Jo izrādās, ka mūsu priekšteči, gan bez īpaša nodoma, ielu nosaukumos iešifrējuši ziņas par sava laika reālijām. To atspoguļojumam ielu vārdos sākotnēji bijusi tīri funkcionāla nozīme: nosaukumu plāksnīšu vēl nav, tātad, Jai atrajtu vajadzīgo ielu, jānosauc tās BŪTISKĀKĀˆ visiem ZINAMA, no citam ATŠĶIRĪGA pazīme. «Man jāatrod iela, kurā dzīvo kalēji,» — tātad Kalēju iela. «Es meklēju ielu, kurā atrodas skārņi,» — Skārņu ielu. «Ielu aiz svariem?» — Svaru ielu. Un, ja kāds jautā, kur atrodas Jēkaba iela, ir skaidrs — jānorāda iela, kas iet gar Jēkaba baznīcu.

Tātad, apzīmēdami tieši dotās ielas būtisku iezīmi dotajā laikā, nosaukumi ar to ir nepastarpināti, cieši saistīti. Nevie

nam pat prātā neienāktu doma ielu, kurā dzīvo bārddziņi, nosaukt par Aldaru ielu — tā būtu gatavā blēdīšanās un izslāpušo maldināšana. Pamēģināsim vēl domās pārvietot Vaļņu ielu tuvāk vecpilsētas centram — tūlīt rodas vēsturiska kļūda un hronoloģisks juceklis — vai pilsēta būtu augusi pretējā virzienā?

Tātad — ir atstātas zīmes. Pagājības vēstījumu atšifrēdami, mēs ejam no vārda uz tā apzīmēto (nereti — jau izzudušo) reāliju. Kalēju iela? Tātad šeit dzīvojuši un strādājuši zeltkaļi, bruņu un ieroču kalēji. Svaru iela? Šeit tātad atradušies pilsētas svari. Klostera ielā — klosteris. Ielu nosaukumiem nu ir ne vien funkcionāla, bet arī (un galvenokārt) vēsturiska nozīme. Arhitektūra un ielu vārdi skaidro viens otru, dažviet ielas nosaukums aizpilda laika zoba (diemžēl ne vienmēr tikai «laika zoba») cirstos robus.

Droši vien ielu nosaukumi varētu pastāstīt daudz vairāk, bet mūsu saņemtajā vēstījumā ne viens vien vārds nav salasāms, jo ... ko viens laiks uzraksta, to otrs nāk un nodzēš.

Gadu gaitā nosaukumi uzslāņojas cits citam. Tā Bebru iela pārtop Audēju ielā (te, iespējams, nozīme abu nosaukumu līdzīgajam skanējumam: *Biberstrasse,* lejasvācu *Bewerstrate — Weberstrasse* — Vēveru iela, beidzot — Audēju iela), Cūku iela **—** Peldu ielā (*Schweinstrasse* **—** lejasv. *Swymstrate* **—** *Sch wimmstrasse* **).**

20. gs. sākumā ielu nosaukumi tiek latviskoti, kroplas valodas formas aizstātas ar pareizām: Alarma iela kļūst par Trauksmes ielu, Balbieru iela — par Bārddziņu ielu. Latviskojot tomēr radušās dažas neprecizitātes ar tālejošām sekām. *Konig-strasse,* kura ieguvusi nosaukumu, pateicoties tajā dzīvojošai Kēnigu dzimtai[3], tulkota par

Ķēniņu ielu, kura vēlāk, cenšoties atbrīvoties no varas simboliem, pārdēvēta par Komunālo ielu.

Siļķu ielas nosaukumam bijis vistiešākais sakars ar tirdzniecību Rīgā. (Daži pilsētas dzīvi regulējoši namnieku runu noteikumi: «Siļķes nav brīv citādi pārdot, kā ar tā vārdu, kas tās ķēris un sālījis. Siļķu mucām jābūt pietiekoši lielām pēc Rostokas mēra un jābūt labi noblīvētām un pilnām.») Pārpratuma dēļ tā kļūst par Kungu ielu (te acīmredzot nozīme bijusi vārdu *Hering* un *Herr* līdzīgajam skanējumam), tā savukārt pārdēvēta par Daugavas ielu, taču nepamatoti, jo uz Daugavu tā nekad nav vedusi (uz Rīdzenes upi gan).

Dažādi ielu nosaukumu likteņi: citi zuduši līdz ar pašām ielām, daži ar vieglu roku bezatbildīgi mainīti. Jāsaka gan, ka arī šādas maiņas ir spilgta liecība par laiku un tā attieksmi pret vēsturiskām vērtībām.

Lūk, Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes Izpildu komitejas 1950. g. 7. jūnija lēmums Nr. 556 (citējam oriģinālā): «В связи с тем, что некоторые улицы, площади ... г. Риги имеют устаревшие и несоответствующие названия, исполнительный комитет Рижского городского Совета депутатов трудящихся решил переименовать улицы, площади ... г. Риги согласно приложению.» (Parakstījis Izpildu komitejas priekšsēdētājs A. Deglavs. Iniciāli lasīt — Arnolds. Lūdzam nejaukt — viens «Rīgu» rakstīja, otrs Rīgu svītroja.) Seko minētais pielikums, no kura šoreiz izvēles kārtībā nosauksim tikai Vecrīgā pārdēvētās ielas: Anglikāņu iela — Bibliotēkas iela, Bīskapa gatve — Muzeja iela, Grēcinieku iela — Imanta Sudmaļa iela, Jēkaba laukums — Černiševska laukums, Katoļu gatve — Tūristu iela, Klostera iela — Vēstures iela, Mūku iela — Senatnes iela, Reformātu iela — Sarkanās Gvardes iela.

Tā, lūk, vēsture tika atzīta par novecojušu un tādēļ pasludināta par nebijušu.

Toties vietu Vecrīgā iekaro jaunais — vecās ordeņa pils priekšā nu ir Pionieru laukums, Jēkaba ielas vietā — Komjaunatnes iela. Nav gan nācies dzirdēt, ka rīdzinieki Pils laukumu sauktu par Pionieru laukumu, — laikam taču intuitīvi jūt to, ko nav jutuši pārdēvēšanas idejas autori: senlaicīgā apbūve un krasi mūsdienīgais nosaukums ir pretrunīgi, to savienojums — ērmots kā sirmgalvis, kurš ietērpts īsās bikšelēs un pusgarās zeķēs ar pušķiem.

Tagad neapsvērsim, vai Valteram Ple-tenbergam bija jāsarūpē pils mūsu visjaunākajiem, vai senie pils mūri labāk nenoderētu muzeju telpu paplašināšanai (to Rīgā vēl aizvien ir par maz) un vai Pionie

ru pilij nebūtu labāk piemērota mūsdienīga, gaiša, dzīvespriecīga ēka jaunā apbūves rajonā, kur tad arī varētu atrasties Pionieru laukums.

Palūkosimies ar zināmu laika atkāpi — vai nesaskatāt šais pārdēvējumos divkāršu nevērību? Veltīt komjaunatnei citā laikā un citu roku celtu pieminekli, plāksnīti vien nomainot, — ērti un labi, nenieka nemaksā, un piepūles arī nekādas. Viegli godināt vārdos, nevis darbos, bet godprātīgāk nudien būtu pašu rokām celt Komjaunatnes ielu — pieminekli, kura nosaukums un arhitektūra liecinātu — tie esam mēs, un tāds ir MUSU laiks. Savu ielu — pieminekli jaunajā pilsētas apbūvē būtu pelnījis arī Imants Sudmalis. Jo Vecrīgā Sudmaļa vārds «neieaug», viņš — cita laika varonis. Tā vienlaikus izpaudusies nevērība gan pret tiem, kuriem ielu nosaukumos celti pieminekļi, gan pret vecpilsētas vidi, kurai laupīta tās vēsturiskā vienotība. To lieliski ilustrē J. Strauberga «Vecās Rīgas» 1951. g. izdevums (tātad «uzlabojumi» ielu vārdos vēl gluži svaigi), kurā varam lasīt sekojošo:

«Komjaunatnes iela ir vecais Rīgas ganību ceļš. (Vēl 16. gs. tā bija platākā Rīgas iela, bet 17. gs. sašaurinājās, jo pie Jēkaba baznīcas uzcēla kara mantu noliktavu.) [..] No Komjaunatnes ielas starp pilsētas mūriem un M. Pils ielu atradās Jēkaba baznīcas un Marijas Magdalēnas klostera teritorija.»[4] «Vecpilsētu ar Rīdziņas grīvu savienoja Mārstaļu iela. Mārstaļu iela un Imanta Sudmaļa iela, kas gāja uz Daugavu, ātri izvirzījās par dzīvākajām Rīgas ielām.»[5] Atkal disonansē kā ievadā? Izrādās — nav taisnība, ka labs labu nemaitā. Ko gan jūs teiktu par cilvēku, kurš visšķīstākajā pārliecībā ar sarkanu flomasteri mēģinātu iezīmēt J. K. Broces darbos visbrīnišķīgākos divdesmitā gadsimta sasniegumus? Ko domātu par tādu, kurš, Veco Stenderu rediģēdams, uzlabotu to ar visveiksmīgākajiem neoloģismiem, aizstāvēdamies, ka «tā taču nav pareizi, tā vairs neviens nerunā»?

Kad skolēnam sacerējumā tagadne sajūk ar pagātni, skolotājs

burtnīcā ar sarkaniem burtiem ieraksta: «Nejaukt laikus!» Varētu domāt, ka VECRĪGAS laukuma, VĒSTURĒS un SENATNES ielu nosaukumos mēģināts laikus taktiski saskaņot. Bet vai te neslēpjas kāds bēdīgs paradokss? Jaunie nosaukumi būtībā neietver nekādu vēsturisku informāciju, toties dzēš VĒSTURISKAS ziņas par VECRĪGAS SENATNI. Mūku iela vairs nevēsta par bīskapa kapitula mitekli Doma klosterī. Nav vairs uzskatāmas liecības par to, kur īsti atradies 1255. gadā dibinātais Marijas Magdalēnas klosteris. Divkārt zaudēts rātsnams — gan tā konkrētā arhitektoniskā veidolā (sagraujot kara laikā izpostīto, bet ne nopostīto ēku),

gan laukuma nosaukumā. Pajautājiet gados jaunākiem rīdziniekiem, kur apmēram atradās rātsnams, — vairums nezinās, kur un vai maz bijis, jo pieejamākā liecība par to svītrota, tāpat kā ielu nosaukumos svītrota katolicisma un reformācijas cīņa, kura kopš 16. gs. 20. gadiem lielā mērā noteikusi pilsētas likteņus.

Jaunie nosaukumi, izjaukdami kopsakaru, var sagrozīt nespeciālista vēsturiskos priekšstatus un tikt aplam iztulkoti. Paturot prātā senāko ielu dēvēšanas principu, mēģināsim atšifrēt Sarkanās Gvardes ielas nosaukumu. «Man šķita, ka senajā Rīgā bijusi za|ā un zilā gvarde, kura gādājusi par augstu viesu drošību. Izrādās, bijusi arī sarkanā. Zilās gvardes noliktavas atradušās Rātslaukumā blakus Melngalvju namam, sarkanās gvardes — acīmredzot šeit.» Un gara acīm skati staltus vīrus sarkanos, zelta diegiem izšūtos mundieros.

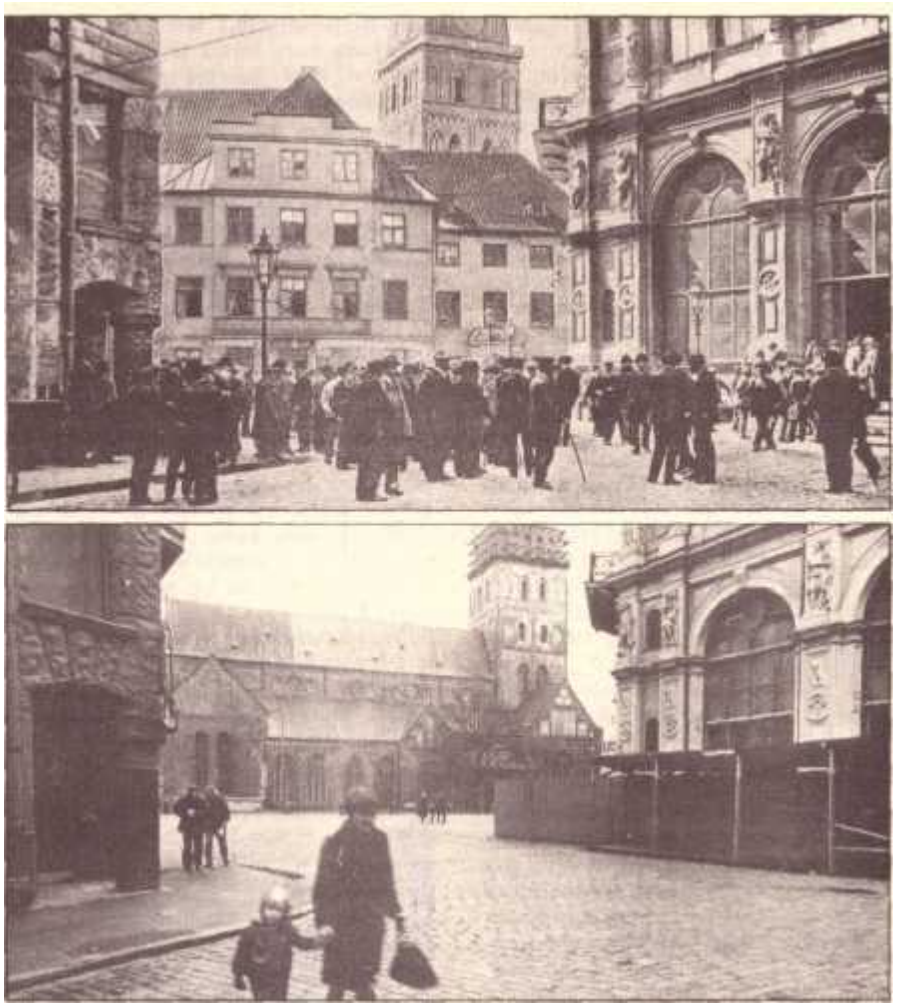

Muzeja ielas nosaukums it kā iemūžina vecāko Rīgas muzeju, kurš pašreizējās telpās atrodas kopš 1891. gada. Bet tiešs Doma tuvums liek attiecināt to uz stipri senāku, pirmsreformācijas laiku, rindojot blakus Domskolai un grāmatu krātuvei, jo, lūk, «Doma klostera bibliotēka bija pirmā pilsētas bibliotēka. Tajā atradās galvenokārt teoloģiski raksti. Lielie folianti, kurus rakstīja uz pergamenta, bija ar ķēdēm pieķēdēti pie pultīm, lai kādam neienāktu prātā šos dārgos sējumus nozagt. Vēlāk klostera bibliotēku papildināja ar pirmajām iespiestajām grāmatām. Kad reformācijas laikā klosterus likvidēja, grāmatu krājumus sakopoja Doma skolas telpās, un tādējādi jau 1524. gadā radās Rīgas pilsētas bibliotēka. Sī bibliotēka ietilpst tagadējās Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas fondos.»[3] Savukārt Bibliotēkas iela liek šaubīties, kur tad īsti senā grāmatu krātuve atradusies.

Par republikāniskas nozīmes pilsētbūvniecības pieminekli ir atzīts pilsētas vēsturiskais centrs — Vecrīga, kanālmalas apstādījumi, bulvāru ansamblis, kas ietver vecpilsētu, — tātad kopums, no kura

nevienam vairs nenāk prātā svītrot atsevišķus elementus, — piemēram, sakrālo arhitektūru. Katram skaidrs, ka pilsēta attīstījusies kā vienots organisms, kura daļas ir ciešā kopsakarā. Tās apzīmēdami, arī ielu nosaukumi veido kopumu, kura atsevišķus elementus nevar bezsāpīgi izraut no veselā, to vienlaikus neizpostot, kā nevar svītrot vārdus teikumā, nesagrozot tā jēgu, kā nevar izdzēst vai aizstāt ar citām dažas zīmes šifrogrammā, nepadarot ziņojumu melīgu.

«Pieminekļu saraksti nekad nav uzskatāmi par pabeigtiem, laika gaitā var mainīties pieminekļu kritēriji» (LPE, 5_2). Gribas ticēt, ka, savas vēstures apzināšanai padziļinoties, tiem tiks pievienots pilsētas vēsturiskās daļas ielu nosaukumu kopums, kurš jāuztver kā saudzējams un aizsargājams, sākumā gan — atjaunojams veselums.

Vēsturisku pavērsienu laikam raksturīgas pārmērības, noliedzot veco. Līdz ar patiesi skaužamo šis tas izmēzts nepelnīti. Ir nepieciešams laiks, lai to saprastu. Vārdus, ka jaunais jābūvē uz vecā drupām, vairs neuztveram burtiski.

Patlaban nosodāmas liekas dažas buržuāziskās Latvijas laikā izdarītās pārbūves Vecrīgas teritorijā. Nu jau nožēlojam, ka ticis nojaukts pēc kara saglabājies Melngalvju nama zelminis, izdegušais rātsnams. Tagad saprast, ka Vecrīga jāsaglabā nākamām paaudzēm, tiek restaurēti tās arhitektūras pieminekļi, arī Re-formātu baznīca. Bet Reformātu ielas tai līdzās vairs nav. Kad tiks apjausts, ka jārestaurē arī ielu nosaukumi?

Pagaidām ielu nosaukumi vēl nav īsti apzināti kā vēsturisks (vēlāk arī — kultūrvēsturisks) piemineklis, jo tie ir ikdienišķi un lāga neiekļaujas aizsargājamo pieminekļu iedalījumā. «Vēstures un kultūras pieminekļi ir celtnes, piemiņas vietas un atsevišķi priekšmeti, kas SAISTĪTI AR VĒSTURISKIEM NOTIKUMIEM TAUTAS DZĪVE, SABIEDRĪBAS UN VALSTS ATTĪSTĪBA, kā arī materiālās un garīgās jaunrades darbi,

Turpat, 75. lpp.

58 kuriem ir VĒSTURISKA, zinātniska, mākslinieciska vai citāda KULTURAS VĒRTĪBA,» tie «ATSPOGUĻO ATTIECĪGAS SABIEDRISKAS IEKĀRTĀS VĒSTURISKO PIEREDZI un IR VIENS NO PAGATNES IZZINAŠANAS AVOTIEM.» (LPE, 52, 609. lpp.) Tātad, ar vārdiem «vēstures piemineklis» pieņemts apzīmēt ko materiālāku, bet dokumentāli pieminekļi, kuri atrodas Centrālās arhīvu pārvaldes pārziņā, sargā ielu nosaukumu un to maiņu apliecinošus dokumentus, nevis pašus ielu nosaukumus. Tā nu ielu nosaukumiem nav atrasta vieta kultūras un vēstures vērtību sistēmā. Bet tie taču atbilst minēto kritēriju vairākumam: ir saistīti ar vēsturiskiem notikumiem, tiem ir vēsturiska un kultūras vērtība, tie atspoguļo attiecīgās sabiedriskās iekārtas vēsturisko pieredzi. īpaši gribas uzsvērt — ATTIECĪGAS sabiedriskās iekārtas, tātad — laikam SAVI pieminekļi, laikam —

SAVS vēstījums, ierakstīts SAVU ielu nosaukumos, kas liecina par tautas dzīvi. Un saudzējams ir ne vien kāds atsevišķs šī vēstījuma vārds, bet viss tā «teksts» kopumā.

L. Mednes un I. Kozakēvičas rakstā aizskarts svarīgs kultūrvēsturisks jautājums, kurš, īpaši pēdējā laikā, pārskatot mūsu attieksmi pret daudzām lietām un parādībām, sabiedrībā tiek arvien plašāk apspriests. Mums, arhitektiem un pilsētbūvniekiem, konkrētās vietas specifiskās arhitektoniski vēsturiskās, topogrāfiskās un toponīmiskās īpatnības vienmēr ir bijušas svarīgs pieturas punkts apbūves struktūras veidošanā. Tāpat, piemēram, projektējot jaunos Rīgas dzīvojamos rajonus, ir paturēti arī to vēsturiskie nosaukumi — Purvciems, Ķengarags, Imanta, Jugla, Ziepniekkalns

u. tml. Uzskatu, ka tas ir bijis ļoti pareizi, lai gan savā laikā pie šo projektu apstiprināšanas ne vienu reizi vien bija jāuzklausa «padomi» par daudz «labskanīgākiem» nosaukumiem.

AT

Wien. Schlossplatz mit Siegessäule.

Ar ielu nosaukumiem ir līdzīgi. Protams, gadu gaitā atsevišķu ielu nosaukumi ir transformējušies un mainījušies, arī šī gadsimta 30. un 50. gados, kad Vecrīgā vien tika pārdēvētas apmēram 20 ielas, turklāt bez nopietna iemesla. Uzskatu, ka tas darīts nepareizi un ka šīs kļūdas, protams, atbilstoši mūsu ideoloģiskā darba principiem, jālabo.

Varu darīt zināmu, ka Rīgas pilsētas Izpildu komitejā jau tuvākajā laikā tiks izskatīti Latvijas KF un radošo savienību priekšlikumi pārskatīt atsevišķu ielu un laukumu nosaukumus, vispirms — attiecībā uz Vecrīgu (ļoti argumentēti priekšlikumi bija Jānim Strādiņām). Padomju varas gados Vecrīgā ienākušas jaunas kvalitātes, piemēram. Latviešu sarkano strēlnieku laukums, tāpēc ne visus vecos nosaukumus ir lietderīgi atjaunot. Turpretim atdot vecos Reformātu, Anglikāņu, Jēkaba, Ķēniņa un Bīskapa ielu nosaukumus patreiz par Sarkanās Gvardes, Bibliotēkas, Komjaunatnes, Mazās Komunālās un Mazās Muzeju dēvētām ielām būtu pareizi un pamatoti. Savukārt Komunālai ielai vajadzētu dot Riharda Vāgnera vārdu (atceroties pasaulslaveno vācu komponistu, kas te 1839.— 1841. g. strādāja par kapelmeistaru Rīgas teātrī — «Musē»), Pionieru laukumu atkal dēvēt par veco Pils laukumu, bet 17. jūnija laukumu — par Doma laukumu (tautā šis nosaukums tiek lietots un iegājies jau kopš tā izveides un saistīts ar I. Sudmaļa organizēto sprādzienu fašistu okupācijas laikā).

Domāju, ka žurnāla iznākšanas dienā augšminētais Izpildkomitejas lēmums jau būs pieņemts.

Protams, ka pilsētas IK un tās attiecīgā ielu un laukumu, sabiedrisko objektu nosaukumu piešķiršanas komisija izskatīs arī visus citus, gan šajā rakstā minētos, gan LKF un citu organizāciju un pilsoņu ierosinājumus veco ielu nosaukumu piešķiršanas principu izstrādāšanā.

Rīgas pilsētas galvenais arhitekts GUNĀRS ASARIS.

PJOTRS FIĻIPOVS (NOVOSIBIRSKA). IEMAUKTUS BIROKRĀTAM

(Par birokrātisko strukturu apspiešanas metodēm)

Franču sankiloti, dodoties uzbrukumā Bastīijai, svēti ticēja, ka, īstenojot buržuāziskās revolūcijas lozungu «Brīvība, vienlīdzība, brālība», cilvēces vēsturē iestāsies zelta laikmets. Taču dzīve drīz vien izkliedēja šīs cerības, un apspiestās masas saprata, ka nabago un bagāto formālā vienlīdzība nav plika graša vērta.

Krievijas proletariāts, ieņemot Ziemas pili un aizstāvot Padomju Republiku Pilsoņu kara frontēs, pamatos apzinājās, ka brīvības, brālības un vienlīdzības obligāts priekšnoteikums ir ražošanas līdzek|u sabiedriskošana. Obligāts priekšnoteikums, taču, kā rāda vēsture, — nepietiekams. Sabiedriskais īpašums uz ražošanas līdzekļiem, atbilstoša sabiedriskās pašpārvaldes līmeņa nebalstīts, galarezultātā radījis sabiedrību, ko viena daļa zinātnieku dēvē par birokratizēto, cita — par birokrātisko sociālismu, uzskatot, ka patiesi sociālistiska sabiedrība mums vēl ceļama. Ne velti partijas vadība izvirzījusi lozungu «Vairāk sociālisma, vairāk demokrātijas!».

Kas šodien raksturīgs mūsu sabiedrībai, kādu to, neizskaisti-not, ataino prese? Svarīgākā iezīme: nevērība pret pasludināto sociālisma mērķi — apmierināt cilvēka materiālās un garīgās vajadzības. Līdzekļi dzīvokļu celtniecībai, medicīniskajai palīdzībai, skolām tika piešķirti no resursu pārpalikumiem, tāpēc iedzīvotāju nodrošinājums šajās jomās bieži vien atbilst jaunattīstības valstu līmenim.

Sabiedrība neapmierina pilsoņu nozīmīgāko vēlmi — apzināties sevi kā valsts saimnieku, piedalīties sociālo un ekonomisko procesu pārvaldē, lai tā būtu brigāde vai laboratorija, rūpnīca vai institūts, pilsēta vai republika. Runa, protams, nav par formālu, bet gan brīvu līdzdalību. Brīvu no klajiem vai slēptiem birokrātijas spaidiem, no faktiska aizlieguma meklēt jaunus ceļus, no aizlieguma pētīt savas zemes un citu valstu vēsturisko attīstību, no informācijas apmaiņas atļaušanas vai neatļaušanas. Mēs vēl atceramies laikus, kad par mēģinājumiem salīdzināt sociālisma ideju ar «reālo» sociālismu cilvēkam piekāra birkas un vajāja. Un mēs saprotam: lai arī PSKP CK 1987. gada janvāra Plēnums pasludināja kursu uz sabiedrības demokratizāciju, pārvaldes reālās sviras vairumā gadījumu joprojām ir birokrātijas rokās.

Otra svarīgākā mūsu sabiedrības pašreizējā stāvokļa iezīme ir mūsu ekonomiskās attīstības tempu atpalicība no attīstīto kapitālistisko valstu attīstības tempiem. Šo realitāti ilgi maskēja CSP rožainie ziņojumi. Šodien kļuvis acīmredzams, ka administratīvi

birokrātiskā pārvaldes struktūra nespēj nodrošināt plānveidīgu, sabalansētu ekonomikas attīstību, radīt priekšnoteikumus zinātniski tehniskajam progresam.

Trešā svarīgākā iezīme — katastrofāla mūsu sabiedrisko organizāciju altruistiskā potenciāla krišanās. Sevišķi tas attiecināms uz šo organizāciju «aparātiem». Tie piesārņoti ar ļaudīm, kas neizprot marksisma-ļeņinisma idejas, dogmatiski uztver naudas-preču attiecības, fetišizē plānus (proti, «patiesu» sociālismu identificē ar direktīvas plānošanas sistēmu) u. tml. Daudz vēl tādu pilsoņu, kas par sabiedriski politisku organizāciju biedriem kļuvuši, lai rūpētos nevis par sabiedrības labklājību, bet gan par personīgo karjeru. Par to liecina arī daudzās kriminālprāvas, kurās izskatītas dažādu rangu amatpersonu dienesta stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas lietas. Neattīrījuši sabiedriski politiskās organizācijas no šādiem līdējiem, nepanākuši, lai cilvēki tajās strādātu sociālisma idejas, nevis pašlabuma vārdā, mēs nepanāksim patiesu pārkārtošanos.

DARBAĻAUŽU UN BIROKRĀTIJAS INTEREŠU PRETIŠĶĪBA

Septiņdesmit gadus mēs, vismaz vārdos, cīnāmies pret birokrātiju. Kāpēc gan šī cīņa nav vainagojusies panākumiem? Viens no cēloņiem varētu būt tas, ka vēršamies pret ārējām izpausmēm, neskarot birokrātisma sakni.

Birokrāts definējams kā administratīvi birokrātiskās struktūras elements — tas ir būtiski. Savukārt, struktūras pamatiezīme ir tāda, ka katra konkrēta darbinieka «labklājību», viņa virzīšanos pa administratīvajām kāpnēm nosaka vērtējums «no augšas». Ja vadāmies no šī definējuma, nonākam pie secinājuma, ka tas, vai darbinieks ir birokrāts vai nē, nav atkarīgs no viņa personīgajām īpašībām. Arī būdams pārliecināts demokrāts un komunists un izjūtot diskomfortu administratīvi birokrātiskajā struktūrā, bet paliekot iesaistīts tajā, cilvēks spiests rīkoties atbilstoši tās likumiem.

Administratīvi birokrātiskās struktūras funkcionāra «labklājības» līmenis ir augstāks nekā ierindas darbiniekam. Inženieris, kas izraudzījies konstruktora vai tehnologa karjeru, pat sekmīgi darbojoties savā jomā, nevar cerēt uz tādu pat atalgojumu, kādu saņem inženieris, kas izraudzījies administratora karjeru.

Turklāt administratīvi birokrātiskās struktūras elementa «labklājību» nenosaka tikai materiālās privilēģijas vien. Ir kas svarīgāks — sabiedriskais statuss, vara.

Administratīvi birokrātiskajai struktūrai raksturīgs arī pārsvarā «pa vertikāli ritošs» informācijas apmaiņas process. No augšas uz leju raida direktīvus uzdevumus (dažkārt tos kļūmīgi identificē ar plānu, aizmirstot, ka plānam var būt citas, nedirektīvas formas), bet no lejas uz augšu — resursu pieprasījumus šo uzdevumu īstenošanai un pārskatus par direktīvo uzdevumu izpildi. Bez pārskatiem

augstākstāvošajiem orgāniem ir arī citi informācijas avoti, piemēram, anonīmas vēstules, atmaskojoši ziņojumi, feļetoni presē, tautas kontroles akti u. tml. Galvenokārt tomēr informācija virzās uz augšu atbilstoši administratīvās pakļautības kārtībai. Un šeit, lūk, izpaužas viena no nenovēršamajām administratīvi birokrātiskās struktūras kaitēm — labvēlīgas informācijas fenomens. Ierēdnis, lai cik apzinīgs un godīgs, vienmēr, kaut neapzināti, cenšas uzspodrināt viņam uzticētā iecirkņa pozitīvo devumu un noslēpt trūkumus. To, kādas konkrētas formas iemanto «PI fenomens», nosaka birokrāta darbības joma: vai nu tiek izdarīti pierakstījumi pārskatos par saražoto produkciju vai skolēnu atzīmēm, vai arī slēpti neuzrādītie tīrumi pārskatos par ražu. Tomēr biežāk birokrāti ir viltīgāki: uzrāda augstākas darba un materiālu patēriņa normas — lai vieglāk tiktu galā ar uzdevumu. Atskaitē par kvalitāti salīdzinājumam izvēlas novecojušus ārzemju analogus. Vai sūkstās par nelabvēlīgiem laika apstākļiem__

Nobažījies par savu dienesta stāvokli, birokrāts, proti, ikviens, iespējams, gluži godīgs cilvēks, kas ir birokrātiski administratīvās struktūras elements, izvērš vētrainu un visai specifisku darbību, lai iespējami stingrāk reglamentētu zemākstāvošo darbinieku pienākumus. No vienas puses, šāda rīcība ir pašsaprotama reakcija uz vērtēšanas principu «no augšas», no otras — vairogs, kas,pēc birokrāta domām,pasargās viņu no soda par padoto neapmierinošo darbu. «Neesmu pie vainas, vainīgi ir viņi, es devu rīkojumu, uzliku par pienākumu, bet viņi neizpildīja» — tādu viņš iztēlojas savu aizstāvēšanās runu. Te nu redzam, cik naivas mūsu cerības, ka labie aicinājumi piebremzēt instrukciju un priekšrakstu lavīnu, izskanējuši pat no visaugstākās tribīnes, dos jūtamu rezultātu. Kamēr netiks sagrauta administratīvi birokrātiskā struktūra, kamēr administratora darbību vērtēs «no augšas», mēs neizkļūsim no formālisma un papīru gūsta.

Otra būtiska un organiska administratīvi birokrātiskās struktūras kaite ir visa jaunā, nezināmā, neaprobētā noliegšana. «Katik-kasnenotiek» — to uz savas ādas izjūt gan izgudrotājs, kas neveiksmīgi mēģina izlauzt ceļu savam lolojumam, gan ekonomists, kam neļauj eksperimentēt, gan sociologs, kam liedz izdarīt aptauju par vitāli svarīgu problēmu. Vienkāršāk un drošāk pateikt «nē». «Nē» neprasa rīcību, «jā» liek izlemt, cīnīties, saskaņot un, galvenais, — palielināt risku zaudēt labvēlīgo attieksmi.

Kā rakstā «Vara un saprāts» norāda igauņu akadēmiķis Gustavs Nāns, administratīvi birokrātiskā struktūra orientēta uz stabilitāti, bet ne uz attīstību, ne uz paātrinājumu un pārkārtošanos. Šādu stabilitāti nodrošina ne vien instrukciju un nolikumu gūzma, bet arī nerakstītie struktūras iekšējo attiecību noteikumi, struktūras gars.

Varam aplūkot arī citas administratīvi birokrātiskām struktūrām piemītošas kaites: tās elementu attiecību dehumanizāciju, personību postošo pretrunu starp cilvēka sirdsapziņu, sociālā taisnīguma jēdzienu un ierastajiem «spēles noteikumiem». Karjerismu un hameleonisku pielāgošanos. Un šīs «medaļas» otru pusi — patvaļu pret tiem, kas nepiekrīt vadības līnijai, izrēķināšanos ar nevēlamām personām, kas dažkārt izpaužas visrafinētākajā veidā. Bet arī tās, kas jau aplūkotas, ļauj izdarīt principiālu secinājumu par darbaļaužu un birokrātijas interešu fundamentālu nesakritību. To intuitīvi apjauš visi. Bet ar apjau-šanu vien par maz. Jāpanāk, lai katrs apzinīgs pilsonis spētu loģiski pamatot šo pretrunu.

Likvidējot buržuāziju kā šķiru, valstij no proletariāta diktatūras realizācijas, no vienas šķiras vardarbības instrumenta jāpārtop par visas tautas valsti, kas būtībā vairs nav valsts šā jēdziena tradicionālajā izpratnē, un paturētu tikai dažas valsts funkcijas — ekonomikas regulēšanu, sociālo nodrošināšanu, aizsardzību utt. Taču mēs esam liecinieki tam, ka no divdesmito gadu beigām līdz 1985. gada aprīļa Plēnumam valsts nebija vājinājusi apspiešanas funkciju. Ikkatra nesankcionēta iniciatīva, ikkatrs mēģinājums apjēgt mūsu sabiedrības trūkumus, apdraudēt birokrātijas prerogatīvas un privilēģijas tika bez žēlastības apspiests. Līdz pat šai dienai cilvēki nespēj atbrīvoties no represīvo orgānu iedzītajām bailēm. Bet, ja reiz apspiešanas aparāts darbojās, tātad kādam tas bija vajadzīgs, tātad tas aizstāvēja kāda konkrētas intereses?

Rezumēsim. Birokrātija, kā liela sociāla grupa, no citām grupām atšķiras ar savu īpašo vietu sabiedrisko attiecību sistēmā, ar savu sabiedriskā darba organizatora lomu, jo tieši tā joprojām administrē sabiedrisko ražošanu, izvieto darbiniekus kolektīvā darba procesā un sadala materiālos labumus. Šīs funkcijas nosaka tās citādo, no pārējām sociālām grupām atšķirīgo attieksmi pret sabiedriskotajiem ražošanas līdzekļiem. Tikai paviršī vērojot, šķiet, ka visi pilsoņi ir vienlīdzīgi attiecībā uz šiem līdzekļiem. Kamēr nepastāv patiesa pašpārvalde, nevis kolektīvs, bet gan birokrāts lemj, kam piešķirt dzīvokli, kur — bērnudārza vai jauna ceha celtniecībā — ieguldīt līdzekļus, kurai rūpnīcai un cik plaši resursi piešķirami, kam un kāda alga nosakāma. VIŅA tiesības aizstāv likums, nolikumi, instrukcijas. Saņemot labumus, kas nav samērojami ar tās darba sabiedrisko novērtējumu, birokrātija piesavinās citu darbaļaužu grupu darbu, proti, faktiski veģetē uz to rēķina. Rezultāts — pretruna starp birokrātijas grupu interesēm un strādnieku interesēm.

Lai darbaļaudis pilnībā izprastu ne vien sociālo netaisnību, kas valda labumu sadalē, bet arī savu interešu un birokrātijas grupu interešu nesamierināmo pretišķību, mūsu sabiedrības stagnācijas dziļākos cēloņus, nepieciešams laiks. Taču šis apzināšanas process

notiek, pēc PSKP CK 1987. gada janvāra Plēnuma tas krasi paātrinājies. Ja birokrātija to neapturēs, sekos loģisks finmāls: apspiežot administratīvi birokrātisko struktūru, birokrātija kā sociāla grupa tiks iznīcināta un izveidosies jaunas sabiedriskās attiecības.

BIROKRĀTISKO STRUKTŪRU APSPIEŠANA RAŽOŠANA

Mūsu valstī ilgus gadus netika veicināti birokrātisma būtības pētījumi. Tāpat netika publicēti ārzemju autoru darbi, kaut ārvalstīs gan zinātnieku marksistu, gan nemarksistu pētījumi par birokrātiju ir plaši attīstīti.

Tikai pēdējā laikā stāvoklis šai ziņā uzlabojas. Publicēti V. Šubkina («Znaņija», Nr. 8, 1987.), G. Popova («Nauka i žizņ», Nr. 4, 1987.) darbi, V. Tolstiha «Birokrātijas strupceļi» («Smena», Nr. 3, 1987.).

Mēģināsim tikt skaidrībā, kā organizēt pārvaldi, balstoties uz citādām, nebirokrātiskām attiecībām. Uzsveru, ka runa nav par anarhistiski utopiskiem centieniem iznīdēt vadītāja—vadāmā attiecības. Tās saglabāsies, pastāvot jebkurām sabiedriskā darba organizācijas formām. Namdaru, inženieru vai pārvaldnieku brigādē vienmēr būs kāds pieredzējušāks darbinieks, par citiem spējīgāks organizators, kam kolektīvs uzticēs koordinēšanas darbu. Jautājums ir par to, ka jāatbrīvojas no administratora darba vērtēšanas un stimulēšanas «no augšas», jo tieši šī metode rada administratīvi birokrātisko struktūru.

Ja reiz administratora darbs nav stimulējams «no augšas», tas jāvērtē un jāstimulē «no apakšas» vai «no malas». «No apakšas» nozīmē neformāli īstenot demokrātiskā centrālisma, t. i., strādnieku pašpārvaldes principu ražošanā. «No malas» nozīmē administrācijas darbu mērīt nevis ar ministriju un resoru darbinieku subjektīvo olekti, bet gan vērtēt atbilstoši sociālisma tirgus ekonomiskajiem kritērijiem. Situācijās, kad ekonomiskie kritēriji neļauj cilvēku un iestāžu attiecības kārtot naudas-preču izteiksmē (piemēram, sociālās nodrošināšanas vai veselības aizsardzības sfērā), administratora darba vērtējumu «no malas» realizē demokrātijas orgāni, piemēram, aktīvi strādājošas vietējo padomju pastāvīgās komisijas. Līdzīgu iestāžu darbu «no malas» var vērtēt arī citas pilsoņu apvienības. Šo jautājumu vēl aplūkosim. Tagad pavērosim saikni starp ražošanas kolektīva darba vērtēšanu «no apakšas» un «no malas», proti, starp pašpārvaldi un neformālo saimniecisko aprēķinu sociālisma apstāk|os.

Ir iesakņojies malds, ka šie divi ražošanas attiecību pilnveidošanas virzieni pastāv it kā atstatus. Uzskata, ka ar likumdošanas aktiem noteikt ražošanas demokrātiju ir lietderīgi, tomēr vienlaikus direktīvie uzdevumi jāatstāj neskarti, jo tie, lūk, esot «patiesa» sociālisma būtiskākā iezīme. Neizprotamā kārtā paliek nepamanīts, ka kolektīvs, kuram, pastāvot direktīvajiem uzdevumiem, uztic izraudzīt sev

vadītājus, katrā ziņā ievēlēs tādus, kas pratīs «izsist» atvieglinātu plānu, izvairīties no stingrām normām un tikt va|ā no jaunu izstrādājumu ražošanas. Rezultātā birokrātijas pretsabiedriskā darbība gūs atbalstu kolektīva pretsabiedriskajā darbībā un piedevām tiks maskēta ar demokrātiskiem atribūtiem.

Patiess saimnieciskais aprēķins un pašpārvalde ir nešķirams tandēms. Mūsu sabiedrības demokratizācijas problēmas atrisināmas, tikai vienlaikus ieviešot kā vienu, tā otru. Tikai tad, kad uzņēmuma kolektīva ienākumus veidos starpība starp produkcijas un pakalpojumu realizācijas rezultātā iegūtajiem līdzekļiem un izdevumiem materiālu un iekārtu iegādei, maksu par enerģiju, arī rentes izmaksām par resursu nomu, kolektīva vadītāja lietišķās īpašības būs iespējams novērtēt atbilstoši sabiedrībai pieņemamiem kritērijiem: cik rentabli organizēta ražošana, kā tehniskā politika nodrošina produkcijas konkurences spējas. Apsīks vadošo kadru dekvalifikācijas process.

Likumā jāparedz tāda vēlēšanu procedūra, kas garantētu patiesu ražošanas demokrātiju. Šaubos, vai būtu lietderīgi rīkot tiešas, kaut aizklātas, vēlēšanas. Lūk, kāpēc: strādnieks zina, kā ar saviem pienākumiem tiek galā brigadieris; inženieris, savukārt, spēj novērtēt biroja priekšnieka darbu. Viņiem ir ieskats par ceha priekšnieka lietišķajām īpašībām, taču pietrūkst informācijas, kas ļautu spriest par rūpnīcas direktora, komercdirektora vai galvenā inženiera devumu. Vēlējamie pašpārvaldes orgāni paver pilnīgi jaunas iespējas. Ceha brigadieru un inže-nierdienestu vadītāju padome spēj novērtēt ceha priekšnieka darbu, bet uzņēmuma kolektīva padome, ko veido cehu padomju pārstāvji, — rūpnīcas administrācijas darbu. Padomes konkursa kārtā ievēl (proti, pieņem darbā) attiecīgā līmeņa administratorus, vērtē viņu darbību, ja nepieciešams, lauž līgumu.

Lai iznīdētu administratoriem raksturīgo tendenci monopolizēt varu, ar likumu jānosaka viņu «tiesiskais stāvoklis»: ceha, uzņēmuma, sabiedrisko organizāciju vadītājiem darba kolektīva padomē jāpiedalās tikai ar padomdevēja balss tiesībām.

Tomēr saimnieciskais aprēķins un pašpārvalde neatrisina visas problēmas, ko izvirza cīņa ar birokrātiju. Kā rāda Dienvidslāvijas FSR pieredze, kolektīvs, kas strādā atbilstoši saimnieciskā aprēķina un pašpārvaldes principiem, neuzrāda uzkrāšanas, ražošanas paplašināšanas tendences. Atšķirībā no kapitālistiska uzņēmuma, kur akcionāri ir ar mieru saņemt pat 10 procentus no ieguldītā kapitāla, sociālistisko uzņēmumu darbinieki noraida iespēju izdarīt kapitālieguldījumu, kas sola trīsdesmitprocentīgu rentabilitāti. Jo priekšroka tiek dota patērēšanai, nevis uzkrāšanai. Cēlonis meklējams apstāklī, ka darbaļaudīm sociālismā un buržuāzijai kapitālismā ir atšķirīgas vajadzību apmierināšanas pakāpes. Miljonārs, realizējis

savas prasības, rūpējas par to, lai liktu lietā atlikušos miljonus, un samierinās ar ienākumu normu, ko diktē tirgus konjunktūra, turpretī strādniekam ir vesela gūzma neapmierinātu prasību, un viņš vienmēr izmanto iespēju izdot lieku dināru. Turklāt buržuāzija ir nesaraujami saistīta ar savu kapitālu, bet strādnieks, daudz nedomādams, var mainīt darbu, tāpēc viņam nav pamata rūpēties par ražošanas attīstību konkrētā uzņēmumā, virsroku ņem patērētāja intereses.

Uzkrāšanas problēmai ir arī cita šķautne. Uzņēmumi, kas darbojas pēc saimnieciskā aprēķina un pašpārvaldes principiem, izraugoties kapitālieguldījumu variantus, nezina, kā nolēmuši rīkoties konkurenti. Tāpēc neizbēgami pastāv iespēja kļūdīties, attīstīt tādu ražošanu, kas nelabvēlīgā tirgus situācijā izrādīsies nerentabla. Šādi zaudējumi tautsaimniecības mērogā var būt tikpat prāvi kā pārprodukcijas izraisītās krīzes kapitālistiskajā sabiedrībā. Secinājums: jaunajā saimniekošanas mehānismā, kas uzņēmumiem paredz plašu patstāvību un paplašinātas ražošanas pašfinansēšanu, jādarbojas ietekmīgiem centrālās plānošanas orgāniem, kas diktētu uzņēmumiem ienākumu sadales normatīvus patēriņam un uzkrāšanai un noteiktu kapitālieguldījumu politiku, garantētu tautsaimniecības sabalansētu attīstību, neļautu atsevišķiem preču ražotājiem monopolizēt tirgu.

Bet kā panākt, lai šie plānošanas orgāni nepaliek par administratīvi birokrātisko struktūru rudimentiem? Kādas garantijas vajadzīgas, lai no tiem nesāktu velties jauns sabiedrības birokrātijas vilnis? Kā panākt, lai arī šajos orgānos darbinieku novērtējums un stimulēšana tiek realizēta nevis «no augšas», bet gan «no apakšas» vai vismaz «no malas»?

BIROKRĀTISKO STRUKTURU APSPIEŠANA CENTRA

Iespējams, dažs būs pārsteigts, uzzinājis, ka pašreizējai reprezentatīvo orgānu sistēmai maz kas kopīgs ar 1917. gadā proklamēto Padomju Republiku. Gadu desmitus no tautas atmiņas ir deldētas ziņas par padomju sistēmu, kas pastāvēja pirms 1937. gada Konstitūcijas. Šodien katrā sabiedrības mācības grāmatā lasāmi V. I. Ļeņina vārdi par to, ka Padomju Republika ir labāka, demokrātiskāka par jebkuru buržuāzisko republiku, bet kāda ir šo priekšrocību būtība — tas netiek paskaidrots.

Pirmā PSRS Konstitūcija paredzēja pakāpenisku padomju vēlēšanu sistēmu. Deputātus ievēlēja darbavietās. Tātad tiesības vēlēt bija tikai tiem cilvēkiem, kas pazina kandidātu, bija lietas kursā par viņa lietišķajām un politiskajām īpašībām. Ar to Padomju Republika pozitīvi atšķīrās no buržuāziskas republikas. Zemnieki, ievērojot viņu darba specifiku, deputātu vēlēja dzīvesvietā. Ciemu padomju deputātus ievēlēja pagastu padomēs un tālāk — apriņķu padomēs. Augstākajos sistēmas līmeņos — guberņās un republikās — pielietoja citu principu: sasauca padomju kongresus, kas ievēlēja pastāvīgus

orgānus — guberņu izpildkomitejas un VCIK.

Padomju Republikā deputāts drīzāk gan bija delegāts. Ja deputāta darbība padomē nesaskanēja ar kolektīva vairākuma pozīciju, viņu nekavējoties atsauca. Toties strīdos un sadursmēs viņam bija drošs balsts — kolektīvs.

Pakāpeniskā vēlēšanu sistēma apgrūtināja gadījuma cilvēku nokļūšanu «augšā». Tā bija šķērslis «vajadzīgo» cilvēku iekļūšanai VCIK. J. Staļinu tas neapmierināja, un viņš šo sistēmu salauza.

Tiesa, padomju sistēmai piemita arī trūkumi. Tā pieļāva jau padomju hierarhijas zemākajos līmeņos vienas vai otras politiskās platformas piekritēju vairākumam atņemt mazākumam iespēju pārstāvēt sevi augstākstāvošā padomē vai padomju kongresā. Lai pilnībā kontrolētu delegācijas sastāvu, bija nepieciešams iegūt 51 procentu balsu. Tomēr padomju varas pirmajos gados deputāti neizmantoja šo iespēju ļaunprātīgos nolūkos, VCIK bija pārstāvētas visas padomju partijas.

Šodien šāda padomju sistēma saglabājusies un radoši attīstīta sociālistiskajā Dienvidslāvijā. Tur pilsoņi savus delegātus ievēl trīs reizes: darbā, dzīvesvietā un sabiedriski politiskās organizācijas vārdā. Uzņēmumu kolektīvi, vietējās kopienas un skupščinas uz augstākstāvošām skupščinām norīko nevis atsevišķus delegātus, bet gan reprezentablas delegācijas, kuru locekļu skaits pārsniedz balsu skaitu. Kaut vēsturiski izveidojusies tāda situācija, ka Dienvidslāvijā, atšķirībā no Polijas, VDR, Bulgārijas, pastāv tikai viena partija — Komunistu savienība — vēlēšanu trešais atzars principā rada politisko platformu sadursmes iespēju jautājumā par sociālistiskās sabiedrības tālāku attīstību. Plaši pazīstamus politiskos darbiniekus, ekonomistus, • juristus var ievēlēt, apejot pakāpeniskās vēlēšanas. Saprātīgi — dažu spējīgu ekonomistu gribētos redzēt augstākajā varas orgānā, neliekot viņam izciest karantīnu vietējā padomē.

Pozīciju konflikts starp darbavietās un dzīvesvietās ievēlētajiem delegātiem, kas dažbrīd aizstāv pretējas intereses, ļauj rast optimālu risinājumu vai pieņemamu kompromisu. Katrā ziņā, pastāvot šādai vēlēšanu sistēmai, principam, saskaņā ar kuru resursi sociālajai attīstībai tiek piešķirti no līdzekļu pārpalikuma, ierobežotas eksistences izredzes.

Dienvidslāvu skupščinu delegātu aktivitāte ir visai augsta. Viņi rūpīgi apspriež likumprojektus un stingri kontrolē izpildorgānu darbu. Valdības iesniegtie likumprojekti parasti tiek vairākkārt noraidīti, pieprasot to pilnveidošanu. Situācija, kas pagaidām mūsu Augstākajā Padomē nav iedomājama.

Iztēlosimies, ka, vēlēšanu sistēmai pārkārtojoties, beidzot ir radušās aktīvas padomes. Kā veidot to attiecības ar izpildorgāniem, lai apspiestu administratīvi birokrātiskās struktūras?

Ir bijuši daudz un dažādi priekšlikumi paplašināt padomju pastāvīgo komisiju pilnvaras, pat piešķirot tām izpildorgānu funkcijas. Vispilnīgāk šo ideju realizēja J. Sverdlovs — organizējot VCIK nodaļu darbu. Nenoliedzami, pārvērst deputātu no subjekta, kam liegta reālas vadīšanas iespēja, par subjektu, kas šo vadīšanu īsteno, ir vilinoši: tas saskan ar V. I. Ļeņina ideju pārvērst «Padomes par strādājošām korporācijām». Bet kā to savienot ar prasību deputātu uz ilgu laiku neatraut no darba savā ražošanas kolektīvā, kā to savienot ar prasību, ka izpildītājiem jābūt profesionāļiem? Pēc katrām vēlēšanām deputātu sastāvs mainās, un, kaut vairums no viņiem ir cienījami cilvēki un prot izvērtēt, kas valstij nāk par labu un kas nē, tomēr ne katrs spēs kvalificēti veikt pārvaldes aprēķinus un modelēt alternatīvās stratēģijas.

Manuprāt, vajadzīga cita pieeja, tāda, kas balstītos uz padomju pastāvīgo komisiju un speciālistu grupu funkciju sadalīšanu vai pat uz pozīciju konfliktu. Pastāvīgajām komisijām jākļūst par darbu pasūtītāju, bet speciālistu grupām — par pagaidu darbuzņēmuma kolektīvu. Neierasti? Bet pamēģiniet iedomāties: Augstākās Padomes Likumdošanas priekšlikumu komisija noslēdz darbuzņēmuma līgumu ar PSRS ZA Valsts un tiesību institūtu, kas paredz izstrādāt Likumu par sociālistisko uzņēmumu. Un tādu pat līgumu — ar Padomju likumdošanu VZPI. Turklāt vēl izsludina atklātu konkursu speciālistu grupām. Varam būt droši: šāda konkursa rezultātā mēs iegūtu maksimāli loģisku, maksimāli pilnīgu likumprojektu. Piebilde: ja speciālisti būs tiesīgi pēc saviem ieskatiem veidot grupas sastāvu un sadalīt pienākumus, viņu attiecībās administratīvi birokrātiskām struktūrām nebūs vietas.

IZMANTOT JURIDISKOS LĪDZEKĻUS

Klaji zemojoties instrukcijas priekšā, birokrāts noniecina likumu. Birokrāts ir atkarīgs no priekšniecības labvēlības, tāpēc priekšnieka pavēle, viņa parakstīta instrukcija birokrātam šķiet drošāka par jebkuru likumu. Šādai komandējoši pavēlošai tiesiskās regulēšanas formai birokrāti pielāgo likuma formu. Likuma panti dažkārt formulēti tik deklaratīvā veidā, tik vispārināti,

ka reala juridiska regulācijā neizbegami tiek pārcelta normatīvo aktu, t. i., resoru instrukciju un pavēļu līmenī.

Ekonomiskās vadības metodes, pēc pašpārvaldes principa strādājošo uzņēmumu naudas-preču attiecību plaša attīstība tiesību sistēmai izvirza citādas prasības. Administratīvi birokrātisko struktūru pavēlniecisko attiecību vietā stājas citas — tādas, kuras regulē likums. Kolektīvs, kas realizē pašpārvaldi, nevēlas un arī nevar būt atkarīgs no ierēdņa patvaļas. Likumam jāgarantē taisnīgus, visiem ražotājiem vienlīdzīgus ražošanas un apmaiņas apstākļus — tāda ir šo kolektīvu dabiska prasība. Tāpēc likumu īpatsvars normatīvo aktu kopmasā (un

mēs esam liecinieki pirmajiem soļiem šajā virzienā) neizbēgami palielināsies.

Bet kas mainīs, pārkārtos tiesību sistēmu? Vai ministrijas un resori, kam šodien noteicoša loma likumprojektu sagatavošanā? Cerēt uz to, ka administratīvi birokrātiskās struktūras pašas radīs demokrātiskākus likumus, šķiet, tikpat naivi, kā gaidīt, lai aita dzemdē teļu. Pirmā pieredze rāda, ka jauni likumi var rasties, tikai spītējot birokrātijas vēlmēm, ekonomisku apstākļu, darbaļaužu un to pārstāvju — zinātnieku un valstsvīru — politiskās gribas spiediena rezultātā. Tomēr par jaunu likumprojektu galvenajiem iniciatoriem ar laiku jākļūst saimnieciskā aprēķina uzņēmumiem vai to teritoriālajām apvienībām un aktīvajām vietējām padomēm — tiem, kuru interesēm jābūt atspoguļotām attiecīgajā likumprojektā. Ja gribam atņemt iniciatīvu administratīvi birokrātiskajām struktūrām, nekavējoties jāpaplašina likumdošanas iniciatoru loks.

Šķiet, vislielāko efektu tomēr gūsim gadījumā, ja likumdošanas iniciatīvas tiesības piešķirsim jebkurām, arī pilsoņu neformālajām apvienībām. Tādas tiesības, piemēram, ir Šveices Konfederācijas pilsoņiem, un Šveices Darba partija, piemēram, tās bieži izmanto, lai ieviestu demokrātiskākus, efektīvākus un taisnīgākus likumus. Savākuši attiecīgā likumā noteiktu parakstu skaitu, pilsoņi ir tiesīgi prasīt, lai likumprojektu apspriež parlamentā vai arī izvirza to apspriešanai visas tautas referendumā. Saskaņā ar Šveices Konstitūciju, ja likums gada laikā neiegūst atbalstu referendumā, tas automātiski zaudē spēku. Šāda sociāla oponēšana krasi paaugstina reprezentablo orgānu darba efektivitāti.

Demokrātiskas tiesiskās kārtības nepieciešama norma ir pilsoņu tiesības ierosināt jebkuras amatpersonas administratīvo vai kriminālvajāšanu, neatkarīgi no sūdzības, kas izvirzīta administratīvā kārtā. Prasība ieviest šādu normu ietverta jau KSDSP I Programmā. Uzsveru, šeit nedomāju amatpersonu rīcības pārsūdzēšanu, kā to paredz jaunais likums, kas konkretizē PSRS Konstitūcijas 58. pantu, bet gan tieši vajāšanu, amatpersonu sodīšanu. Tikai tāda tiesību norma ļaus izvairīties no situācijas, kad birokrāts izpilda tiesas lēmumu attiecībā uz vieniem pilsoņiem, un tūlīt pēc tam atkārto savu prettiesisko rīcību attiecībā uz citiem. Šāda norma ļaus krasi aktivizēt prokuratūras darbu, panākt vispārējās uzraudzības un valsts apsūdzības lielāku efektivitāti. Šodien, kad amatpersonu vajāšanu tiesā realizē tikai prokurors, viņš objektīvi pārvēršas par tādu kā pirmstiesas filtru: var ierosināt prāvu, var atteikties: formāli iemesli nav ilgi jāmeklē. Ja prokuroram radīsies konkurenti, situācija mainīsies.

Un, visbeidzot, svarīgākais, kas iekļaujams antibirokrātiskajā likumā: atklātības un patiesas vārda brīvības garantija. Jo birokrātijas

patvaļa iespējama tikai slepenības atmosfērā. Vienīgi noslēpumainības aizsegā birokrātija var izvirzīt priekšplānā savas intereses, melnu krāsot baltu, falsificēt vēsturi un statistiku. Birokrātija ir tā, kurai rūp, lai sabiedriski politiskā un vēsturiskā literatūra tiktu glabāta bibliotēku slepenajos plauktos. Birokrātijai vajadzīgs cenzūras pilnvaru paplašināts skaidrojums. Atcerieties — vēl nesen vārdiem «pašatmaksāšanās», «pašfinansēšanās», «pašpārvalde» bija uzlikts aizlieguma slogs.

1985. gada 1. augustā Rīgas pilsētas prokurora vietnieks ierosināja krimināllietu sakarā ar pilsoņa I. Bīrona piekaušanu Rīgas pilsētas Maskavas rajona Tautas deputātu padomes izpildkomitejas Iekšlietu daļas telpās.

8. augustā lietu sāka izskatīt republikas galvaspilsētas Kirova rajona prokurors.

Iepriekšējā izmeklēšanā noskaidrots sekojošais:

1985. gadā naktī no 29. uz 30. jūliju divi puiši — I. Bīrons un A. Stepiņš bija izgājuši uz Krāsotāju ielas — meklēja degvīnu.

— Ei, puiši, — atskanēja vīrieša balss, — palīdziet pastumt mašīnu, motors ieklemmējies . . .

— Vai tālu jāstumj?

— Kādus trīssimts metrus ... es samaksāšu . . .

— Labs ir, — puiši piekrita.

— Stumiet līdz ielas stūrim, es pasaukšu palīgā vēl kādu, — to pateicis, «žiguļu» īpašnieks pazuda.

Pēc simts metriem palīgus apžilbināja pretīmbraucošas mašīnas lukturi. Mašīna apstājās, un no tās izkāpa kāds cilvēks. — Nu ko, vai palīdzēt? — viņš izsmējīgi pajautāja.

Bīrons, aizsedzis ar roku acis, lai pasargātu tās no spožās gaismas, paspēra dažus soļus runātāja virzienā. Spēcīgs sitiens pa žokli gandrīz notrieca viņu zemē.

— Mieru, — sacīja sitējs, — tikai mieru. Mēs esam no milicijas. Kāpiet mašīnā! Tikai nemēģiniet iestāstīt, ka tas ir jūsu «žigulis», vai arī jūs kāds palūdzis to pastumt.

Tonakt kriminālmeklēšanas vecākais operatīvais pilnvarotais kapteinis A. Beļinovs kopā ar milicijas darbinieku S. Aki-šinu patvaļīgi bija izsaukuši par neatbilstību dienestam no milicijas atlaisto A. Ribakovu, lai ar viņa personisko automobili dotos kopīgā patruļas braucienā pa lielā un, šķiet, visnemierīgākā Rīgas rajona naksnīgajām ielām. Neatklātu noziegumu jau tāpat pietiekoši, bet klāt nāk jauni: izlaupīšanas, kautiņi, mašīnu aizbraukšana. No augšas spiež — prasa rezultātus. Lai tur šķīst vai plīst, noziedznieks jāatrod. Ja ne rīt, tad, vēlākais, parīt.

Kapteiņa Beļinova galvā domas riņķoja kā karuselis rotaļlaukumā: kā lai to noziedzību apkaro? Tiesa, viņam ir sava metode. Pavisam vienkārša. Vai atminaties kapteini Zeglovu no filmas «Tikšanās vietu mainīt nedrīkst» un viņa pielietoto paņēmienu ar naudas maciņu? Kapteiņa Beļinova interpretācijā tas iemantoja citādas aprises. Beļinovam jau krietnu laiku bija aizdomas, ka Bīrons un Stepiņš ir līdzdalīgi automašīnu zādzībās, kuru skaits rajonā arvien pieauga. Puiši bija milicijas redzeslokā: katram aiz muguras divas sodāmības. Vajadzēja tikai noķert viņus nozieguma vietā.

Bet, lai notikumi attīstītos raitāk, mašīnas aizdzīšanas situāciju var arī inscenēt.

Mērojot ceļu uz 27. kabinetu iekšlietu daļas trešajā stāvā, Beļinovs nodomāja, ka tāpat vien Bīrons un Stepiņš vis neatzīsies.

— Man vajag uz tualeti, — izaicinoši skatoties kapteinī, sacīja Bīrons.

— Ej ar! — mierīgi atbildēja Beļinovs un atvēra tualetes durvis. Mazu brīdi pastāvēja un sekoja viņam.

No iepriekšējās izmeklēšanas protokoliem:

«Tualetes telpā Beļinovs sita Bīronu ar gumijas šļūteni — ne mazāk par sešpadsmit sitieniem pa kaklu un muguru, ne mazāk par sešiem labā augšdelma tuvumā, ne mazāk par sešiem sitieniem pa galvu un seju.»

Savā kabinetā Beļinovs sacīja Bīronam:—Ja gribi, varam šo procedūru atkārtot.

— Nē!

— Tad raksti, ka kopā ar savu drauģeli Stepiņu šodien mēģinājāt aizbraukt mašīnu, — viņš nolika aizdomās turētā priekšā papīru un pildspalvu.

— Neko neesmu mēģinājis aizbraukt, taču pēc tādas procedūras uzrakstīšu visu, ko vien vēlaties . . .

— Tā ja! Cita runa, — pasmaidīja kapteinis.

No Bīrona liecības:

«Beļinovs aizveda mani uz savu kabinetu, kur draudēja turpināt piekaušanu. No tualetes tika atnesta tā pati gumijas šļūtene, ar kuru nupat tiku piekauts . . .»

Bīronu aizveda uz kameru, viņa vietu ieņēma Stepiņš.

— Tavs draugs ir atzinies, — sacīja Beļinovs un piecēlās,

— tev nav jēgas liegties.

— Nesaprotu, par ko jūs runājat, — atbildēja Stepiņš.

No Stepiņa liecības:

«Beļinovs iesita man ar kabatas lukturīti pa seju. Tad paņēma gumijas šļūteni un draudēja piekaut, pieprasīja, lai atzīstos mašīnas aizbraukšanā. Atbildēju, ka, ja mani turpinās sist, pašaizsardzības nolūkā kaut ko iemetīšu logā. Tad mani pārtrauca sist . . .»

Nākamās dienas rītā Beļinova kabinetā ieradās E. Roma-novskis, kuru kapteinis tāpat turēja aizdomās mašīnu aizbraukšanā.

— Nu, ko teiksi? — jautāja Beļinovs. — Tikai nevelc garumā, esmu noguris no nakts darbiem.

— Man nav ko stāstīt, — Romanovskis neizpratnē paraustīja plecus.

— Un kā ar mašīnu zagšanu? — sašuta Beļinovs. — Klāj nu vaļā par saviem drauģeļiem Stepiņu un Bīronu. Ko tu šonakt darīji?

— Naktī es gulēju un neko nezinu, — atbildēja Romanovskis.

Beļinovs sagrāba pratināmo aiz matiem un sāka liekt galvu uz leju. Izplēsa matu kumšķi. Pēc tam vairākas reizes ar šļūteni iesita

Romanovskim pa galvu un pa muguru.

— Ko jūs no manis gribat? — iekliedzās Romanovskis.

— Paraksti liecību pret Stepiņu un Bīronu.

Un Romanovskis parakstīja visu,'ko pieprasīja.

No Romanovska liecības:

«Beļinovs draudēja izmest mani pa logu, ja neizpildīšu viņa noteikumus.»

Pagāja vairākas dienas, un ikdienas darba kņadā kapteinis Beļinovs piemirsa trīs puišus. Uzgūla jaunas rūpes, jauni steidzami darbi. Pēkšņi viņu izsauca rajona operatīvās kriminālmeklēšanas priekšnieks N. Sokoļskis:

— Klau, Valentīn Georgijevič! Bīrons sūdzējies par tevi pilsētas prokuratūrā un fakta izmeklēšana nodota Kirova rajonam. Toreiz laikam būsi pārcenties . . .

— Kas viņam ticēs! — kapteinis bija mierīgs. — Nav jau noticis nekas tāds, kam prokuratūra pievērsīs uzmanību.

— Kirova rajona prokurors Lībietis var saukt tevi pie kriminālatbildības.

— Pie kriminālatbildības? . . . Mani? — Beļinovs bija neizpratnē. — Vai viņš pie pilna prāta?

Divdesmit darba gados Rīgas pilsētas Kirova rajona prokurors Daumants Lībietis savu profesiju bija apguvis visās niansēs. Viņam ne reizi vien bija nācies izmeklēt likumpārkāpumus, kurus tika pieļāvuši tiesību aizsardzības orgāni, uzturēt valsts apsūdzības un veikt prokurora uzraudzību likumpārkāpumus pieļāvušu milicijas darbinieku lietās.

Kapteiņa Beļinova lietā prokuroru satrauca, lūk, kas: nu jau veselu mēnesi rajona iekšlietu daļas darbinieki faktiski traucē izmeklēšanu. Te nav atslēgu un tāpēc nevar apskatīt telpas, kur risinājušies notikumi, te atkal liecinieki pazuduši. Pēdējā nedēļā darbā un mājās anonīmi tiek draudēts pa telefonu, arī šobrīd Lībietis paceļ telefona klausuli.

— Iesaku nebojāt attiecības ar miliciju, — atskanēja vīrieša balss.

— Kas runā?

— Neaizmirstiet, ka dzīvojat rajonā, ko esat nolēmis iegāzt. Ka tik jums kas nenotiek . . .

— Kas runā?

Atbildes vietā — īsi signāli.

Te jāpaskaidro, ka tobrīd tika izmeklētas vēl divas Maskavas rajona iekšlietu daļas darbinieku — V. Bratarčuka un R. Vasiļēviča lietas. Viņi, tāpat kā Beļinovs, noziegumus centās atklāt visiem iespējamiem līdzekļiem, arī nelikumīgiem.

Viņu darbības izmeklēšana jau bija ievilkusies vairāku mēnešu garumā. Visu šo laiku prokuroru Lībieti mēģināja ietekmēt, ieteica

neielaisties konfliktā ar miliciju. Pēc kapteiņa Beļinova aresta šis spiediens pastiprinājās. Taču Lībietis nepiekāpās: «Sūdzības es nevaru atstāt bez ievērības. Fakti jānoskaidro, un ja būs pierādījumi, vainīgie saņems likumā paredzēto sodu.»

No krimināllietas Nr. 04212785 iepriekšējās izmeklēšanas rezultātiem, saskaņā ar kuriem V. Bratarčukam un R. Vasiļē-vičam tiek izvirzīta apsūdzība atbilstoši LPSR Krimināl kodeksa 162^1. panta 2. daļai.

«Rīgas pilsētas Maskavas rajona izpildkomitejas iekšlietu daļas dežūrdaļā ir divas istabas personām, kas aizturētas administratīvā kārtā. Sajās telpās var tikt ievietotas arī personas, kas izdarījušas likumpārkāpumus. Taču konkrētajā iekšlietu daļā tika praktizēts vēl kas cits — šajās istabās ievietoja personas, kas tika uzaicinātas ierasties pie operatīvajiem darbiniekiem, arī tās, kas netika turētas aizdomās kāda nozieguma pastrādāšanā, toties pēc iekšlietu daļas darbinieku domām varētu būt neatklāto noziegumu liecinieces. Turklāt tika pārkāpti aizdomās turēto personu lietu izskatīšanas galējie termiņi. Uzskaites grāmatās tika uzrādīti sagrozīti datumi, lai slēptu aizturēto pilsoņu turēšanu apcietinājumā minētajās istabās.»

Izvirzījis versiju par konkrētas personas līdzdalību noziegumā, Bratarčuks tūlīt pat sāka to uzskatīt par galīgo patiesību, kas tikai jāapstiprina — jebkādiem līdzekļiem.

No iepriekšējās izmeklēšanas rezultātiem: «R. Vasiļēvičam nebija speciālas izglītības, viņš nebija sagatavots darbam kriminālmeklēšanā. Saskāries ar Bratarčuka nelikumīgajām metodēm, viņš arī stājās uz likumības pārkāpšanas ceļa, pielietoja vardarbību. Turklāt Bratarčuks un Vasiļēvičs neslēpa, ka pielieto šādas metodes, darīja to viens otra klātbūtnē.»

Sevišķi ciniskas bija piekaušanas, kuras pavadīja izsmalcināta ņirgāšanās par cifvēkiem.

1984. gada 28. decembra rītā V. Savrovs, izdzirdis zvanu, atvēra sava dzīvokļa durvis.

— Jūs esat Savrovs? — pajautāja divi ienācēji.

— Jā . . . Kas par lietu?

— Mēs esam no milicijas! Apģērbieties! Nāksiet mums līdzi.

— Kāpēc? — saimnieks izbiedēts pavaicāja.

— Nodaļā visu uzzināsiet.

Minot, kāds varētu būt notiekošā iemesls, Savrovs iegāja Bratarčuka kabinetā. Bratarčuks, nedaudz raustot valodu, jautāja: — Jūs droši vien jau esat sapratis, kāpēc šeit atrodaties?

Bratarčuka iecirknī bija pastrādāts smags noziegums.

— Es neko nesaprotu, — satraukts atbildēja Savrovs.

— Mums ir pierādījumi, ka jūs esat izdarījis slepkavību .. . Ja atzīsieties, tiesa to ņems vērā, — paskaidroja Bratarčuks, kaut nekādu

ziņu viņam nebija. Šis piecdesmit gadus vecais vīrs tika izraudzīts tāpat vien — viņš bieži bija apmeklējis nogalināto sievieti.

— Nevienu neesmu slepkavojis . . .

— Liegties nav jēgas, — kategoriski noskanēja Bratarčuka atbilde.

— Kāds jums pamats domāt, ka tas biju es? — iebilda aizdomās turētais, bažīgi skatoties uz viņam klāt pienākušo virsnieku.

— Tātad tu tas nebiji? — nosmīnēja Bratarčuks.

— Nē, — neko vairāk Savrovs pateikt nepaspēja. Virsnieks ar kājas spērienu izsita krēslu, un viņš, sāpīgi satriecis galvu pret sienu, gulēja uz grīdas. Savrovs mēģināja piecelties, taču spēcīgs sitiens ar kāju pa sāniem aizrāva elpu. Sitieni sekoja viens otram.

— Atzīsties, — naidā kliedza Bratarčuks. Tie divi, kas Sav-rovu bija šeit atgādājuši, arī iesaistījās pratināšanā. Viņi piecēla Savrovu un nosēdināja krēslā.

— Nu, vai esi sapratis, ka neviens te nedomā dzīt jokus?

— Es neesmu nevienu nogalinājis, — nespēkā izdvesa Savrovs. — Nelieši jūs esat, bendes . . .

— Tu tā! — sagrābis savu upuri aiz matiem, Bratarčuks sāka sist viņa galvu pret galdu. Savrovs zaudēja samaņu. Pēc mirkļa viņš atguvās, sajutis kodīgu ožamā spirta smaku. Grīļodamies piecēlās.

— Liec aiz auss, ja neatzīsies, dzīvs no šejienes vari arī neaiziet, — piedraudēja Bratarčuks un lika aizvest aizdomās turēto uz kameru.

Kamerā Savrovu sagaidīja atsperīga izskata vīrietis ar melnām Ūsiņām. Aizturēto reģistrēšanas grāmatā viņa vārds ierakstīts nebija. Svešinieks stingi skatījās uz izbīlī durvīm pieplakušo Savrovu, tad dīvaini izliecās, palēcās un ar smagā zābakā ieautu kāju iesita Savrovam pa ribām. Krūtīs kaut kas satrūka. Savrovs iekunkstējās. Bet vīrietis ar melnajām Ūsiņām turpināja spārdīt viņa ķermeni.

— Palīgā!—cik spēka iekliedzās Savrovs un ņēmās ar dūrēm sist pa durvīm. Tās tūlīt pat atvērās. Divi vīrieši izgrūda viņu uz ielas un stiepa uz upes pusi.

— Tu joprojām apgalvo, ka neesi nogalinājis? — Savrovam jautāja viens no pavadoņiem.

— Nē . . .

— Tad ej! . . .

— Uz kurieni? . . .

— Uz turieni, — atteica otrs un pamāja ar roku upes virzienā.

— Bet ūdens taču auksts . . .

— Ej vien, izpeldies, — un viņi to pagrūda.

Savrovs zaudēja līdzsvaru, pakrita un sajuta ledainā ūdens

dedzinošo pieskārienu. Par laimi, upe pie krasta nebija dziļa. Savrovs ilgi nespēja piecelties kājās, tad pamanīja, ka tie divi aizgājuši. Ar grūtībām izrāpies malā, viņš devās uz mājām. Atvēris dzīvokļa durvis, sajuta, ka spēki izsīkuši, un ieslīga nemaņā. Atjēdzās

pēc dažām dienām slimnīcas reanimācijas nodaļā.

Vardarbības rezultātā Savrovam tika lauztas septiņas ribas, cieta arī plaušu pleira.

Savrovs ilgi svārstījās: rakstīt sūdzību vai noklusēt. Radi uzstāja, ka noteikti jāraksta. Saņēmis šo sūdzību, Lībietis nespēja noticēt, ka cilvēks, būdams pie skaidras apziņas, var tā rīkoties. Prokurors deva rīkojumu pārbaudīt vecākā leitnanta Bratarčuka darbu. Izrādījās, ka šis gadījums nav nekāds izņēmums, vardarbība kļuvusi par Bratarčuka un arī dažu citu milicijas darbinieku «darba» stilu un metodi.

No N. Serstjakovas liecības:

«1984. gada 19. novembrī mani nogādāja Maskavas rajona iekšlietu daļā. Operatīvais pilnvarotais Bratarčuks pieprasīja, lai atzīstos noziegumā, ar kuru man nebija nekāda sakara. Draudēja aizturēt mani uz ilgu laiku, ja neatzīšos. Biju uztraukusies par bērniem, kas bija palikuši mājās vieni. Taču Bratarčuks neko nevēlējās dzirdēt. Mani aizveda uz kameru. Pa ceļam uz turieni viņš četras reizes iesita man ar dūri pa muguru. Man sākās lēkme, trūka elpas, no deguna sāka tecēt asinis, zaudēju samaņu. Kad atguvos, Bratarčuks iespēra man ar kāju, sacīdams, lai neizliekos.»

1984. gada 23. aprīlī Maskavas rajona iekšlietu daļā, Bratarčuka aicināts, ieradās pilsonis O. Baridžs. Divdesmit stundas vecākais leitnants un viņa palīgs Vasiļēvičs turēja viņu iecirknī, lai piespiestu sniegt liecību pret J. čornu, ko turēja aizdomās smagā noziegumā.

No O. Baridža liecības:

«Bratarčuks Vasiļēviča klātbūtnē iesita man pa seju. Kad pakritu, sāka sist ar kāju pa galvu, pa ķermeni. Tad aiz apkakles uzrāva mani augšā un prasīja, vai neesmu ko atcerējies. Atbildēju, ka neko nezinu, un viņš atkal notrieca mani zemē. Tas atkārtojās vairākas reizes. Kad cēlos kājās, jautāja, vai neesmu atcerējies . . . Man šī sišana apnika, un es piekritu liecināt visu, ko no manis prasīja.»

Nākamajā dienā Bratarčuks un Vasiļēvičs milicijas nodaļā piekāva nepilngadīgo G. Golubevu — lai piespiestu atzīties tajā pašā noziegumā, kuru piedēvēja J. Čornam.

No G. Golubeva liecības:

«Milicijas darbinieki sākumā mēģināja mani pārliecināt, ka tieši es biju tas, kurš iesita cilvēkam ar bruģakmeni pa galvu. Es atteicos apmelot sevi. Vasiļēvičs divas reizes iesita man pa galvu, tad sita vēl un vēl. Es nobijos un piekritu atzīties noziegumā, ko patiesībā nebiju izdarījis.»

No liecinieces V. Skudrītes (Golubeva mātes) liecības:

«Dēls atgriezās no milicijas piekauts. Gāju pie iekšlietu daļas priekšnieka vietnieka. Sākumā viņa atbilde bija ļoti oficiāla. Kad teicu, ka nosūtīšu dēlu uz ekspertīzi, viņš mainīja toni un sāka skaidrot, ka katram jau varot gadīties, ka nervi neiztur.»

Tādā pat veidā Bratarčuks panāca arī paša i. Čoma atzīšanos. Uz nepārbaudītu un nelikumīgi iegūtu materiālu pamata Čornam piesprieda sešus ieslodzījuma gadus. Vēlāk Latvijas PSR Augstākā tiesa atcēla Maskavas rajona Tautas tiesas spriedumu kā nelikumīgu.

Bratarčuks un Vasiļēvičs tā arī nespēja paskaidrot, kāpēc viena nozieguma izdarīšanā atzinušies divi cilvēki — Golubevs un Čorns . . . D. Lībietis jautāja cietušajiem, kāpēc viņi savlaicīgi neiesniedza prokuratūrai sūdzības par viņiem nodarītajām pārestībām. Un saņēma atbildes: bijām pārliecināti, ka mums vienalga neviens nenoticēs, un, pat ja noticētu, diez vai ko darītu. Tika noskaidrots, ka 1984. gada

4. decembrī pilsone Serstjakova tomēr bija iesniegusi sūdzību. Pamatojoties uz to, tika izdarīta dienesta izmeklēšana. Tās rezultātā nolēma izskatīt šo faktu biedru tiesā. Taču tā Bratarčuka vainu saskatīja tikai tai apstāklī, ka viņš nav savlaicīgi noformējis aktu par Serstjakovas nepakļaušanos. Jājautā, kur te loģika? Dienesta izmeklēšanas materiāli taču apstiprina to, ka Bratarčuks ir rīkojies nelikumīgi!

Savrova piekaušanas lietas sakarā liecību par vairāku

Maskavas rajona iekšlietu daļas darbinieku noziedzīgo rīcību bija vairāk nekā pietiekami. Bratarčuks, Vasiļēvičs un Beļi-novs bija pārkāpuši varas un dienesta pilnvaru robežu, tādējādi būtiski kaitējot valsts interesēm, iedragājot padomju milicijas autoritāti, ticību taisnīgumam un likumībai.

Milicijas darbinieku noziedzīgā rīcība nodara milzīgus morālus zaudējumus visai tiesību aizsardzības sistēmai un tās autoritātei iedzīvotāju vidū. Prokuratūrai jāveltī milzum daudz laika, lai pārbaudītu, kādiem paņēmieniem vienā vai otrā gadījumā tiek panākta atzīšanas. Sevišķi gadījumos, kad runa ir par smagiem noziegumiem un vainīgos sagaida bargs sods.

Kāpēc tiek pārkāpts likuma burts? Tāpēc, ka radies pārāk daudz aplinkus ceļu. To veicina arī noziegumu atklāšanas plāns — attiecīgie procenti jāuzrāda, lai tur vai kas.

Ja katrā likumpārkāpšanas gadījumā partijas pirmorganizācija un iekšlietu pārvaldes politdaļa reaģētu savlaicīgi, Beļinova, Bratarčuka, Vasiļēviča un citu viņiem līdzīgo iekšlietu darbinieku liktenis, iespējams, veidotos savādāks. Taču tā nenotika. Kā Maskavas rajona iekšlietu daļas priekšnieks K. Mirkšs varēja pieļaut savā kolektīvā šādu atkāpšanos no sociālistiskās likumības? Varbūt viņš neredzēja, nezināja, nedzirdēja, kas notiek viņa apakšnieku kabinetos, kas, starp citu, atrodas tai pašā gaitenī, kur viņa kabinets? Vai vadītājs drīkst būt tāds? K. Mirkšs pat nevēlējās komentēt notikušo. Viņa daļas darbinieki nevis veicināja, bet gan, gluži pretēji — bremzēja prokurora Lībieša izmeklēšanas darbu. Nācās pat lūgt palīdzību republikas iekšlietu ministram.

Lībietim joprojām tika draudēts, sāka izplatīties baumas, ka viņš piekopjot amorālu dzīves veidu, nepamatoti iznīcinot pierādījumus, kas apstiprina Beļinova un pārējo nevainību, ka alkohola eiforijā milicijas darbiniekiem noraujot uzplečus, bet viņa izmeklētājs A. Nagliņš, lūk, publiski plātoties, ka ietupināšot cietumā visu Maskavas rajona miliciju. Vakaros uz ielas Lībietim uzkrītoši bieži tika lūgts piesmēķēt, un lūdzēji pētošu skatu raudzījās prokuroram sejā.

Diena, kad Lībietis bija aizbraucis uz Sidgundu, uz radinieka bērēm, bija padevusies drūma. Jau pāri pusnaktij prokurors atstāja bēru namu. Līdz Rīgai ceļš tāls. Labi, ka gadījās mašīna, arī šoferis pazīstams, no kaimiņmājām. Trijos naktī iebrauca pilsētā. Lībietis palūdza apturēt «žiguli» soļus divdesmit no mājām, lai pēc ilgā brauciena izlocītu kājas. Marts. Sniegs jau nokusis, taču naktīs vēl auksti. Visapkārt neviena cilvēka. Pēkšņi no tumsas iznira vīrietis līdz galam atpogātā mētelī. Ļodzīgā gaitā viņš nāca tieši virsū Lībietim. ,

— Nu ko, iedzeram? — viņš piedāvāja aizsmakušā balsī.

Lībietis, klusu ciešot, mēģināja paiet garām. Taču vīrs neļāva. Vienā rokā viņš turēja aizsāktu vīna pudeli.

— Kāpēc tu negribi ar mani sadzert? — vīrs apvainojās un negaidot apskāva Lībieti.

Prokurors mēģināja atbrīvoties un pēkšņi izdzirda, ka blakus pietur mašīna. Durtiņas atvērās, un Lībietis sajuta, ka kāds viņam izgriež rokas. Atskatījies ieraudzīja, ka viņu satvēruši divi miliči. Bet iedzert gribētājs pavisam klaji palīdzēja viņiem iestumt prokuroru milicijas mašīnā. Pēc tās pazīšanās zīmēm Lībietis saprata, ka viņu aizturējusi ārpus-resoru apsardzes patruļa, kuras pienākumu lokā šāda funkcija neietilpst.

— Par šo nelikumību jums nāksies atbildēt, — savlaicīgi sacīja Lībietis.

— Aizveries! Tu neesi savā kabinetā, un te tev likums nav jāapspriež, — rupji aprāva viens no seržantiem.

Dažas minūtes vēlāk darbība turpinājās Maskavas rajona Ķengaraga milicijas nodaļā. Lībieti ieveda dežūrdaļā, prokurors tūlīt pat piegāja pie telefona un mēģināja piezvanīt, taču dežurants neļāva to izdarīt.

— Es pieprasu, lai man ļauj piezvanīt pilsētas prokuroram. Aizturot mani, jūs pārkāpjat likumu. Saprotat? Likumu!

— Nestrīdēsimies! Tūlīt jūs aizvedīs, kur pienākas. Tur jau nu pratīs visu noskaidrot, — uzsvērti pieklājīgi atbildēja dežurants.

Izrādījās, šis «kur pienākas» bija parasta atskurbtuve. Tur pēc Lībieša kategoriska pieprasījuma viņam beidzot atļāva uzrakstīt sūdzību republikas prokuroram, pēc tam tika ataicināts pilsētas prokurors A. Alksnis.

Izcelts naktī no gultas, Alksnis ieradās atskurbtuvē. Viņa seja

pauda ne vien neslēptu sarūgtinājumu, bet arī neizpratni. Visiem taču zināms, ka prokuroru nedrīkst aizturēt nekādās situācijās. Turklāt Lībietim piederēja neaizskaramības tiesības arī kā deputātam.

Prokuroram klātesot, tika izdarīta ekspertīze, kas noteica vieglu reibuma pakāpi, un tas nav pamats pilsoņu ievietošanai atskurbtuvē.

Mājupceļā, sēdēdams Alkšņa mašīnā, Lībietis sacīja:

— Ja tieku uzskatīts par vainīgu tāpēc, ka savā brīvdienā bērēs iedzēru glāzi konjaka, lai mani soda. Mums nav sausā likuma, un viegls reibums nedrīkst mazināt vainu par manis nelikumīgu aizturēšanu.

— Tā jau ir, — ar nopūtu atbildēja Alksnis, — taču jums jābūt maksimāli uzmanīgam. Jūs taču labi zināt, cik saspīlētas, dažkārt pretrunīgas ir mūsu attiecības ar miliciju. Jūs savā neapdomībā esat iekūlies ķezā. Izkļūt sveikā jums droši vien nebūs viegli.

Nākošajā dienā visos Iekšlietu ministrijas ziņojumos bija ierakstīts, ka Rīgas pilsētas Kirova rajona prokurors Daumants Lībietis ir bijis nogādāts atskurbtuvē.

Dažas dienas vēlāk Latvijas PSR prokuratūra veica izmeklēšanu un atzina, ka milicijas rīcība pret Lībieti bijusi nelikumīga. Tomēr neviens no augšminētās akcijas dalībniekiem sodu nesaņēma. Nepievērst uzmanību tam, ka Lībietis bija lietojis alkoholu, prokuratūra nevarēja. Tāpēc 1986. gada 12. martā viņam tika izteikts stingrais rājiens.

Būtu maldīgi uzskatīt, ka te nu, beidzot, tiks pielikts punkts. Sūdzības par Lībieti straumēm vien plūda uz PSRS un republikas prokuratūru. Tās rakstīja miliči, kuru lietas tika izmeklētas. Vēstulēs viņi skaidri un gaiši ziņoja, ka tiesību aizsardzības orgānos ielavījies necienīgs cilvēks, kas savtīgos nolūkos ar vieglu sirdi spēj sodīt ne vien godīgu ierindas pilsoni, bet arī krietnu milici, kas dienu un nakti cīnās ar noziedzniekiem. Sūdzībām, protams, neviens nenoticēja, jo tām nebija pamata, tomēr to pastāvēšanas faktam bija sava nozīme.

Ziņa, ka prokurors atbrīvots no darba tiesību aizstāvēšanas sfērā, satrieca visus, kas viņu pazina un bija kopā strādājuši. Atbrīvots, lai izvairītos no liekām runām — saskaņā ar Darba likumu kodeksa 254. panta 1. paragrāfu, proti, par vienreizēju rupju darba pienākumu neievērošanu!

Neviens no milicijas darbiniekiem, kuru arestēšanu bija sankcionējis Lībietis, tobrīd vēl nebija sodīts. Gluži otrādi, Rīgas pilsētas Maskavas rajona Tautas tiesa 1986. gada 11. jūnijā attaisnoja un tiesas zālē atbrīvoja A. Beļiriovu, kas atradās ieslodzījumā kopš 1985. gada 23. decembra.

Kā tiesa motivēja šādu lēmumu? Kāpēc attaisnojošajā spriedumā tiesa neņēma vērā cietušo liecības, neatzinusi tās nedz par melīgām, nedz par patiesām? Jājautā, kāpēc tiesas priekšsēdētājs A. Guļāns

cietušo un viņu liecinieku liecības nosauca par aizspriedumainām un vienpusīgām, vienlaikus izliekoties nemanām vēl jo lielāku ieinteresētību no Beļinova un viņa liecinieku puses. Sāda liecību novērtējuma sekas bija vienpusīgi un nepilnīgi rezumējumi, nepamatota pierādījumu sadrumstalošana. Tiesa, piemēram, neuzskatīja par vajadzīgu pievērst uzmanību tam, ka rajona kriminālmeklēšanas priekšnieks N. Sokoļskis, būdams informēts par Beļinova fiziskas ietekmēšanas metodēm, mēģināja slēpt šos faktus. Turklāt tiesas atsauce uz to, ka lietas materiāli uzrāda Bīrona piedalīšanos parkā notikušajā kautiņā, ir nepamatota, jo balstās vienīgi uz tā paša Sokoļska un milicijas darbinieka Smert-jeva, proti, ieinteresētu personu liecībām. Vēl jo vairāk tāpēc, ka šie divi nemaz nebija kautiņa aculiecinieki.

Tiesai bija zināms, ka Sokoļskis pats ir rupji pārkāpis likumu, vairākkārt apmeklēdams izmeklēšanas izolatoru Nr. 1, kur turpat sešus mēnešus nepamatoti tika turēts Stepiņš, apgādāja viņu ar tēju, produktiem, narkotikām, naudu, tādējādi mēģinot panākt, lai tiktu liecināts par labu Beļinovam. Sokoļskis bez aplinkiem runāja, ka viņi (milicija) panāca prokurora Lībieša atcelšanu no amata, un ja Stepiņš nemainīšot savas liecības, sēdēšot tik ilgi, cik viņiem vajadzīgs. Sokoļskis mēģināja pierunāt Stepiņa kameras kaimiņus uzrakstīt vēstuli par to, ka Stepiņš it kā esot dižojies, ka viņš kopā ar Bīronu un Romanovski nolēmuši apmelot milicijas darbinieku.

Tiesas konstatējums, ka iepriekšējās izmeklēšanas gaitā nav tikusi pārbaudīta Beļinova varbūtējās apmelošanas versija, neatbilst patiesībai. Lai pārbaudītu cietušo personu liecības, izmeklētāji nopratināja visus, kas kaut minimāli bija informēti par miesas bojājumu nodarīšanu cietušajiem. Tika noskaidrots sekojošais: Bīrons, Romanovskis un Stepiņš nevienam, nekad un nekur nav snieguši kādus nebūt citus paskaidrojumus par piekaušanu, ka analoģiskas liecības viņi sākuši sniegt vienlaicīgi, dažādās vietās un neatkarīgi viens no otra.

Tiesa savā spriedumā bija ar nolūku mazinājusi medicīniskās ekspertīzes nozīmi un neizprotamu iemeslu dēļ vispār izvairījās no miesas bojājumu konstatācijas Stepiņam un Romanovskim.

Uzskatot minēto spriedumu par nelikumīgu un nepamatotu, Rīgas pilsētas prokuratūra iesniedza kasācijas protestu Latvijas PSR Augstākās tiesas krimināllietu kolēģijai.

Beļinova lietu atkārtoti izskatīja 1987. gada sākumā Jūrmalas pilsētas tiesā. Tā atzina, ka apsūdzētā vaina ir pilnībā pierādīta. Pamatojoties uz Latvijas PSR Kriminālkodeksa 1 62'. panta 2. daļu, par varas robežu un dienesta pilnvaru pārsniegšanu, vardarbības pielietošanu un pilsoņu cieņas aizskaršanu, tiesa piesprieda viņam nosacītu brīvības atņemšanu uz trim gadiem, notiesāto obligāti

iesaistot darbā.

Kad tiesas priekšsēdētājs izteica Beļinovam aizrādījumu, milicijas darbinieku pārpildītajā zālē sāka skanēt draudi Kirova rajona prokuratūras vecākajam izmeklētājam A. Nagli-ņam, kas turpināja Lībieša sākto Beļinova un citu milicijas darbinieku noziedzīgās rīcības izmeklēšanu.

Cik gan kodīga morālas netīrības rūsa skārusi mundie-rotos līdzcilvēkus, ja viņi nekautrējās klaji izteikt savu cinisko sašutumu par šoreiz taisnīgo tiesas spriedumu. Viņi nekaunīgi pretnostatīja sevi sabiedrībai (kuras mierīga dzīve tiem jē-nodrošina), viešot cilvēkos bažas un neticību, ka vajadzīgā brīdī milicija spēs sniegt kvalificētu palīdzību, izglābt no nelaimes. Pamazām šādos «kārtības aizstāvjos» iesakņojas pārliecība, ka vienīgais likums ir visatļautība, ka nolikums par padomju milicijas darbu uz viņiem neattiecas. Bet šajā nolikumā teikts, ka milicijai savā darbā jābalstās uz padomju likumības stingru ievērošanu. Katram milicijas darbiniekam jābūt kulturālam, taktiskam un pieklājīgam. Jā, taisnība, — Beļinovs, Bratarčuks un vēl citi tiešām sita. Bet ko gan? Taču ne godīgus ļaudis, bet gan tos, kuru dzīvesveids ir anti-sabiedrisks — tā viņi domā. Un vardarbība kļūst par normu. Sāk ar to, ka nevainīgu cilvēku piespiež atzīties zādzībā, tad laupīšanā un, visbeidzot, slepkavībā ... Un vairs nekas nekavē izdarīt to, kas tika izdarīts ar D. Lībieti. Jo ir radusies nesodāmības apziņa.

Turpmākajiem notikumiem bijušais prokurors, tagadējais kolhoza «Juglas zieds» juriskonsults D. Lībietis sekoja kā novērotājs. Zināja, ka Bratarčuka un Vasiļēviča lietas izskatīšana joprojām ievelkas . . .

Pēcvārda vietā:

Bijušo kriminālmeklēšanas vecāko leitnantu V. Bra-tarčuku Latvijas PSR Augstākā tiesa 1987. gada sākumā sodīja ar brīvības atņemšanu uz trim gadiem.

Bijušajam jaunākajam leitnantam R. Vasiļēvičam — divus gadus nosacīti, atliekot sprieduma izpildīšanu.

Bijušais operatīvās kriminālmeklēšanas priekšnieks N. So-koļskis atlaists no darba milicijā. 1987. gada vasarā Latvijas PSR Augstākā tiesa viņam piesprieda divus gadus labošanas darbos.

Bijušais Maskavas rajona Tautas deputātu padomes izpildkomitejas Iekšlietu daļas priekšnieks pulkvedis K. Mirkšs pārcelts republikas Iekšlietu ministrijas kriminālistikas dienesta priekšnieka amatā.

Bijušais Iekšlietu daļas priekšnieka vietnieks I. Hodanovičs pārcelts šīs pašas daļas priekšnieka amatā.

MANFREDS ŠNEPS. *IEVADVĀRDI*

Par latviešu tautas vēstures baltajiem plankumiem beidzot esam sākuši runāt. Pareizāk sakot, atzīstam, ka tādi balti plankumi eksistē, un sākam tos uzskaitīt. Bet pamēģiniet tos aizpildīt! Ikviena jauna lappuse jāsaskaņo ar simtām jau uzrakstītu. Un, ja daudzas no tām ari jāpārraksta?

Latviešu tautas vēsturē izcilākās lappuses saistās ar latviešu revolucionāru gaitām. Oktobra revolūcija ir galvenais jaunāko laiku vēstures notikums. Un ar savu ieguldījumu Revolūcijas uzvarā — sākot ar Piekto gadu Latvijā un beidzot ar pilsoņkaru Krievijas tālēs, pareizāk sakot, ar savām asinīm, kas izlietas šajās neskaitāmajās kaujās, latviešu cīnītāji ierakstījuši latviešu tautas vārdu vēsturē.

Atcerēsimies, kādā stāvokli latviešu tauta atradās gadu simteni pirms tam. Ņemsim Garlība Mērķēja «Latviešus». Merķelis «zīmē» visnožēlojamāko, visriebīgāko latviešu zemnieku stāvokli. Un tā laika latviešu tautas vēsturē viņš nesaskata nevienu notikumu, kas varētu stiprināt tautas garu. Tikai latviešu senatnē viņš rod augstas tikumības paraugus. Kad bija brīvība, nebija dzimtbūtnieciskās verdzības. Lai pārvarētu tikumisko kroplību, jāatgriežas pie brīvības stāvokļa — uz jaunas, augstākas pakāpes. Nu ar sarkano latviešu strēlnieku asinīm civilizācijas vēsturē cildena lappuse ir ierakstīta. Nu ari uz latviešu tautu var attiecināt Mērķēja vārdus:

«Katrai tautai ir savs — nereti ļoti īss periods, kad tā izceļas ar daudziem tikumiem, it ipaši ar kādu vienu, kas ir sevišķi raksturīgs un dažreiz uz gadsimteņiem nosaka tautas slavu.»

No Oktobra revolūcijas, no sarkanajiem latviešu strēlniekiem kā atskaites punkta tad nu derētu pārvērtēt mūsu vēstures notikumus. Bet kā sākt? Iet pa laika asi uz priekšu — lidz personības kulta laikiem? Bet kur arhīvu materiāli tādam pētījumam? Un drosme? Labāk lai zākā par mankurtu.

Es izvēlējos vieglāko ceļu — pētīju notikumus pirms Piektā gada. Sāku ar lielāko 19. gs. notikumu Vidzemē. 1845. — 1848. gadā pareizticībā pārgāja pāri par 100 tūkstoš zemnieku, katrs astotais no guberņas iedzīvotājiem. Viņi cerēja uz zemi, caur pāreju «ķeizara ticībā», bet zemi nedabūja. Drīzāk otrādi. Vietējā luterāņu vara — baroni, mācītāji, tiesasvlri — panāca, ka pārgājēju bērni nolādēja lētticīgos vecākus. Un viņu mazdēli kā dumpinieki iesoļoja Piektajā gadā.

Līdzīgu izpētes ceļu gājis krievu dzejnieks Aleksandrs Bloks, izsekojot savas dzimtas triju paaudžu vēsturi — sākot ar vectēvu, kas ņēmis dalību 1863. gada poļu notikumos. Dumpīgā gara evolūciju Bloks rezumē poēmas «Возмездие* *šādās rindās:*

«Презренье созревает гневом,
А зрелость гнева есть мятеж.»

Izsakot saviem vārdiem: no nicinājuma izaug naids, un naids savā briedumā pārvēršas dumpi, nemieros, pāraug revolūcijā.

Patiesību sakot, pirms astoņiem gadiem, kad dabūju atļauju apmeklēt Oktobra revolūcijas vēstures arhīvu Maskavā, es sāku ar notikumu, kas ir vairāk virspusē — ar Pētera Baloža tiesas prāvas dokumentiem.

Akadēmiķis P. Valeskalns 1957. gadā izdeva grāmatu «Revolucionārais demokrāts Pēteris Balodis» (1987. gadā iznāca otrs, papildināts izdevums).

Vēlreiz ejot pa P. Valeskalna «pēdām», lasot Maskavas un Ļeņingradas arhivu lietas, memuāru literatūru, izdevās atrast samērā daudz jaunu materiālu, kuri iekļauti šajā grāmatā.

Pētot Pētera Baloža dzives Sibīrijas periodu, izdevās parādīt, ka viņam pieder Aldanas zelta atradņu pirmatklājēja gods. Grāmatā iekļauti fragmenti no rakstnieku V. Koroļenko, N. Ļes-kova, S. Stahēvlča atmiņām par P. Balodi, aplūkota hipotēze par Balodi kā Bazarova prototipu I. Turgeņeva romānā «Tēvi un dēli». Jaunu viņa biogrāfijas lappusi sastāda prof. V. Djakova pētījumi par ģenerālštāba virsnieku gatavoto valsts apvērsumu 1862. gadā un P. Baloža piedalīšanos tajā. Pēteris Balodis kā nihilistu prototips — tā ir tēma, kas aktuāla ari šodien — pārkārtošanās un pārvērtēšanas periodā.

Tūlīt pēc romāna «Tēvi un dēli» iznākšanas A. Hercens no Londonas rakstīja vēstuli Turgeņevam (1862. g. 21. aprīli): «Tu esi bijis dusmīgs uz Baza-rovu, dusmās viņu kariķējis, liki runāt aplamības (. .) Man liekas, ka tava talanta lielākais spēks nav šādos Ten-denzschrift-os. la tu rakstīdams būtu aizmirsis par visiem Černiševskiem pasaulē, priekš Bazarova būtu bijis labāk.»

Turgeņevs steidzīgi (28. aprīli) no Parīzes atbildēja: «Dārgais A. I., nekavējoties rakstu Tev atbildi ne tāpēc gan, lai aizstāvētos, bet lai izteiktu Tev pateicību un ari lai teiktu, ka, sacerot Bazarovu, es ne tikai nedusmojos uz viņu, bet izjutu tādu sava veida «dziņu, slimības formu» (. .) Tā ir demokrātisma uzvara pār aristokrātiju (. .) Ja viņu neiemīlēs tādu, kāds viņš ir, tad es esmu vainigs, ka nespēju tikt galā ar tipu, kādu izvēlējos (. .) Nevaru piekrist pārmetumam, ka viņš aizkaitinājis mani. Man liekas, ka tieši aizkaitinājumam pretējas jūtas izstaro viss viņa tēls, viņa nāve utt.»

Ja Turgeņevs runā patiesi, tad viņa vēstulē Hercenam var rast netiešu atbildi jautājumam, kāpēc Bazarovs iznācis tik nesimpātisks: viņš taču sludināja «demokrātisma uzvaru pār aristokrātiju». To Turgeņevs saprata, jo viņš labi zināja Eiropas revolūcijas vēsturi, kaut vai Francijas vēsturi, kur rakstnieks tolaik dzīvoja. Ar prātu viņš labi saprata revolūcijas neizbēgamibu, bet iekšēji — pēc savas aristokrāta dabas — nespēja ar to samierināties, tāpēc ari «netika galā» ar savu varoni. Viņš neticēja revolucionārās demokrātijas nākotnei: «Savā acu priekšā es redzēju milzeni, drūmu un mežonīgu, pa pusei izaugušu no zemes, stipru un niknu,

godīgu — un tomēr lemtu iznīcībai.»

Ceru, ka lasītāji ar interesi izlasīs par Pētera tēvu Dāvi Balodi. Viņš vadīja jau minēto masveida pāriešanu no luterticības uz pareizticību, tā saucamo konversijas kustību. Šai kustībai atļauju deva cars Nikolajs I.

«Pretvāciski noskaņotie galma ļaudis,» rakstīja vēsturnieks J. Zutis, «laikus nepamanīja šis kustības masveida raksturu un nedomāja, ka tā pārvērtīsies par masveida demonstrāciju, kas būs vērsta pret muižnieku šķiriskām interesēm, pret feodāli dzimtbūtniecis-kām interesēm.»

Latviešu zemnieku likteņgaitām mēģinājis izsekot krievu publicists Jurijs Samarins (1819—1876). Par Baltijas vēsturi viņš sarakstīja vairākus sacerējumus ar nosaukumu «Окраины России». *Der atcerēties, ka Samarins bija viens no galvenajiem autoriem nolikumam par brīvlaišanu 1861. gadā.*

Ar pareizticīgo zemnieku lietām 1845. gadā Rīgā nodarbojās Pēteris Valu-jevs (1815—1890). Vēlāk viņš kļuva par Kurzemes gubernatoru, 1861. gadā — par impērijas iekšlietu ministru.

Izmantosim Jev grafa Česihina (1824—1888) darbus. No 1862. gada viņš strādāja Rīgas pilsētas inženieru valdē. 1869. gadā dibināja krievu avīzi «Rižskij vestņik» (vienā laikā ar «Baltijas Vēstnesi»), Izdevis vairākus materiālu krājumus par Baltijas vēsturi, trlssējumu «Livonijas vēsturi» (1884—1887). Apglabāts Rīgā, Pokro-va kapos.

Izmantosim ari viņa dēla Vasihja Česihina-Vetrinska (1867—1923) darbus. Tāpat kā tēvs, viņš studējis matemātiku Maskavas universitātē, 1897. gadā izsūtīts trimdā, vēlāk nodarbojies ar vēsturi, žurnālistiku. 1901. gadā izdevis grāmatu «Latviešu vidū» («Среди латышей»), *kur silti apraksta latviešus, viņu čaklumu, godīgumu.*

Tiks stāstīts ari par Pētera vectēvu — Ķrekstiņu Andreju, aktivu hernhūtiešu darbinieku Madlienas pusē.

Par viņu rakstījuši Kaudzītes Matīss grāmatā «Brāļu draudze Vidzemē» (1878), Antons Birkerts «Latviešu inteliģence savās cīnās un gaitās» (1927).

Trijās Baložu dzimtas paaudzēs dumpīgais gars jo tālāk, jo kļuvis lielāks, jo audzis augumā un plašumā. Ķrekstiņu Andrejs bija dumpinieks Madlienas pagasta mērogā. Par viņa dēla Dāvja Baloža rīcību runāja — vai nu jūsmoja, vai šausmināja — visa Vidzemes guberņa un vēl tālāk — lidz Pēterburgai. Mazdēls Pēterik kļuva Krievijas impērijas mēroga dumpinieks. Un kas raksturīgi — dēls ik reizes noliedza tēva ideālu, tēvs, savukārt, palika stingri savos uzskatos. Katrs palika pie sava, lidz galam.

Visi tris Baložu dzimtas pārstāvji — vectēvs Andrejs, tēvs Dāvis un dēls Pēteris — bija dumpinieki un gāja caur ciešanām, kuras ierakstītas latviešu tautas vēstures dokumentos.

DUMPĪGA BALOŽU DZIMTA

(PAR REVOLUCIONĀRO DEMOKRĀTU PĒTERI BALODI, VIŅA TĒVU DĀVI UN VECTĒVU ANDREJU)

UZ DIVU KRISTIETĪBAS «IMPĒRIJU» ROBEŽAS

Būtiska mūsu vēstures īpatnība ir tā, ka latvieši dzīvoja uz divu naidīgu kristietības «impēriju» robežas — Romas katoļu un Konstantinopoles pareizticīgo pakļautības apgabalu robežas. Šī īpatnība, ja to dziļāk izprot un ņem vērā, dara daudz saprotamākas ne tikai senās, bet arī pavisam nesenās vēstures lappuses. Turklāt feodālisma apstākļos jebkura sabiedriska kustība, arī antifeodālās cīņas strāvojumi, ideoloģiski uzstājās dažādu reliģisko orientāciju formā. Tas attiecas arī uz «pāreju pareizticībā» vai hernhūtisma kustību Latvijā.

Gadu simtiem Latviju postījuši kari, kuriem iebrucēji ikreiz pratuši rast dziļi ētiskus, cilvēkmīlestības pilnus motīvus. Karoja tā — kunga vārdā. Par Baltijas zemēm cīnījās gan Romas katoļi, gan Konstantinopoles pareizticīgie.

Idejiskās atšķirības starp šiem diviem vienas reliģijas virzieniem diez vai pieejamas vienkāršam dievlūdzējam un arī citiem — nedievlūdzējiem, ja neskaita ārējās formas: pareizticīgiem vairāk tīk austrumnieciski bizantiskais krāšņums. Bet šīs sīkās atšķirības nemazināja asinsnaidu. Tāda jau ir cilvēka gara īpatnība: jo tuvāka «mācība», jo nežēlīgāka cīņa par tās tīrību. Reliģijas vārdā var izkaut visus līdz pēdējam, nesaudzējot pat zīdaiņus.

Asiņainais liktenis Latviju piemeklējis daudzkārt, un bieži vien tikai meži glāba tautu no pilnīgas iznīcības. Ja ir runa par latviešu tautu, tad jāatceras, ka Latvijas vārds ir pavisam jauns. Tam var saskaitīt labi ja simt divsimt gadu. Sendienās šo zemi sauca par līvu (lībiešu) zemi: Livonija, Līvlande. Gar Baltijas jūru tad dzīvoja līvi. Viņu valoda pieder somu-ugru grupai. Cara laikos bija trīs Baltijas guberņas: a) Kurzemes (Kurland), b) Vidzemes (Lietland), kurā ietilpa pati Vidzeme šodienas priekšstatā un daļa Igaunijas teritorijas, un, visbeidzot c) Estlande (pārējā Igaunijas daļa). Latgale tad ietilpa Vitebskas guberņā.

Mūsu senču asiņainās likteņgaitas aprakstītas senās hronikās, kuras atstājuši katoļg mūki un bruņinieki. Katoļu, pareizāk sakot, ģermāņu ekspansijas pirmās sekmes saistītas ar bīskapa Alberta vārdu. Viņš ieradās Livonijā 1200. gadā un apmetās Rīgā. Vācieši Rīgu uzskatīja par savu pilsētu. Arī 19. gadsimtā Rīgā varēja dzirdēt gandrīz vai tikai vācu valodu.

Katoļu misionāru darbība, Romas pāvesta svētīta, sākusies Latvijas teritorijā vēl 14 gadus agrāk. 1986. gadā Vatikāns šo

notikumu atzīmēja katoļu baznīcas vēsturē kā visai svarīgu. Pirms 800 gadiem — 1186. gadā — mūks Meinhards nozīmēts par bīskapu «Ikšķiles bīskapijā Krievzemē», cēlis baznīcu Ikšķilē un sācis kristīt lībiešus. Vēlāk Ikšķile misionāriem izrādījās par nedrošu vietu, jo pāri Daugavai pretējā krastā bija liela zemgaļu pilsēta Daugmale. Liekas, tāpēc bīskaps Alberts par nākamās galvaspilsētas vietu izvēlējās Rīgu.

Romas pāvesta svētītie Alberta karapulki kāva vietējos pagānus un pareizticīgos. Jā, arī pareizticīgos. Pareizticība tajā laikā, jādomā, bija guvusi samērā lielu izplatību. Kā zināms, Kijevas Krievzemē Bizantijas kristietība oficiāli atnāca 988. gadā. Atnāca no Bizantijas (Konstantinopoles). Jāatzīmē, ka jau tad bija divi kristietības centri: Roma un Konstantinopole. Galīgā šķelšanās kristietībā gan notika nedaudz vēlāk— 1054. gadā, kad radās divi naidīgi kristietības zari. Karojošo spēku robeža gāja caur Latvijas teritoriju, šis apstāklis jāņem vērā, kad spriežam par Latvijas vēsturi.

Kristietība izplatījās lēnām. 1030. gadā tika dibināta pareizticīgā pilsēta Jur-jeva (šodien Tartu). Latgaļi un lībieši, kas dzīvoja gar Daugavu, tai laikā maksāja nodevas Polockas kņaziem. Droši var runāt par pareizticīgajām pilsētām pie Daugavas — Koknesi un Jersiku. Bīskaps Alberts ar zobenu un viltu ieviesa Livonijā katoļticību: 1208. gadā izpostīja Koknesi, nākamā gadā nodedzināja Jersiku. Hronikās minēts, ka Jersikā bijušas vairākas «krievu» baznīcas.

Bet drīz vien vācu virzība uz austrumiem apstājās. Uz gadu simteņiem. Tam par iemeslu bija divas zaudētas kaujas. Pirmā notika 1236. gadā pie Saules (šodien vēsturnieki vēl nav īsti vienojušies, kur īsti tas bijis: pie Vecsaules vai pie Šauļiem). Kauja bija varena. Tajā apvienotie lietuviešu, zemgaļu un kuršu karapulki pieveica zobenbrāļus. Līdz ar to Zobenbrāļu ordenis saira. Tā vietā stājās Livonijas ordenis. Tas radās, pievienojot atlikušos zobenbrāļus Teitoņu ordenim, kas valdīja prūšu zemē. Jaunais ordenis savāca karapulkus un gāja iekarot krievu zemes. Bet atkal neveiksmīgi: 1242. gadā uz Peipusa ezera bruņiniekus smagi sakāva Aleksandrs Ņev-skis ar saviem karapulkiem.

Pareizticīgos tik ātri vis neizdevās iznīdēt. Traucēja necaurejamie meži. Arī Madlienā, Pētera Baloža dzimtajā novadā. Ir minējumi, ka Madlienā no bīskapa Alberta sirojumu laikiem dzīvojuši pareizticīgie, kas izglābās pēc Kokneses sagrābšanas. Tur jau bija tikai 20—30 kilometru, ko iet. Un mežos cilvēki varēja paglābties. Tādai hipotēzei par labu var minēt citātu no Hermaņa Vart-berga «Livonijas hronikas»:

«1378. gadā brālis Vilhelms, Livonijas mestrs, sūtīja landmaršalu brāli Robiņu uz Mengelenes pils novadu pret krieviem, kuri draudzējās ar pagāniem un tos atbalstīja. Viņš sāka svētdienā pēc Epifānijas (10. janvārī) un iztukšoja zemi divās dienēs, nogalinot cilvēkus, nodedzinot mājokļus un nositot lopus, tāpat aizveda sev līdz 300 krievu abu

dzimumu un 400 zirgu.»

PĀRVĀCOŠANAS BRIESMAS

Es vācieti dancinātu Uz karstiem ķieģeļiem.
Jo vācietis augstu lektu,
Jo sakurtu uguntiņu.
Tā dziedāja mūsu senči, kungu klaušās iedami.

Merķeļa «Latviešos» var atrast vārdus, kas apstiprina tautasdziesmā izteikto domu:

«Vienīgās spēcīgās jūtas, kas vēl pārņem pavisam zemē samītus prātus, ir ar rūgtu riebumu savienots naids. Tūkstoš veidos latvieši to izrāda pret saviem apspiedējiem. Vācisks viņu savstarpējā sarunā apzīmē visu, kas augstprātīgs, skops, ļauns, ar vienu vārdu, visu, kas nīstams. «Tu vāciete!» tā sieva, zemē gulēdama, lamāja badīgu govi, kas viņu bija nogāzusi. «Vācieši nāk!» ir baidu vārds, ar ko apklusina raudošus bērnus.»

Bet latviešu tautas naidam blakus veidojās pilnīgi pretēja tendence: latvieša pazemotais, bezspēkā lauztais gars, pēc Merķeļa vērojumiem, izpaudās pilnīgā nacionālā lepnuma un pašcieņas trūkumā: «Ikviens latvietis, kam izdevies iegūt brīvību un iestāties citā kārtā, uzskata par ļaunāko apvainojumu, ja tam atgādina, ka viņš ir latvietis.» Latvietis pārdzīvoja pazemojumu ikvienā kontaktā ar vāciešiem, ar lielkungiem. ««Lops»—tas bija vāciešiem mīļākais vārds, ar kuru viņi godāja vienkāršu latvieti uz katra soļa. Viņi izlietoja visus spēkus, lai piesietu šo vārdu latvietim, lai latvietis viņu pats sev piesavinātos, kā savu īpašvārdu.» Tā rakstījis Indriķis Straumīte (īstajā vārdā Jānis Līcis — Pētera Baloža skolasbiedrs). Protams, jau 17. un 18. gadsimtā arī no latviešu vidus radās inteliģences pārstāvji — Jānis Reiters, Vilhelms Šteiners, Ķikuļu Jēkabs, brāļi Pērkūni, bet viņi drīzāk bija izņēmumi.

Lai tiktu vaļā no «darba lopa» kategorijas, bija jākļūst par vācieti. Kaut vai par pusvācieti. Vai tīri cilvēcīgi to nevarētu saprast?

Nacionālo pašcieņas trūkumu spilgti raksturo pirmo izglītoto latviešu liktenis. Antons Birkerts kultūrvēsturiskā pētījumā «Latviešu inteliģence savās cīņās un gaitās» (2. sēj.) saskaitījis 10 latviešus, kas guvuši augstāko izglītību 18. gadsimtā — 100 gadu laikā kopš Vidzemes pievienošanas Krievijai. Visi viņi kļuva par vāciešiem, aizgāja no dzimtās vietas. Vislielākos panākumus guvis K. Krauklings (1792—1893) — 30 gadus būdams par Drēzdenes karaliskā vēstures muzeja direktoru, turklāt nesaraujot sakarus ar latviešu kultūru. Tai pašā laikā augstskolā mācījušies 3000 Baltijas vāciešu, kaut arī skaita ziņā viņi sastādīja tikai 8% no iedzīvotāju skaita.

19. gs. pirmajā pusē apmācīto latviešu skaits pieaudzis reizes desmit, bet tas nespēja izmainīt ģermanizācijas tendenci. Tieši otrādi,

tā kļuva vēl vairāk vērojama, jo daļa mācīto palika dzimtenē. Pakāpeniski radās jauns tautas slānis — «kārklu vācieši», kā viņus nievājoši dēvēja paši latvieši. Viņi bija vienisprātis ar ģermanizētajiem. Nu kaut vai ar tādiem kā K. Berkholcu — «Rīgas Avīzes» (Rigasche Zeitung) redaktoru. Viņš rakstīja:

«Latvietis izglītību var iegūt tikai tad, ja viņš aizies no zemnieku kārtas un pametīs to apmācības sfēru, kura ietver latviešu tautu un latviešu valodu.»

Jābrīnās, ka gadsimtu gaitā latvieši vispār neizzuda no zemes virsas. Jā, jā. Neizmira, neasimilējās. Vai nu daudz trūka? Ielūkosimies, paralēles meklējot, senprūšu vēsturē.

Vācu ekspansionisms mums asociējas ar Prūsijas vārdu. Bet vārds taču cēlies no prūšiem — baltu tautas, kuru iekarotāji 400 gadu laikā pilnīgi iznīcināja un kuras vārdu piesavinājās, piešķirdami tam jaunu, pilnīgi ačgārnu jēgu.

Līdzīgi savu pirmatnējo jēgu zaudēja Līvlandes — līvu (lībiešu) zemes — nosaukums. Vai latviešu tautu nebūtu varējis piemeklēt tāds pats liktenis?

Jau minējām Aleksandra Ņevska 1242. gadā izcīnīto Ledus kauju. Tā apturēja vācu virzību uz austrumiem, apturēja uz septiņiem gadsimtiem. Jā, gandrīz uz septiņiem gadsimtiem — līdz 1914. gadam. Visu šo laiku latviešu tauta pakāpeniski pārvācojās, un sevišķi intensīvi tas notika 19. gadsimtā. Ar carisma varu Baltijā radās jaunas briesmas — pārkrievošanā. Bet šis process kavēja pārvācošanu, un tas ir ļoti būtiski. To būtu jāsaprot ikvienam latvietim. Tad varēs saprast un attaisnot Dāvja Baloža centienus virzīt tautu uz «krievu» ticību. Saprast Krišjāņa Valdemāra un citu jaunlatviešu veikto latviešu tautas kopšanas darbu caur tuvināšanos krievu tautai.

ZEMES ALKAS

Kas zemniekam ir galvenais? Protams, zeme. Tiesības uz zemi nosaka visu zemnieka būtību.

Jautājumu par zemi cilāsim vairākkārt, jo latvieši — zemnieku tauta, un cīņā par zemi arī atklājās Baložu dzimtas dumpīgais gars.

Vidzemes guberņā dzimtbūšanu atcēla 181 9. gadā — 40 gadus agrāk nekā pārējās Krievijas guberņās. Tādā ceļā vācu baroni pasvītroja savu varu Baltijas guberņās, jo tajā laika periodā zemniekus brīvē laida arī vācu valstiņās, piemēram, Bādenē — 1783. gadā, Hannoverē — 1831. gadā.

Brīvlaišana vai tā saucamā «putna brīvība» diemžēl neuzlaboja, bet drīzāk pasliktināja Baltijas zemnieku stāvokli, īsi pirms tam — 1804. gadā cars Aleksandrs apstiprināja «Nolikumu par Vidzemes zemniekiem», kurš balstīts uz zviedru likumiem, izdotiem vēl 17. gs. — pirms Baltijas pievienošanas Krievijai. 1804. gada likums noteica zemnieku zemes apmērus un attiecīgu klaušu un nodevu apmērus, ņemot vērā zemes auglību. Tas jūtami atvieglo zemnieku likteni.

Katra zemnieku likumu izmaiņa Vidzemē saistīta ar nemieriem, kuri parasti izcēlās vācu muižnieku patvaļas dēļ. Nemieri savukārt «uztrauca» cara valdību, un rezultātā tika izdoti likumi, kas zināmā mērā ierobežoja muižnieku patvaļu. 1804. gada likuma izdošanu paātrināja Kauguru nemieri 1802. gadā, 1849. gada likumu — zemnieku nemieri 1841. gadā un lielā kustība uz pareizticību 1845.— 1847. gados.

Ap katru jaunu likumu notiek valdības ierēdņu grupu cīņa jeb, kā agrāk runāja, «partiju» cīņa.

1804. gada likums radās, pateicoties liberālā Baltijas muižnieka (junkura, kā sauca vācu muižniekus) Frīdriha Sīversa (1748—1823) pūlēm. Par to vietējie baroni viņu necieta un stipri vajāja, varbūt tikpat neganti kā Merķeli. Lai sekotu jaunā likuma ieviešanai dzīvē, cars norīkoja speciālu revīzijas komisiju, kuras priekšgalā no 1805. gada maija bija A. Arseņjevs.

Arseņjevs bija gaiša personība cara administrācijā. Revīzijas laikā viņš atklāja, ka 1804. gada likumi galvenokārt aizstāv saimniekus (rentniekus). (Iespējams, ka viņam krietni palīdzējis sekretārs Jansons, kas esot bijis no vietējiem latviešiem.) Rentnieku tad skaitījās mazāk par 25 tūkstošiem, toties kalpu — 300 tūkstošu. Un Arseņjevs ierosināja mainīt likumu, lai kaut daļēji atvieglotu arī kalpu likteni. Vai to drīkstēja pieļaut! Jau pats 1804. gada likums baroniem bija kā dadzis acī, un viņi visādi kavēja likuma ieviešanu dzīvē, bet Arseņjevs to neņēma vērā. Viņš panāca, ka samazināja dažas ārkārtējas klaušas, piemēram, brandvīna izvešanu no muižnieku brandvīna dedzinātavām

un iekšējām Krievijas guberņām, kaut arī par to baroni žēlojās līdz pat Pēterburgai.

Arseņjevs stūrgalvīgi strādāja pie likuma izmaiņām par labu kalpu ļaudīm un 1806. gadā caram iesniedza savu projektu. Ar to viņa karjera arī beidzās, vācu baroni panāca Arseņjeva atcelšanu. Atstāstot šo gadījumu, J. Ceši-hins ar nožēlu piebilst, ka neesot pat saglabājušās ziņas par to, no kurienes Arseņjevs cēlies un kā viņš beidzis dzīvi.

Baronu cīņa pret 1804. gada likumu un posts, ko nesa karš ar Napoleonu 1812. gadā, paātrināja brīvlaišanu. It kā sperot progresīvu soli, piekāpjoties laist brīvē zemnieku, pēc būtības muižnieki veica ļoti izdevīgu darījumu. Analizējot cara valdības pasākumus Baltijas guberņās 19. gadsimtā, viegli atklāt, ka vācu baroni darbojās tik veikli, ka pat tos pasākumus, kas bija vērsti pret vācu iestādījumiem, viņi prata griezt sev par labu. Lūk, kā to apraksta krievu publicists i. Samarins:

«Lai arī cik maza bija brīvība — personiskā un sabiedriskā, kuru zemnieki guva 1819. gadā, tā kalpoja muižniekiem par ieganstu prasīt no valdības, lai tiktu atcelti visi iepriekšējie likumi, kas ierobežoja muižnieku tiesības attiecībā uz zemnieku zemi un klaušu prasībām. Valdība nepamanīja lamatas (. .) Tā vieglprātīgi ziedoja pašu jēdzienu par zemnieka zemi (kā atgriezumu, kuram jābūt mūžīgā zemnieka lietošanā) un atcēla neilgi pirms tam ieviesto vaku grāmatu (sava veida māju nolikumu) obligāto spēku. Muižniekiem un zemniekiem tika ļauts brīvi vienoties par zemes renti un par klaušu izmēriem, nevadoties no kādiem iepriekšpieņemtiem likumiem.»

Pēc brīvlaišanas latviešu zemnieks kļuva vēl beztiesīgāks. Un bija jāpaiet vairākiem gadu desmitiem, lai stāvoklis mainītos.

BRĀĻU DRAUDZE VIDZEMĒ

Lai tiktu galā ar Baložu dzimtas «saknēm», jāver vaļā vēl viena latviešu vēstures «maz lasīta lappuse» (šodienas skolu vēsturē un arī vēsturē pieaugušajiem— «Latvijas PSR vēsture», 1. sēj., Rīga, 1986 — pat nav tādas lappuses burtiskā nozīmē), proti — par brāļu draudzēm Vidzemē jeb, citiem vārdiem, par hernhūtisma kustību. Sī kustība bija gandrīz vai visbūtiskākā Vidzemes zemnieku sadzīves īpatnība veselu gadsimtu— no 18. gs. vidus līdz 19. gs. vidum.

No pirmajiem latviešu autoriem, kas rakstījuši par hernhūtiešiem, jāmin Indriķis Straumīte — viņa grāmata «Pareizticīga latvieša piezīmes», izdota 1869. g. — un Kaudzītes Matīss ar grāmatu «Brāļu draudze Vidzemē» (1877). Atzīmēsim, ka abas šīs grāmatas netiek minētas ne skolas vēsturē, ne literatūrā, kaut gan rakstītas periodā, kad latviešu literatūra tikko sāka veidoties, un abas grāmatas ir izcilas: Straumītes grāmata pēc sava asi publicistiskā rakstura ir tuva Merķeļa «Latviešiem»,

Kaudzītes grāmata satur unikālu latviešu vēstures materiālu un publicēta pirms «Mērnieku laikiem».

Hernhūtiešu kustības pirmsākumi meklējami Bohēmijā (Čehijā) 15. gadsimta vidū, t. i., veselu gadsimtu pirms Mārtiņa Lutera cīņas pret katoļu ticību. Hern-hūtieši ir cēlušies no reliģiskas sektas «bohēmiešu brāļi». Sākumā bohēmiešu brāļus stipri vajāja, jo viņi noliedza valsti, kārtu atšķirību un mantisko nevienlīdzību. Viņi uzstājās pret pastāvošo katoļu ticību. Kaut arī ar laiku sekta kļuva miermīlīga, sludināja «ne-pretošanos ļaunumam» un pastāvošai varai, tomēr katoļu, pēc tam luterāņu mācītāji turpināja pret to cīnīties, kas arī bija par iemeslu hernhūtiešu izceļošanai uz Vidzemi.

Sektas nosaukums radies no Hern-hūte — Saksijas grāfa Cincendorfa muižas nosaukuma, kur sektanti 18. gs. guva atbalstu. Ar grāfa palīdzību hernhū-tieši nokļuva Vidzemē. 1736. gadā Cincendorfs apmeklējis Latviju un Valmierā dibinājis latviešu skolotāju semināru, pareizāk sakot, brāļu draudzes teicēju skolu.

1742. gadā dibinātas pirmās latviešu brāļu draudzes.

Kas ir šīs mācības pamatā?

«Kā visi sektanti, — raksta J. Samarins, — kas dažādos laikos sapņojuši par zudušās apustuliskās baznīcas atjaunošanu (. .), savā vidū atdarinot tās gadījuma rakstura sadzīves formas, kuras personiskā un sabiedriskā dzīvē piekopa apustuļi un kuras noteica tā laika vēsturiskie apstākļi: kristiešu saujiņa atradās jūdisma un pagānu jūrā. Pie viņiem notiek visāda veida sanāksmes, tā saucamās stundas, daļēji atklātas, daļēji pieejamas tikai izredzētiem, šīs sanāksmes veltītas lasīšanai, lūgšanām, dziesmām, pamācošām sarunām, dažādu

jautājumu apspriešanai, kas skar atsevišķu locekļu vai visas draudzes intereses, jaunu locekļu pieņemšanai, nepiedienīgo izslēgšanai, šaubu mākto un pagrimušo tikumīgai labošanai, pat sakramentam: kristībām, grēksūdzei ar kāju mazgāšanu. Attiecībā uz dogmatiska rakstura jautājumiem hernhūtieši izturas vienaldzīgi.»

Cara valdības attieksme bija nekonsekventa. Tā bija atkarīga no ārzemnieku — vācu amatnieku imigrācijas likumiem. Ar 1827. gada manifestu cars Nikolajs brāļu draudzēm deva reliģijas tiesības. Tajā laikā Vidzemes guberņā bija 144 brāļu draudzes ar 31 000 locekļiem. Brāļu draudzes kļuva par nacionālo kadru — propagandistu kalvi, jo tajās bija tikai 44 vācu «tētiņi», toties vietējo vesels 1000; pēc dažiem gadiem draudžu skaits sasniedzis 5000.

Brāļu draudžu popularitāti laukos lielā mērā noteica viņu loma izglītības laukā, kur pēc 1819. gada bija sācies pilnīgs apsīkums. Pirms tam muižnieku pienākumos ietilpa uzturēt skolas katrā pagastā. Pēc brīvlaišanas pagasta valdēm nepietika līdzekļu skolu būvei. Skolas likvidējās. 1820. gadā Vidzemes latviešu daļā bija 83 pagasta skolas, 1849. gadā bija palikušas tikai 5. Cēsu un Valmieras apriņķos nebija nevienas (!) skolas.

Pa visu Vidzemi cēla arvien jaunus saiešanas namus, kurus apmeklēja cilvēki no tuvienes un tālienes, noiedami reizēm pat 80 verstis. Tas bija tāds fanātisms, kādu grūti pat priekšā stādīties. Brāļu draudzes latviešu zemniekiem sniedza kādu mums pavisam nesaprotamu svētlaimi. Iedomājieties, pirmo reizi vēsturē paši zemnieki sprieda par savām dzīves likstām.

Pašaizliedzība raksturo arī saiešanas namu celšanas veidu: paši draudzes locekļi gādāja būvmateriālus, naudu, paši būvēja. Pa dievkalpošanas laiku lūgšanas kambari bijuši aizvien pārpildīti. Hernhūtiešu kustības spēks bija viņu pašdarbībā: lūgšanas namu celšanā, draudzes locekļu uzņemšanā, sacītāju izraudzīšanā, svētku rīkošanā utt. Tā bija īsta tautas pašdarbības skola.

Cildinot šo ārējo kustības daudzveidību, jāatzīmē, ka pašai kustībai nebija pietiekoša dziļuma, jo sacītāji nāca no neizglītotas tautas vidus un ātri vien izsmēla savas garīgās rezerves.

Kaudzītes Matīss atzīmē domas nabadzību brāļu draudžu lasījumā: «Ka tādām runām trūkst arvienu svaiga kodola un vērtīgu domu izlikšanas, tas jau ir zināms no tā, ka pat mācījušies runātāji ik reizes nespēj nesataisījušies svarīgu runu turēt, ne vēl tie, no kuriem dažs pat pareizi runāt nemāk, tāpēc pa lielākai daļai nav viņu runām nekāda prāta.»

Un tomēr luterāņu mācītāji nevarēja samierināties ar zemnieku patstāvību. Sī kustība rāva luterāņu mācītājiem varu no rokām laukā, un baznīca pieteica brāļu draudzēm nesaudzīgu cīņu. No 1832. gada brāļu draudzēs dievkalpojumus drīkstēja noturēt tikai ar Vidzemes

luterāņu konsistorijas (pārvaldes) ziņu. 1834. gadā cars izdeva ukazu, pēc kura hernhūtiešiem aprobežoja runāšanu no galvas un spredikņu tekstus vajadzēja dot luterāņu mācītāju cenzūrai. Piecus gadus vēlāk — 1839. gadā — iznāk cara ukazs, kas luterāņiem liedza tiesības stāties brāļu draudzē bez mācītāju ziņas, mācītājiem ļāva pārzināt par uzņemamiem locekļiem un ieceļamiem sacītājiem. Sie aizliegumi kalpoja par ieganstu pārejai pareizticībā. Pie tam bez kādiem materiāliem labumiem, bez zemes solījumiem (par konversijas kustības virzošiem spēkiem tiks spriests turpmāk).

Masveida pāreja pareizticība novājināja brāļu draudzes. Uz gadsimta vidu tajās, jādomā, palika turīgākie zemnieki, un draudzes zaudēja savu demokrātisko raksturu. 1861. gadā luterāņu konsistorija piedāvāja pārpalikušām brāļu draudzēm iekļauties luterticībā. Sis piedāvājums tika pieņemts. Tajā laikā arī vairums pārgājēju pareizticībā ar prieku būtu gājuši atpakaļ «vācu» ticībā.

(Turpinājums sekos)

Andrejs Platonovs.JUVENĀLIE ŪDEŅI. JAUNĪBAS JŪRA. stāsts

Andrejs Platonovs (1899—1951) latviešu lasītājiem tuvāk pazīstams kā īsā stāsta meistars. Viņš mīl cilvēku smieklus, lidzi jūt asarās, apbrīno (aužu kaislības, cildina uzupurēšanos sabiedrības un progresa vārdā. Sergejs Zaligins, dodams ceļavārdus Andreja Platonova garā stāsta «Juvenilie ūdeņi» pirmpublicējumam (žurnāls «Znam-ja», 1986, Nr. 6), runā par rakstnieka neparastajām spējām savdabīgi uztvert un redzēt pasauli un cilvēkus.

Andrejs Platonovs liek dēvēts par liroepi-ki un reizē — satīriķi. Tieši pēdējās «vājības» dēļ ticis godā celts (ar pamatīgu aizkavēšanos) un piedzīvojis nepatikšanas, jo izdevēju vidū, kuriem viņš piedāvājis savu «nenopietno» prozu, pagadījušies biedri, kas ignorējuši vai pārpratuši rakstnieka uztveres un skatiena dimensijas, ieteikuši stāstus pārstrādāt, īsināt utt . . . Andrejs Platonovs, tāpat kā viņa darbu varoņi, piemēram, fantastiskais filozofs Umriščevs un trieciennie-ce Nadežda Bostalojeva stāstā «Juvenilie ūdeņi», bijis stūrgalvīgs un neatzinis kompromisus. Pēc gariem gadiem, kad partija pārskatījusi «sabiedrības interesēm neatbilstošos darbus», izrādījies, ka rakstnieka radītie tēli ir augošās sociālistiskās sabiedrības pilnasinigi locek(i un jaunās formācijas iedvesmotāji, aizstāvji un kopēji. Un nu, tai trauc juvenilie, atmodu nesošie pazemes ūdeņi, lai raisās dažādu cilvēku dzīves un likteņi lielo vēsturisko pārkārtojumu laikmetā. Mums dārgi kļūst tie, kas ar savu jaunatnīgo maksimālistu spriedzi purina vecās pasaules stagnāciju, un tikpat apskaužami mīļi liekas «nepareizā» virzienā čāpojošie no senākās vides atnākušie vecie ļaudis, pārkārtojumu teorētiķi. Kurš no «Juvenilo ūdeņu» varoņiem atbilst dzīves objektīvajai patiesībai? Ķad ar mierīgu prātu (kaut gan Andreju Platonovu lasot, mums neiztikt bez urdošām emocijām) izanalizēsim Umriščeva piedāvātos lauksaimniecības kolektivizācijas principus, pamanīsim mūsdienu, astoņdesmito gadu otrās puses, politiku zemes racionālākā izmantošanā, zemkopja patstāvības celšanā . . .

Andrejs Platonovs — filozofs un psihologs. Viņš brīnišķīgi pārzina veco un jauno teorētiķu garīgo «ūdeņu» dziļumu, strādnieku un zemnieku sviedru sastāvu, jauno maksimālistu potences; zina ļaunuma neskaitāmās variācijas un godīguma svētākos principus.

Lasītājs, kas centrēts satīras (ari politiskās) izpratnei un lološanai, prozas rindkopās atradis krietnu mudinājumu sirsnīgam smaidam. Līs arī žēluma asaras. Un sliktākajā gadījumā, ja stāsta sižetiskais risinājums lasītājā viesīs secinājumu, ka ar šā darba starpniecību notikusi tradicionālā tikšanās . . . lūk, divdesmito gadu brašie jaunekļi un kūtrie veciši, tad jādomā: kāda no rakstnieka skatiena dimensijām palikusi nepamanīta:

tāpēc stāsts . . . jālasa vēlreiz. Starp citu, Sergejs Zaligins, vērtēdams Andreja Platonova talantīgo daiļradi, tajā saskatījis vienotību (it kā) ar Hemingveju un Sent-Ekziperi . . . pasaules skaņu uztveres smalkumā . . .

Novēlu iejusties Andreja Platonova uztveres daudzveidībā.

TULKOTĀJS

Cilvēks dienu pēc dienas gāja pa stepi Padomju Savienības dienvidaustrumos. Viņš domās sevi iztēlojās par lokomotīves mašīnistu, gaisa flotes lidotāju, ģeologu — izlūku, kas atklāj jaunas zemes, par jebkuras profesijas pārstāvi, — lai tikai aizņemtu prātu ar nepārtrauktām domām un no sirds aizdzītu skumjas.

Viņš, pat neapstājies, atklāja zemestrīču, vulkānu un zemeslodes mūžīgās pārveidošanās galvenos cēloņus. Sie cēloņi, pateicoties gājēja atjautībai, atradās zemes ķermeņa mainīgajā astronomiskajā kustībā, kas bija noteikta bīstamajā kosmosa telpā: bet tieši — tikko, kaut uz mirkli zeme līdzsvarosies starp daudzveidīgajām zvaigžņu ietekmēm un sasniegs harmoniju, visa sarežģītā svārstīgās virzes kustība tūdaļ saskarsies ar verdošā kosmosa nepazīstamajiem apstākļiem, un tad izmainīsies zemes ritējums, bet zaudētā inerce novedīs zemes ķermeni līdz drebuļiem, līdz visas masas lēnai pārveidei, sākot no centra un varbūt beidzot ar spalvu mākoņiem. Šādas pārdomas gājējs uzskatīja par personiskās kosmogonijas sākumu un tajās atrada apmierinājumu.

Piektās dienas beigās šis cilvēks ieraudzīja tālumā, plakanā, pagurušā klajumā dažas melnas zemes kleķa mītnes, kas neaizsargātas izvietojās šajā tuksnesīgajā vietā.

Kamēr gājējs steidzās uz apmetni, iestājās krēsla, un vienā no mītnēm iedegās gaisma.

Apmetne bija lauKu māja: ap lielu pagalmu izvietojās četras zemes kleķa mājas un viens no baļķiem būvēts šķūnis, no apakšas apmests ar zemi, kurā trokšņoja dažādi dzīvnieki. Pie šķūņa, piesiets garā auklā, trakoja suns. Pagalmā visur smaržoja dzīvnieku siltums, visapkārt gulēja mierīga stepe, ko bija sasildījusi dienas saule, un atnākušais cilvēks izjuta šejienes labdarību un gribēja gulēt.

Vienā zemes kleķa mītnes logā spīdēja gaisma. Atnācējs piegāja pie loga un iekšā ieraudzīja pusmūža cilvēku, kas sēdēja pie fampas un, uzlicis brilles, lasīja senu grāmatu sarūsējušā dzelzs iesējumā.

Viņš kaut ko lēni čukstēja ar apkaltušām lūpām un smagi elsoja, kad pāršķīra lappusi: redzams, bija pārguris no gūtajiem iespaidiem. Cilvēks ienāca istabā, kurai bija zemi griesti, un sasveicinājās ar veco lasītāju.

— Sveicināts, — pusmūža cilvēks nesteidzīgi atbildēja.

— Atnāci maisīties?

— Nē, — atnācējs atbildēja un apjautājās, kas te atrodas.

— Te ir gaļas sovhozs numur simtu viens, — grāmatas lasītājs atbildēja un ielūkojās lappusē, kur bija izlasījis kādu senu vārdu. —

Bet ko tev vajag? Tu te, brālīt, nelien ar saviem jautājumiem!

— Vai es varētu redzēt direktoru? — atnācējs jautāja.

— Varētu, — bez intereses atbildēja pusmūža cilvēks.

— Skaties uz mani — es esmu tas direktors. Bet tu domāji, ka te direktors ir kaut kas neparasts, taču tas esmu es!

Atnācējs izņēma kādu papīru un iedeva direktoram. Papīrā bija pavēstīts, ka augstsprieguma strāvu inženieris elektriķis Nikolajs Vermo, kas beidzis arī mūzikas tehnikuma tautas instrumentu klasi, tiek nosūtīts strādāt gaļas sovhozu sistēmā: līdz tam dažus gadus bijis atslēdznieks, pulksteņmeistars un vēl kaut kas, tā sakot, profesiju izmēģināšanas kārtībā; tas liecināja par šīs personas neizsīkstošo enerģiju, un arī tagad viņš, uzlādēts ar dabas dotu talantu un politehnisku izglītību, traucās uz īstenību. Tādi aptuveni bija apstākļi, kas noteica Vermo ierašanos sovhozā.

Izlasījis dokumentu, direktors pēkšņi nopriecājās un sāka ar viesi runāt par pasaules uzskatu, vēsturi un literatūrzinātni. Viņš mīlēja visas tēmas, izņemot lopkopību, un labprāt ziedoja domas jebkurai tālai perspektīvai, lai tikai tā būtu simtu gadu tāla nākotne vai tikpat tēla pagātne.

Direktors sāka just nelielu cieņu pret atnācēju, jo tas neuzspieda savu viedokli, bet klusi sēdēja un klausījās.

Dzīvnieki sen pārstāja trokšņot un līdz rīta gaismai snauda savās lopiskajās vietās. Zemes kleķa mājiņā, kurā sēdēja divi cilvēki, no lampas un no izteiktajiem vārdiem kļuva smacīgi,

skumīgi, un Nikolajs Vermo iemiga uz krēsla direktora priekšā. Pa to laiku suns, nesaņēmis no stepes atbalsi uz savām dusmām, norima, redzams, samierinājies, ka nav ienaidnieka, un iemiga tukšajā ķirbī — būdas aizstājējā. 5o ķirbi sovhozs izaudzēja pirms gada, lai demonstrētu rajona izstādē kā agronomijas centības apliecinājumu. Un tiešām ķirbis dabūja prēmiju, bet pēc izstādes tam izgreba iekšieni un no tā izgatavoja suņa būdu, jo sovhoza ķēkšas atteicās apstrādāt uzturam tik milzīgu dārzeni.

— Vai redzēji mūsu ķirbi? — direktors jautāja Vermo, taču uzrunātais gulēja. — Paskaties! Varens augs! Mūsu ķirbja lietderīgā platība — puse no kvadrātass. Mūsu tālākajā lopu novietnē ir vesels simts tādu izgrebtu ķirbju! Tajos guļ slaucējas un lopu pārziņi. Ar šiem ķirbjiem atrisinājām dzīvokļu krīzi ... Ak tu jau guli? Nu guli, nabaga cilvēk, bet es vēl palasīšu.

Un direktors, pielicis dažus labās rokas pirkstus galvai, kurā rosījās dažādas domas, koncentrēja uzmanību uz veco grāmatu dzelzs vākos, kurā bija izklāstīta Jāņa Bargā vēsture.

Atnākušais jaunais cilvēks, pēc pusstundas pamodies no neērtā miega, ciešu skatienu lūkojās direktora sejā.

— Kas jūs tāds esat? — Vermo jautāja. — Es varbūt pratīšu jūs

attēlot skaņās! Esmu mācījies mūziku.

— Attēlo, — direktors goddevīgi piekrita. — Es esmu Adrians Umriščevs, es tev skanēšu vareni. Es ceru iekļūt mūžīgajā vēstures štatu sarakstā kā tikumiska un saprātīgi kulturālā pārejas laikmeta personība. Tāpēc tu mani radi blīvāku un iekļauj mūzikā kā basu. Es mīlu orķestrus! Kā tu domā, — Umriščevs mainīja intonāciju, — vai man piestāv šeit sēdēt starp dzīvniekiem?

— Kāpēc ne? — Vermo brīnījās.

— Nē, — Umriščevs nopūtās. — Es šeit atrodos kā nenoskaidrotais. Tikko tikšu noskaidrots, tā pazudīšu uz visiem laikiem. Tu vari vai nevari sacerēt kaut ko līdzīgu neskaidrības dūkoņai?

— Droši vien varu, — Vermo apsolīja, juzdams šā cilvēka dzīves murgus un savu gurdenumu.

Umriščevs sāka klāstīt, kā viņš tālos Padomju Savienības apgabalos kalpojis Patērētāju biedrību savienības dažādos

Costeņos, bet pēc tam atgriezies centrā. Taču centrā jau ija paspējuši aizmirst viņa nopelnus un raksturojumu, viņš ticis ierakstīts par neskaidru, mīklainu, svešu un pat mazliet bīstamu. Turklāt jaunā situācija, izveidojusies Umriščeva prombūtnes laikā, radīja tādas ļaužu un spēku attiecības, ka Umriščevs jutās kā apaļš bārenis. Pēc atgriešanās viņš ieraudzīja sektoru, sekretariātu, atbildīgo izpildītāju grupu, nepazīstamo vienvaldības un gabaldarba pasauli, — turpretī aizbraucot viņš redzēja nodaļu un apakšnodaļu pasauli, koleģialitātes un sapulču pasauli, plānošanu uz nepārredzamu Taika posmu—

trīsdesmit gadu uz priekšu, piemīdītu kanceleju gaiteņu un iestāžu pasauli, tik pamatīgu un dziļu izskatāmo jautājumu apceri, kuru atrisināšanai būs nepieciešama mūžība, — tagad uz visiem laikiem aizmirstās sendienas, kurās kādreiz brieda oportūnisms. Lieki nopūties? Umriščevs iekļāvās sava resora sektoru tīklā un vēlējās iegūt skaidrību: viņu uzklausīja, viņam lūkojās seiā, čukstus lasīja dokumentus un darba stāža listi, bet pēc tam kļuva norūpējušies, saspringtām lūpām teica: «Mums tomēr šis tas nav skaidrs, nepieciešams papildus kaut ko noskaidrot, pēc tam mēs pacentīsimies pieņemt vairāk vai mazāk noteiktu lēmumu.» Umriščevs atbildēja, ka viņš ir pilnīgi neapšaubāms atbildīgais darbinieks ar drošiem dokumentiem. «Un tomēr pagaidām mums nav pietiekamas skaidrības par jums, mēģināsim, centīsimies noskaidrot jūsu situāciju,» iestādē atbildēja Umriščevam. Tādā veidā Umriščevs it kā bija demobilizēts no aktīvā padomju aparāta un nokļuva speciālā nenoskaidroto sastāvā. Tajā iestādē, kura vadīja Umriščevu, bija salasījušies kādi četri simti nenoskaidrotu vienību, un visi viņi bija ieskaitīti rezervē, atradās kaujas gatavībā, saņēma pieklājīgas algas. Reizes divas trīs mēnesī nenoskaidrotie ieradās iestādē, saņēma algu un taujāja: «Nu kā, vai es vēl neesmu noskaidrots?» «Nē,» viņiem atbildēja noskaidrotie, «par jums joprojām nav pietiekamu ziņu, lai dotu jums kaut kādu norīkojumu, — centīsimies noskaidrot.» Nenoskaidrotie, noklausījušies atbildi, devās brīvībā, apmeklēja dzertuves, dziedāja dziesmas un ārdījās atraisītiem, atjaunotiem spēkiem; pēc tam šie, no dažādām republikas pilsētām un pat no ārzemju dienestiem savāktie cilvēki gāja ciemos cits pie cita, lasīja dzejoļus un izkliedza lozungus, uzvilka mīlas romances, — un tagad Umriščevs, atcerējies neatkārtojamo neatkarības laiku, gaļas sovhoza klusumā pilnā balsī nodziedāja:

Dzīvē viss ir greizs un kaprīzs,
Dienas skrien, neviens tās neatsauks.
Šodien svētki — rīt būs bēres,
Vecums nemanāmi pienāks klāt.

Kādreiz brīvdienās nenoskaidrotie varenā korī bija dziedājuši romanci un slaucījuši asaras no acīm, bezdarbības skumdināti. Viņi izjusti mīlēja tieši šo romanci un pat darba dienas vidū to ducināja skaļā balsī. Pēc saiešanām nenoskaidrotie aizgāja, kur nu kurš varēja; vienam bija istaba, otrs kaut kur mitinājās aiz žēlastības, visvairāk izklīda pa savu resoru iestādēm; viņi nakšņoja šajās iestādēs un pieņēma mīļākās, — kāds nenoskaidrotais bija tik ļoti iemīlējies kādā darbiniecē, ka aiz greizsirdības to ievainoja ar vietējās komitejas tintnīcu. Turklāt nenoskaidrotie zvanīja cits citam pa dienesta tālruņiem, spēlēja šahu ar naktssargiem, aiz bēdām lasīja arhīvu materiālus un uz dienesta veidla-ām rakstīja vēstules piederīgajiem. Naktīs nenoskaidrotie rita no galdiem nost, tāpēc ka redzēja šaušalīgus

sapņus, bet rītos saģērbās agri — līdz kalpotāju atnākšanai, saslaucīja atkritumus un devās uz bufeti, lai apēstu sviestmaizes. Galīgi trūcīgie citkārt nenoskaidrotie gāja uz kadru sektoru, kur viņi bija pierakstīti, nedrošā balsī taujāja, slepenībā baidīdamies, ka vinu personas beidzot būs noskaidrotas un tiks parakstīts norīkojums! «Nu kā?» «Pagaidām nekā,» sektorā, gadās, atbild. «Rau, mums lietā ir cedelīte, ka jūs vienu mēnesi esat slimojis, — jānoskaidro, vai tur nav kaut kas nopietnāks nekā slimība.» Nenoskaidrotais devās prom un, lai ātrāk nodzīvotu dienesta laiku, kad viņa guļamvietā vēl nav izmitināti štati, iegriezās un uzkavējās visās tualetēs; izgājis no turienes, pa ceļam izlasīja daudzās sienasavīzes, sacerēja savu viedokli par tajās skartajiem jautājumiem, bet dažreiz pat deva savu personisko informāciju par kādu saskatītu nekārtību kā individuālu parādību. Daži nenoskaidrotie šādā situācijā atradās pat gadu: par tādiem runāja, ka, skat, viņi jau drīz stāsies darbā, tikai ir atlicis noskaidrot, kāpēc viņi nav savlaicīgi ziņojuši par kaut kādu bīstamu atpalicību, kad viņi senāk atradās posteņos, vai — kāpēc nekur nav redzams, ka viņi nav saņēmuši atbilstošu instanču iekšējos sodus, vai tieši šajā apstāklī neslēpjas radniecība, ja jau tik nevainojams ir dienesta saraksts. Nenoskaidrotais sāka nopietni un, galvenais, sērīgi apjaust, ka viņš ir tiešām tumšs, neskaidrs un zināmā mērā kaitīgs cilvēks; viņā ir kaut kas slapstīgs un ļauns, citiem acīm redzams, bet pašam nezināms. Pēc tam viņš, posta mākts, devās uz grāmatvedību pierādīt, ka viņš divus mēnešus nav izmantojis divas brīvdienas un par tām nav saņēmis kompensāciju, devās pie draugiem un biedriem — dzert alu un dienas vidū dziedāt romances. Viens no nenoskaidrotajiem tā bija iemīlējis savu brīvību un bezatbildību, ka tad, kad viņš beidzot saņēma kaut kādu norīkojumu, kategoriski atteicās. Viņš kautrīgi ziņoja par savu dziļi slēpto slimību, ko pats īsti nejūtot, taču tā sēžot iekšā. Viņam atbildēja, ka slimības slēpšana ir pielīdzināma simulācijai, bet par simulāciju draud tiesa, un šis nenoskaidrotais pēc kāda laika maķenīt zaudēja prātu.

Umriščevs, tikai pateicoties nejaušībai, tika vaļā no nenoskaidrošanas; reiz kādā drūmā dienā viņš izgāja no iestādes un ieraudzīja cilvēku, kas ar rokas mājienu aicināja mašīnu. Mašīna piebrauca viņam klāt, un cilvēks iesēdās tajā. «Klausies,» Umriščevs toreiz sacīja, «aizrauj mani uz kaut kurieni.» «Kāpēc?» cilvēks no mašīnas nesaprata. «Tāpēc, ka es esmu savienības biedrs un tu arī esi biedrs.» Cilvēks automašīnā sākumā kļuva domīgs, bet vēlāk teica: «Sēdies!» Ceļā viņš sāka vēl nopietnāk pārdomāt, precīzi atcerējās kaut ko vienkāršu un aizraujošu, kā krāsns dūmus virs silta kolhoza ziemā.

Nepazīstamais cilvēks aizveda Umriščevu pie sevis ciemos. Sieva — komjauniete — abiem atbraucējiem iedeva pusdienas un tēju, bet vēlāk vīrs — priekšnieks — ar pilnu vēderu un snaudulīgu galvu uzklausīja Umriščeva bēdas. Sieva turklāt sāka primitīvi vīlēt vīru, ka

viņš ir oportūnistu sliktākais paraugs, ka viņš ir ierāvēju slēpējs un saindēts ar pūstošu liberālismu; ja tā turpināsies, viņa nespēs ar tādu vīru dzīvot. Vīrs reibinošā kaunā nokāra galvu, jo sievas vārdos slēpās patiesība, bet otrā rītā iedeva Umriščevam norīkojumu uz gaļas sovhoziem, lai cilvēks varētu sevi parādīt praktiskajā darbā. Komjaunietes vīrs reizē izklīdināja arī visu nenoskaidroto rezerves un nodeva tiesai savas iestādes desmit kalpotājus, lai viņiem būtu iespēja atjēgties no savām personiskajām darīšanām. Vakarā noziņojis sievai, vīrs saņēma gaidīto triecienbuču.

Jo sīkāk Umriščevs izklāstīja savu dzīves ritējumu, jo Ver-mo kļuva nomāktāks; pat no večuka mutes, pateicoties viņa gurdajai elpai, izplūda vecuma garlaicība un šaubas. Vermo gaišās acis, kas satumsa no laimes un izbālēja no bēdām, tagad kļuva caurspīdīgas un tukšas, it kā neeksistējošas.

Ciemiņš — kājāmgājējs ņēma dalību proletāriskajā dzīves iedvesmā un kopā ar labākajiem draugiem, ar rūpi par jaunrades starpniecību un celtniecību uzkrāja matēriju priekam, kam vieta mūsu vēstures augstumos. Viņam, tāpat kā miljoniem pārējo, piederēja vispārējās nākotnes nojauta, kas pildīja viņa sirdi ar pārbagātu spēku, — viņš spēja izjust pat nedzīvo, pat zemestrīču un vulkānisko spēku galveno cēloni, taču, lūk, viņa priekšā sēdēja vecs cilvēks, kas uz viņu neatstāja nekādu iespaidu, it kā tas būtu dzīvojis jau pirms laika skaitīšanas sākuma. Varbūt tāpēc Umriščevs ar tādu aizgrābtību lasīja «Jāni Bargo», jo skaidri saprata savas dzīves galveno likstu — visi ienaidnieki tagad kļuvuši apzinīgi — un dziļi, kaut gan tikai vēsturiski, atzina tatāru jūga lietderību un saprātīgi nevēlējās līst dzelžainajā vēstures pašplūsmā, kur viņiem katrā ziņā tiks nošņāpta galva.

Nakts, zaudēdama savu jēgu, beidzās; aiz zemes kleķa mītnes loga diena jau atmodināja dzīvību, un debesis pārklājās ar ausmas blāvumu: visur gulēja mitrā un izmocītā, vēl necilā zeme, un vienīgi uz tās šur tur sāka kustēties un trokšņot dažādi dzīvnieki.

Vermo nekustīgi sēdēja; viņš logā redzēja pasaules agrīno blāvumu un klausījās dzīves mulsuma sākšanos. Taču tas nebija motīvs nākotnei, kurā viņš cieši un rūpīgi iedziļinājās, tas bija parasts gadsimta troksnis, kas laimīgs rītausmā, bet vienaldzīgs un neiepriecinošs pēc tam.

Umriščevs, zaudējis interesi par viesi, atsāka nesteidzīgi lasīt vēsturi, šad tad pasmaidīdams par kaut kādu aizvēsturisku joku, bet dažkārt norausa līdzjūtības asaru, kad bija saskāries ar kāda bēdīga fakta aprakstu, piemēram, kā vienreiz Jāņa Bargā valdīšanas sākumā no debesīm gāzies sīku akmeņu lietus, no kura toreiz dzīvojošie ļaudis dabūjuši krietnus bojājumus.

— Lūk, bija cilvēki un notikumi, — Umriščevs sacīja, sajūsmināts

par grāmatu, un sāka skaļi lasīt: «Reiz caram Jānim sagribējās svētkus un, būdams labā garastāvoklī, viņš noteica blēņošanos ar ēdienu. Tālab viņš pavēlēja bajāram Sčekotovam atvest vienalga no kurienes uz Ķīnas pilsētu 70 karsta medus dzēriena pārdevējus, 45 krodziniekus, 30 putras vārītājus, 14 šmorētājus un pārējos provianta gatavotājus pa vienam vai diviem cilvēkiem uz Katru ēdienu. Taču tirdzniecības un rūpniecības ļaudis atpirkās no šīs labvēlības, lai tikai neiemaisītos nezināmajā, un savstarpēji vienojās līdz nāvei ēst labu mājās vārītu kāpostu zupu vai kvasa strēbekli . . .» Šajā vietā Umriščevs pārtrauca lasīšanu un apmierināts pasmaidīja:

— Mums viena rajona centrā vajag vairāk pārtikas darbinieku nekā visā Ķīnas pilsētā! Tie bija minimālisti, velni, mīlēja tikai kvaˆa sirēbekli!

Nikolajs Vermo, ka:; šī savādā cilvēka sabiedrībā jau sen garlaikojās, piecēlās, lai ietu prom, jo vairāk tāpēc, ka laukā jau ausa jauna diena, bet te vēl dega lampa.

— Es nu iešu, — Vermo kautrīgi sacīja, — uz redzēšanos!

— Ej un nemaisies, — direktors noteica. — Ar to vecie laiki sevi pārdzīvoja, tie nemaisījās. Ej, man jau arī drīz vien kaut kur būs jābrauc, nemierīgie jāpaīsina . . .

Pēc inženiera aiziešanas Umriščevs no galda izņēma nākošo grāmatu un tajā iedziļinājās. «Tirdzniecība ar kaņepājiem Šackas provincē 17. gadsimtā» — tā saucās grāmata. Viņš mīlēja gan kaņepājus, gan vilnu, gan prosu, gan meš-čeriešu un mordviešu sadzīvi Morščanskas novadā, gan melnos kokus upju dzīlēs, gan meiteņu nemierīgās pirmskāzu naktis senajos laikos, — viss mulsināja un satrauca Umriščeva dvēseli; viņš centās izzināt pagājušo laiku noslēpumus un neomulību, arvien vairāk pārliecinājās, ka mūžīgi mūžīgās kaislības un mokas radās no tā, ka ļaudis uzvedās kā mazgadīgi bērni un visur nemitīgi maisījās iekšā, pārkāpdami pieticības normas.

Vermo izgāja laukā un nesteidzīgi devās pari galvenajam pagalmam uz tālajām lopu novietnēm. Baskājainas slaucējas jau nesa piena spaiņus, soļodamas pa zemi ar savām resnajām kājām; uz naktsmītnei paredzētās mājeles sliekšņa sēdēja gans pusmūža gados, — viņš kaut ko ēda no bļodas, ko turēja uz ceļgaliem, un raudzījās uz slaucējām, uz nepazīstamo cilvēku un uz tālajām ganībām, kur viņam būs jāpavada visa diena un jāizdomā daudzas domas, jo ganam atmatās ir maz darba, tādēļ galvā lien visāda prātošana.

Reizē ar Vermo no sovhoza iznāca jauna sieviete un nejauši sāka iet viņam līdzās. Viņa šķita nedaudz pievilcīga, taču, redzams, vienkārša un paļāvīga, līdzās iedama, objektīvi aplūkoja cilvēku kā lietu, pret ko vēl nejūt ne laipnību, ne ienaidu. Taču Vermo kautrējās no viņas kā cilvēks, kuram sirds vienmēr dzīvo zem ietaupītas

mīlestības spiediena un kurš vēl nav izjutis sievieti, baidās, ka kaislība viņu pazudinās, sevi neuzmanīgi taupīdams augstākai misijai. Taču Nikolajs Vermo, sirds slepeni iegrožots, uzreiz spēja cilvēkus iemīlēt, tāpēc ka viņa ķermenis jau iepriekš bija pārpildīts ar neapslāpējamu dzīvību. Viņš vēlreiz aplūkoja sievieti — viņa patlaban izskatījās patiesi labsirdīga un skaista: melni mati, karstajā stepē sazēluši, sedza viņas galvu un sniedzās līdz acīm, mirdzēdami savas eksistences jūtu pārliecības gaismā; viņas neuzkrītošā mute, drusciņ pavērta (uzmanībā pret svešo) atsedza stiprus zobus, kas bez pulvera bija kļuvuši tumšāki, un krūtis cilājās plaši un rāmi, gatavas bērnus barot, pieglaust un mīlēt, lai viņi izaugtu lieli. Vermo no satraukuma kļuva vīrišķīgs, izzuda kautrīgums, un viņš aizsmakušā balsī sacīja sievietei:

— Cik skumji pasaulē dzīvot!

— Kāpēc skumji? — sieviete uzstāja. — Mums nav jautri, bet arī nav skumji.

Inženieris apstājās; ceļabiedre arī negāja tālāk, un viņš atkal rūpīgi aplūkoja sievieti — jau visu, tāpēc ka cilvēka ķermenis izsaka viņa būtību. Sīs sievietes acis tagad bija skaidras un piesardzīgas; necilvēciskais atradās ārpus viņas ķermeņa, — gaiša un tukša pasaule, kuras visas īpašības tagad glabājās šajā nelielajā cilvēkā ar melnajiem matiem. Sieviete klusēdama stāvēja blakus ceļabiedram, nesaprazdama situāciju vai aiz viltības.

— Cik skumji tādēļ, ka mūsu vēlēšanās nepiepildās, — Vermo dobji noteica, stāvēdams šajā ganu ugunskuru piedūmotajā, milzīgajā un saulainajā zemes plašumā. — Tu skaties kādā sejā, pat nepazīstamā, un domā: biedri, ļauj tevi noskūpstīt. Taču viņš novēršas, jo, lūk, neesot beigusies, tā sakot, šķiru cīņa, budzis neļaujot mūsu lūpām saskarties . . .

— Taču viņš nenovērsīsies, — sieviete atbildēja.

— Jūs, piemēram? — Vermo jautāja.

— Es, piemēram, — sieviete no sovhoza sacīja.

Vermo apskāva viņu un ilgi turēja savos apkampienos, izjuzdams siltumu, klausīdamies ķermeņa pulsu un apzinādamies, ka viņa iztēles pasaule atbilst īstenībai un dzīves bēdas ir nieks. Visu rūpīgi apzinādamies, Vermo tuvu ielūkojās sievietes sejā; viņa aizvēra acis, un viņš noskūpstīja viņas muti. Pēc tam Vermo vēlreiz pārliecinājās par šīs situācijas realitāti un, viegli saspiedis sievietes augumu, gribēja atkāpties, lai laime saglabātos, taču sieviete pieturēja viņu un otrreiz noskūpstīja.

— Jau maisies, — atskanēja kāda norūpējusies un aizmirsta balss no malas.

Kamēr abi cilvēki lūkojās viens otrā, piejāja klāt trešais cilvēks — Umriščevs — un gari nosmējās par tādu parādību kā skūpstu stepē.

— Viņa man ļoti iepatikās! — Vermo atbildēja, un viņam

Umriščeva seja atkal uzdvesa skumjas.

— Nu lai iepatikās, bet tu nemaisies! — Umriščevs deva padomu. Tev patīk, bet tu paej malā, tava manta taču paliks neskarta, tu padomā . . .

— Brauc garām, Umriščev! — sieviete sacīja. — Lopu dārzā sieviete nožņaugusies! Es eju norēķināties ar tevi.

— Nu, nu, atnāc, — Umriščevs vēlīgi mudināja. — Tikai sieviešu psihiatrijā es nelīdīšu iekšā.

— Es pati tevi iebāzīšu, — sieviete teica draudošā balsī,

— un tu neizlīdīsi atpakaļ.

— Nemaisies, sieviete! — Umriščevs atteica. — Partijā piecus gadus sastāvēju bez aizrādījumiem, tāpēc, ka es nemaisījos svešās lietās un svešās pārdomās, — un sastāvēšu bez vienas dzimumzīmītes vēl divdesmit — līdz pašam komunismam, — nomierinies, Nadežda Bostalojeva.

Umriščevs tūlīt aizbrauca, bet sieviete, Nadežda Bostalojeva, stāvēja, domādama nevis par tuvumā esošo vīrieti, bet par mirušo slaucēju, taču viņas acis bija tādas pašas kā apkampšanās brīdī.

Ceļā uz lopu dārzu inženieris uzzināja,- ka viņa ceļabiedre strādā par lopkopības uzņēmuma partijas šūniņas sekretāri un viņai šeit neklājas viegli, bieži vien ir pat mokoši un baismi, taču viņa nespēj dzīvot vieglāku dzīvi mūsu sūrās laimes zemē.

Bostalojeva pirmoreiz gāja uz šo lopu dārzu, jo līdz šim laikam viņa bija strādājusi citā novietnē, taču tagad te bija kļuvis ļoti drūmi, iepriekšējais sekretārs bija kapitulējis, un partijas komiteja uz šejieni — «Dzimtajiem Laidariņiem» atsūtīja Nadeždu Bostalojevu, lai tā sagrautu un iznīcinātu eksistējošo šķiras ienaidnieku.

*

Lopkopības uzņēmums «Dzimtie Laid ari ņ i» atradas sen izžuvušas upītes gultnē. Divas zemes kleķa mītnes bija lopkopju ziemas mājvieta, bet no lietavām vasarā varēja paglābties izgrebtajos ķirbjos.

Ainavas ziņā, cik tvēra skatiens, lopkopības bāze bija gudri un parocīgi izvietota: zeme gludi un mierīgi gulēja desmit pārskatāmās verstīs, tā it kā bija iemigusi uz mūžu, neaizsargāta un atklāta ziemas salam un visiem stindzinošajiem vējiem; zemē tikai vienā vietā bija ieplaka, tādēļ tur pēc nelaiķa viesuļiem valdīja bezvējš, — tās bija senās un trūcīgās upes izraktās pēdas, tagad sauspūšu aizvilktas, sanesumu piepildītas līdz pēdējam avotam, kas bija aprimis uz visiem laikiem. Taču upes atstātais mantojums, sanesumu veidolā, joprojām gulēja lopkopības zonā un vietas ap-augšanas nolūkā smiltīs bija iestādītas sarkanā un melnā pūpolvītola rīkstes, bet starp rīkstēm un dadžu tīrradņiem atradās naktsguļai paredzētie milzīgie ķirbji.

Lopu dārza vidū atradās koka grodu aka, un divas sievietes ar

rokām vilka ūdeni no zemes dzīlēm un nesa to uz tvertni — dzeršanai cilvēkiem un dzīvniekiem.

«Dzimto Laidariņu» uzskaites sarakstos bija četri tūkstoši govju, neskaitot buļļus, zirgus, vēršus, dažādus sīkos kustoņus trušu, aitu, vistu un citu radījumu veidā. Tātad lopu dārzs veidoja pamatīgu gaļas sovhozu, tas tika uzskatīts par gaļas avotu proletariāta vajadzībām.

Kad Vermo un Bostalojeva ieradās lopu dārzā, tur Umriščevs jau pārbaudīja un izlēma par visiem saimniecības elementiem, kas pagadījās viņam ceļā. Umriščevam blakus gāja divi cilvēki: lopu dārza vadītājs zootehniķis Visokovskis un vecākais lopu pārzinis Afanasijs Boževs.

— Jums jādarbojas kā divām manām patstāvībām, — Umriščevs iedams runāja, — bez direktīvas nekur nemaisīties.

— Tas mums, Adrian Filipovič, ir skaidrs, taču situācija ir nemierīga, — labprāt un pat priecīgi atbildēja Boževs un pasmaidīja ar visu savu tīro un godīgo seju, kurā uzturējās divas labsirdīgas un gaišas acis.

Visokovskis klusēja. Viņš mīlēja lopus kā personisku radību un jau sen gatavojās pāriet darbā sugas lopkopības nozarē, lai audzētu lopus pēcteču radīšanai, nevis nogalē-šanai; viņš bija kalsens, varbūt tāpēc, ka dzēra pienu, ēda diķos izaugušas zivis, biezpienu un tikai paretam liellopu gaļu; savu zinātni viņš pārvaldīja ar īgnu precizitāti — ikvienā dzīvniekā redzēja ne tikai svaru un produktivitāti, bet vienlaicīgi arī subjektīvo noskaņojumu. Par to viņu mīlēja lopkopības apvienībā un maksāja viņam krietnu algu, ko viņš, būdams bez piederīgajiem, tērēja iemīļoto lopu lutināšanai, piemēram, viņš iegādājās vilnas audumu un pats no tā šuva zeķes trušiem ziemai, buļļus cienāja ar sāļiem virtuļiem, uzbūvēja siltumnīcu un tajā ierīkoja krāsns apkuri, lai ziemā varētu audzēt svaigu ēdamzāli vīrišķībai briestošajiem teļiem, kam jau bija apnicis piens, — un vēl daudz ko citu paveica Visokovskis savas lolotās lietas labad.

Pa to laiku Umriščevs lopu dārzā pabeidza savas piezīmes. Iegriezies ceptuvē, viņš nogaršoja maizi un sacīja tuvākstāvošajiem padotajiem: «Cepiet vēl garšīgāku maizi!» Visi piekrita. Iznācis laukā, viņš pēkšņi iedomājās un deva norādījumu Visokovskim un Boževam: «Nopietni pārdomāt visas formas un trūkumus.» 5os vārdus Boževs tūdaļ ierakstīja savā grāmatiņā. Pamanījis kādu klusi garām slīdošu cilvēku, Umriščevs deklarēja: «Uzlabot darba disciplīnu.» Bet te kaut kas traucēja Umriščevu virzīties tālāk; viņš apstājās un norādīja uz zemi: «No kājnieku takas noraut smildziņas, citādi tās sit pa kājām un traucē koncentrēties.» Boževs jau noliecās, lai iznīcinātu smilgu, taču Umriščevs apstādināja viņu: «Tu tūdaļ nemaisies lietā, tu vispirms pieraksti, bet pēc tam izmācies! Es principiāli runāju un ne tikai par šo smilgu, bet vispār, par visas pasaules smilgām.» Boževs steidzīgi

rakstīja, bet Visokovskis gāja blakām, neko nerunādams un nedarīdams. Te pēkšņi uz taciņas uzlēca trusītis un no negaidītām izbailēm nespēja tālāk paskriet, tāpēc pacēlās uz pakaļkājām, pagriezdamies ar purnu pret cilvēkiem.

— Labs dzīvnieks! — Umriščevs novērtēja trusi.

— Jā, tāds viņš ir, mīļš, Adrian Filipovič, — Boževs piekrita.

Tuvumā parādījās cūka; tā piegāja Umriščevam klāt un nogrozīja asti, kas arī iepatikās Umriščevam, un arī šo dzīvnieku viņš atzina par labu.

Taču pēc tam, ienācis Visokovska darba kabinetā, Umriščevs niknumā uzsprāga. Kabinets patiešām visapkārt bija netīrs, te rēgojās kaut kādu milzīgu dzīvnieku pēdas un atkritumi, vērši it kā tieši uz šejieni bija nākuši savas darīšanas kārtot, pieliekdamies pie durvīm; zem slimo govju urīna pudelēm gulēja papīri, sienām trūka balsinājuma, tās bija aprakstītas ar dažādu kopsavilkumu datiem, un pie galda uz krēsla kā apmeklētājs sēdēja sivēns.

— Tā jau ir valstiska nodevība! — Umriščevs iekliedzās.

— Jūs graujat mūsu vadīšanas autoritāti! — viņš savu kliedzienu adresēja Visokovskim. — Lūk, kā lopi jūs ciena, bet jūs gribat vadīt visu štatu! Par šādu kabinetu jūs vajag padzīt, ierakstot piezīmi.

— Klusāk, priekšniek! — Visokovskis palūdza. — Runājiet čukstus; es jūs dzirdēšu.

— Jums vajadzētu ar hidrometru pa galvu, — Umriščevs klusāk sacīja, — lai jūs kaut ko sajustu.

— Hidrometrs — tas ir lietus, biedri Umriščev, — Visokovskis vienaldzīgi paziņoja.

— Es domāju par lietu, — Umriščevs paskaidroja, — kas lija Jāņa Bargā laikā, tas bija visīstākais akmeņu lietus!

Umriščevs Boževam pavēlēja tūlīt pasaukt lopu dārza kalēju Kemalu, kroplo kurlmēmo uzskaitvedi Tiškinu, arod-pilnvaroto, večiņu Federatovnu, kā arī Bostalojevu un diezin kāpēc uzklīdušo inženieri muzikantu. Umriščevs reizēm mēdza sasaukt padoto aparātu kā radu pulciņu un ar to no sirds parunāt, nenosakot darba kārtību.

Bostalojeva iegāja savā jaunajā mītnē, bet Vermo apstājās pie ieejas. Tā bija pagaidu kopmītne, uzbūvēta no zemes un izturības labad noklāta ar mēsliem.

Zemnīcas labajā pusē miegā dusēja nogurušās slaucējas un teļkopes, bet kreisajā krāca gani, ūdensnesēji, aku meistari, gadījuma darbu strādnieki, studenti veterināri un citu profesiju pārstāvji; daži sēdēja uz klona un rakstīja vēstules tālajiem biedriem vai lasīja grāmatas, zīmēja bildītes un, atspieduši galvu pret roku, domāja.

Turpat, kopmītnes priekšplānā, uz liela galda, kas paredzēts pulciņu nodarbībām, gulēja nedzīvs cilvēks. Tas bija apklāts ar sarkanu vadmalu, taču kāda neliela auguma veca sieviete, pacēlusi

auduma malu pie miroņa galvas, ar brīvo roku glāstīja sastingušo seju.

— Vai tā ir Aina? — Bostalojeva vaicāja vecajai sievietei.

— Kas gan cits!—pikti atbildēja mucveidīgā večiņa un pagrieza seju, kas atgādināja apakštasi vai ezeru.

Vermo pienāca no sāniem un nenovērsa acis no līķa. Melnīgsnējā meitene, droši vien kirgīziete, gulēja augšpēdu, novecojušu, skumju seju un pēdējā vājuma brīdī pavērtu muti. Bostalojeva mazliet pavilka pārklāto segu un ar roku sāka taustīt Ainas augumu, it kā meklēdama nāves pēdas un noslēpumaino cilvēKa bojāejas vietu. Arī inženieris zemu noliecās pār mirušo, viņš ieraudzīja no sievišķības piebriedušu ķermeni, jau uzkrājušu rezerves nākamajai mātei, un pacietīgās strādnieces rokas, bezspēkā sastingušas uz vēdera. Vermo skatiens apstājās pie linu krekla, ko parasti saņēma darba trieciennieces, un sajuta aizgājējas darba dzīvē iegūtu sviedru un citu parādību smaku, taču nekur nemanīja nāvi. Pēc tam Bostalojeva atlocīja Ainas krekla apkakli un ieraudzīja ap kaklu tumšu sarecējušu rētu — pēdas no auklas, kas bija aizžņaugusi balseni un sadedzinājusi šīs meitenes elpu.

Tad pienāca Afanasijs Boževs un uzaicināja Bostalojevu un inženieri uz sanāksmi.

— Taču miljardi dažādu ļaužu veltīgi miruši, — Boževs sacīja. — Ko tad jūs te stāvat un vienu žēlojat. Vai pasaulē maz atlicis dzīvotāju! Žēlojiet kaut mani, ja jūs plosa izkurnējis liberālisms.

— Visus nevajag žēlot, — ierunājās vecīte, kas te jau atradās, — daudzus vajadzētu nosist.

Strādniece pusmūža gados novērsa sāpju pilno seju, nesaprazdama runas nozīmi, un devās uz lopkopju sanāksmi.

Kad Boževs atveda līdzi Bostalojevu un Vermo, Umriščevs jau sen runāja, pats nesaprazdams, par ko, tikai apzinādamies, ka runā kaut ko labu. Viņš klātesošajiem vērpa dažādu pasākumu ainas, piemēram, ierosināja organizēt visus lopkopības darbus tā, lai ikviens pastāvīgi klusētu, veikdams nemainīgajā, mierīgajā kārtībā savu noteikto darbu, un nekur nemaisītos.

— Mums jādod ikvienam strādājošajam īpašumā neliela darba valstība, lai viņš tajā nepārtraukti rušinātos un būtu mūžīgi laimīgs, — Umriščevs skaļi attīstīja savu iztēli.

— Viens, piemēram, tīra lopu vietas, cits stepē labo akas grodus, trešais vienkārši degustē pienu un nosaka, vai tas ir ieskābis vai ne, — ikviens plānveidīgi veic savu darbu un nelien iekšā, kur nevajag. Es uzskatu, ka tāda kārtība palīdzēs man un visam vadošajam personālam atjēgties no kārtējām darīšanām, kuras pēcāk ieiesies normālā ritējumā. Laiks, biedri, pārvērst sociālismu nevis par putrojumu, bet par miljonu rūpi.

Sanāksme klusēja; večiņa Federatovna, sašļukusi uz brūnganas rokas, bija nobēdājusies; viņa zināja, par ko domāt, lūkojās uz

Umriščevu kā uz nelieti.

— Kas te notiek? — Bostalojeva jautāja. — Ko mēs apspriežam, un kāda ir darba kārtība?

— Es neko nesaprotu, — ar slēptu naidīgumu paskaidroja Visokovskis, — griezieties pie direktora, viņam jāzina.

Visokovskis, neieredzēdams Umriščevu, jau daudz plašāk sāka izklāstīt savas aukstās jūtas, varbūt uz visu padomju lopkopības vadošo personālu. Bostalojeva to saprata.

— Bet tagad mani uzklausiet tālāk, — Umriščevs runāja.

— Vēl ir daži neskaidri jautājumi no senās un padomju preses, kurus esmu izstudējis. Zemes racējiem bērni dzimst pavasarī, vaļņu cēlējiem — vasaras vidū, bet šoferiem ziemā, lopu kopējiem rudens pusē, montētājas tiek galā ap martu, bet slaucējas iesāk tikai martā: vēlu, vēlu dūdiņas ies, aizsākot vasarā, karsti būs nēsāt! . . .

— Nu ko gan tu, tētiņ, tā skumsti: tad karsti, tad smagi, — večiņa noskaitās, — gan mēs izturēsim!

Umriščevs tikai tagad pievērsa savu skatienu večiņai, un pēkšņi viņa domās grimusī seja kļuva maiga un lēnprātīga.

— Mā-mu-līt! — viņš sacīja ar dziļu līdzjūtību.

— Ve-čukiņ!—tikpat maigi izteicās māmulīte.

— Tu vēl eksistē?

— Bet ko gan citu man darīt, tētiņ, — smalkā balsī runāja māmulīte. — Esmu pieradusi un dzīvoju.

— Bet tev nekas, teiksim, dzīvošanā neliekas dīvains?

— Nē, man nekas ... Es tikai baidos no intervences, bet vairāk ne no kā. Bezmiegs mani vēl nemoka — visā republikā rībina pērkons, trauc klabinātājs, kā tad iemigsi?

Sajā brīdī Umriščevs pat nobrīnījās:

— Intervence?! Vai tu izproti šo jēdzienu? Ko tu bāzies visos tādos vārdos?

— Zinu, tētiņ, visu zinu — esmu kulturāla veča.

— Tu droši vien esi Kuzminišna, — Umriščevs centās noskārst.

— Nē, tētiņ, — māmulīte atteica, — esmu Federatovna. Es jau biju par Kuzminišnu.

— Tātad tu tikai formāli esi kļuvusi kulturāla, — Umriščevs mazliet šaubījās.

— Nē, tētiņ, es pēc sirdsapziņas, — Federatovna atbildēja.

Umriščevs, sirsnīgi aizkustināts, piecēlās kājās.

— Ļauj, lai es tevi noskūpstu! Mana maigā, zinātniskā māmulīt! — Umriščevs runāja, vairākkārt noskūpstīdams Federatovnu.— Tu nekur nelīdi, nodzīvoji līdz vecumdienām un kļuvi par cīnītāju pret visām dabas stihijām.

— Arī pret šķiras ienaidnieku, tētiņ! — Federatovna izlaboja. — Pret tevi, pret Afanasu Boževu un vēl pret citiem, kas parādījušies. Es

tak redzu visapkārt, lienu visur, visiem te traucēju.

— Runā, māmulīt! — Bostalojeva priecīgi palūdza,

— mums nav darba kārtības, bet tu zini faktus.

— Neko es nezinu, nekādus faktus es nezinu, — Federatovna vilcinājās. — Es mīlu visu republiku, dienu un nakti eju un taustu, kur kaut kas ir un kur nekā nav ... Jā, te sen bez manis individuālie zemnieki savas neķītrās govis apmainītu pret mūsējām, neviens neuzzinātu, bet, kas aptvertu, tomēr klusētu! Ak, kam ir žēl mūsu federatīvās republikas? Viņam sevis žēl. — Bostalojeva tajā brīdī vēroja Nikolaju Vermo; inženieris arvien vairāk bālēja un saarūma, viņš

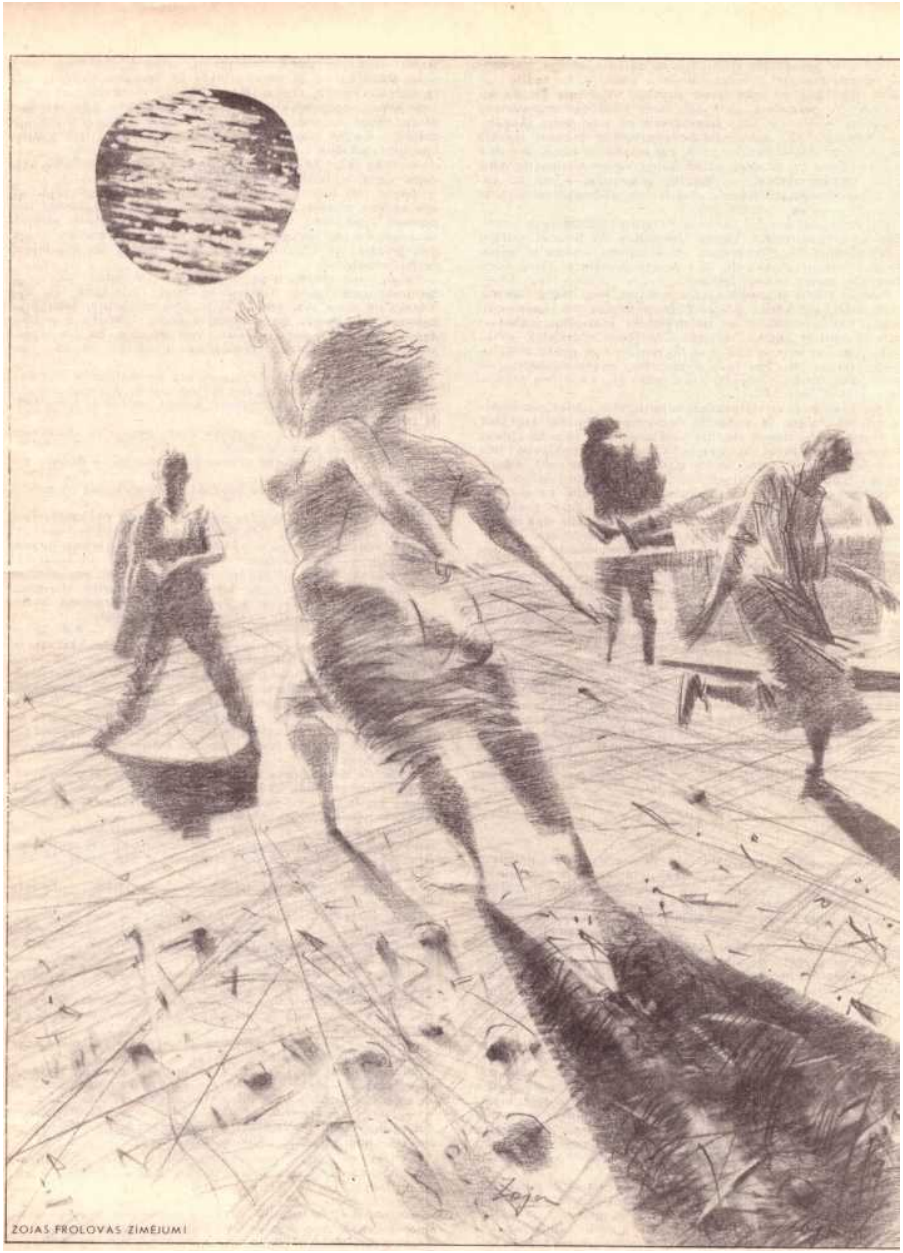

cīnījās pret personisko izmisumu, ka dzīve ir sērīga, bet ļaudis nespēj pieveikt savu nožēlojamo neprātu, lai radītu nākotni. Kad Boževs sāka runāt sirsnīgi, viņa seja pauda atklātību un patiesību, mīlīgajās acīs mirdzēja proletāriskā skaidrība, — Vermo jutās apmierināts no viņa balss skaņām, taču pēc tam, kad saklausīja Boževa viltīgo manieri, novērsās un apraudājās. Federatovna, kas atradās tuvumā, pienāca pie inženiera un ar savu sauso delnu viņam noslaucīja acis.

— Gan jau dabūsi, — māmulīte mierināja, — vai jau kapitālisms

uzbrūk un dvēsele atvadās no padomju varas. Mēs nomušīsim viņus; izsusini acis.

Sapulces dalībnieki samulsa. Vienīgi Bostalojeva smaidīja un gribēja zināt, kāpēc Umriščevs un Boževs nožēlo grēkus: māmulītes adresētais apvainojums viņiem ir nepamatots, varbūt vecuma dēl tā nav apmierināta ar šķiru domstarpības apliecinošiem faktiem.

Boževs slēptā ļaunumā saknieba lūpas; viņš tūdaļ saprata, kādu nežēlīgu kļūdu pieļāvis, baidīdamies no apvainojumiem, kas izskanējuši no bakurētainās vecenītes mutes — taču neviens te nezina īstenību. Umriščevs nodomāja: «Visu mūžu mācījos nemaisīties, bet te, rau, līdz ar grēku nožēlošanu izgāzos! Nu kas tev, direktoram, atļāva iejaukties, — saki, lūdzu, kas? Dzīvoji klusi un pieticīgi, kā dzīvo pārējie divi miljardi ļaužu!»

Izsmējies Boževs klātesošajiem ierosināja pāriet pie kārtējiem jautājumiem, jo vecenīte Federatovna lieliski saprotot, ka viņas un Umriščeva vienīgā vēlēšanās esot sagādāt prieku nopelniem bagātajai sovhoza māmulītei, tātad pakļauties bez ierunām. Neesot šaubu, ka tas darīts aiz cieņas pret Federa-tovnas bagāto darba biogrāfiju, nevis idejiski svarīgu motīvu dēļ. Umriščevs ar saplakušu dūšu izmeta, ka sen jau viņš nespējot kļūdīties, par cik operatīvai kļūdas pieļauša-nai esot kaut kur un iekš kaut kā jāiemaisās, taču viņš nepieskaroties nekam, īpaši pasaules uzskata jautājumiem.

— Biedri, pa to laiku, kamēr mēs te sēžam, laukā jau iestājies vakars, — noslēgumā sacīja Umriščevs. — Paskatieties, cik labi. Pēc tam paskatieties uz šo padomju māmulīti (viņš norādīja uz Federatovnu), vai tad tas nav vakars kapitālismam, kad ziemeļi saplūduši ar sociālisma rītausmu! Un vai nav patīkami teikt mūsu Federatovnai, šai labajai visas nākotnes krustmāmiņai un visa pagājušā laika sievasmātei? Lai viņa vecumdienās var dzīvot mierinājumā.

Šajā brīdī Federatovna, kā varēja, tā nogrāba Umriščevu aiz ataugušās bārdas, par ko Umriščevs pat nepaspēja iekliegties, jo bija noskaņojies to uzskatīt par visvieglāko mocību, taču Boževs momentāni apskāva māmulīti, pirmkārt, lai to nomierinātu, otrkārt — Umriščeva aizstāvēšanai. Taču Federatovna pagriezusies iecirta ar delnu Boževam pa seju, un viņš neuzdrošinājās apvainoties. Naktī, ņemdams vērā laikmetu, Boževs iznīcināja visus naktsguļai paredzētos ķirbjus, lai tādā veidā uzlabotu savu politisko stāvokli un vieglāku darītu kārtējo dzīves likstu.

Nākošajā dienā divi gani, kas neatradās darbā, aiznesa slaucējas Ainas zārku. Aiz zārka gāja viņas draudzene — arodbiedrības pilnvarotā —, kaut arī Aina nebija maksājusi biedru naudu; turpat gāja kalējs Kemals, visu laiku stenēdams zem kaut kāda neapjaušama spēka, aiz viņiem virzījās Umriščevs un Boževs, bet no visiem nomaļus

gāja Nadežda Bostalojeva, turēdama pie rokas Memedu, Ainas mazgadīgo brāli. Zārkam pa priekšu gāja Vermo. Vienam no laidara strādniekiem piederēja hromatiska harmonija, un viņš to iedeva Vermo, lai mūzika pavadītu bojā gājušo.

Līdz kapiem bija tālu — verstis divas; Ainas draugs kalējs Kemals apbedīšanai bija izvēlējies sausu, smilšainu vietu un tur izracis kapu, lai jauniete ilgāk nogulētu neskarta.

Kad gājiens virzījās tālāk, Nikolajs Vermo pēc atmiņas nospēlēja Bēthovena «Apasionātu»; spēlēdams viņš izjuta tādu kā uzvaras prieku un vēlējās visai pasaulei atriebties par neaizsargāto cilvēku, ko mirušu nesa aiz viņa. Dzīves būtība nežēlīgi un maigi dzīvoja mūzikā, tā nesasniedza savu mērķi un īstenību, un Vermo, apzinādamies, ka tā noslēpumainā un sparīgā būtne ir boļševisms, tagad gāja laimīgs. Mūzika tagad skanēja ne tikai kā mākslas veids, tā skanēja šajā lopu dārzā, kur trūcīgie bija savākti no visām bezcerīgajām zemes malām.

Saule no tukšajām debesīm apspīdēja zemi un ļaužu gājienu, zeltaino smilšu baltie putekļi atmosfēras augstumā saplūda viesulī, kuru no apakšas nevarēja dzirdēt, un saules gaisma, izlauzusies it kā caur pienu, zemi sasniedza neskaidra un nogurusi. Karstums un garlaicība valdīja šajā

Arāla—Kaspijas stepē, pat govis, izlaistas ganīties, izmisušas stāvēja skumjās dabas priekšā, un nezināmi murgi brieda to galvās. Vermo, ārējos faktus tūliņ pārvērzdams par iekšējām jūtām, nodomāja, ka pasaule jāpārkārto pēc iespējas ātrāk, tāpēc ka pat dzīvnieki jau zaudē prātu. Par šo nomāktību Vermo pavaicāja Bostalojevai, ko viņa iztēlojusies, kad viņš spēlējis.

— Man šķita, ka tā ir kauja ar budžu šķiru un mūzika belž mūsu vietā! — Bostalojeva atbildēja.

Vermo pēc tam nospēlēja savu kompozīciju, kas bija veltīta cerību pilnajai nākotnes dienai, kad uz šīs zemes būs nomaitāts pēdējais draņķis. Viņš vienmēr ne tikai vēlējās, lai cilvēce būtu laimīga — viņš necentās to iztēloties, — bet ļoti gribēja, lai tiktu nogalināti visu radošo un strādājošo ļaužu ienaidnieki.

Tāpēc viņa mūzika bija vienkārša un smeldzes pilna, izteiksmes ziņā līdzīga nikniem vārdiem. Tieši tāds, lūk, bija Vermo nelielais skaņdarbs, un to viņš atskaņoja, kad zārku pienesa pie stepes smiltīs izraktā kapa. Umriščevs un Boževs nesaprata Vermo mūziku, viņi domāja, ka šīs skaņas stāsta par skumjām un, pieklājības mudināti, drusciņ raudāja.

Pie vaļējā kapa sēdēja Federatovna un skatījās tā dziļumā. Viņa nebaidījās no nāves, bet prātoja par to, kur gan pazudīs viņas aktīvais spēks, kad nāksies nomirt, un kas ar pilnu krūti tā iestāsies par sovhozu.

— Kāpēc tu maz raudi? — viņa noprasīja Boževam.

— Paskat, kāds sauss atnācis!

— Vējš nožāvē asaras, Mavra Federatovna, — Boževs paskaidroja.

— Vējš? — Federatovna brīnījās. — Aizgriezies uz aizvēja pusi un raudi! . . .

Boževs griezās un iekaisa papildu raudās, berzdams savu seju no pieres uz leju, taču Federatovna nogaidījusi pienāca klāt, ar roku novilka pa viņa seju, ar mēli nogaršoja Boževa asaru mitrumu un secināja:

— Vai tās ir asaras? Tās taču nav sāļas. Tu no pieres dzen sev sviedrus acīs, — redz, ko sadomājis, budža atkritums!

— Dieva vārds, tās ir asaras, Mavra Federatovna, — Boževs centās pārliecināt, — tava mēle tikai nejūt.

— Nejūt? — Federatovna centās izdibināt — Pat ja arī nejustu, tad es neticētu savai mēlei, es ticētu tikai savam saprātam un boļševiku partijai! . . .

Tajā brīdī zārku nolika uz kapa malas. Visi atnākušie ļaudis stāvēja visapkārt nelaiķei un skatījās jau nāves pieveiktajā sejā, kas izskatījās tikpat vecīga kā Federatovnai.

— Ardievu, meitiņ! — Federatovna sacīja noliekusies un noskūpstīja Ainu, nu varēja redzēt, ka vecenītes augums sāk nespēkā pagurt, no rūpēm un no niknuma pret darbīgo, dzīvo ienaidnieku.

Nadežda Bostalojeva vairākas reizes dedzīgi noskūpstīja kirgīzu meiteni, bet Umriščevs tikai ar roku pieskārās viņas pierei un teica: «Ko tur skumt vai brīnīties, nāve vienmēr piedalās vēstures kārtējās lietās!»

Vermo pēdējais atvadījās no Ainas, noskūpstīdams mirušo. Viņš nodomāja, ja Aina būtu dzīvojusi, viņš to apprecētu. Afanasijs Boževs pašās beigās pieliecās pie Ainas un sāka sirsnīgā balsī kaut ko runāt.

— Viņš tā cenšas aiz bailēm, viņā nav bēdu, — Federatovna novērtēja Boževa ciešanas.

Taču Boževs pacēla galvu, un visi viņa sejā ieraudzīja pārliecinošas bēdas. Kalējs Kemals iekāpa kapā, un viņam pasniedza zārku. Kemals rūpīgi nolika zārku un pienagloja tā vāku uz mūžiem, atdalīdams mirušo no ienaidniekiem un draugiem, no visas turpmākās dzīves, par kuru bija sapņojusi Aina kā jauniete un komjauniete.

Ainas brālis Memeds, kas nebēdājās pēc savas māsas, tāpēc ka tā viņam bija šķitusi baismīga un kļuvusi sveša, pienāca pie Boževa un sacīja:

— Onkul, pie viņas palika tava virve. Ar to bija apsiets vēders. Labāk paņem to.

Kemals tūdaļ! uzlauza zārku un atraisīja nelaiķei jostu. Tā bija šķeterēta aukla, kādu parasti lieto pātagām. Kemals atdeva auklu Boževam un otrreiz aiznagloja zārku.

— Viņai sāpēja, bet tu viņu siti, — Memeds vienaldzīgi sacīja

Boževam, skatīdamies uz pamatīgo auklu. — Viņa ņēma un nomira, bet tu paliki ar striķi rokā.

Lopkopības apvienībā «Dzimtie Laidariņi» ieradās daudz ļaužu. Maskavietis, lopkopības biedrības valdes loceklis, un kārnais netālās partijas rajona komitejas sekretārs uzsāka tā saukto visaptverošo gaļas sovhoza revidēšanu. Umriščevs atradās brīvībā un deva priekšniecībai tādus paskaidrojumus, ar kuriem centās visus iedzīt sprukās.

— Vai sovhozā bija populārs lozungs «Nelien, kur nevajag!» — rajona komitejas sekretārs jautāja Umriščevam.

— Bija, protams, — Umriščevs labprāt atbildēja; jo jautājums bija nopietnāks, jo Umriščevs labsirdīgāk un sīkāk paskaidroja. — Lūk, Boževs līda pie Ainas — viņu pazudināja un pats iznīka. Sis lozungs, dārgais biedri, jau no Jāņa Bargā laikiem klīst pa pasauli, bet Bargais bija dziļš cilvēks, ņem vēstures datus. Vēlies, es tev kaut ko ieteikšu lasīšanai.

— Nevēlos, — sekretārs iebilda. — Jūs man pasakiet kaut ko citu: cik piena katru dienu pazūd saimniecībā? Cik piena jūs izslaucāt no sovhoza govīm ar budžu un turīgo viensēt-nieku rokām. Varat atbildēt?

— Kā nu ne, — Umriščevs paziņoja. — Mūsu māmulīte Federatovna maisījās visur un man teica, ka tūkstošiem spaiņu. Ja viņa nebūtu maisījusies, tad jau līdz tevim lieta nebūtu nonākusi un nebūtu šitādu jautājumu.

— Labi, — mierīgi noteica sekretārs, mēmi cīnīdamies ar savu sirdi. — Cik sugas lopu budži apmainīja pret saviem neauglīgajiem kustoņiem? Protams, ar Boževa atbalstu!

— Es nemaisījos šajos rēķinos, — Umriščevs droši atbildēja. — Ievēroju smalku taktiku un principiālu politiku. Ar īpašu nodomu: lai budzis, lai trūcīgais, vienalga, kas, apmaina savus lopus pret mūsējiem. Budžus izpurināsim, kā saka, izbudžosim, trūcīgie iestāsies kolhozā, — un visa sovhoza cilts agri vai vēlu atradīsies sabiedriskajā sektorā. Un, lūk, šajā apstāklī izpaudīsies mantas, sovhoza saimnieciskā un virzošā ietekme uz kolhoza «piekabi». Vai tev tagad ir skaidrs?

— Jūs esat nelietis un muļķis, — nobālēdams un sašutumu valdīdams, teica sekretārs, — budzis apkaus mūsu sugas lopus, bet jūsu bezšķirnes lopi jums atnesīs tikai zaudējumus un epidēmijas.

— Kādi tie jūsu un kādi mani lopi? — Umriščevs jautāja. — Manā rīcībā ir tikai idejiskais īpašums, nevis govis. Es sev kabatā glabāju biedra karti. Tu, brāl, pārāk nemaisies!

— Jums taisnība, — sekretārs runāja, — partijas biedra karti jūs glabājat kabatā. Taču es apgalvoju, ka draņķis to glabā.

Umriščevs izslējās visa augumā, it kā cenzdamies īsti vīrišķīgi noskaisties, taču pēkšņi no pirmā izbīļa divas reizes nožagojās un pēc

tam stostīdamies turpināja:

— Tas ir . . . es grāmatas salasījos . . . Tas ir . . . es gribu vēsturiski . . . Paskaties uz mani, kā . . .

— Kā uz žagojošos oportūnistu, — sekretārs sacīja.

— Kaut vai tā, — Umriščevs žagodamies piekrita.

— Kā uz kirgīzu meitenes otro slepkavu un kā uz nelieti budzi.

Umriščevs aizmirsa kārtējo reizi nožagoties un vispār atbrīvoties no šī nelāgā ieraduma.

Rajona komitejas sekretārs novērsa acis no lopkopības apvienības istabas mazā lodziņa un kaut ko domāja par saulaino vasaras dienu aiz loga. Viņš sevī iztēlojās visu saules apspīdētās pasaules skaistumu, kas grūti iegūts asās pretrunās no matērijas mokošajām trīsām, aklā cīņā, — un visa novārgušā kūtruma vienīgā cerība — nākotnē izlauzties caur cilvēka apziņas īstumu, caur boļševismu, tāpēc ka boļ-ševisms iet visas izmocītās dabas priekšgalā un tāpēc atrodas tuvāk citiem tās priekiem! Bēdīgais spriegums ilgi nepastāvēs uz zemes. Pēc tam rajona Komitejas sekretārs atcerējās Nadeždu Bostalojevu, kuras noslēpumainie melnie mati, neuzkrītošais augums un acis, kas pastāvīgi gail nepacietīgās sirsnīgās jūtās, sekretārā izdvesa dīvainu un nepamatotu pārliecību, ka šī sieviete ar savu eksistenci vien arāda uzticību partijas līnijai, un viņas galva, ķermenis, jeb-ura Bostalojevas kustība atbalsta komunismu un nodrošina tā drīzu nepieciešamību; Bostalojeva noteikti nomirtu bu-dzisma vai sīkburžuāzijas uzvaras gadījumā. Taču sekretārs bija mācījies boļševistiski nežēlīgi novērtēt situāciju, un viņš, nepievērsdams uzmanību Umriščevam, sacīja:

— Es droši vien subjektīvi mīlu Bostalojevu un greznoju ideoloģisko laulību kleitā . . . Esmu nokavējis, viņa jau sen bija jāieceļ par lopu dārza pārzini, lai viņa sevi parāda darbā, un es viņu vēl stiprāk iemīlēšu vai nemīlēšu nemaz.

Pa to laiku Umriščevs sadusmojās uz visu pastāvošo un nolēma braukt uz tālo Sibīrijas rajonu, tur kļūt par sekretāru un radīt slepenu oportūnistu valsti rajona mērogā, kas izpaustos Jāna Bargā Krievzemes vai meščersku cilts formā; vienalga, nekas nenotiks, lai vismaz šajā tālajā vietā iestājas miers, bet var pat ar kaņepāju apstrādi izdzīvot, pat neēdis, bet kāpēc gan tā teorētiski mocīties.

— Kā tagad partija izturēsies? — Umriščevs jautāja.

— Droši vien nemīlēs mani?

— Skaidri redzams, — sekretārs sacīja un nosūtīja viņu pie prokurora, kas lopu dārza drupās jau gaidīja Umriščevu.

— Nu tagad es sākšu maisīties, — Umriščevs apsolīja.

— Viņa tomēr mani iemīlēs! — Un aizgāja.

Tikko iestājās vakars, sekretārs sāka dzert tēju un pie sevis uzaicināja Bostalojevu un puisīti Memedu, lai viņus pacienātu ar kādu saldumu. Taču Federatovna labprātīgi atnāca pati un sāka bez apstājas

vaimanāt, ka rajona kantoris aizkavē sovhozam paredzēto būvmateriālu kontingentu, ka tiek aizkavēti kredītu limitu pārvedumi, ka ganu vidū ir vājš kultūras darbs un nenozīmīga pašsaglabāšana. Viņa turklāt lēja gaužas asaras, jo ļoti sāpēja sirds, un ar tēju viņa kompensēja savu spēku zaudējumu. Atcerējusies Ainu, viņa vairs neskuma, bija nepārprotami skaidrs, ka Boževs ir šķiras ienaidnieks, un kālab jau viņa nebija noticējusi savai nojautai, savai smeldzošajai sirdij, bet gaidījusi faktus, bijusi liberāli objektīva un palīdzējusi iestāties nāvei.

— Vecene ir muļķe, — Memeds sacīja. — Vienmēr raud, bet dzīvo. Māsa neraudāja, bet nomira.

— Es rīt atdošu tevi silē, no budžiem esi iemācījies tarkšķēt, — sacīja māmulīte.

— Tur ir baismi, — zēns izdvesa.

— No kā tev baismi? — Bostalojeva jautāja.

— Tur večuks ar bārdu kā bilde karājas, — Memeds paskaidroja. — Māmulītes līgavainis.

Sekretārs un Bostalojeva saprata bērna domu un iesmējās, bet Federatovna apvainojās par Kārļa Marksa pieminēšanu, kaut gan sekretārs centās viņu pārliecināt, ka arī Markss tagad pasmaidītu.

— Vai zini, kāpēc nomira tava māsa? — sekretārs jautāja Memedam.

— Māmulīte teica, ka viņas dēļ, — Memeds atbildēja.

— Māmulītei pazudusi modrība. Bet Afanass nomocīja māsu, nevis māmulīti.

Puisēns attēloja māsu ar visu viņas mocību faktu tiešumu. Toreiz viņi dzīvoja desmit verstu attālumā no lopu dārza tālo ganību zemnīcā. Tur Boževs ieradās jāšus uz zirga un ar pātagu rokā, bet slaucējas, arī Aina, nemazgājās pirtī, negatavoja siltas pusdienas un pēc darba maz gulēja. Taču Aina neskuma, jo vēlējās uzcelt sociālismu. Boževs ieradās jāšus, no sava maisa ēda bulciņas un paņēma sev līdzi ganus, atstāja tikai vienu uz piecsimt govīm un buļļiem. Ganāmpulks naktīs izklīda, gans iemiga, bet no rīta tīšām raudāja, it kā no bailēm un nelaimes, tāpēc ka no ganāmpulka sāka zust treknākās, skaistākās govis, bet to vietā parādījās sīciņas, kas negausīgi ēda, bet neauga, turklāt pienu deva pa četrām krūzītēm slaucienā, sugas buļļi arī kaut kur nozuda, bet vietā ieradās nepazīstami — tie staigāja skumīgi un kārni, un sovhoza govis tos badīja, bet tie klusēja.

Aina naktī nelikās gulēt, izgāja lopus ganīt, staigāja tumsā un pamanīja, ka atjājuši sveši vīrieši un atdzinuši savas govis un buļļus un aizdzinuši sovhoza lopus. Aina gāja pa svešo ļaužu pēdām, nonāca līdz stepes viensētām un pēc tam atgriezās atpakaļ. Pēc tam viņa atgriezās lopu dārzā, lai aicinātu vīriešus ar ieročiem, taču viņa satika Boževu,

un tas viņu atgrieza atpakaļ. «Tu, ļaudis runā, gribot pamest ganāmpulku, bizone tāda, tu melo, es pats skaitu govis pēc uzskaites saraksta. Saskaitīju, viss ir pareizi,» Boževs bāra Ainu: «Tev jāprecas, citādi te trako, visas govis ir savā vietā, vai tad pēc purniem tu pazīsti visas piecsimt govis?»

— Atceros, — Aina sacīja un no ganāmpulka devās uz mītnēm. Boževs ļāva kādu laiciņu paskriet, tad metās pakaļ un panācis sāka kapāt ar pātagu, nolamādams par bizoni, kas grauj strādnieku un kalpotāju ēdināšanas plānu.

Aina pakrita, Boževs viņu piecēla un atveda. Drīz vien Boževs atsūtīja jaunu ganu, tāpēc ka vecais gans pazuda kopā ar desmit govīm un vaislas bulli; jaunais gans ganāmpulku aizdzina tālu, un vakarpusē tas atgriezās, bet govīm vairs nebija piena. Aina bija gudra un uzzināja, ka budžu un turīgo zemnieku sievas izslauc govis. Viņa slepeni aizskrēja pie direktora Umriščeva, taču Umriščevs sacīja: «Nemaisies, strādā zem tesmeņa, neārdies!»

Aina neatgriezās pie ganāmpulka, bet devās uz partijas rajona komiteju. Viņai pievienojās divas draudzenes, kas bija nolēmušas uz visiem laikiem pamest stepi. Aina vēlējās izkratīt sirdi. Boževs pusdienu auļoja viņām pakaļ. Slaucējas noslēpās, taču Boževs, sēdēdams zirga mugurā, pamanīja bēgles un atkal ar pātagu mizoja Ainu, saukdams par budžu brūti, kura grauj disciplīnu, ved prom darbaspēku. Aina sacīja, ka dodas uz pilsētu, lai apprecētos ar traktoristu. Boževs pieprasīja atvaļinājuma zīmi un atkal kapāja, jo viņai nebija tādas zīmes. Ainas draudzenēm Boževs neuzbruka, un tās aizskrēja apmierinātas, ka izglābušās, un pazuda bez pēdām. Boževs, palicis tukšajā klajumā divatā ar Ainu, pēkšņi apjēdza notikušo un sastinga bailēs. Nāves bailēs no soda, kas pienāksies par kalpa cilvēka maitāšanu. Boževs tūliņ iemīlēja Ainu. Viņš nolēma tik spēcīgi un sirsnīgi apskaut Ainu, lai viņa mīlestība sasniegtu viņas sirdi un viņa piedotu un būtu ar mieru kļūt par viņa sievu. Viņš bija labsirdīgs, līdz vakaram raudāja pie Ainas trūcīgajām stērbelēm un apkampa viņas izmocītās kājas, aiz viņas gurdens skrēja pa smilšu barhanu. Aina visu laiku nepakļāvās viņam, turpināja iet uz rajonu. Taču Boževs, pametis zirgus, atkal notvēra Ainu, tad gāja nopakaļ klusēdams, bet vakarā, kad Aina, izmocīta un nogurusi, nogūlās zemē, izvaroja sievieti. Aina, kad atradās zem Boževa svara, sagrāba viņa kaklu un žņaudza, taču spēks mutuļoja Boževa rīklē, viņš nenomira, bet Memeda māsa atslāba un aizmiga. Rīta pusē Boževs sakopa skrandaino Ainu, uzmeklēja zirgu un ar savas pātagas striķi apjoza ap sievietes pleciem un veda viņu uz lopu dārzu, visu laiku sirsnīgi glāstīdams slaucējas plecus, bet ceļā satiktajiem ļaudīm teica, ka viņu drīzumā precēšot, esot iemīlējies. Aina kļuva pazemīga, viņai piešķīra divas brīvdienas pēc kārtas, un viņa, nomazgājusies pirtī, palaikam staigāja kopā ar Me-medu un tā

skūpstīja viņu, ka pati raudāja savas alkatības un maiguma dēļ. Pēc tam viņa Memedam pastāstīja kā pieaugušajam par visu, kas noticis, un aizgāja uz sovhoza kooperatīvu pēc konfektēm. Naktī viņa neatgriezās, bet no rīta ļaudis ieraudzīja, ka viņa mirusi karājas uz akas virsbūves un zem kājām atrodas turziņa ar konfektēm un alga par četriem mēnešiem.

* * *

Boževu notiesāja un aizveda uz pilsētas cietumu. Tur reiz viņu izveda pagalmā un lika nostāties pie žoga, kas bija mūrēts no desmit verštoku bieziem ķieģeļiem. Boževs paspēja aplūkot šos senlaiku ķieģeļus, kuri joprojām guļ senajos krievu cietokšņos, tos aiz bēdām noglāstīja ar roku, pēc tam, tikko Boževs pagriezās, uz viņu izšāva. Boževs sajuta vēju, kas ar skarbu spēku iesita pa krūtīm, taču nespēja krist pret šo spēku, kaut gan jau bija miris, viņš noslīdēja gar sienu.

Umriščevs tomēr prata pārliecināt rajona pilsētā, ka viņš ar laiku saskaņā ar dialektiskā materiālisma likumiem pārvērtīsies par savas personas pretstatu; pateicoties tam, aprobežojoties ar diezgan barga rājiena izteikšanu, viņu nosūtīja strādāt uz kolhozu. Taču kolhozā, kas izvietojās līdzās «Dzimtajiem Laidariņiem», Umriščevs sāka rīkoties pretēji saviem nodomiem; tikko padomā, tūdaļ atceras, ka viņa dabā ir oportūnisms, un izdara ačgārnu soli; kādu laiku Umriščeva tā sauktajām pretstata darbībām bija panākumi, jo bijušo direktoru kolhoznieki ievēlēja par savu priekšsēdētāju. Taču vēlāk Umriščevu sagaidīja skumjš liktenis, par ko savā laikā uzzinās visi.

Lopkopības tresta valdes loceklis un rajona komitejas sekretārs aizbraukdami noteica, ka lopu dārzam «Dzimtie Lai-dariņi» jākļūst par patstāvīgu gaļas sovhozu, bet par gaļas sovhoza direktori iecēla Nadeždu Bostalojevu, kas sevī glabāja svaigu vēsturiskās ieinteresētības saprātu, nesamierināmu jaunības sirdi.

Bostalojeva sev palīgā paņēma Federatovnu, bet Nikolaju Vermo norīkoja par sovhoza galveno inženieri. Zootehniķis Visokovskis atnāca pie Bostalojevas uz zemnīcu un, laipni, rūpīgi slēpdams savu ražošanas izraisīto prieku, Bostalojevu apsveica ar augsto posteni. Viņš cerēja, ka dzīvnieku pasaules evolūcija, apstājusies senos laikos, sociālisma apstākļos atkal atsāksies, un visi vārgie, ar vilnu apaugušie trulie radījumi sāks dzīvot apzinīgu dzīvi.

— Tagad aizvērs bezdibeni starp pilsētu un laukiem, — Visokovskis teica, — komunistiskās dabas zinātnes droši vien

anāks, ka zemes floras un faunas būtnes būs tuvu radniecis-as cilvēkam. Tiks pārkāpts bezdibenis, kas šķir cilvēkus no citām būtnēm.

— Būs vēl labāk, — Bostalojeva apsolīja: — Jūsu pārdrošākais sapnis tik un tā neapsteigs mūsu partijas perspektīvas . . . Starp dzīvo un nedzīvo dabu būs uzcelts mūžības tilts.

Bostalojeva iepazinās ar plāniem un direktīvām, bet pēc tam pie

sevis paaicināja Vermo un Federatovnu.

— Vermo, — viņa sacīja, — pērn «Dzimtie Laidariņi» piegādāja piecisimti tonnu gaļas, šogad mūsu uzdevums ir tūkstoš tonnu, bet lopu skaits palielināsies tikai par kādiem procentiem divdesmit, tāpēc ka nepietiek ganību un ir maz ūdens.

Vermo pasmaidīja.

— Mums jāizpilda, Nadežda, — inženieris atbildēja.

— Maskava mūs mudina uz jaunradi, ar parastu mietpilsonisku darbu nevar sasniegt tādus plānus, tātad centrs tic mūsu spēkiem.

— Partija pat pārāk mīl masas, — Federatovna sacīja,

— tālab arī tā vērtē to darbu. Mums bez saprātīgas rīcības mūžam nepievarēt šo plānu.

— Mēs dosim trīs tūkstošus tonnu liellopu gaļas, — Bostalojeva apsolīja, — mēs esam ne tikai darbaļaudis, bet arī radoša šķira. Vai nav tiesa, biedri Vermo?

Inženieris klusēja, viņš domāja par partijas ieceri, kas bija vērsta uz maksimālām cilvēku masām, visas šķiras virzību uz priekšu, to pašu ieceri, kura piemita pašam Ļeņinam pirms Oktobra septiņpadsmitajā gadā.

— Nav taisnība, — Federatovna sacīja. — Masas kļuvušas ļoti alkatīgas uz jaunās augstākās sabiedrības dzīvi, tām nav nekādu pārmetumu.

Vermo iebrida vērmeļu laukā, un, tikko sāka domāt par varenā plāna izpildi, tā sejā iepūta tāls vējš un atnesa degošu salmu smaku. Inženieris sajuta, ka šis vējš ir pazīstams, — vējš nav mainījies, bet izmainījies viņš pats, taču arī viņā pašā palicis kaut kas nemainīgs, tas, ko viņš patlaban atcerējās, šis siltais vējš, kas smaržoja pēc tālo pavardu dūmiem, otrreiz dzīvē pūta no tālienes viņam sejā. Vermo vērsās pats pie sevis un sajuta savu sirdi, kura arvien vairāk

Ciepildījās ar laimi, tāpat kā bērnībā, kad ķermenis pielija ar riestošo dzīvi. Kad šis vējš pirmoreiz iesvila Vermo sejā? Viņš pagriezās pret «Dzimtajiem Laidariņiem». Tur bikli dūmoja viens skurstenis, — virtuvē strādājošie vīrieši jau kurināja plītis pusdienām; vasara turpinājās, auga skumjas un cerības, sasniedzamā nākotne iezīmējās nelīdzenajā pasaulē,— to Vermo bija sajutis kādā dienā, kuru tagad neatcerējās. «Dzimtajos Laidariņos» nebija dzirnavu miltu malšanai; tādas dzirnavas darbojās Vermo dzimtajā vietā, kur viņš izauga un ieguva vīrišķību. Un vēl sovhozā nebija tādas mājas, kurā viņš vienmēr būtu gaidīts cilvēks, nebija ne tēva, ne mātes, toties sovhozā bija Bostalojeva, Federatovna, Visokovskis, bet dzirnavas var uzbūvēt . . . Vermo atcerējās vasaras dienu bērnībā, dzimtās vietas — mazas pilsētiņas nomalē un vēju, kas toreiz nesa tālu un nepazīstamu ļaužu dzīves dūmus. -

Taču «Dzimtajos Laidariņos» tagad jāuzbūvē dzirnavas. Vēja spēks

gan vasaru, gan ziemu sūknēs no akas ūdeni, kad pūtīs visblīvākie vēji, gaismas plūsmas spēks apsildīs lopu kūtis, kur veselu pusgadu salst kārnās govis. Lai tagad stepes vējš pārtop elektrībā, bet elektrība sāk sildīt govis un tām saglabā brangumu, ko izdeldē ziemas sals; garlaicīgā rudens vēja spēkam un ziemas sniegputeņiem, kuri dzied par dzīves nemājīgumu, pienācis laiks pārtapt siltumā, un vētras laikā varēs cept pankūkas.

Vermo vakarā paskaidroja Bostalojevai, kā kolhozu var apsildīt bez kurināmā. Bostalojeva paaicināja Visokovski, Federatovnu, kalēju Kemalu, vēl divus strādniekus, un nu visi klausījās inženieri.

Kemals secināja, ka apkurināšana ar vēja palīdzību nenesīs zaudējumus, un pats sāka domāt par šo iespēju, tikai, neko nezinādams par elektrību, gribēja, lai vējš grieztu baļķi, kas savukārt berzētos pret klucīšiem, rastos siltums, klucīši kvēlotu un dotu karstumu, taču tas radītu tehnisku jucekli.

— Vai jums pietiks kilovatstundu? — Federatovna jautāja.

— Tu ampērus sasaistīji ar voltiem? — māmulīte eksaminēja inženieri Vermo. —Tu skaties, ja jau esi apguvis tehniku! . . . Bet kur tu ņemsi stieples, šņori un visādas detaļas? Mēs, redz, jau otro gadu nevaram izlūgties pat plikas naglas, alabastru, nekur nav kaļķu un šķindēju . . .

— Es braukšu uz rajonu, uz novadu un sadabūšu visu, kas vajadzīgs, — Bostalojeva sacīja, pēkšņi noskumdama. — Vi-solcovski, cik gaļas mēs papildus iegūsim, ja kūtīs bus silts?

— Teļus var dzirdīt visu gadu, — Visokovskis sprieda.

— Vasarā atskrēja divi tūkstoši teļu, tagad visu gadu apaugļosim govis un iegūsim vismaz trīs tūkstošus teļu, par vienu tūkstoti vairāk. No tā ganāmpulka, kāds mums ir tagad.

(Nobeigums siekos)

TULKOJIS ĒVALDS STRODS

I, IV VĀKS — SARMĪTES MALIŅAS UN SERGEJA DAVI-DOVA NOFORMĒJUMS

«AVOTS», 1988, Nr. 1, 1—80

ANDRIS BRE2E. «IERĒDŅA DIENDUSA» (NO CIKLA «TETOVĒJUMI»). KSEROGRĀFIJA

AVOTS

INDEKSS *77109*

notes

1

«Tikai nepiemirsti paskaidrot, ka tava vecāmāte kļuva par Gro laikos, kad tu, pagāns, mācījies vinu saukāt par grošu.»

(Gro)

2

Rakstu krājums. LPSR ZA Valodas un literatūras institūts. R., 1959.

3

Sastopami arī citi uzskati par Ķēniņielas nosaukuma izcelsmi: to saista ar lībiski latvisko amatu pārstāvju — alus nesēju, sāls nesēju, liģeru — apmešanās vietām. J. Straubergs: «Rīgā no veciem laikiem ir Ķēniņu iela, lai gan ķēniņu Rīgā nav bijis ... 15. gs. par Ķēniņu ielu sauc arī Peldu vai Cūku ielu. Abas šīs ielas, kas sauktas par Ķēniņu ielām, ir latviešu rajonu galvenās ielas. [. .] kad 16. gs. vairums latviešu pārce'.as uz starpvaļņu rajonu, arī šā rajona galveno ielu sāk saukt par Ķēniņu (Ķoniņu) ielu. Tas dod iespēju secināt, ka šo abu ielu nosaukumi stāv sakarā ar viņu iedzīvotājiem — brīviem latviešiem, kurus pārējā Latvijā parasti apzīmēja par «ķoniņiem», un ka Rīgas Ķēniņu ielas faktiski ir «ķoniņu», tas ir, brīvo latviešu ielas.» (J. Straubergs, «Rīgas vēsture», 24. lpp.)

4

J. Straubergs, «Vecā Rīga». R., LVI, 1951, 83. lpp.

5

Turpat, 85. lpp.